

KIRMIZI ÖZEL KİTAPLAR SERİSİ

Pertev Naili
Boratav

Nasreddin Hoca

5.
BASKI

)] KIRMIZI (

NASREDDİN
HOCA

NASREDDİN HOCA

Pertev Naili Boratav

ISBN 975-9169-20-7

NASREDDİN HOCA / PERTEV NALİ BORATAV

Birinci Baskı : 1995, İstanbul, YKY
İkinci Baskı : 1996, Ankara, Edebiyatçılar Derneği
Üçüncü Baskı : 1996, Ankara, Edebiyatçılar Derneği
Dördüncü Baskı : 2006, İstanbul, Kırmızı Yayınları
Beşinci Baskı : Haziran 2007, İstanbul, Kırmızı Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni: Fahri ÖZDEMİR
Editör: Aylin EROĞLU

Kapak Tasarımı: Akçura Serap ERTEMİN
Dizgi: Kırmızı Yayınları
Baskı ve Cilt: Euromat

© Kırmızı Yayınları, 2006, İstanbul
Bütün hakları saklıdır.

Kırmızı Yayınları
Bağdat Caddesi No. 142/13 Maltepe / İSTANBUL
Tel: (0.216) 371 36 29

Kırmızı Yayınları bir OPUSLTD. ŞTİ. kuruluşudur.

NASREDDİN HOCA

Pertev Naili Boratav

“... Bu kitabı, altmış yıllık ortak yaşamımız boyunca, ilmî çalışmalarında bana destek ve yardımcı olmuş, bu metinlerin derlenmesinde de emeği geçmiş bulunan eşim Hayrünnisa’ya ithaf ediyorum...”

Pertev Naili BORATAV

BORATAV'IN "OPUS MAGNUM"U: BİR KÜLTÜR ANITI

Her kültürün büyük sözlü kaynakları, bu kaynakları harekete geçiren büyük simge-kahramanları olur: Hikâyeleri ağızdan ağıza, yöreden yöreye, dilden dile dolaşırken çoğalır, değişir, aslından zenginleşerek uzaklaşır, aslına zenginleşmiş olarak döner, dönüşür, birikir. Anadolu kültürünün en güçlü figürü hiç şüphesiz Nasreddin Hoca'dır.

Bir başlangıcı, bir gerçekliği var mıdır bu damarın; bir yüzü, bir künyesi, sicili var mıdır Hoca'nın, belli bir noktadan sonra bunu kestirmek hem güçleşir, hem de anlamını yitirir: Birden fazla doğum yeri, doğum tarihi, giderek çoğal sayılabilecek bir kimliği olması, Nasreddin Hoca'nın halkı simgelediği görüşünü doğrular.

Pertev Naili Boratav'ın 42 yıldır üzerinde çalıştığı; dünyanın pek çok kütüphanesinden elde ettiği yazma mikrofilmlerini tek tek tarayarak, değişkenlikleri karşılaştırarak oluşturduğu bu "corpus" birkaç açıdan heyecan vericidir:

Nasreddin Hoca hikâyeleri, ilk kez, çağımızın en büyük halk-bilimcilerinden birinin yarım yüzyıla yakın bir süreye yayılan uğraşı sonunda, bütünlüğünde bir araya getirilmektedir.

Önce Türkiye'de, kültürel anavatanında; sonra Fransa ve Almanya'da, hem de UNESCO'nun Nasreddin Hoca yılı ilan edece-

ğini duyurduğu 1996 yılında bu yayın etkinliğinin gerçekleşmesi, “olay” a uluslararası boyutunu yüklemektedir.

Ama, bundan da canalcısı: Yerkürenin hoşgörüsüzlük sisi içinde görünmez hale geldiği, ülkenin farklı nedenlerle gergin bir atmosfere sürüklendiği bir dönemde Nasreddin Hoca'nın bildik bilmedik yönleriyle karşı kefeye olanca ağırlığıyla yerleşmesi, yumuşaklığa ve hoşgörüyü yeniden çağrı anlamı taşıyan kimliğini, efsanesini, zekasını bir kez daha devreye sokmasıdır.

Nasreddin Hoca'da billurlaşan anonim halk duyarlığı pek çok nedenle yol göstericidir: Sessiz Anadolu insanı, Tekvin ile Mahşer arası sürüp giden hayat yolculuğunu kalender, renkli, bilge bir yaklaşımla göğüslemiş, yüzyıllar boyu kendisini kuşatmaya çalışmış bütün baskıcı odakların karşısında Hoca'nın hikâyelerine yer eden panzehiri kullanmıştır.

Bu yerel dokunun dikkat çekici bir boyutu da, insanoğlunun sert dünya önünde bulduğu çözümlerin evrensel içeriğin parçası olduğunu kanıtlamasıdır: Nasreddin Hoca hikâyelerini Uzak-Doğu *haika* ve *renga*larıyla, karanlık Ortaçağ Avrupa'sının ışıltılı *Carmina Burana* metinleriyle karşılaştırdığımızda netleşen bir görüntüdür bu.

Nasreddin Hoca çalışmasının, öte yandan, çağımızın en güçlü kültür bilginlerinden birinin, Pertev Naili Boratav'ın “opus magnum”u olduğu düşünülürse, elimizdeki kitabı bütün bütüne sıradışı kılan özellik açığa çıkacaktır.

Nasreddin Hoca: Zaman zaman ne kadar çağdışı kaldığımızı gösteren çağdaşımız değil midir?

İKİ HOCA ARASINDAN

I

Türkiye kadar kendi kültürünü *istemeyen* ülke azdır. Yıllar yılı, Anadolu'nun engin ve zengin, çeşitlilikle dolu, çetrefil kültür yapısıyla övünüldüğüne tanık olduk bir yandan; bir yandan da, o toplumun eriyip ayrışması, kimi bileşkenlerinin hiçe sayılması için ciddi uğraş verildiğini gördük. Prehistoryayla ilgilenenler düşlemci, Antik Çağ ve Helenistik Döneme yoğunlaşanlar yabancı değilse dışarıklı, Bizans'a eğilenler yarı yarıya hain, çoğulculuğu savunanlar en hafifinden saf sayıldılar. Sonunda anlaşıldı ki, Türk-İslâm biresiminin, Osmanlı mirasının ateşli yandaşları, iş başa düştüğünde, kültür konularına hepten kayıtsızlar: Sahipleniyor gördükleri bir uygarlığın ürünlerini yıkıma, buharlaşmaya, talana terk etmekte beis görmediler.

II

İki avuç insanı elbette ayırıyorum. Bu topraklardan *farklı* inanışlara, dünyagörüşlerine, kültür felsefelerine sahip, ama konuya bağlılıkları açısından *ortak* duyarlık sancıları taşıyan saygın kişiler geçti. Abdülbâki Gölpınarlı, Sabahattin Eyüboğlu, Niyazi Berkes *yan yana* oturmayı bilirlerdi. Dîvan edebiyatı âşığı Tanpınar'ın en yakın dostu

Halk edebiyatına sevdalı Ahmet Kutsi Tecer'di. Bizim kuşağımız hem Ülgener'in, hem de İdris Küçükömer'in önemsenebileceğini, hem Azra Erhat'tan, hem de Samiha Ayverdi'den aynı anda beslenebileceğini *onlardan* öğrendi. Sonra, gün geldi, birilerinin ve öbürlerinin pek bir anlamı kalmadı. Bir başka gün, içine düştüğümüz kuraklığın sorumlularını, oradan çıkışın yollarını arayacak birilerinin çıkmasını umalım. Bu "Tatar Çölü"nü ötesinden daha büyük ve kalıcı bir kâbusun gelmemesini de.

III

Bir kültürün *istenmemesi*, onun *işe gelmemesine* sıkı sıkıya bağlıdır aslında. Anadolu yarımadası, karşıtlıkların sahnesidir. Troya'dan Hitit tabletlerine, Antakya'da müthiş Pagan metinleri kaleme alan Julianus'tan Tarsus ermişlerine, ikonakuruculardan ikonakırıncılara, Digenis Akritas destanını yazanlardan Divriği gibi bir anıteseri yaratınlara, Yunus Emre'den İbni Arabî'ye, Pir Sultan Abdal'dan Nedim'e, Matrakçı Nasuh'tan Mehmed Siyah Kalem'e, Âkif'den Fikret'e uçlar arasında örülmüş bir bütünlüktür karşımızdaki – bunu böylece kabul edebilseydik.

Kabul edemeyenler örtmeye, örtemeyenler uzaklaştırmaya, o da olmadığına indirgemeye, hafifletmeye, ehlileştmeye davrandılar. Dokuz köyden tasfiye edilenler oldu; neyse ki dirençleri kırılmadı. Pertev Naili Boratav onların başında gelir. Anadolu kültürünün bu büyük kazıcası, yıllar yılı, zorlandığı göçünde Nasreddin Hoca'dan ayrılmadı, iğneyle kuyu kazarak gözdeğmemiş elyazmalarını topladı ve sonunda *istenmeyen* Hoca'yı önümüze taşıdı – yazık ki cadı avı henüz bitmemişti.

IV

"Nasreddin Hoca'yı böyle bilmezdik." Bu cümle, ufkumuzda, "biz Hoca'yı böyle istemiyoruz"un bir çevirisi olarak belirdi aslında. Karagöz metinlerinde olduğu gibi ayıklanmış, aklanıp paklanmış, bu yoldan yükü atılmış bir "corpus"te uzlaşılmasıydı amaç; aşırılık fazlalıktı, halk kaynaklı bir bilgeliğin halkı korumak, ola ki kendinden

korumak için törpülenmesiydi hedeflenen. Boratav'ın ulaştığı elyazmalarına şüpheyle bakanlar gördüm, duydum.

Tersine, kök kültürün açığa çıkarılmış bu boyutundan gönenç duymak gerekmez miydi? Yakası açılmadık Carmina Burana şarkılarının, Villon'un ağzıbozuk şiirlerinin, Gargantua'da patlayan şen bilim dilinin bir karşılığının bu topraklarda da duyulmuş, yayılmış olduğunu öğrenmekten bir gurur payı çıkaramaz mıydık? Olduysa bile, akıl erdirilmesi güç bir suskunluk eşliğinde olmuş olmalı: Boratav'ın *Nasreddin Hoca'sı*yla ilgili, on yıl içinde dişe dokunur bir yorum, bir çözümlenme-değerlendirme girişimine rastlamadım.

V

Bütün bunlar, bizim Hoca'nın eşeğine ters bindiğini sanmamızı açıklıyor bana kalırsa; düzü tersten ayıramayan oysa aklımıza yerleştirilen optik. Geniş Türkili'ne, ondan ötesine yayılan bu en küçük hikâyelerden, mantıkçının külâhını önüne düşüren, feylesofun ayağının altına muz kabuğu süren, siyasa adamını ağzından çıkan söz yumağında boğan, din adamını ikiyüzlülüğünde kekeme kılan bir üslup sızır. Onlarca sinema başyapıtına imzasını atmış Carrière, senaryo yazımı derslerinde Nasreddin Hoca'nın kıssalarındaki tekniğin ekonomisinin altını çizer: Bir şey ancak bu kadar iyi anlatılabilir.

Öyleyse, yalnızca alternatif bir ahlâkın uyarıcılığıyla sınırlı görülmemeli bu hikâyelerin çekirdek-önemi, bir o kadar da Türkçe'nin en usta söz sanatı örnekleri arasında başı çektikleri anımsanmalı: Hoca'nın dili belli ki zekâsıyla atbaşı kıvraklıktaymış.

VI

Boratav'ın *Nasreddin Hoca'sı*, kültür birikimimizin bir avuç temel, kaynak metni içindeki yerinden *bakıyor*. Biz onu görebilecek miyiz, göz göze duracak yürekliliği gösterebilecek miyiz – bu karşılaşmadan kazanımlı çıkıp çıkmamak hâlâ elimizde.

ESKİ YAZMALARDA NASREDDİN HOCA FIKRALARI(*)

Kiel’de okuduğum bir bildiriye, Nasreddin Hoca’nın tarihlik kişiliği üzerine yapılmış araştırmaların bugünkü durumunu özetlemiştim. Orada ayrıca, kimi kaynaklarda Nasreddin Hoca’nın olarak gösterilen metinlerin bir bölümünün başka kaynaklarda başka fıkra kişilerinin diye verilmesi olgusuna değinmiştim ve demiştim ki: “Bu sonuncular arasında Sivrihisarlılar üzerine anlatılanlar özel olarak araştıracının dikkatini çekmelidir; çünkü geleneğe göre Nasreddin Hoca’nın doğum yeri bu küçük Anadolu kasabasıdır.” Ve sonuç olarak şöyle bir soru ortaya atıyorum: “Acaba, Sivrihisarlılar üzerine anlatılan hikâyeler, zamanla, Nasreddin Hoca’nın aslı bu kasabadan olduğu için mi ona mal edilmiştir? Yoksa tam tersine, Nasreddin Hoca’nın hemşehrileri olduğu için mi Sivrihisarlılar tuhaf hikâyelerin kişileri olma niteliğini kazanmışlardır?” Bu soru kesin olarak çözülmüştür denemez; ben de, çözüme yarayacak yeni bir katkı getirdiğimi söyleyemem. Bu incelememde yapacağım şey, çeşitli tarihlerden kalma yazma kaynaklarından alınmış ve hem sorunun bu yönüne, hem de Nasreddin Hoca’nın kişiliğine ilişkin metinleri bir araya getirmek olacaktır.

(*) Bu incelemem, 1963’te “Oriens”de yayınlanmıştır (bkz. Oriens/Milletlerarası Şark Tetkikleri Mecmuası, c. 16, s. 194-223).

Nasreddin Hoca'nın adının geçtiği en eski belge Ebû'l-Hayr-i Rûmî'nin Sarı-Saltuk menkabelerini anlatan, yayınlanmamış "Saltuknâme"sidir. Bu eser 1480'de yazılmıştır. Topkapı Sarayı Kitaplığı'nda, Türkçe yazmalar arasında 1612 No.lu yazmadır (bkz. Gülpinarlı, 1961). "Saltuknâme" yazarına göre Nasreddin 667'de (= 1268/1269) Akşehir'de ölmüş olan Seyyid Mahmûd Hayrânî'nin bir dervişidir. Aynı şeyhin müridi olan Sarı Saltuk, Nasreddin'e Akşehir'de rastlar. Nasreddin, Saltuk'a altın, gümüş tabaklar içinde yiyecek ikram eder. Bu debdebe karşısında Sarı Saltuk, kendi kendine sorar: "Bu adam acaba bu kadar serveti babasından miras mı aldı, yoksa kendini mi kazandı?" Misafirinin aklından geçenleri sezen Nasreddin der ki: "Bütün bunlar babamdan kaldı. Benim, bu dünyaya gelirken getirdiğim ve bir gün dünyayı terk ederken de götüreceğim üç nesnedir." Saltuk sorar: "Bu üç nesne nedir?" "Bir sikimle iki taşacağım." Bu kaba sözler garibine gider; ama, düşüncesini yüksek sesle anlatmaya cesaret edemez; kendi kendine: "Böyle bilge bir adam manasız şeyler söylemez; her halde sözlerinin gizli bir manası vardır. Acaba Ne demek istedi?" der. Nasreddin misafirinin aklından geçenleri sezer; der ki: "Kafanı boş yere yorma; söyleyeyim; bu üç şeyden maksadım: Birincisi, îmân, ikincisi amel, üçüncüsü de ihlâstır." – Görülüyor ki Ebû'l-Hayr Rûmî'nin anlattığı fıkra Nasreddin Hoca'nın kişiliğinin bir türlü "mistik" yorumudur. Daha XV. yüzyılda, demek ki ölüm tarihi olarak bilinen 683 (= 1284/1285) tarihinden 200 yıl sonra Nasreddin Hoca'ya gelenek, onun bilinen kişiliğinden tamamıyla farklı nitelikler yakıştırmıştır; bu yoruma göre o, tabiatüstü güçlere sahiptir; karşısındakinin düşüncelerini keşfetme yeteneği vardır; sözleri, görünüşte fıkraların kişiliğini belirtici, kaba saba, alaycı olmakla beraber, özlerinde bilgelik gizlerler. – Nasreddin Hoca iki fıkrasında yine keramet sahibi, ermiş bir kişi niteliği alır. Bir defasında, bir tepe üstünde gerilmiş bir hasırın, kendisine imamlık hizmetinin karşılığını ödemiş olanların harmanına bakan tarafında delik açarak çeçlerini savurmak için gerekli rüzgârı dağıtmış, ödemiş olanların harmanlarını rüzgârdan yoksun bırakmıştır (Bahâ'î 1926, s. 117–118). İkinci kerameti, sözlü geleneğe göre, ölümünden iki yüz yıl sonra görülmüştür: Bir Cuma günü Akşehirli bir Cuma namazını kılmak için kasabanın Ulu Câmii'ne giderler. Tam namaza durulaca-

ğı sırada Nasreddin Hoca'nın türbesinin türbedârı gelir; der ki: "Hoca mezarından çıktı. Sandukasının üzerine ata biner gibi oturdu ve bana gidip sizi çağırمامı söyledi." Cemaat, Hoca'nın türbesine giderler; bakarlar, kimse yok. Bu şakaya gülüşürler. Camiye döndükleri zaman görürler ki onlar çıktıkları sırada caminin kubbesi çökmüş (Bahâî 1926, s. 261–262). Bu menkıbenin yazılı anlatmaları da vardır: *Sottisier* (Decourdemanche 1878), No. 179 (XVIII. yüzyılda çıktığı tahmin edilen bir yazmadan); Wesselski 1911, No. 241 (*Sottisier*'deki metinden alınmış); Ankara DTCF Kitaplığı'nda yazma, s. 141–142. Bu anlatmalar yukarıda özetini verdiğimiz sözlü anlatmadan çok farklıdır.

Kimi âdet ve inanışlar da Nasreddin Hoca'nın ermiş kişiliğine ilişkindir. Hoca'nın türbesini ziyarete gidenlerin gülmekten kendilerini alamayacaklarına inanılır; gülmek için kendini zorlayan kişinin başına muhakkak bir felaket gelecektir (Bahâî 1926, s. 19) – Bu yazar, bu inanışın doğruluğuna delil olarak kendi başından geçmiş bir olayı anlatır. – Akşehirlilerce benimsenmiş bir âdete göre her düğün sahibi Hoca'nın türbesine gidip onu mollaları ile düğün ziyafetine davet eder; bu geleneğe uyulmazsa güveyle gelinin kuracakları yuvada geçimsizlik hüküm sürecektir (Bahâî 1926, s. 19).

Şimdi bu incelemem için yararlandığım elyazması Nasreddin Hoca fıkraları derlemeleri üzerine birkaç bilgi vereyim:

1) Oxford'da, Bodleien Kitaplığı'ndaki OR. 185 no.lu yazma. (Bunun fotokopisini dostum Prof. C. S. Mundy'ye borçluyum). Bu, istinsah tarihi en eski yazmadır; Hasan 'Abdî (?) eliyle yazılmış; sonunda 13 Cemâzi-yel-evvel 979 (= 3 Ekim 1571) tarihini taşır; müstensih (yazıyla çoğaltan), kitabın içkapağında yazmanın 30 yaprak olduğunu söyler. Onun el yazısı ile yazılmış olan son sayfadan sonra gelen iki sayfada (yani 31a - 31b) başka bir elden çıkmış iki hikâyeye yer alır. Bu eklemelerle birlikte yazmada 43 hikâyeye vardır; sonuncusu tamamlanmamış olarak kalmıştır.

2) Paris Devlet Kitaplığı'nda 12 yazma vardır: a-1. Blochet'nin "Türkçe Yazmalar Kataloğu"nda bunların hepsi "Nasreddin Hoca Fıkraları" başlığı altında gösterilmiştir. Ben bunlar üzerinde uzun uzun duracak değilim. Onları tarih sırasına göre kümelemek ve içlerinden hangilerinin Decourdemanche'in *Sottisier de Nasreddin Hodja*'sında yer aldığını göstermekle yetineceğim. Bu münasebetle şuna

işaret edeyim: Decourdemanche'ın “yedinci ek” için yararlandığı iki yazmaya ait iki numara (AFT 295 ve 336) gösterilen eserlere uymuyor. İhtimal numaralarda değişmeler olmuş(?)... *Sottisier*'deki “yedinci ek”, Berlin Devlet Kitaplığı'nda, “Diez Kitapları” bölümündeki bir yazmadan alınmış hikâyelerden meydana gelmiştir. “Dördüncü ek”tekiler müellifin elindeki bir yazmadan alınmıştır:

a) AFT No. 236. XVI. yüzyıldan(?)

b) AFT No. 229. XVII. yüzyıl başından. *Sottisier*'nin 1. eki.

c) ST No. 422. XVII. yüzyıl başı. *Sottisier*'nin 6. eki.

d) ST No. 423. XVII. yüzyıl, 1676 tarihli. *Sottisier*'nin 5. eki. Bu yazmanın anonim müellifi (yazar) önsözünde Nasreddin Hoca'nın, rüyasında kendisine hikâyeleri bir araya getirmesini söylediğini anlatıyor. Müellif, bu olay üzerine Nasreddin'in türbesini ziyarete gitmiş, orada, kendisine aynı telkinde bulunan muhterem bir ihtiyara rastlamış; 112 fıkra içeren kitabı bunun üzerine yazılmış.

e) ST No. 424, XVII. yüzyıldan, *Sottisier*'nin ikinci ve üçüncü ekleri.

f) ST No. 395. XVII. yüzyılın ikinci yarısından. Antoine Galland eliyle istinsah edilmiş yazma. – Decourdemanche'ın AT 295 ve 336 numaralar ile gösterdiği yazmaların AFT 395 ve 236 No.lu yazmalar olması ihtimali vardır (Krş. Decourdemanche'ın *Sottisier*, s. 275'teki notu; orada yazmalardan birinin, ötekinin, bir Avrupalı eliyle istinsah (yazıyla çoğaltma) edilmiş nüshası olduğu söyleniyor.)

g) ST No. 947, 1741 tarihli yazma. Bu, Nasreddin Hoca fıkralarından başka, bir “jeune de langue”ın (Türkiye'ye Türkçe öğrenmeye gitmiş Fransız öğrenci) mektuplarının Türkçe metinleriyle Fransızca tercümelerini içeriyor.

h) ST 1404 No.lu yazma, 1772 tarihli. Bu yazmada iki risale var. Biri, Fransa'ya sefaret göreviyle gelmiş olan Yirmi-Sekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin (elçiliği 1720'de) “Seyyâhatnâme”si; öteki Nasreddin Hoca fıkraları ile birlikte başka konularda, başka kişilere ilişkin 181 güldürü metnini içeriyor.

i) ST No. 1395, 1793 tarihli yazma; 146 fıkra metnini içeriyor.

j) ST No. 1396. 1793 tarihli yazma.

k) ST No. 1397. XIX. yüzyılın ikinci yarısından yazma.

l) ST No. 1398. Tarihsiz yazma. Bir orientalist eliyle yazılmış; 94 fıkra içeren yazma.

Bu yazmalar incelenince görülür ki oldukça eski bir tarihte, belki XVI. yüzyılda, ilk bir derleme yapılmış ve anonim derlemelerin çoğu buradan kaynaklanmıştır. Anlatı şeması, bu kısa hikâyelere özgül konuşmaların birbirini izlemeleri, sözcüklerin seçilmesi, hikâyelerin sıralanması bu yazmaların büyük bir bölümünde, ve de ilk olarak bir yazmadan kaynaklanan taşbasmada, sonra da matbaa baskısı olarak yayınlanmış olan anonim “halk-kitabı”nda o kadar benzerlikler gösterirler ki bunlar için birbirinden bağımsız “telif”ler düşünülemez.

Dikkati çeken başka bir olgu da kitapların başlığında Nasreddin Hoca'nın adının bulunmasına karşın hikâyelerin bir bölümünün Nasreddin'e, bir bölümünün ise başka temlere ve başka güldürü kişilerine ait bulunmasıdır. Benim kanaatimce, bu olguya dayanarak, Nasreddin Hoca Fıkraları külliyyatının zamanla nasıl kabarıp zenginleştiğini açıklamak mümkündür. Öyle görünüyor ki birbirini izleyen müstensihler, bile bile, ya da farkına varmadan, kendilerine göre fazla tanınmamış, ün kazanmamış kişiler üzerine anlatılan birçok hikâyeyi “Nasreddin hikâyeleri” biçimine çevirmişlerdir; çünkü onun kişiliği gün geçtikçe bütün bir millete mal olmuş, efsaneleşmiştir. Onun adına bağlanmayan, ama kişiliğine yakışan hikâyelerin onunkilerin yanında, aynı derlemelerde yer almış olması da bu işi kolaylaştırmıştır. Nasreddin Hoca fıkraları külliyyatının bu yolda kabarıp şişmesinin aşamaları şöyle gösterilebilir:

1) Çeşitli temleri ve Nasreddin adı yanında adsız hikâyeleri içeren derlemeler.

2) Adsız hikâyelere Nasreddin adının eklenmesi. Derleyicilerin, müstensihlerin işe karışmaları, şöyle düşünülebilir: Bunlar, Nasreddin'in adı ile adlandırdıkları bu derlemelere giren, ama daha önce Nasreddin'i konu edinmemiş olan hikâyelerdeki kişilerin adlarını “Nasreddin”e çevirerek onları da “Nasreddin hikâyeleri dairesi”ne sokmuşlardır.

3) Paris Devlet Kitaplığı'ndaki anonim yazma (AFT No. 227) 71 fıkrayı içeren bir mecmuadır. Bunlardan 13'ü bu makalemin Fransızca metni ile yayınladığım metinlerin ilk bölümünü oluşturuyor. Antoine Galland'ın koleksiyonunda, İkinci Osman'ın (saltanatı 1618–1622) öldürülmesini anlatan ve müellifi Tûgî adında bir kişi olan bir

risale ile birlikte ciltlenmiştir. Galland bu derlemedeki metinlerden birkaçını tercüme etmiş ve *Paroles remarquables, les bons mots et les maximers des Orientaux* başlığı altında yayınlamıştır (Galland 1694). Bu fıkralar mecmuası içinde şuna işaret edeyim ki, Nasreddin adı hiçbirinde geçmez. Ben onlardan Sivrihisarlılar ile Hacı adlı bir kişi üzerine olanları seçtim. Bu “Hacı”nın “Hâce Nasreddin”in kısaltılmış –bozulmuş– bir şekli olduğunu sanıyorum. Bunlar başka kaynaklardan Nasreddin Hoca fıkraları olarak yer alan maceralardır.

4) Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı’nda, İsmail Sâ’ib yazmalarından 1/1838 No.lu 142 sahifelik yazma, “Hikâyât-ı Hâce Nasreddin Efendi” başlığını ve 1171 (= 1777) tarihini taşır. Bunun mikrofilmünü bana, aynı fakülteden Doçent Meliha Ambarcı göndermişti. Bu yazma ile *Sottisier*’nin birinci bölümünü (No. 1–179, s. 1–192) oluşturan yazmalar bir tek ve aynı kaynağa çıkarlar (bkz. *Sottisier*, s. 192) ve her ikisi de XVIII. yüzyıldandır.

5) Paris Devlet Kitaplığı’nda Lâmi’î’nin *Latâ’îf* adlı eserinin iki yazma nüshası (ST, No. 418 ve 419) var. Bunlardan ikincisi (No. 419) özenilerek yazılmış bir nüshadır; 22 Zil’ka’de 988 (= 3 Ocak 1581) tarihini taşır; Sa’dettin Sirâzî adlı bir kimsenin eliyle yazılmıştır. Birincisi (No. 418) tarihsizdir; herhalde XVII. yüzyıl başlarına çıkar; daha az özenle istinsah edilmiş bir nüshadır; içinde müstensihin oldukça önemli müdahalelerine rastlanır: “Kur’ân okumasını öğrenen Eşek” hikâyesinde olduğu gibi. –1532 veya 1553’te ölmüş olan Lâmi’î’nin diye kabul edilen bu eser (bkz. A. Karahan’ın *İslâm Ansiklopedisi*’ndeki “Lâmi’î” maddesi) herhalde, önsözünde verilmiş olan bilgilere ve kitabın başka yerlerinde de, müellifle çağdaş kişilerden söz edilirken belirtildiğine göre, başından sonuna kadar Lâmi’î’nin kaleminden çıkmış olmasa bile, Lâmi’î’nin oğlu tarafından tamamlanmış, düzenlenmiş ve önsözü yazılmış olmalıdır. Bugün için çözümlenmemiş nokta, Lâmi’î’nin iki oğlundan hangisinin bu işi yapmış olduğudur. Bu işi, onlardan Derviş Mehmed mi (418 No.lu yazmaya ve A. Karahan’ın zikrettiği, ‘Âlî’nin *Kühn ül-Abbâr*’ındaki bir nota göre), yoksa Abdullah mı yapmıştır? 419 No.lu yazmanın önsözünde bu sonuncunun adı geçer; bu yazma, 1581’de meydana getirilmiş olan (yani Lâmi’î’nin ölüm tarihine oldukça yakın) mükemmel bir nüshadır. Bu kitabın önsözünde verilen bilgilere

göre *Latâ'if*'teki hikâyeleri Lâmi'i "derlemiş" ya da "te'lif etmiş" ("karîha-i tayyibelerinden beyaza çıkardıkları")'tır. Eserin manasız, edep-dışı şeylerle dolduğunu gören Lâmi'i onu tamamlamaktan vazgeçmiş, hatta yakmayı düşünmüş... Sonunda yazılması bitmiş olan cüzleri oğluna devretmiş. Oğlu alçakgönüllülük göstererek eserin, üslup ve muhteva bakımından kusurlu olan yerlerinin kendinin, düzgün, kusursuz yerlerinin de babasının olarak kabul edilmesini söyler. Gerçekten de ifade bakımından metinde uyarısızlıklar göze çarpar: Üslup, kimi hikâyelerde çok sayıda seci'lerle daha özenilmiş, kimilerinde ise halkın anlatı diline yakın ve sadedir. Eserin girişinde dokunulduğu gibi, "özenilmiş" üslupta hikâyeler Lâmi'i Çelebi'nin, geri kalanlar ise oğullarından birinin –Abdullah veya Mehmed'in– kaleminden çıkmış olması düşünülebilir. Girişte verilen bilgiye göre, eserin Birinci Sultan Süleyman'a sunulması düşünülmüştür...

Lâmi'i Çelebi'nin derlemesindeki hikâyelerin bir bölümü Paris Devlet Kitaplığı'ndaki yazmada (AFT No. 227) yer alır; bunlar, bu yazmadaki 1, 2, 8, 9, 11, 20, 21, 22, 24, 46, 59, 60, 68, 69, 70 No.lu metinlerdir. Bunların karşılıkları, Lâmi'i'nin hikâyelerini içeren ST 419 No.lu yazmada şu sıra ile: 118, 254, 46, 96–97, 35, 336–338, 290, 31–32, 109, 114, 344, 42, 123, 272, 256–257. sayfalarda yer alır. (No. 118, 142. sayfada tekrarlanmış). – Paris Devlet Kitaplığı'nın AFT 227 No.lu yazmasındaki 69, 70 No.lu iki hikâye ile aynı kitaplıkta ST 419 No.lu, Lâmi'i derlemesinde 272, 256–257. sayfadakiler, kullanılan kelimelerle ifadede öyle benzerlikler gösteriyorlar ki birindekilerin ötekine aktarılmış kanısını veriyorlar. Anonim yazmanın telif tarihi bilinmediği için (XVII. yüzyıl belki) bu konuda tam bir kesin sonuç elde edilemiyor; ama anonim yazmayı telif etmiş olan kişinin hikâyelerden birçoğunu Lâmi'i'nin derlemesinden almış olması büyük bir olasılıkla düşünülebilir.

Ben, Lâmi'i'nin *Latâ'if*'inden şu seçmeleri yaptım:

1) Sinan Paşa üzerine olup Sivrihisar halkının güldürü konusu edildiği bir hikâye (bu incelemenin, metinlere ayrılmış ikinci ek bölümünde 1 No.lu hikâye).

2) Nasreddin Hoca üzerine 4 hikâye (aynı bölümde 4, 5, 6, 7 No.lular). – Genellikle, Nasreddin Hoca üzerine incelemelerde Lâmi'i'nin eserinde yer almış olan iki hikâye söz konusu edilir; bunlar

da, Bahâ'î'nin baştanbaşa değiştirdiği biçimleri ile bilinir (bkz. Bahâ'î 1926, s. 91–92; Gölpınarlı, 1961, s. 11, 12). Bu hikâyeleri, bu incelememde asıllarındaki biçimleri ile olduğu gibi, ve öteki iki hikâye ile tamamlayarak vermenin daha yararlı olacağını düşündüm.

3) Lâmi'î'nin *Latâ'if*'inde sıradan kişiler üzerine anlatılan, ama başka kaynaklarda Nasreddin Hoca üzerine olarak rastlanan 4 hikâye (aynı bölümde 2, 3, 8, 9 No.lular).

İncelememin şu giriş bölümünü sona erdirmeden kısaca Sivrihisar'dan da söz etmek isterim. Bu kasaba halkı ile Nasreddin Hoca'nın kişiliğindeki ortak nitelikler üzerinde bu incelememin başında bir nebze durmuştum; şunu da belirtmek gerekir ki bu kasaba Akşehir'den sonra Nasreddin Hoca'nın yaşam hikâyesinde ikinci yeri alır; onun bu kasabada doğduğu, yaşamının bir bölümünü orada geçirdiği kabul edilir; kimi hikâyeler onun kasabaya, kısa bir süre için uğramasını anlatırlar. Sivrihisar'dan söz eden kimi hikâyelerin bütün çeşitlenmeleri karşılaştırıldığı zaman görülür ki aynı bir hikâyenin bütün çeşitlenmelerinde bu kasabadan söz edilmiş değildir: Aynı bir hikâyenin kimi çeşitlenmelerinde sahne bu kasaba olduğu halde, başka çeşitlenmelerinde başka yerlerdir, ya da olayların geçtiği yer belirtilmemiştir; örneğin, iki hikâyede (Baâ'î 1926, s. 38, 43; Wesselski 1911, 1, No. 45, 52) Sivrihisar'ın yerini Karahisar almaktadır (*Sottisier*, No. 48, 53, XVIII. yüzyılda yazılmış bir yazmadan).

Kiel Kongresi'ne sunduğum bildiride şöyle bir soru ortaya atılmıştır: Nasreddin Hoca'nın “güldürü kişiliği” ile Sivrihisarlıların öteden beri kazanmış oldukları “tuhaf insanlar niteliği” birbiri ile ilişkili midir? Yazılı metinlerle sözlü gelenekten gelme ve bu Anadolu kasabasını konu edinmiş olan anlatıların karşılaştırılıp incelenmesi bu sorunun çözülmesine yardım edecektir. İşte bunun içindir ki burada yayınladığım metinlere Bodleien Kitaplığı'ndaki en eski yazmadan iki hikâyeyi ekledim. Bu yazmadaki 43 hikâye içinde Sivrihisar'dan söz eden yalnız bunlardır.

Bu çalışmamı sürdürürken yazma derlemelere başvurduğum zaman, Decourdemanche'ın ve Wesselski'nin çevirilerinde pek çok yanlışlar bulunduğunu gördüm. Wesselski, bilindiği gibi, eserinin yarısından çoğu için *Sottisier*'deki Fransızcaya çevrilmiş metinlerden yararlanmıştı. Bu iki bilginin yaptıklarını küçümsemek istemem;

birincisi, bir Batı diline çevrilmiş çok sayıda metni bir araya getirmiş; ikincisi 555 fıkrayı kümelemiş, notlarla ve yorumlamalarla, bizim Hoca'mızla doğrudan doğruya, ya da dolayısıyla ilişkili, yararlı bir kaynak-kitap oluşturmuştur. Ancak, bu kaynaklara başvuracak olan araştırmacılara her an, inceleyecekleri hikâyelerin çevirilerinde yanılmalar olup olmadığını kontrol etmelerini tavsiye ederim.

Türkçe metinler ve çevirileri ile Nasreddin hikâyeleri külliyyatının yeni bir baskısı beklenen önemli bir iştir. Doğu ülkeleri sözlü-yazılı halk edebiyatının bu ilginç türü üzerine incelemelere kaynaklık görevini yapacak olan böyle bir yapıtın meydana getirilmesi başlıca dileğimizdir. Aarne/Thompson'ın yapıtlarında yer almış olanlar Nasreddin Hoca hikâyelerinin ancak küçük bir bölümüdür.

NASREDDİN HOCA'NIN GERÇEK KİŞİLİĞİNİ SAPTAMA YOLUNDA GİRİŞİLEN DENEMELER ÜZERİNE^(*)

Türk güldürü geleneğinin tanınmış çehresi Nasreddin Hoca tarihlik gerçek bir kişi midir? Kimi bilginler bu konuda şüphecidirler; kimileri de, onun tarihlik bir kişi olarak folklorcuyu ilgilendirmeyeceğini, çünkü folklorcunun onun kişiliğini değil, ona mal edilen hikâyeleri ön plana alacağını öne sürerler. Çeşitli bilgi ve sanat kollarının sözcüleri Türk aydınları için elbette ki bu halk filozofunun gerçek kişiliği çok başka bir önem taşır. Ona mal edilen fıkraları meydana getiren temlerin ve motiflerin büyük bir bölümü bütün dünyaya malolmuş niteliktedir; ve Nasreddin'in gerçek kişiliği bütünüyle bu anlatı toplamının yayılmasında tek etken olmuştur denemez. Ama yine de inkâr edilemeyecek bir gerçek şudur ki onun adı çok geniş bir yayılma alanına ulaşmıştır: Türkistan'dan Macaristan'a, Güney Sibirya'dan Kuzey Afrika'ya, Türk dilinin konuşulduğu yerler kadar uzun ya da kısa bir süre Osmanlı egemenliği altında kalmış bölgelerde Nasreddin Hoca'nın güldürücü hikâyeleri anlatılmıştır.

Nasreddin Hoca'nın tarihlik-gerçek kişiliği üzerine bugüne kadar yapılmış araştırmalar, onun hikâyelerinde ve kimi oldukça yeni

(*) Konuyla ilgili olarak Kiel'de sunduğum bildiri (bkz. "Internationaler Kongress der Wolkverhaltensforscher in Kiel and Kopenhagen", 19.08.-29.09.1959; *Vasträge und Referate*, Walter de Gruyter Yayınevi, Berlin, 1961, s. 21-25).

belgelerde belirtildiği gibi, Timurlenk'in Anadolu'yu ele geçirdiği çağda, yani XIV. yüzyılın sonlarında değil, bir yüzyıl daha önce, XIII. yüzyılda yaşamış olması ihtimalini düşündürüyorlar. Sonra yirmi yılda yayınlanmış incelemeler, sorunun bu yönüne tam bir karşılık vermemiş olmakla beraber, yeni katkılar ve yorumlar getirmişlerdir. 1941'de yayınladığı bir yazıda İsmail Hâmi Danişmend, gerçek tarihlik Nasreddin Hoca'ya mal edilen kaba hikâyeler ve halkın kaba içgüdülerini meydana vuran uydurmalarla onun gerçek kişiliğini yitirmiş ve böylece haksız yere kötü bir ün kazanmış olduğunu ileri sürerek ona gerçek kişiliğini ve değerini verme çabasına girişiyor. Onun, Yavlak Arslan oğlu müstevfi (maliye müfettişi) Nâsır ed-dîn adında biri olması gerektiğini ileri sürüyor. Bu devlet adamı, Selçuk Sultanı 2. Mes'ûd (saltanatı 1283-1298) zamanında yaşamış olacaktır. Bu hükümdar Moğollara tabi durumda idi. İsmail Hâmi Danişmend'in tezi savunulacak gibi değildir; çünkü yalnızca bir ad benzerliğine dayanıyor. Yazar incelemesinde tezini, bizim "Hoca"ımızın fıkra kahramanı geleneği ile bu Selçuklu devlet adamının kişiliğini birbirine bağlayan hiçbir olguya, belgeye dayandıramıyor: "–Kayseri'de bulunmuş ve bu şehrin müzesinde yer almış olan mezar taşı için de aynı sonuca varılır: Naci Kum'un 1941'de yayınlanmış yazısına göre bu belgeye dayanılarak Nasreddin Hoca'nın ölüm tarihi XIII. yüzyılın başına çıkartılabilir. Sadece "Nasreddin" adı ile "Hoca" unvanı bu mezar taşında adı yazılı kişi ile bizim "Hoca"ımızda ortak öğelerdir; ve bunlar da bizim "Nasreddin"i başkaca verilerle saptanan tarihten 72 yıl önce Akşehir'de değil de Kayseri'de ölmüş olacağını ileri sürmek için çok zayıf delillerdir.

Başka bir araştırmacı, İbrahim Hakkı Konyalı da 1945'te yayınlanmış olan *Akşehir, Nasreddin Hoca'nın Şehri* adlı eserinde soruyu yeneden ele alıyor. Bu yazar, İsmail Hâmi Danişmend'in tezini reddettikten sonra, yeni bir belge üzerinde duruyor. Bu, Akşehir'de, Nasreddin Hoca'nın türbesinin bir taşı üzerinde Birinci Bayezid'in (saltanatı: 1389 - 1402) bir sipahisinin bıraktığı yazıdır ve 1398 tarihini taşır. – Bu da Hoca'nın bu tarihten önce ölmüş olduğunu belirtir. – Bu belge Nasreddin'in Temür'le çağdaş olması ihtimalini kesinlikle çürütür, zira Temür Anadolu topraklarına 1402'de gelmiştir.

Nasreddin Hoca'nın doğum yeri olarak Sivrihisar'ı (Akşehir'-

den 108 km uzakta kasaba) kabul eden geleneğe gelince: Bu konuda henüz hiçbir kesin belge elimizde yok. Yukarıda değindiğimiz eserde İbrahim Hakkı Konyalı, bu kasabanın Hoca'nın vatani olduğunu ileri süren görüşleri inceler. Ona göre bu geleneğin dayanağı, Fatih İkinci Sultan Mehmed çağdaşı olan Hızır Bey'in (1407–1459) diye kabul edilen şeceredir. Geleneğe göre, Hızır Bey'in Sivrihisar kadısı olan babası Sivrihisarlı ve Nasreddin Hoca soyundan idi. Hızır Bey de İstanbul'un 1453'te fethinden hemen sonra, bu şehrin kadısı olmadan önce, Sivrihisar'da kadılık ve müderrislik görevlerinde bulunmuş idi. Bu şecere ile ilgili bilgiler XV. yüzyıl sonlarına çıkan kaynaklarda yer almıştır.

Bize Nasreddin Hoca'nın fıkralarından en eski birkaç tanesini aktarmış olan Lâmi'î Çelebi (ölümü 1532 veya 1533) Hızır Bey'in oğullarından Sinan Paşa (ölümü 1486) için de aynı şecereyi verir ve bir söylentiği aktarır; buna göre Sivrihisar halkı ve Sinan Paşa kendisi de tuhaf, güldürücü maceraların kişileri olma ünü ile anılırlardı.

Bütün bunlara şunu da ekleyelim: 1931'li yıllarda Sivrihisar'da bir mezar taşı bulunmuştur; şimdi Konya müzesindedir; üzerindeki kitabeye göre "Nasreddin Hoca kızı" ve H. 727'de (1326–1327) ölmüş Fâtıma'ya aittir. Bu tarih, Nasreddin'in ölüm tarihi olarak ileri sürülen H. 683'ten (1284–1285) 41/42 yıl sonrasına rastlar. – Bütün bunlar raslantı mıdır? Yoksa bu olgular karşısında, bugün dahi Hoca'nın torunları olarak kabul edilen kişilerin yaşadıkları bu Anadolu kasabasını onun doğum yeri olarak mı saymalıdır? Şunu da söyleyelim ki XIV. yüzyılın başlarına kadar İstanbul'da bile soylarını Nasreddin Hoca'ya çıkaran kişiler yaşamışlardır. Öyle anlaşılıyor ki oldukça eski tarihlerden bu yana, Nasreddin Hoca soyundan diye bilinen kişileri –ve genel olarak Sivrihisarlıları– yerine göre, cin fikirli, saf, ya da tuhaf insanlar diye kabul eden bir gelenek meydana gelmiştir. Yukarıda Lâmi'î Çelebi'nin XIV. yüzyıl başlarına çıkan bir fıkrasını aktardık. Başka bir rivayete göre Üçüncü Sultan Murad'ın (1574–1595) saltanatı sırasında Nasreddin Hoca'nın soyundan olduğunu iddia eden bir adam iddiasının doğruluğunu ispat eden belgelerle, kendisine bir maaş bağlanmasını dilemek için saraya gelir. İçeri girmeden katırını avludaki nöbet davuluna bağlar. Havan ipi çekip davulu devirir; gümbürtüden ürküp davulu sürüklemeye baş-

lar. O sırada, Mekke'ye gitmek üzere hazırlanmış katırlar da gürültüden ürkerler, kaçırlar. Padişah merak edip bu şamatanın sebebini sorar. Ona, bütün bu gürültünün, Nasreddin Hoca soyundan olduğunu iddia eden ve dayanağı olan belgelerle Padişah'tan kendisine maaş bağlanmasını istemek için gelmiş olan bir adamın katırını nöbet davuluna bağlamış olmasından çıktığını anlatırlar. Padişah: "Belgeye hacet yok. O adam muhakkak Nasreddin soyundandır. İsteddiği maaş bağlansın." diye emir verir.

Öyle anlaşılıyor ki oldukça eski bir tarihten beri Sivrihisarlılar kimi fıkraların kalıplaşmış kişileri olmuşlardır. Bu gerçeği, Paris Devlet Kütüphanesi'nde ele geçirdiğim anonim ve tarihsiz bir yazmadaki hikâyeler de kanıtlıyor. Orada tuhaf kişiler olarak Sivrihisarlılar üzerine beş hikâye yer alır. Aynı yazmada "Hacı" adında biri üzerine fıkralar da buluruz. Bu "Hacı" kelimesinin, bizim Nasreddin'in unvanı "Hoca"nın bozulmuş şekli olacağını sanıyorum. Nitekim "Hoca" unvanının da birçok hikâyelerde "Nasreddin Hoca" ya da "Hoca Nasreddin" biçimlerinden uzatılmadan kullanıldığı olur. Şunu da belirteyim ki sözü geçen dergideki "Sivrihisarlılar" ya da "Hacı" üzerine anlatılan hikâyelerin, Nasreddin Hoca'nın adına bağlandıkları da oluyor.

Sivrihisarlılar, saf ve tuhaf kişiler niteliğindeki ünlerini Nasreddin Hoca onların hemşehrisi olduğu için mi kazanmışlardır? Yoksa, tersine, bu kasaba halkının, ta XV. yüzyıla çıkan bu ünleri yüzünden mi Sivrihisar Nasreddin Hoca'nın vatanı sayılmıştır? Bana göre kesin olmamakla beraber, bugün için belgelerin ağırlığı teraziye birinci olasılık tarafına eğdiriyor... Gerçekten de, elle tutulur birçok olgu, sivrilmiş, ün kazanmış kişilerin belli bir yere kendi damgalarını vurduklarını göstermiştir. Bununla beraber, tersine bir oluşumu da imkânsız görmüyorum. Yazılı gelenekte, Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkraların sayısı uzak geçmişe doğru gidildikçe azalıyor. Bu olgu, toplumsal gelenekte yaşayan birtakım anonim fıkraların zamanla Nasreddin Hoca'nın adına bağlanmış olacağı faraziyesini güçlendirir. Onun kişiliği toplumsal geleneğe üstün gelmiş ve o böylece Sivrihisarlılar topluluğu içine girip o topluluğun sözcüsü olmuştur; zamanla Sivrihisarlılar üzerine anlatılan hikâyelerin yerine Nasreddin Hoca'nın başından geçmiş diye bilinen hikâyeler anlatılır olmuştur.

Bu ikinci faraziye kabul edilirse şöyle bir tahmin yürütülebilir: Hoca'yı bu kasabalı bir kişi diye gösteren bir gelenek, genelleştirme işlemini sürdürmüş ve elbette Hocamızın kimi niteliklerini taşıyan kişileri yukarıda sözünü ettiğimiz şecereye bağlamıştır.—

Benim bu bildirim, sadece kişilik —tarihlik— gerçekte folklorik “masallaştırma” ilişkilerinin bir yönünün incelenmesi bakımından ilginç görünen bir soruyu tartışma konusu olarak koymayı amaçlıyor. Yazma ve basma fıkra kitaplarının daha sıkı, daha etraflı bir tahlili elbette meseleyi aydınlatma imkânını verecektir.

NASREDDİN HOCA'NIN KİŞİLİĞİNİ VE FIKRALARINI YORUMLAMA DENEMELERİ ÜZERİNE

Türk kültürünün çeşitli alanlarında kalem oynatmış dostum, meslektaşım Robert Anhegger'e^(*) armağan olarak sunulacak şu kitaba, *Nasreddin Hoca ve Fıkraları* gibi, üzerinde yıllardan beri durduğum bir konuda, daha dolgun bir yazı ile katılmak isterdim. Ne yapayım ki, *Armağan*'ın hazırlanma süresi benim, kitaplarımdan ve dosyalarımıdan uzakta kaldığım aylara rastladı; yanımda getirmiş olduğum birkaç kitapla cılız bir dosyadan kaynaklanan şu küçük inceleme ile katılabiliyorum bu mutlu şenliğe. *Çam sakızı, çoban armağanı* olsun!

Yüzyıllar boyunca, ta günümüze kadar, Nasreddin Hoca'nın fıkraları sözlü gelenekten derlenip kuşaktan kuşağa aktarılmakla kalmamış, onun kişiliği ve fıkralarının nitelikleri, anlamları üzerine düşünceler de yürütülmüştür. Benim bu yazımın amacı, en eskilerinden başlayarak, Nasreddin Hoca fıkralarını bize ulaştırmış olan yedi yazmanın derleyicileri ile çağdaş derleyici ve araştırmacılarından altısının bu konularda tutumlarını ve yorumlarını sergilemek olacak.

1. Nasreddin Hoca'nın Kişiliği Üzerine

1. "Saltuknâme" yazarı Ebû'l-Hayr-i Rûmî'nin bildirdiğine göre Sarı Saltuk, Akşehir'e vardığında Nasreddin Hoca'ya rastlamış.⁽¹⁾

(*) Alman Türkolog ve araştırmacı.

(1) Saltuknâme var. 331b-332a-358a; İZ 1964, s. 316-318; Boratav 1983, s. 307-307.

Hoca'mızın tarihi/gerçek kişiliği hakkında en eski bilgiyi, 1480'de yazılmış olan bu kitapta buluruz. Bu kaynaktan yararlanan incelemelerin yayınlanmasından önce de, Hoca'nın, birçok hikâyelerinde ve Evliya Çelebi'den başlayarak yazılı kaynaklarda anlatıldığı gibi Temür ve Birinci Bayezid çağdaşı değil, XIII. yüzyılda, Anadolu Selçukluları döneminde yaşamış bir kişi olduğu düşüncesi genellikle kabul edilmişti.⁽²⁾

"Saltuknâme"de, daha XV. yüzyılda, Nasreddin Hoca hikâyelerini derlemiş kitapların bulunduğunu kanıtlayan bir kayıt ayrıca ilginçtir: Saltuk, Hoca ile rastlaştığında aralarında bir konuşma geçiyor:

[Saltuk soruyor] "Sizler kimlersiniz? Sizi evvelâ bilelüm." Pes ol kişi ayıtdı: "Sultânüm! Muhibbünüz, du'âcı, Hâce Nasreddin'dür, eğer ki işitdüğünüz var ise." Bes Server (Saltuk) tebessüm eyledi; zirâ bu Nasreddin'ün halk içinde nedâmetinden (tuhaf şakalarından) latifelerin söylerler idi; kitabında ma'lûmdur, yazmışlardur; anlar hâtırına huatür erdi, dahi güldi. Andan durup Molla Nasreddin birle görüşdi.⁽³⁾

Bu ibarede anıştırma yapılan bu eski nüshalar zamanımıza erişmemiş, erişmiş olanlar varsa henüz gün ışığına çıkmamıştır.

En eskileri XVI. yüzyıla çıkan ve ikisi dışında yayınlanmadan kalmış olan "Latâ'if" derlemelerinin adsız derleyicileri Nasreddin Hoca'nın tarihi/gerçek kişiliği sorusu üzerinde durmazlar. Onların aktardıkları kimi fıkralarda Hoca Temür'le karşılaştırılır; bir kaçında da Sultan Alâ'addîn'le (Selçuklu hükümdarı) çağdaş gösterilir. Ama, öte yandan, Hoca'yı Temür'le çağdaş gösteren hikâyelerin kimi çeşitlenmelerinde Temür'ün yerini bir "Bey" in aldığı da olur. Bu konuda DTCF Kitaplığı yazmasının adsız derleyicisinin, son hikâyeyi anlattıktan sonra eklediği şu sözleri aktarmakla yetineyim. "Hoca'nın bazı sahîh menâkıbleri vardır. Ammâ ekseri bühtândır."⁽⁴⁾

Hoca'nın gerçek/tarihi kişiliği üzerinde duran çağdaş araştırmacı-lardan İsmail Hâmi Danişmend bu sorunun tartışmasında en çok tizlik –hatta asabilik– gösterenlerden biridir. O, Nasreddin Hoca'yı aydın bir bilge, soylu bir devlet adamı olarak görmek ister. Hoca'yı

(2) Boratav 1961, s. 21-25.

(3) "Saltuknâme" II. 332a.

(4) DTCF K. yazması, No. 195.

“... eşekli bir budala vaziyetine sokan bizim müelliflerimiz, muharrirlerimizdir.” der.⁽⁵⁾ Ona göre, bizim Nasreddin Hoca’mız, tarihi/gerçek kimliği ile, Anadolu’ya Moğolların hâkim oldukları dönemde yaşamış, “talâkat, zarâfet ve siyasetiyle haracı tahfif ettirmeğe muvaffak olmuş bir halk babası rolünde”, Kastamonu emiri, Çobanoğullarından Hâce Nâsirüddin Mahmûd b. Yavlak Arslan’dır. 1283 ile 1291 yılları arasında Konya sultanlarının müstevfilik (mâlîye nazırlığı) görevinde bulunmuştur. 1300’de Kastamonu’da, Candaroğullarından Şemseddîn’in bir baskını sırasında öldürülmüştür.⁽⁶⁾

Çağdaş araştırmacılar Kaya Erginer de, Nasreddin Hoca’nın gerçek/tarihi kişiliği üzerine yapılmış incelemeleri özetledikten sonra şu sonuca varıyor: “Nasreddin Hoca XIII. yüzyılda Selçuklu Türkleri devrinde yaşamış olup Akşehir’deki türbesinde yatmaktadır.”⁽⁷⁾ Hoca’nın kimliği üzerine bu yazarın başka bir yargısı da İsmail Hâmi Danişmend’inkinden farksızdır. Şu sözler onun da “eşekli bir Nasreddin Hoca” kişiliğinden tedirgin olduğunu gösterir: “Nasreddin Hoca, hicvettiği insanları birçok hikâyesinde eşek olarak temsil etmektedir. Türkçemizde eşek kelimesi, bilindiği gibi, aptal ve ahmak kelimeleriyle eş anlamda kullanılmaktadır. Bu hikâyelerde temsil edilen eşekler Hoca’yı hep eşekli ve eşeklerle birlikte göstermişlerdir. Eşeklerin sevgili Hoca’mıza bu azizliği hoş görülmemelidir.” Ne var ki atalarımız “eşekli kişiler”i hiç de İ. H. Danişmend ve Kaya Erginer gibi küçümsememişlerdir. XVI. yüzyıldan bir *Atalar Sözü* kitabının yazarı, önsözünde, bir vesile ile “Ermişlerin biniti geyik, bilginlerin biniti eşektir” der. Bugün de, köylü, kentli nice insanlarımızın mihnet ortağı olan bu mübarek hayvan, birçok hikâyede Nasreddin Hoca’ya iş arkadaşlığı etmekle kalmamış, insan oğullarına ibret dersi olan birçok olayda baş rolü almıştır.

Nasreddin Hoca da, tıpkı Koroğlu gibi, birbirinden uzak ülkeler ve ayrı diller konuşan topluluklarca benimsenmiş mutlu kişilerdendir. Azerbaycan halkının bizim Nasreddin Hoca’mızı (Molla Nasreddin adı ile) kendilerinden saymaları kadar tabii bir şey düşünülemez. Bu memleketin bilim adamları arasında Nasreddin’in ger-

(5) Danişmend, s. 8-9.

(6) Danişmend, s. 12-18.

(7) Erginer 1969, s. 8-11.

çek/tarihi kişiliği üzerinde duranlar da olmuştur. Bunlardan M.A. Sultanov ve M.H. Tähmasib Nasreddin Hoca'nın gerçek kimliğinin XIII. yüzyıl bilgini Tûslu Nasîrüddin'e çıkarılabileceği düşüncesini ileri sürmüşlerdir.⁽⁸⁾

2. "Saltuknâme" yazarına göre Saltuk, Nasreddin Hoca ile konuşurken onun garip sözlerinde "gizli manalar" bulunabileceğini düşünmüş; kendi kendine şöyle demiş: "Bu Eri, velîdir derler. Bu sözün beher hâl bir me-âli, bir te'vîli vardır". Ve Hoca'yı, Ahmed-i Arab ve Şucâ-ı Acem gibi "küfürler söyleyen, nedametler (maskaralıklar, tuhaf şakalar) eyleyen", ama sonunda halkın ermişlik mertebesine çıkardığı, dile görünüşlü bilge kişilere benzetmiş... "Acebâ bu sözlerle ne demek istedi?" diye düşünürken Hoca, Saltuk'un zihnini kurcalayan soruyu keşfedip onun garip bulduğu, anlamını kavrayamadığı sözleri açıklamış. Saltuk da böylece Nasreddin'in ermiş bir kişi olduğu kanısına varmış. Ondan hayır-dualar almış...⁽⁹⁾ "Saltuknâme" yazarının bu vesile ile anlattığına göre Saltuk'un armağanlarını, bir defasında, Hoca'ya götürən adamları da, Hocanın hayır-duaları sayesinde "hesabı bilinemeyecek" mal sahibi olmuşlar.⁽¹⁰⁾

Fıkraları derleyen yazma nüshaların birçoğunda da onun, kimi kez latifeye, şakaya, hatta geleneklerle bağdaşmaz davranışlara bürünmüş olmakla beraber, ermiş kişiliğini vurgulayan hikâyeler ve onlara eklenen yorumlara rastlarız. Cambridge yazmasından bunlara iki örnek:

Hoca öldükten sonra, müşkilleri olan suhteler (medrese öğrencileri) onun ruhuna okuyup üfleyip 'istihâre'ye yatarlarmış. Hoca rüyalarında onların meselelerini çözümlermiş. Suhtenin biri Hoca'nın bu kerametine inanmıyor. Ama günün birinde, içinden çıkamadığı güç bir soru karşısında kalınca: "Bir deneyeyim" diyor; gereğini yapıp yatıyor. Rüyasında Hoca ona: "Sen bu i'tikaad ile müşkiline cevap değil, taşagımı alırsın." diyor.⁽¹¹⁾

Bu fıkranın aynı yazmada bir çeşitlenmesinde olay Hoca'nın sağlığında geçer ve trajik biçimde sona erer:

⁽⁸⁾ Tähmasib 1965, s. XI (giriş).

⁽⁹⁾ "Saltuknâme" var. 331b-332a.

⁽¹⁰⁾ "Saltuknâme" var. 356b-358a; İz 1964, s. 316-318.

⁽¹¹⁾ Cambridge yazması, No. 151.

Çömezi 'İmâd Hoca'ya takılmak amacı ile yalandan hasta olur. Okuyup üflemesi için Hoca'yı çağırırlar. Kendisini tanıyıp tanımadığını soran Hoca'ya 'İmâd, şakayı daha da ileri götürerek: "Sen eskici Kara Koca değil misin?" karşılığını verir. Hoca da ona: "Sen sağlık yerine taştağını alırsın." der. 'İmâd, bu kez, gerçekten onulmaz bir hastalığa tutulup ölür.⁽¹²⁾

İstanbul Belediye Kitaplığı'ndaki yazmada yer alan bir hikâye de Hoca'nın, ilerde üzerinde duracağımız "Bektaşî edalı" bir şakası ile katılmış olmakla beraber, ermişliğini belirtmek isteyen türdendir: Çocuğu hasta olan bir kadının Hoca'ya gelip yavrusunun sağlığı için dua istemesine karşılık Hoca: "Şu çocuğun tez vakıtta canını al, Yâ-rabbi!" diye yalvarır Tanrı'ya. Şaşırıp kalan kadına da; "Çünkü, der, Allah hep benim istediklerimin tersini vermiştir." Korku içinde evine dönen kadın, çocuğunun sapaşaplam ayağa kalkmış olduğunu görür.⁽¹³⁾

Nasreddin Hoca'nın ermişliğini vurgulayan fıkralardan en ünlüsü, ölümünden nice yıllar sonra, Cuma namazı için camiye toplanmış olanları türbesine çağırıldığını anlatandır. Türbeye varanlar orada Hoca'yı bulamazlar, ama geri döndüklerinde görürler ki caminin kubbesi çökmüş.

DTCF Kitaplığı yazmasının derleyicisi, kitabının en sonuna geçirdiği bu fıkraya şu açıklamayı eklemiş: "Hoca Nasreddin Efendi ne büyük mertebe bir devletlü ve evliyâ ullahtan imiş kim merhûm olduktan sonra dahi kerâmâtı zuhûr etmiştir."⁽¹⁴⁾

Eflâtun Cem Güney kitabında, Hoca ile ilgili halk inanışlarının bir listesini vermiştir.⁽¹⁵⁾ Nasreddin anasından ağlayarak değil de gülererek doğmuş. Türbesine ziyarete gidenler muhakkak gülerlermiş; gülmemekte direnenlerin başına bir felaket gelirmiş. Mezarından alınıp hamur gibi karılan toprak kuru-ağrı denilen göz hastalığını sağaltırmış.

E.C. Güney; Akşehir'de her düğün sahibinin Hoca'yı, türbesine giderek, düğün ziyafetine davet etmekle yükümlü saydığı ve bu görenek yerine getirilmezse yeni evliler arasında geçimsizlik olacağı

(12) Cambridge yazması, No. 115.

(13) BK.CK. 247 yazması, s. 89.

(14) DTCF K. yazması, No. 195.

(15) Güney 1957, s. 201-204.

inancına değinirken, sanırım kendine göre bir yorum ekliyor, şu sözlerle: “Hoca’sız dernek olmaz. Her ziyafetin başköşesi onunmuş. Çağırılrsa da olur, çağırılmasa da gelip kurulmuş. Bir var ki, rahmetliyi söze boğdukları için çok kerre sofraya tok oturur, aç kalmış.”⁽¹⁶⁾

Bu vesile ile “Zağfirân nev-i nebâtın Hâce Nasreddinidir” dizisinin, liselerde okutulan eski edebiyat kitaplarından birinde gördüğümü hatırladığım yorumlanmasına değineyim. Bu dize safranın neşe verici niteliği ile açıklanır; zerdenin düğün sofralarından eksik edilmemesi göreneği de buna bağlıdır. Bu açıklama yerinde olmakla beraber dizinin, anlam bakımından daha da zengin olduğu kanısındayım. Bu sözlerle şair: “Nasreddin Hoca’yı her düğüne çağırarak nasıl kaçınılmaz bir görev ise, zerdesiz bir düğün sofrası da düşünülemez; çünkü zerdeye katılan safran da Nasreddin Hoca gibi neşe kaynağıdır” demek istemiş olacak.

3. Hoca’mızın ermiş kişiliğini, ya da başka yönlerde kimi davranışlarını yansıtan fıkralar arasında, Anadolu halkının güldürü sanatında önemli yeri olan “Bektaşî” tipi ile ortaklaşa paylaştıklarına rastlıyoruz. “Saltuknâme” yazarı, daha XV. yüzyılda, Hoca’nın ermiş kişi kimliğindeki bu çizgileri belirlediren fıkralar aktarmış. Bunlardan birini yukarıda gördük. Başka bir örnek:

Saltuk’un du’â-nâme isteğiyle göndermiş olduğu adam armağansız, eli boş gelince Hoca ona: “Mesel-i meşhûrdur, boş torba ile at tutulmaz. Erenler yanında hatâtır” karşılığını verir. Bu sefer adam: “Bir du’â eyle bizlere: bir mut buğday getürelüm.” diye veresiye bir alışveriş teklif edince de: “Bir kile olsun, hemân hâzır olsun! Erener du’âyı hâzıra ederler, gaa’ibe gülbeng ederler” yolunda cevap verir.⁽¹⁷⁾

Hoca’nın yine bu nitelikte bir fıkrası, DTCF Kitaplığı yazmasındaki çeşitlenmesinde, onun ermiş kişiliğini vurgulayan bir motifle bağlanır ki bu bitiş hikâyenin Bektaşî çeşitlenmesinde yoktur:

Nasreddin Hoca bir adamla yolda giderken bir sipahiye rastlarlar. Siyahi, Hoca’nın yol arkadaşına, uzak bir köye kılavuzluk etmesini emreder. Adam: “Ben filân beyin kuluyum.” deyip bu angaryadan

⁽¹⁶⁾ Güney 1957, s. 201-202.

⁽¹⁷⁾ “Saltuknâme”, var. 356b-358a.

yakasını kurtarır. Sipahi bu sefer Hoca'ya buyurur; Hoca'nın; "Ben de Allah'ın kuluyum." diyerek angaryadan kurtulmaya çalışması para etmez; sipahinin önüne katılır. Ama; "Hey Yârabbi! Bir, filân beyin kulu olan adamın hâline bak, bir de senin kulunun hâline bak!" diye Tanrı'ya serzeniş etmekten de kendini alamaz. O anda, bir gürültü duyup arkasına bakan Hoca görür ki sipahi attan düşüp ölmüş.⁽¹⁸⁾

Denizde fırtınaya tutulan yolculardan birinin Hoca'ya adak adamasını anlatan hikâye de Nasreddin Hoca'nın ermişliğini vurgulayanlar kümesine girer.⁽¹⁹⁾ Ama, bu hikâyenin bir çeşitlenmesinde soğuk bir kış gecesi, parasız kalmış olan Hoca'nın camiden seccade aşırması olduğu anlatılır. Adakçının ihsanlarını aldıktan sonra caminin seccadesini yerine götürünce Hoca'nın: "Hey Yârabbi! Bir gece soğuğa dayanamadın"⁽²⁰⁾ demesi hikâyeye Bektaşî fıkralarının çeşnisini katmış oluyor.

Başka vesilelerle değindiğimiz kimi hikâyelerde de Hoca'nın Bektaşî tipi ile ortak niteliklerine örnekler buluruz: Sabah namazını uzatmasının sebebini: "Allah'ı borçlu edeyim" diye açıklaması,⁽²¹⁾ "Tanrı misafiriyim" diye gelen adamı, evine buyur etmeyip mescide götürmesi.⁽²²⁾ Bunlara şu örnekleri de ekleyelim: Yolda yorulup da "Yârabbi! Şurada karşıma bir binecek çıkarıversen" diye dua ederken sipahinin genç tayını Hoca'ya yüklemesi⁽²³⁾ (Ömer Seyfettin bir hikâyesinde bu konuyu işlemiştir); Hoca'nın çocuklara fındık dağıtırken "Allah taksimi mi olsun, kul taksimi mi?" diye sorması. Bu son hikâyenin bir çeşitlenmesinde Hoca, Tanrı'ya "Bak, çocuklar bile senin işlerini beğenmiyorlar"⁽²⁴⁾ diye seslenir. Bu fıkra, Bektaşî'nin meyve ikram edeceği kimseye; "Allah yapısı mı olsun, kul yapısı mı?" (yani, yabani meyve mi, yoksa aşılınmış, bahçelerde yetiştirilmiş meyve mi?) diye sormasını anlatan hikâyeyi andırır.⁽²⁵⁾

4. Kimi atasözlerinin ve atasözü değerinde deyimlerin Nasreddin Hoca fıkralarına bağlanması onun 'halk bilgisi' kişiliğini belge-

(18) DTCTF K. yazması, No. 89.

(19) Güneç 1957, s. 139-140.

(20) BN III yazması, No. 79.

(21) BN IV yazması, No. 37.

(22) BN VIII yazması, No. 59.

(23) Bahâ'î 1926, s. 215-216.

(24) Leyden I (Groningen) yazması, No. 73.

(25) Boratav 1983, s. 321-322.

leyen bir olgudur. DTCTF yazmasındaki kimi fıkraların sonuna eklenmiş olan “İşte beyn en-nâs mesel olmuşdur” açıklaması bunu vurgular. Bu yazma derleyicisinin atasözü değeri verdiği fıkralar şunlardır:

Nasreddin Hoca'nın sırtındaki çibana karısı bir türlü, kızı da başka türlü teşhis koymuşlar. Hoca: “Baştan kıça haber yok.” demiş.⁽²⁶⁾

İlk kez yel değirmeni gören Hoca, bunun ne olduğunu öğrenmek istemiş. “Değirmen” diyenlere Hoca sormuş: “Peki, anladık, değirmen; ama suyu nereden gelir bunun?”⁽²⁷⁾

Küçük öküz bir münasebetsizlik yapmış: Hoca büyük öküze dayak atmış. “Onun suçu ne?” diyenlere: “Küçüğe göz kırpmıştır.” karşılığını vermiş.⁽²⁸⁾

Nasreddin Hoca hikâyelerinden geldiğine inanılan, ya da onun fıkralarını hatırlatan başka atasözü ve deyimlerden birkaç örnek: “Damdan düşen bilir damdan düşenin halini”; “Dostlar alış verişte görsün”; “Parayı veren düdüğü çalar”; “Acemi bülbül bu kadar öter”; “Ye kürküm ye”; “Vermeğe gönlü olmayan ipe un serer”; “Yorgan gitti, kavga bitti”; “Al abdestini, ver pabucumu”.

Sivrihisar'a ve Hortu köyüne 1970 yazında gittiğim zaman Nasreddin Hoca'nın hemşerilerinin, onun kimi davranışlarını birer ibret dersi, öğüt gibi yorumladıklarını öğrendim. Nasreddin Hoca'nın, öğrenci mollaları ile yolda giderken eşeğine ters binmesi, hikâyenin kimi çeşitlemelerinde Hoca'nın: “Siz benim enseme, ya da ben sizin ensenize bakmaktansa yüz yüze gidelim, daha iyi.” sözleriyle açıklar. Hemşerilerine göre ise o, bununla demek istemiş ki: “Eşek nasıl olsa varacağı yeri bilir. Eşeğe ters biniyorum ki gerimizin güvenliğini gözetleyebileyim.” Türbesinin dört yanı açık olduğu halde kapısında bir koca kilit bulunmasının anlamı da: “Kilit dost içindir; düşman, ne yapsan, bir yere girmenin kolayını bulur.” demekmiş.

Nasreddin Hoca'nın türbesi, önüne gelenin kolayca girmesini engelleyecek ciddi güvenlik tedbirlerinden yoksun yerler için atasö-

(26) DTCTF K. yazması, No. 91.

(27) DTCTF K. yazması, No. 111.

(28) DTCTF K. yazması, No. 116.

zû değerinde bir benzetme niteliği kazanmıştır. Atatürk'le ilgili bir fıkraya göre Ankara'da, yabancı diplomatların bulunduğu bir toplantı sırasında Maginot Hattı'ndan (Fransızların, 1930'larda, Alman saldırısına karşı kurdukları savunma hattı) söz ediliyormuş. Atatürk: "Onun tipik bir modeli yüzyıllar önce Anadolu'da vardı." demiş ve merakla ağzına bakanlara açıklamış: "Dört yanı açık; ön cepesinde bir kapı ve kapıda koca bir kilitle Nasreddin Hoca'nın türbesi".⁽²⁹⁾

5. Halk fıkralarını, masallarını, efsanelerini inceleyenler 'deli' kelimesinin, birbirinden farklı iki anlamı ile karşılaşırlar: Birincisi, saçma sapan işleriyle ipe-sapa gelmez sözleriyle saf ve aptal göründükleri halde, gerçekte bilge niteliği taşıyan ve garip davranışların altında ders alınacak gerçekler gizleyen kişi. Yukarıda değindiğimiz gibi Hoca, ermiş yönlerini vurgulayan birçok hikâyede bu niteliğiyle karşımıza çıkar. Bu türden davranışları ve sözleri ile o:

Gören bizî sanur deli

Usludan yeğdür delimiz

dizeleriyle nitelenen 'ergin insan' tipidir.

Yazma kaynaklardan birindeki bir hikâyede (BN X. No. 40), Hoca'nın, bu anlamda 'deli' görünüşüne bürünmüş 'bilge' kimliğini vurgulayan bir çeşitlenmeye rastlıyoruz: Çetin meselelerini, Arap, Acem, Hind bilginlerinin çözümleyemedikleri bir molla, Nasreddin'e gelir. Onu tarlasında çalışırken bulur. Hoca, mollayı deli dolu sözleriyle ve garip davranışları ile şaşırtır; ama sorularına da çatır çatır cevap verir. Molla böylece, hem Hoca'nın olgunluğu, hem de 'Rûm' ülkesinin (yani, Anadolu'nun) bilim seviyesi üzerine bir yargıya varır: "Rûm'un delisi böyledir; uslusunu nice olur?" der.

'Deli', ikinci anlamı ile gerçekten akıldan noksan, saf ve aptal, saçma sapan işler yapan insandır. Bu türlü 'deli Nasreddin'e, 'Karatepeli hikâyeleri'⁽³⁰⁾ tipindeki fıkralarında rastlıyoruz. Eskiden Sivrihisarlılar da bu türden hikâyelerin kahramanı olarak nitelenirlermiş. Onlar hakkında bu inanış XV. yüzyıla kadar çıkıyor. "Saltuknâme" yazarının anlattığına göre: Saltuk, Nasreddin Hoca ile görüşmek için evine geldiği zaman, Hocayı bulamayınca karısından onun Sivrihisar'a gitmiş olduğunu öğrenmiş. Kadından, Hoca'nın kasabaya

⁽²⁹⁾ Banoğlu 1978, s. 489.

⁽³⁰⁾ Boratav 1969, s. 346-361; 389-394; 429-432.

niçin gittiğini sormasına aldığı karşılık şudur: “Sivrihisar’ın musar-rifleri haber gönderdiler, dahı ayıtdılar: Gelsün, bize biraz ‘akıl koy-sun; biz dahı iller gibi uslanalum”.⁽³¹⁾

Nasreddin Hoca, fıkralarının pek çoğunda bu türden ‘deli’ rolü oynar; yani henüz uslanmadıkları bir dönemdeki hemşerilerinin çiz-gileriyle, davranışlarıyla, sözleriyle etrafını şaşırtıp eğlendirir. Sivrihi-sarlılar hakkında XV. yüzyıla çıkan bu önyargı sonraları değişmiş olacak (bu değişmeyi de, gelenek, Hoca’nın kerametine yüklüyor) Sivrihisarlılar, şimdilerde, tıpkı Kayserililer gibi, işini bilir, cin fikirli kişiler olarak ün almışlardır.

Hoca kadılık görevinde iken mahkemeye, kulağını ısırın bir adamdan şikâyete gelen davacı hikâyesini inceleyen Azerbaycanlı folklorcu Tähmasib, davalının: “O kendi kulağını ısırdı” yolundaki savunması üzerine, bu iddianın yerinde olup olmadığını Hoca’nın kendi şahsında denemeye kalkışmasını ona yakışır bir davranış bul-madığı için, hikâyeyi şöyle yorumluyor: “O ekser hallerde, büyük bir maharetle, tenkid etmek, ele salmak istediği adamlara çevrilebilir. Mahkemede hiç kesin halledemediği meseleleri çok güzel halletmek kabiliyetine malik olan bir adamın, birdenbire, öz kulağını dişleyen ahmak kadıya çevrilmesinde şüphesiz ki maksad vardır. Burada ah-mak, bizce, Molla Nasreddin değil, onun tenkid etmek maksadı ile kasden rolüne girmiş olduğu kadıdır.”⁽³²⁾

Eflatun Cem Güney de bu ikinci türden deliliği Hoca’mıza ya-kıştıramamış olacak ki, onun bindiği eşeği de sayıya katmayı bir tür-lü akıl edemeyip on eşekten birini yitirdiğini sanmasını anlatan ünlü hikâyeyi şöyle bağlıyor: “Rahmetli, bindiği eşeği bir sayıp, bir say-madığının farkına varmış mı? Varmamış mı?.. Her ne ise, deliye dön-müş.”⁽³³⁾ Öte yandan, bu yazar, Nasreddin Hoca’nın “Karatepeli” rolünü aldığı fıkraları için şu yerinde görüşe de varmıştır: “O, kulun ayıbını yüzüne vurmamak için kendisini safderun bir adam yerine koyuyor. Gülünecekse kendine gülüyor; güldürecekse kendine gül-dürüyor. Kendine gülmek, kendine güldürmek, yine de gülünç olma-

(31) “Saltuknâme” var. 356b–358a; İz 1964, s. 317–318; Boratav 1983, s. 306.

(32) Tähmasib 1965, s. XIV (giriş)

(33) Güney 1957, s. 7.

mak: Belki en ince mizah bu...”⁽³⁴⁾ Ama, başka bir yargısı ile: “Rahmetli ne başkaları(?) gibi vakaların tuhaflığını diline doluyor, ne de ipsiz sapsiz sözlerle kaba saba nükteler yapıyor” derken⁽³⁵⁾ Hoca’ya mal olmuş nice fıkraları aforoz etmiş olmuyor mu? Nitekim o, oldum olası Hoca Nasreddin’in diye anlatılan hikâyelerden bir haylisini ayıklayıp atmış kitabını düzenlerken; aldığı metinlerin sayısı, bir nicesi üzerinde (çoğu kez başarı ile) oynayıp, onları sözlü gelenekte, ya da eski derlemelerde bulunmayan yepyeni nüktelerle zenginleştirdikten sonra, ancak 229’u bulur; Bahâ’î (Veled Çelebi) derlemesinde (1926 baskısı) 381’i, Tâhmasib’in Azerbaycan derlemesinde (1965 baskısı) 514’ü bulur bu sayı.

2. Nasreddin Hoca’nın Fıkraları Üzerine

Ta en eski kaynaklardan başlayarak, çağdaş derlemelere kadar, Hoca’nın fıkralarının içeriklerinde (bu arada, nüktelerin düğüm noktalarında bile) türlü etkenlerle oynamalar olmuştur. Bu etkenler; din, ahlâk, töre kurallarına bağlı bir toplumun önyargılarından gelme tepkiler olabileceği gibi, akıl dışı olguları akılcı bir görüşe indirgeme, idealleştirilmiş bir Nasreddin’e yakıştırılamayan tutum ve davranışları ona yakışır biçime sokma ya da anlatıdaki biçim ve üslup pürüzlerini giderip onu güzelleştirme, ana düşüncüyü daha etkili kılmak için anlatıyı genişletme kaygıları ve gayretleri diye de nitelenebilir.

1. Dindarlık duyguları incinenlerin metinler üzerinde oynamalarına örnek olarak, Tanrı’ya saygısızlık sayılan ibareler karşısında derleyenin, ya da okuyucunun, yazma nüshalara yansıttıkları tepkilerden birkaçına değinelim:

Oxford I yazmasında (No. 35), yolculuğa çıkarken çömezi ‘İmâd’a Nasreddin’in: “Karını kime ısmarladın?” diye sormasına: “Allah’a” karşılığını alınca “İyi kişiye ısmarlamışsın. Yüz kişiyle yatsa kalksa kimse duymaz” diye takılması, başka yazmaların (Cambridge, No. 56; BN X, No. 50; BN XI, No. 44) derleyicilerince “küfür” sayılmış olacak ki, onlardaki çeşitlenmelerde ‘İmâd’ın cevabı: “Beye ısmarladım” biçimine sokulmuş.

(34) Güncy 1957, s. 199.

(35) Güncy 1957, s. 199.

BN. ST 422'deki (No. 37) hikâyede, Nasreddin'in sabah namazı rekatlarını fazlaca çoğaltması sebebini soranlara: "Tanrı'yı borçlu edeyim" diye verdiği karşılığa derleyici: "Estağrîfullâh!" açıklamasını eklemiş; bir okuyucu da o satırı karalamış.

Berlin III'deki (No. 20) hikâyeye göre, hırsızlar tarafından çırılçıplak soyulduktan sonra bir de şiddetli doluya tutulup kocaman dolu taneleriyle kafası yarılan Nasreddin yolda Tanrı'ya acı acı yakınıyor. Eve varınca da eline aldığı havanı elini kapıdan dışarı uzatarak *doluya*: "Sıkıysa bunun da kafasını yar?" diye haykırıyor. İbareye bu çeşitlenmede "doluya" kelimesinin eklenmesi; hocanın niyetinin "Tanrıya meydan okuma" olmadığını belirtmek olsa gerek.

"Tanrı misafiri" diye kapısını çalan adamın (BN VIII, No. 59'daki metinde), başka çeşitlenmelerde (BN IX; Süleymaniye II, No. 58) "Müezzinin damadıyım," diye konuklanmayı beklemesi üzerine Hoca'nın adama: "İşte kaynatanın evi" diye mescidi göstermesi de ("İşte Tanrının evi" yerine) Tanrı adına saygısızlığı önleme kaygısından gelmedir.

BN. ST 422'deki (No. 63) Hoca'nın "Tanrı! Evde misin? Aç!" diye Kâbe'nin kapısını çaldığını anlatan hikâye metninde bu sözlerin karalanmış olması da okuyucuların aynı türden tepkilerine örnektir.

2. Toplumun törelerine ve ahlak, edep kurallarına aykırı görüldüğü için Nasreddin Hoca'ya yakıştırılmayan hikâyelere, derleyicilerin ve araştırmacıların gösterdikleri tepkilere örnekler pek çoktur. Bu türden davranışlara, eski yazmalarda ve sözlü gelenekte değil de, çağdaş yayınlarda rastlıyoruz. Çağdaş yayıncılar, yazmalardan ve sözlü gelenekten derledikleri Nasreddin Hoca fıkralarını yayınlamaya girişince, onlardan 'edep dışı' gördüklerini tümüyle atmamak ya da içeriklerindeki bu türden kelime ve anıştırmaları 'edepli' biçime sokmak yoluna gidiyorlar. Eski yazmaları meydana getirenlerin ve Batılı çağdaş araştırmacıların bu konuda hiç de titizlik göstermemelerine karşılık, Nasreddin geleneğinin beşiği olan ülkelerdeki yayıncılar, hatta bilim çalışmaları çerçevesine giren yayınlarda bile 'edep' ve 'hayâ' ölçülerine çok dikkat ediyorlar. Birkaç örnek:

Lâmi'i Çelebi'nin *Latâ'if*'indeki, Şeyyâd Hamza'nın, kerâmetleri ile öğünmesini anlatan hikâyede, Hoca, Şeyyâd Hamza'ya "Birinci kat

göğün sınırına vardığında eline yumuşak bir şey dokundu mu?” diye sorar. Hamza'nın; “Evet” demesi üzerine de: “O benim taşaklarımdır” der.⁽³⁶⁾ Bahâ'î derlemesinde (herhalde ondan aktarılarak, Azerbaycanlı Tâhmasib'in kitabında da)⁽³⁷⁾ bu 'ayıp' söz 'eşegimin kuyruğu' biçimini almıştır.

Eflâtun Cem Güney, Hoca'nın abdest alırken suya düşen pabucunu alıp götüren dereye karşı *osurup*; “Al abdestini, ver pabucumu” diyerek seslenişini, sadece: “Dere boyu pabucun arkasından giderek: Al abdestini, ver pabucumu...” biçimine sokmuştur.⁽³⁸⁾

Ahlak ve edep endişeleri dışında da, örneğin, Hoca'nın ağırbaşlılığına, olgunluğuna, sağduyusuna yakıştırılmadığı için fıkranın içeriği üzerinde oynamalar var:

Subaşı Hoca'nın üzerinde kocaman bir pala bulmuş. Silah taşıma yaşağını umursamamış olan Hoca'yı sorguya çekiyor. Hoca: “Pala ile kitaptaki yanlışları kazıyorum” der. Eflatun Cem Güney, kelli-felli Hoca'ya saldırma taşımayı yakıştıramamış olmalı ki hikâyeyi biraz genişletme gereğini duymuş; şöyle başlatmış: “Nasreddin'in mollalık (delikanlı öğrencilik) zamanı... Kafasında kavak yelleri ediyor. Yasağı, masağı sayar mı? Yatağanını yanından ayırmazmış...”⁽³⁹⁾

Hoca'yı, çağının toplum göreneklerine, yasa düzenlerine karşı çıkan ileri kafalı bir düşünür gibi görme eğilimine bir örneği Azerbaycanlı folklorcu Tâhmasib'in bir yorumlamasında buluruz. Bu araştırmacı, kitabının giriş bölümünde (s. XV): Nasreddin'in aslında çokavratlılık aleyhinde olduğu halde, kimi latifelerinde iki karılı görülmesini, sırf bu geleneği yermek, iki karı almış erkeklerin acınacak hallerini sergilemek amacı olarak görüyor.

Sözlü ve yazılı gelenekteki kimi hikâyelerin daha eski tiplerinden farklı olarak geliştirilmiş çeşitlenmelerini de, Hoca'ya, adalet kurallarına aykırı tutumları, haksız yargıları ve işlemleri düzeltme, ya da cezalandırma görevi yüklemeye gayreti ile metinler üzerinde kasıtlı oynamalara örnek sayabiliriz: Allah'tan 100 altın isteyen Hoca'yı

(36) Boratav 1963, s. 214.

(37) Tâhmasib 1965, s. 89.

(38) Güney 1957, s. 10.

(39) Güney 1957, s. 47-48.

denemek için, Yahudi'nin bacadan 99 altın atmasını anlatan ünlü fıkranın Eflatun Cem Güney çeşitlenmesi (No. 11), Yahudi'nin davayı kaybedip, Hoca'nın 'murada ermesi' ile sona ermez. Nasreddin, sadece Yahudi'ye bir ders vermek istemiştir. Dava bittikten sonra götürüp altınları sahibine teslim etmiş, ama ona: "Bir daha Allah'la kul arasına girme" demeyi de unutmamıştır. Dobruca Türklerinin sözlü geleneğinden derlenmiş bir çeşitlenme,⁽⁴⁰⁾ "Yahudi'nin altınları" ile "Hoca'nın kadiya rüşvet olarak, üstünde bir parmak bal, gerisi pislik dolu küp" motiflerinden meydana gelmiş bir tiptir. Bu metinde: "Hüccette yanlışlık olmuş" diye Hocayı geri çağıran ve onu: "Bana pislik yedirdin" diye azarlayan kadiya Hoca: "Sen o pislği bizim Yahudi ile davamızı götürürken yemiştin" karşılığı ile ders vermiş oluyor.

3. Hoca'nın fıkralarındaki kimi olağanüstü, akıldışı olguları akla yatkın biçime sokma gayretlerine birkaç örnek verelim:

Nasreddin Hoca hasta olmuş: "Ben ölünce beni eski bir kabre gömün." diye vasiyet etmiş. Öyle de yapmışlar... Münkir-Nekir gelmiş, sorguya çekecek, Hoca; "Ben eski ölüyüm; benim sorgum yapıldı" karşılığını vermiş. (BN AFT 326 yazması). Hikâyenin başka çeşitlenmelerinde, Hoca'nın ölümünden söz edilmez. Hasta döşğinde bu yolda vaziyetinin sebebini soranlara Hoca'nın "Münkir-Nekir gelince "Ben eski ölüyüm" der, sorgudan kurtulurum" karşılığını vermesi, hikâyeyi olağanüstü öğelerinden sıyrarak, ölüm konusunda bile etrafındakileri gülümseten bir şaka biçimine sokar (Bahâ'î 1926, s. 30; Taşbasma, H. 1329, s. 6-7)

BN ST 423 yazmasındaki hikâye (No. 78) ise Hoca'nın, ölümünden sonra başından geçen macerayı anlatır: Gömülmüştür. Münkir-Nekir gelip sorguya çekilen Hoca: "Bir akça verin, söyleyeyim" deyince kafasına topuzu indirirler. Bunun üzerine Hoca Ölüm Meleklerine: "Ölülere iyi davranın ki kabirlerinize insanlar korkmadan gelsin" yollu öğüt vermeye kalkar. Anlatının "Meğer rüya imiş" biçiminde bağlanışını, Nasreddin latifelerinde 'akılcı' yorumlara özgün bir örnek sayıyorum.

Azerbaycanlı Tâhmasib'in kitabında (s. 89, No. 105) "Hızır benim ağzıma tükürdü. Benim nefesim şifalıdır" diyen seyyidi, Hoca: "Senin ağzına değil, yüzüne tükürmek niyetinde imiş; yanlışlıkla ağzı-

(40) Boratav/Tryjarski 1982, s. 68-69.

na tükürmüş” karşılığı ile alaya alır. Yukarıda sözünü ettiğimiz, Şeyyâd Hamza ile Hoca Nasreddin’i karşılaştıran Azerbaycan çeşitlenmesinde (Tâhmasib, s. 89, No. 106) Şeyyâd Hamza’nın yerini adsız bir devriş almıştır. Burada olduğu gibi, çoğu kez, keramet taslayan seyyid ve dervişleri Azeri anlatımları ‘hayâsız’, ‘fırıldakçı’ sıfatlarıyla nitelendirirler. Bu nitelikleri onlara anlatıcılar mı, yoksa derleyici-yayıncılar mı (halkın hurafelerine inanışlarını sarsmak için) yakıştırmışlardır, kestiremiyoruz.

Akılıcı-gerçekçi tutumun, Nasreddin Hoca fıkralarının halk geleneğindeki alışılmış biçimlerini nasıl köklü değişmelere uğrattığına dair bir örneği, yine Tâhmasib’in derlemesindeki (s. 106, No. 136) bir hikâyede buluruz:

Nasreddin bir va’zında, dördüncü kat gökte mekân tutmuş olan Hazret-i İsa’dan bahsetmiş. Va’zından sonra bir kadının: “Orada ne yer, ne içer?” sorusunu cevaplandırması bir yere kadar, eski yeni Anadolu çeşitlenmelerindekinin aynıdır: “Behey hatun! Kaç gündür köyünüzde oturan şu Hoca’nız ne yer, ne içer? diye sormak aklına gelmiyor da...” Azeri çeşitlenmesi fıkrayı, başında ve sonunda genişletmiş: Hoca’dan va’z istiyorlar. Ne söyleyeceğini bilemiyor. Nihayet İsa’nın göğe çıkmasını anlatıyor: “Ve İsa o vakıttan beri göğün dördüncü katında...” diye bitiriyor va’zını. Kadının sorusuna verdiği karşılığa şunları da ekliyor: “Ağzıma geldi, bir yalan dedim. O saat onun orada ne yediğini soruşturursun.”

Hikâyelerin, iyimser bir sona bağlama, etkinliğini artırma, ya da yeni yorumlar ekleme amaçları ile genişletilmesi olgularına birkaç örnek:

British Museum yazmasında (No. 52), Nasreddin Hoca’nın eşeğinin eşeklikten bıkip kadıdan ‘eşeklikten çıkmak’ için ‘mürâsele’ (resmi belge) alması, Hoca’nın da bu mürâseleyi zorla eşeğe yutturması anlatılır. Hikâyenin sonuna: “Şimdi, eşek tersledikten sonra dönüp kokladığı ol sebeptendir” sözleri eklenmiş. Bu çeşitlenmeye, eşeklikten kurtulmak için, hemcinslerinden birinin vaktiyle kadıdan aldığı “mürâsele”yi bulma umudunu eşeklerin hâlâ yitirmedikleri yolunda, öteki çeşitlenmelerde bulunmayan bir açıklama eklenerek anlatının içeriği zenginleştirilmiş oluyor.

Kimi fıkralarda, Hoca’nın cüretli davranışları ve sözleri, ya da büyük suçları yüzünden ulu kişilerin sert tepkileri ve ağır cezaları ile karşılaşacağı yerde onlardan bağışlanma, hatta bağışlar gördüğü olur:

“Ben Yer Tanrısı’yım” diyen Hoca’ya, Temür’ün “Şu Tatar gencinin gözlerini büyüt öyleyse” buyruğuna karşılık Hoca’nın “Belden yukarıdaki işlere Gök Tanrısı karışır” demesinden, hikâyenin Berlin III yazması (No. 1 bis) çeşitlenmesine göre “Temür o kadar haz-zediyor ki, “Seni bırakmam” diyor ve Hoca’yı kendisine müsâhib (özel danışman) kılıyor.

Aynı yazmada (No. 15) etini kapan çaylak yerine Hoca’nın: “Kıyafet değiştirmiş; ama ben nişan koymuştum, tanıdım” diyerek Ağa-nın doğanının kafasını koparması hikâyesinin sonunu derleyici, “Ağa ne desin? Güldü. Hoca’ya ikram etti; et parası verdi” biçiminde genişletmiştir.

Leningrad yazmasındaki (No. 39), Hoca’nın, kendisini rahatsız eden sineklerden kadıya şikâyet etmesi hikâyesi, öteki çeşitlenmelerden farklı olarak şöyle genişletilmiştir: Hoca, kadıdan aldığı izne uyarak, onun kafasına konan sineğe tokmağı vurup kadıyı öldürür. Kendi-ni, kadının hükmüne uyup şer’a riayet ettiği yolunda savunur. Ho-ca’nın ilmî üstünlüğüne inanan müfti de, onun, hareketinin kasıtlı olmadığına yemin etmesini yeterli görerek, suçsuzluğunu kabul eder.

İki ayrı tipte genişletme ve yorumlama örneği daha vereyim:

Bir hikâyesinde Nasreddin Hoca, imamlık göreviyle bulunduğu bir yerde “ebced”in kelimeleriyle kafiyeli bir tekerleme uydurarak köylülerden belediklerini anlatmak ister. Hikâyenin tek tuhaflığı da bu tekerlemedir... Bu fıkranın sonunu E.C. Güney şu biçimde genişletmiş: Dönüşünde, “Köyün havası, suyu sana yaramış” diyenlere Hoca: “Ebced yaradı” karşılığını verir.

Edmond Saussey’in, kimi Nasreddin Hoca hikâyelerini ince-lerken giriştiği açıklamalar, onların asıllarında belki de hiç düşünül-memiş yorumlardır. Hoca’nın papağan ile hindiye değerlendirmesini anlatan hikâyeyi Saussey şöyle yorumlar: “Hoca, fakir insanların yaptığı gibi, eşyayı temin ettikleri en yakın faydaya göre değerlen-dirir; onların sanat, nadirlik değerlerine karşı hissizdir. Papağana göre hindinin tüyleri daha güzel, eti de boldur.”⁽⁴¹⁾ Aynı yazar, ince-lemesinin başka bir yerinde, ayrı fıkraları, sırf Hoca’nın karakterini belirtmek için asıllarında bulunmayan bir mantık bağı ile birbirine

(41) Boratav 1983, s. 298.

bağlamaya kalkışır: İki karısının, “Suya düşsek hangimizi önce kurtarırın?” sorusuna Hoca'nın, eski karısına dönerek: “Sen yüzme bilirsin, değil mi?” karşılığını vermesini anlatan hikâyeden başka bir hikâyeye geçer: “Nitekim, der, yaşlı karısı ölünce Hoca'nın pek üzüntü göstermemesine kimse hayret etmez. Birkaç gün sonra eşiği ölünce büyük bir kedere düşer.”⁽⁴²⁾ (Gerçekte ikinci hikâyede, Hoca'nın *yaşlı karısının* değil, *karısının* ölümü söz konusudur). Aynı yazar, Temür'ün, rüyasında kendisini kızdıranları öldürmesi hikâyesi vesilesi ile de aynı mantık bağlantısını uygulamıştır. (Temür'ün bu tutumunu öğrenen Hoca, memleketi bırakıp gitmeye karar verir.) Saussey bu fıkra üzerindeki incelemesini şöyle bağlamıştır: “*Bununla beraber*, rivayetler Hoca'nın, vatandaşlarını korumak görevini sonuna kadar ifa ettiğini ve birçok felaketin önünü aldığını söylerler.”⁽⁴³⁾ Fıkralardan ise böyle kesin bir sonuç çıkarılamaz, yani bu ‘rüya’ olayından sonra da Hoca'nın memleketi terk etmeyip kaldığını belirten bir ize rastlanmaz.

Görülüyor ki, ta en eskilerden başlayarak, derleyiciler ve derlemelerini Hoca ve fıkraları üzerine görüşleri ile yoğunlaştırmış olan araştırmacılar, Nasreddin fıkralarını bir araya getirmekle yetinmemişlerdir. Onların bu konuda tutumları, örneğin İncili Çavuş ya da Bekri Mustafa konularını ele alanlarınkinden farklıdır. Kimi eski yazmalarda derleyici, en azından, Hoca'ya mal edilen hikâyeleri ‘sahih menâkıb’ ya da ‘bühtân’ (yani, Hoca'ya yakışmadığı halde ona mal edilmiş uydurma şeyler) olarak ayırma gerekliliğini duymuş. Demek ki öteden beri Nasreddin Hoca, sözlerinde, davranışlarında birer hikmet, ibret dersi, hareket düsturu bulunduğu düşünülen saygın bir kişi sayılmış. Kimi yeni araştırmacılar, halk geleneğindeki bu önyargıdan da güç olarak, onun tarihi/gerçek kişiliği üzerine eğilirken ona ‘soylu’ ve ‘aydın’ bir kimlik kanıtlamak gayretine düşmüşler. Başka araştırmacılar ise, gerçek kişiliği ne olursa olsun, Hoca'yı sağduyusu ile, hoşgörüsü ile, toksözlülüğüyle, kötülüğe, adaletsizliğe, zulme yönelmişlere, bunlar yüce ve kudretli kişiler de olsa, hadlerini bildirmekten çekinmeyen, toplum vicdanının yarattığı bir ‘halk ve hak savunucusu’ olarak görmüşlerdir. Ama, Hoca'nın fıkraları söz

(42) Boratav 1983, s. 303.

(43) Saussey 1936.

konusu olunca, araştışıcıların hemen hepsi, bu metinlerden bir bölüğünü her araştırıcı, ya da derleyici kendi ölçüsüne göre 'sansür' etmekten, 'ideal' bir Hoca'ya yakışanlarla yakışmayanları ayıklamaktan da kendilerini alamamışlardır. Bizim kanımızca Nasreddin Hoca hikâyeleri bir bütündür. Onların tümünün Türk halkbilimi ve kültür araştışmaları bakımından önemi vardır. Eğitim, estetik, vb. endişeleriyle seçme yapmak, elbette ki, her yayıncının hakkıdır. Ama, sırf bu amaçlarla işe girişmiş olanların Nasreddin latifelerinden beğenmedikleri ve seçmeye değerli bulmadıkları üzerinde iddia ve yargı yürütmeleri de yersiz olur.

“NASREDDİN HOCA”
ya da
“NASREDDİN HOCALAR”

Nasreddin Hoca'nın kişiliği üzerinde durulurken, donmuş, değişmez, “ideal” bir tek fıkra kişisi “Nasreddin” yerine, onun ününün yayıldığı ülkelerin, ülkeler içinde bölgelerin, hasılı, değişik toplumların her birine özgü nitelikleri yüklenen, aynı bir yerde, aynı bir toplum içinde ise çağının şartlarına göre durmadan değişen “Nasreddin Hocalar” düşünmek gerekir. Nasreddin Hoca fıkralarının oluşum, gelişim, dönüşüm süreçleri de bu yönetime uyularak izlenmelidir.

Gerek Türkiye halkının, gerekse başka ulusların sözlü geleneklerinde bir bölük fıkra konuları Nasreddin Hoca ile başka fıkra kişileri arasında ortaklaşa paylaşılmıştır: Türkiye halk geleneğinin İncili Çavuş'u, Rumenlerin Pacala'sı, Makedonların ve Bulgarların Hitar Pitar'ları, Arapların Cuhâ'ları... üzerine Hocamızınkinin aynı olan hikâyeler anlatılır. Kimi de, halk anlatı geleneği, adı belli kişiler yerine, belirli toplumların simgeleri olan –kişi adı yerine toplumun adını taşıyan– kişilere Nasreddin Hoca'nın rolünü verir; Bektaşî, Sivrihisarlı, Karatepeli, Kayserili, Yörük, Çingene, Köylü... gibi; kimi fıkralarda ise onun rolünü “Herhangi bir adam” yüklenmiştir.

Bir başka bölük fıkralarda Nasreddin Hoca'nın karşısında, onu bastıracağına güvenerek övünen bir kişi çıkar. Fıkra, bir türlü, tuhaflık, hazırcevaplık, abartmacılık yarışmasıdır: Türkiye halk gelene-

ğinde Hoca ile boy ölçüşmeye kalkışan Ermeni'yi, Yahudi'yi, Kayseriliyi, Malatlılıyı, Balkanlar'da Hitar Pitar'ı ya da İşkodralı Çoban'ı görürüz.

Nasreddin Hoca'nın, fıkraya özgü biçim ve anlatım çerçevesini aşarak, başka anlatı türlerinin kişisi olduğu haller de var: "Yalan yarışı" ("Uluslararası Masal Katalogu", No. 852, 1920 C, 1960 D; TTV, "Türk Masalları Katalogu", No. 363); "Eceli gelen adamın Azrail'i kandırması" (AaTh No. 332; TTV No. 112); "Korkak, Pısrık Adamın Devlerle Boy Ölçüşmesi" (AaTh No. 1049, 1060, 1115, 1640; TTV No. 162) masallarında olduğu gibi. Arnavut geleneği, bu son tip masalın bir motifi içinde, Nasreddin'i destan kahramanı Kreşnik ile karşılaştırıyor.

Hoca'nın kişiliğinin türlü dönüşümlerine son bir örneği de, onun ya kendi adıyla, ya da başka adlarla (kimi kez tarihe mal olmuş ünlü kişilerin, ya da aramızda yaşayan sıradan kimselerin adlarıyla), yeni çağların şartları ve olayları içinde bir fıkra kişisi olmasında görürüz: "Timürlenk'in filleri", "Kerameti kavukta görmenin yersizliği" fıkralarını, öz kişiliklerini Hoca'nın yerine koyarak çağımıza uygulayanlar, bilerek veya bilmeyerek ondan esinlenmiş oluyorlar.

Doğrudan doğruya Hoca'nın kişiliğinde değil de fıkraların konularında ve anlatımlarında değişiklikleri doğuran etkenlerin başında, Nasreddin Efendi'ye yakıştırılamayan açık saçık, utanılacak, sapıklığa, dinsizliğe götürecek sözlerden; saçma, mantıksız hareketlerden fıkraları arındırma çabası gelir. Bundan başka sözlü geleneğin zorunlu sonuçlarından olan –bellek yanılgıları, anlatıcının kendine özgü katkıları gibi– kasıtsız değişimleri ya da çevre ve çağ şartlarının zorunlu kıldığı –yer adı, kişi adı, vb. gibi– kasıtlı, ama olağan çeşitlemeleri de saymak yerinde olur.

Son olarak, Nasreddin Hoca hikâyelerinden sanat işlemlerinde (nazım biçiminde anlatı, hikâye, roman, tiyatro oyunu, film...) yararlanan sanatçıların bilerek onlara verdikleri yeni biçimler, yükledikleri yeni yorumlar Hoca'mızı günümüzde yaşatan fıkraların son dönüşüm aşamasıdır. Nasreddin anlatılarının bu son aşamasındaki biçimleriyle de giderek sözlü geleneği etkileyeceğini unutmamak gerekir.

NASREDDİN HOCA FIKRALARI İÇİN BİR “KAYNAK KİTAP” TASARISI^(*)

Nasreddin Hoca'nın adı etrafında oluşmuş, ya da başka halk tipleri ve güldürü olayları üzerine yaratılıp sonradan Nasreddin Hoca'ya mal edilmiş fıkraların milletlerarası sözlü halk anlatı çeşitleri incelemelerindeki önemi düşünülürse, bugüne kadar bu konuda yapılmış yayınların ve girilmiş araştırmaların, sayıca kabarıklığına karşın, çok eksik kaldıkları görülür. Wesselski'nin 1911'de yayınlanan iki ciltlik yapıtının daha sonraki araştırmalar sonucunda elde edilen gereçlerin ışığı altında sürdürülmesi ve özellikle, onun ele almadığı sözlü gelenekten gelme gereçlerle tamamlanması gerekir. Bu bilgin Nasreddin Hoca fıkralarının Türkiye ile iki Balkan memleketinde (Yunanistan ve Yugoslavya'da), Nasreddin geleneği ile sıkı ilişkisi olan Cuhâ hikâyelerinin de Arap memleketleri ile Malta'da ve İtalya'nın güney bölgelerinde yayılışını yalnız basılmış metin kaynaklarına dayanarak incelemiştir. Gerçi o, karşılaştırmalarında, Nasreddin geleneğine mal olmuş hikâyelerin, en eski çağlardan başlayarak, Batı memleketlerinin ortaçağ ve daha sonrası halk geleneğindeki çeşitlenmelerine de yer vermişti; bu bakıma onun yapıtı Nasreddin fıkraları üzerinde yapılacak çalışmalar için bugün de en yararlı ve en zengin kaynak niteliğini yitirmemiş bulunmaktadır. Ne var ki Wes-

(*) Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı'nda (1975) yayımlanan ve sonra ayrışması (İstanbul 1975) yapılan metin.

selski'nin kitabı yalnız eski Osmanlı İmparatorluğu içinde kalan memleketlerin bir küçük bölümündeki Nasreddin geleneğini kapsar. Bu sınırlar dışındaki "Türk dili" bölgeleri; Bulgaristan, Romanya, Macaristan gibi Osmanlı kültürünün etki alanına giren memleketler; Türk kültürü ile sıkı alış verişi olmuş –ve de Nasreddin'i benimsemiş– İranlı kültür alanları; Türkçe konuşmamakla birlikte Türk toplulukları ile yüzyıllar boyu karşılıklı ilişkileri sürdürülmüş Kafkas kavimleri bu bilginin incelemesi dışında kalmıştır.

Bizim tasarladığımız kaynak kitabın amaçları şunlar olacaktır:

Birincisi: Nasreddin geleneğinin –elimizdeki olanaklar ölçüsünde– tam bir metin toplamını bir araya getirmek;

İkincisi: Nasreddin Hoca fıkralarının bütün çeşitlenmelerini bir arada göstermek;

Üçüncüsü: Nasreddin fıkralarını ve onlarla konu ortaklığı olan anlatıları bir katalog düzeni içinde kümelemek.

1. Yapıtın ilk bölümünde metinler şöyle kümelenecek:

A. En eskilerden başlayarak, yazılış tarihleri bilinen yazmalardaki fıkralar Türkçe asılları ve Fransızca çevirileri ile, her tipten bir tek metin verilmek üzere, yazmalardaki sıra gözetilerek sıralanacak. Bir kaynaktan ötekine geçerken genel sıra numaraları sürdürülmekle beraber, her metnin yazma kaynaktaki yaprak (ya da sayfa) ve sıra numaraları verilecek.

B. Tarihsiz yazmalarda bulunan ve daha önceki kümede rastlanmamış olan metinler –dil ve anlatı düzgünlüğü bakımından üstünlük gösteren yazmalara öncelik verilmek suretiyle– yine aynı düzende sıralanacak.

C. Elde edilebildiği ölçüde ve en eskilerden başlayarak, taşbasmalarda ve onlardan, olduğu gibi matbaa baskılarına geçen nüshalarda yer alan ve yazmalarda rastlanmamış metinler, yine aynı düzen gözetilerek sıralanacak.

Bugüne kadar bizce varlıkları bilinen 32 yazma Nasreddin nüshalarından hiçbirisi XVI. yüzyıldan daha eskiye çıkmaz. Bu yazmalardan iki tanesi, Oxford ve Groningen yazmaları, XVI. yüzyılın sonlarından; Paris'te Bibliothèque Nationale'deki 12 yazmadan bir tanesi belki (katalogun kesin olmayan kaydına göre) XVI. yüzyıla, 4 ta-

nesi XVII. yüzyıla çıkar; XVII. yüzyıldan bir de Oxford yazması var (kütüphaneye giriş tarihi 1635'tir). Paris Biblioth que Nationale'indeki 5 yazma ile 1 British Museum yazması, 1 Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüsha, Berlin Devlet Kütüphanesi'nde 2 yazma XVIII. yüzyıldandır. Bunlardan başka XIX. yüzyıldan, Paris Biblioth que Nationale'inde 2, Cambridge'de de 1 yazma var. Niha-yet; Leyden'de 2, Oxford'da 5, Berlin'de 2, Viyana'da 2, Elmalı'da 1 olmak üzere 12 tarihsiz yazma ile liste tamamlanır.

En eski yazmalarda, yani XVI. yüzyılda yazıldığı kesin olarak bi-linen nüshalardaki fıkra sayısı, daha sonrakilere göre çok düşüktür: Oxford yazmasında 43, Groningen nüshasında 76 fıkra var. Nasreddin Hoca fıkralarını bir araya toplayan yazmalar ele alınınca adı belli bir yazarın eseri, ya da bir tek nüshaya çıkarılabilecek anonim bir yapıt söz konusu olamaz. Bu duruma göre kaynak kitap girişimimizin, herhangi bir "edebi" eserin tenkitli bir baskısı işinden farklı olacağı anlaşılır. Burada, yazma nüshaları: Nasreddin Hoca fıkralarının, sözlü gelenekten, tam zamanını kesin olarak kestireme-diğimiz tarihlerde ve bilmediğimiz yerlerde, yazıya geçirilmeleri so-nucu meydana gelmiş "derlemeler" saymak yerinde olur. Kimi yazmaların başında ya da sonunda, hikâyeleri yazıya geçirenlerin söz-lerinden de bu gerçek açıkça anlaşılıyor. Gerçi yazmaların karşılaştırılması ile birbirinden aktarılmış nüshaların varlığı da saptanıyor; belki sıkı bir inceleme bize bu "derleme" kitapların kaç tip yazılı kaynağa çıktığını da anlatacaktır. Ama yine de, her derleyici; anlatışta, söyleyişte, hele hikâyelerin sayısını belki de içlerinden zevkine göre seçmeler yaparak– artırıp eksiltmede, kimi zaman kendi nüshasına model olan nüshadaki sırayı bozmada, yeni bir düzen uygulama da kendini serbest saymış. Bu ilk bölüme yazmalardan fıkraları aktarmada başlıca kural, eskilik sırasını göz önünde tutmak olacaktır; yaklaşık olarak aynı tarihlerde tertiplenmiş nüshalar arasında ise anlatış, söyleyiş ve dil bakımlarından üstün olanlara öncelik verilecektir; tarihsiz yazmalar için de aynı kurala uyulacaktır.

Metinlerin Türkçesi  eviri-yazı (transcription) ile verilecek; dil özellikleri, nüsha farkları ve bunların yardımı ile yapılacak gerekli düzeltmeler her metnin altında notlarla gösterilecektir. Metinlerin Fransızca  evirisi Türkçe bilmeyen araştırmacıların yararlanmalarını sağ-

lamak için düşünölmüştür. Nasreddin Hoca fıkralarının, genel olarak halkbilimi ve özellikle masal ve fıkra incelemeleri uzmanları için bugüne kadar en güvenilir ve en zengin kaynakları olarak kalmış olan iki yapıtta, Wesselski'nin ve Decourdemanche'ın kitaplarındaki, kimi kez hikâyelerin can noktasını sakatlayan çeviri yanlışları düşünölsürse, bu metinleri, bu sefer daha önemli bir toplam halinde bir batı diline çevirmenin faydası daha da belirir.

Biz, taşbasmalarını da yazmaların bir devamı saydığımız için onlardan ikinci derecede önemli bir "yazılı kaynak" olarak yararlanmayı öngördük. Yazmalarla taş basmalarının karşılaştırılması, bize ikincilerin hangi yazma modellerden geldiklerini öğrenme olanağı da verecektir. Öyle sanıyorum ki hikâyelerin seçilip sıralanması, söyleyiş ve anlatış özellikleri bakımından taşbasmalar –ve onları olduğu gibi tekrarlayan ilk matbaa baskıları– yazma tiplerinden birine –ya da birkaçına– çıkarılabilecektir.

Fehim Bayraktareviç'in, Kutsi Tecer'in, Cahit Öztelli'nin, Metin And'ın ve Erdoğan Tokmakçioğlu'nun bibliyografyalarından edinilen sonuca göre, en eskileri 1837, 1838, 1841'lerde yapılmış Bulak basmaları olmak üzere, bugüne kadar tarihleri kesin olarak bilinen basmalar 1837 ile 1923 arasında sıralanır; Bulak baskılarından sonra İstanbul'da yapılmış olan 1853, 1875, 1876, 1881, 1885, 1909, 1911, 1923 tarihli taşbasmaları biliyoruz; bunlara tarihsiz baskıları da eklemek yerinde olur. Görölüyor ki XIX. yüzyıl içinde, belki de taşbasmaların basıldığı tarihlerde bile, yazma nüshalar da meydana getirilmekte idi. Bu da, eski basmaları yazmalarla aynı değerde kaynak saymanın yerinde olacağına bir tanık sayılmalıdır.

II. Kaynak kitabımıza sözlü gelenekten de, yazmalarda ve taşbasmalarda rastlanmamış olan hikâyeler –yine her tipten bir tane seçilmek üzere– alınacak; bunlarda da genel sıra numaraları sürdürülecek; ayrıca alındıkları kaynaklar içindeki yerleri, sayfa ya da sıra numaraları ile, gösterilecektir. Bu metinler ve kaynakları şunlardır:

- A. Veled Çelebi (Bahâî) baskısına sözlü gelenekten gelmiş metinler.
- B. Daha sonraki çeşitli "Nasreddin Hoca" yayınlarında sözlü gelenekten geldiği kesin olarak belirtilmiş metinler.

- C. Halkbilim araştırmaları çerçevesi içinde derlenmiş ve yayınlanmış metinler.
- D. Yine halkbilim araştırmaları çerçevesi içinde derlenmiş ve yayınlanmamış metinler.

Nasreddin Hoca'nın adı ile anlatılan fıkraların toplamı, kaynak kitabın ham gereç yığına üzerine, geçici de olsa, aşağıdaki rakamlar bir fikir verecektir. (Türkiye'de yayınlanmış kitaplardan sadece üç tanesini seçtik. Türkiye dışı "Türk dilleri"nde yayınlanmış kitapların listesi ise çok eksiktir).

I. Yukarıda sözü geçen 32 yazmadaki fıkraların toplamı, yaklaşık olarak (bunlardan 16'sının sayımı yapılmış, geri kalan 16'sındaki fıkra sayısı, birincilere kıyaslanarak kestirilmiştir): 3.300

II. Türkiye basmaları:

1) Veled Çelebi (Bahâ'î) basması (1892).	
4. baskı, 1926:	381
2) A. Gölpınarlı yayını, 1961:	295
3) E. Tokmakçioğlu yayını, 1971:	350
TOPLAM	1.026

III. Türkiye dışı Türk dillerinde

(İran ve Sovyet Azerbaycanlarından, Kırgızlardan, Kazaklardan ve Doğu Türkistan'dan):	800
---	-----

IV. Wesselski'nin yapıtından:	406
TOPLAM	5.532

Demek ki bugün bile, yaklaşık olarak 5 binin üstünde Nasreddin Hoca fıkralarını kapsayan bir hammadde yığını işlenmeye hazır durmaktadır. Bu toplam, elbette, Türkiye kütüphanelerinde bulunacak yazmalardan gelecek metinlerle ve ileriki sözlü derlemelerle bir hayli daha kabarmaktadır.

Kaynak kitabın ikinci amacı Nasreddin Hoca fıkralarının, metinler bölümünde olduğu gibi alınıp kümelenmiş olan tiplerden her birinin çeşitlenmelerini bir arada göstermek olacaktır. Biz bu çeşitlenmeleri üç ayrı dizide göstermeyi düşünüyoruz. Bunun için de;

- 1) Tipin, Türkiye halk geleneğinde (yazılı ve sözlü kaynaklarda)
 - a. Nasreddin Hoca adını taşıyan,
 - b. Hoca'nın adını taşımayan çeşitlenmeleri;

2) Türkiye dışı Türk dili bölgelerinde, yani eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopmuş memleketlerdeki Türkçe konuşan azınlıklarla İran Azerbaycan'ında ve Sovyetler Birliği'ndeki Türk dilinden toplumların Nasreddin adına bağlı fıkraları, bu konuda yayınlanmış yapıtlar ve –varsa– yayınlanmamış derlemeler taranarak, olanaklar ölçüsünde elde edilen çeşitlenmeler sıralanacaktır.

3) Üçüncü bir dizide Türkçeden gayri dillerde Nasreddin Hoca'nın adına bağlı olarak anlatılan fıkraların çeşitlenmeleri sıralanacaktır.

Bu listelerde çeşitlenmelerin yazılı ya da sözlü kaynakları ve tam metni verilmiş olan tip hikâyelerden onları ayırmayı sağlayan başlıca öğeler (motifler, kişi ve yer adları, vb.) gösterilmekle yetinilecektir.

Metinler ve çeşitlenmelerden sonra, bir ek-bölüm gelecek; burada, Türkiye dışındaki Türk dili bölgelerinde ve Türkçeden başka dillerden derlenmiş ve yayınlanmış Nasreddin fıkralarından, yukarıdaki metinler bölümünde rastlanmamış olanlar varsa, onların her tipinden bir hikâye özet halinde verilecektir. Her özetten sonra, yine yukarıdaki düzen içinde bu fıkraların çeşitlenmeleri sıralanacaktır. Bu derleme ve yayınlardan, Türkiye geleneğimizde rastlanmamakla beraber Hoca'mıza mal edilmiş fıkraların çıkması beklenebilir. Sovyet Azerbaycan'ında yapılmış bir "Molla Nasreddin" baskısı (Bakü 1965), 515 fıkra ile en zengin metin toplamını veriyor. İran Azerbaycan'ında yapılmış, Türkçe, tarihsiz bir Molla Nasreddin baskısı ise 179 fıkrayı kapsıyor.

Metinler bölümünü bir sözlük ve bir dizin tamamlayacaktır. Sözlükte günümüz Türkçesinde kullanılmaz olmuş kelimelerin, deyimlerin açıklamaları yapılacaktır. Dizin, özel adları (kişi, kavim, aşiret, yer, din, mezhep, tarikat adları, vb.), motifleri, kavramları (kurullar, kurumlar, töreler, gelenek ve görenekler, vb.) kapsayacaktır.

Kitabın ikinci bölümü "Nasreddin Hoca Fıkraları Kataloğu" olacak. Birinci bölümde yer alan a) Nasreddin Hoca fıkraları ile b) onların çeşitlenmeleri, c) Nasreddin Hoca'nın adını taşımamakla be-

raber konuları (temaları) onlarla ortak olduğu için çeşitlenmeler listesine girmiş olan öteki fıkralar, burada, milletlerarası “Halk Fıkraları Kataloğu”nun düzenine uyularak kümelenecektir. Burada, Aarne-Thompson Masallar Kataloğu’nun yetersizliği düşünülerek Göttingen Alman halkbilimi uzmanlarından Elfriede Moser-Rath’ın önerdiği katalog tasarısının kümeleme düzeni, gerekli eklemeler ve değişikliklerle uygulanacaktır. Her tipe verilen numaraların karşısına, Aarne-Thompson kataloğunun numaraları ile St. Thompson’un Motif-Index’indeki numaraları da gösterilmek suretiyle, fıkralar üzerine milletlerarası karşılaştırmalı araştırmaları kolaylaştırma olanakları sağlanmış olacaktır.

“Nasreddin Hoca Fıkraları Kataloğu”, ileride gerçekleştirilmesi gereken “Türk Halk Fıkraları Kataloğu”nun ilk –ve önemli– bir parçası olur; çünkü, çeşitlenmelerden söz ederken belirttiğimiz gibi, Nasreddin fıkralarının büyük bir bölümü başka kişiler ve olaylar üzerine anlatılan fıkralarla konu yönünden ortaktır.

Bu tasarı “imeceli” bir çalışma programı göz önünde tutularak düşünülmüştür. Yukarıda düzenlenişlerini belirttiğimiz bölümlerin ve altbölümlerin işlenmesine çeşitli kültür ve dil alanlarında çalışan (Türk ve Yabancı) uzmanların katılmalarını dilerim. Ben kendi payıma şu sırada, sayılarını ve yerlerini yukarıda belirttiğim yazma kaynakları taramakta; metinleri, eskilik sırası ile sıralayıp, çeşitlenmelerin listelerini düzenlemekteyim. Yazılı ve basılı kaynakların taranmasında, gereçlerin işlenmesinde olduğu gibi; yayınlanmamış sözlü derlemelerin taranması, sözlü gelenekten yeni derlemeler yapılması gibi işlerde de küçük araştırma ekipleri görev alabilirler. Türkiye dışındaki, çeşitli dillerdeki yayınların taranmasına da o dil ve kültür alanlarında çalışan uzman meslektaşların katılmaları beklenir.

Ana çizgileriyle nasıl tasarladığımı yukarıda anlatmaya çalıştığım kaynak kitap; Nasreddin Hoca’mızın adı ve evrensel ünü etrafında, bizim dilimizde ve bizimle komşuluk ya da uzak-yakın kültür ilişkileri olan çeşitli başka ulusların dillerinde yaratılmış fıkraların tümünü, yakın bir gelecekte, bilim ve kültür girişimlerine yararlı olacak bir düzende bir araya getirebilirse, bu Türk halkında bütün insanlığa barış, hoşgörü, iyimserlik ve sevgi muştusunun somutlaşmış bir anlatımı olacaktır.

NASREDDİN HOCA VE MEMLEKETİ SİVRİHİSAR ÜZERİNE (*)

1959 yılında (19-29 Ağustos) Kiel'de ve Kopenhag'da toplanan Milletlerarası Masal Araştırmaları Kongresi'nde Nasreddin Hoca ile tuhaf hikâyelerin kahramanları olarak ün salmış Sivrihisarlıların güldürücü kişilikleri arasındaki ilişkiler sorununa değinmiştim.

Nasreddin Hoca hikâyelerinin göze çarpan bir özelliği, onlarda birbirinden çok farklı iki tipin yer almasıdır: Fıkraların bir bölümünde Hoca, sağduyusu ve keskin zekâsı ile karşısındaki mat etmekte üstün hüner gösteren, hazırcevap ve nüktedan kişidir; öteki bir bölüm hikâyelerde, kimi zaman budalalığa varan saflığı ile ya da deli dolu, açık saçık konuşmaları ile etrafını eğlendiren bir maskara rolündedir.

Vaktiyle, tıpkı Almanların Schildbürgerleri, bizim Karatepelilerimiz gibi, Sivrihisarlılar üzerine de, onları akıldan, mantıktan, sağduyudan yoksun kişiler olarak alaya alan fıkralar anlatılmış; şimdi-lerde ise Sivrihisarlılar, tıpkı Kayserililer gibi, açıkgöz, cin fikirli, işi- ni bilir insanlar diye tanınırlar. Biliyoruz ki geleneğe göre bizim hocamızın da aslı Sivrihisarlıdır.

Kiel'de okuduğum bildiride iki yönlü, şöyle bir soru ile karşılaş- tığımı söyleyordum: Acaba Sivrihisarlıların, vaktiyle saf, deli dolu, tuhaf adamlar diye ün almış olmaları, Nasreddin Hoca'nın hem-

(*) 1969'da Berlin'de Uluslararası Altayistler Kongresi'nde okunan bildirinin çevirisi.

şerileri olmalarından mı ileri geliyordu? Yoksa onlar, eski zamanlarda tuhafıkları ve akla sığmaz saflıkları ile ün almış oldukları için mi, gelenek Nasreddin Hoca'yı Sivrihisar'a mal etmişti? Ben, o bildiri-
de, kendi hesabıma daha çok birinci oluşumu kabule eğilimli olduğumu söylüyordum, ama bunun tam tersi ikinci bir oluşumu da imkânsız görmüyordum. "Nitekim", diyordum, "yazılı kaynaklarda Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkraların sayısı, eski tarihlere doğru gidildikçe azalıyor. Eskiden Sivrihisarlılar üzerine düzülmüş hikâyeler zamanla Hoca'nın adına mal edilerek, 'Nasreddin Hoca Fıkraları'na dönüşmüş olabilir, yani Hoca'nın tek başına güldürücü kişiliği gitgide bir kasaba topluluğunun (Sivrihisarlıların) fıkra kişiliklerini gölgede bırakmış olabilir."⁽¹⁾

Daha sonra 1963 tarihli bir incelemede,⁽²⁾ Kiel'deki bildirimdeki sorularla ilgili ve o tarihe kadar yayınlanmamış fıkra metinleri yayınladım ve onların yorumlanmasında, Nasreddin Hoca üzerine "Saltuknâme"de⁽³⁾ verilen bazı bilgilerden yararlandım.

1480'de yazılmış olan "Saltuknâme"nin yazarı Ebû'l-Hayr-i Rûmî, bilgilerinin büyük bir bölümünü sözlü gelenekte dolaşan hikâye, menkıbe ve efsanelerden almıştır. Orada Sarı Saltuk'un Nasreddin Hoca ile Akşehir'de karşılaşması anlatılır. Bugüne kadar yayınlanmadan kalmış olan "Saltuknâme"de Nasreddin Hoca ile ilgili bilgileri 1963 tarihli makalemde Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1961'de basılmış *Nasreddin Hoca* adlı kitabının "giriş"inden aktarmıştım.⁽⁴⁾ Sarı Saltuk'un kerametlerini ve savaş maceralarını anlatan ve *Danışmendnâme*, *Battâlnâme* gibi kahramanlık romanları üslubunda, nesirle yazılmış bu büyük eserden uzunca birkaç parçayı, daha sonra -1964'te- Fahir İz, eski Türk nesri örnekleri arasında yayınladı.⁽⁵⁾ Bu parçalar arasında, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yararlanmadığı bir tanesi, yine Nasreddin Hoca ile ilgilidir. Orada anlatılanlar benim 1959'da üze-

(1) A propos de quelques tentatives d'identification de Nasreddin Hodja. "Internationaler Kongress der Volkserzählungsforscher in Kiel und Kopenhagen (19-29.8.1959), *Vorträge und Referate* Walter de Gruyter Yayınevi, Berlin 1961, s. 21-25.

(2) Autour de Nasreddin Hoca. (Textes et commentaires) *Oriens*, XVI, 1963, s. 194-223.

(3) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı Yazmaları, No. 1612.

(4) A. Gölpınarlı, *Nasreddin Hoca*, Remzi Yayınevi, İstanbul 1961, s. 11. Gölpınarlı daha önce, 1936'da bu yazmanın önemini belirtmiş, oldukça etraflı bir tahlilini yapmıştı (bkz. A. Gölpınarlı, *Yunus Emre*, İkbâl Yayınevi, İstanbul 1936, s. 253-267).

(5) Fahir İz, *Türk Edebiyatında Nesir*, I, İstanbul 1964.

rinde durduğum sorunun çözümlenmesi bakımından ayrıca önem taşır. “Saltuknâme”nin bu parçasından Nasreddin Hoca hakkında anlatılanları olduğu gibi aşağıya alıyorum:

(Sarı Saltuk) andan (= Konya’dan) (azm edüb Ak-Yanus(?) (= *اليانوس*)⁽⁶⁾ şehrine gitdi. Varub Seyyid Mahmûd Hayran’un kabrin ziyâret eyledi. (...) Pes Server (= Sarı Saltuk) andan durdı. Hâce Nasreddin evine geldi. Kapu kakdı. Hatunı kapu ardına gelüp: “Kimsiz?” dedi. Server ayıtdı: “Ben Şerif Saltıh’um. Kanı Hâce, kandedür?” Pes hatun ayıtdı: “Server, Hâce Sivri-Hisâr’a ve Kara-Hisâr’a⁽⁷⁾ gitdi”. Server ayıtdı: “Ol yirler ekser kâfirlikdur. Anda n’eyler?”.. Hatun ayıtdı: “Sivri-Hisar’un musarrifleri haber gönderdiler, dahi ayıtdılar: “Gelsün, bize biraz ‘akıl koysun. Biz dahi eller gibi uslanalum.’ Ve dahi Kara-Hisar’da olan Ermeniler ayıtmışlar: Nasreddin bir ‘akılsız Türk’dür; kim gerekse anun sakalına güler. Vay, bunda gelse bizde gülerdük! demişler. Pes anda gitdi kim vara anların sakalına güle birez”. dedi. Pes Server ayıtdı: “Hayf! Bize bir kaç nasihat ede, deridüm, bulımadum.” Hatun ayıtdı: “Ben sana nasihat eyleyem, kabûl eyle, eylerisen.” Server ayıtdı: “Buyurgıl, işidelüm.” Hatun ayıtdı: “Nasihat budur kim: (...) Server bu nasihatları ol âhret bacısından işidicek kendüden geçüp yüz dâne altın ‘atâ edüp gitdi. Nakıldür ki her yıl Server, Nasreddin’e ve hatununa tuhfeler ve armağanlar gönderür idi. Hâce ve Harun dahi du’âlar gönderürler idi. Pes bir yıl Server armağan göndermedi. Anlar dahi du’ânâme göndermediler. Server gerü hediye gönderdi. Ayıtdı: “Bizüm ile dostluk böyle mi olur?” Pes ol gelen adama Hâce ayıtdı: “Begüm, siz bilmez misiz kim mesel-i meşhûrdur ki, boş torba ile at tutulmaz. Erenler yanında hatâdur.” Pes ol varan adam ayıtdı: “Bir du’â eyle bizlere, bir mut buğday getürelüm”. Hâce: “Bir kile olsun, hemân hâzır olsun. Erenler du’âyı hâzıra ederler, gâyibe gülbenk ederler. Veresiye du’â olmaz.” dedi. O şahs vardı, buğdayı aldı, geldi. Hâce du’âlar eyledi. Ol kişünün malı şöyle vâfir oldı kim, rızkının hesabını bilmez idi.⁽⁸⁾

Nasreddin Hoca’nın gerçek tarihi kişiliği konusunda bu belge daha önce edindiğimiz bilgilere yeni bir şey katmıyor. Sorunun bu yönünde bugüne kadar erişilen sonuçları yukarıda sözü geçen bildiride ve daha sonraki (1963 tarihli) incelememde özetlemiştim;

(6) Bu adla Akşehir kastedilmiş olsa gerek. Seyyid Mahmûd Hayran 1268/1269’da bu şehirde ölmüştü.

(7) Nasreddin Hoca hikâyelerinin en eski nüshasında da Karahisar’ın adı geçer.

(8) I’ahir İz, a.g.y., s. 316-317; yazma nüsha var. 358b-358a.’dan alınmış parçalar.

burada onları tekrarlayacak değilim. Yalnız, bu yönde, Azerbaycanlı meslektaşlarımızın girişmiş oldukları, bizim için yeni bir denemeye işaret edeyim. Profesör Tähmasib, Nasreddin Hoca fıkralarını bir araya toplayan büyük eserin⁽⁹⁾ giriş bölümünde, kesin bir yargıya varmaktan çekinmekle beraber, Hoca'mızın, ünlü bilgin Nasîrüddin Tûsî ile aynı kişi olması gerektiğini ileri süren görüşe katılma eğilimini gösteriyor; bu mesele ile ilgili olarak M.A. Sultanov'un delillerini aktarıyor ve bunlara kendi düşüncelerini de ekliyor. Azerbaycanlı bilginlerin yorumlamalarını şöylece özetleyebiliriz: Kimi fıkra kitaplarında Hoca'mızın adı Nasîrüddin biçiminde yazılmıştır: Hatta halk baskılarından birinde Nasîrüddin Tûsî diye adlandırıldığı da görülür. Bilgin Tûsî'nin bir eserinde güldürücü fıkralara da yer verilmiştir. Tûsî de XIII. yüzyılda, yani bizim fıkra kahramanı Nasreddin Hoca'mızın yaşadığı çağ olarak çoğunlukça kabul edilen bir tarihte yaşamıştır. –Bizim Hoca, birçok fıkrasında, münecimleri alaya alır; bu türden yermeler ise ancak yıldızlar bilgisinde uzman olan bir kişiden beklenebilir; imdi, Tûsî bu nitelikte bir bilgindi.– Bizim Hoca'nın Temür'ün huzuruna, memleketin temsilcisi olarak varması ile, Tûsî'nin Alamut hükümdarı tarafından Hulagu'nun sarayına gönderilmesi üzerine anlatılanlar arasında dikkate değer benzerlikler vardır. Fıkralardan birinde Hoca'nın hakkâkke mühür kazıtmaya gitmesi ve adının HS (= خسر : Arap alfabesinin خ ve س harfleri) olduğunu söyleyerek, üç harf yerine iki harf hesabıyla, az para vermenin yolunu bulması anlatılır; bu fıkraya göre Nasreddin Hoca'nın bir adının Hasan olduğu anlaşılıyor. Nasîrüddîn Tûsî'nin de bir adı Hasan'dır.

Bütün bu yorumlamalar sağlam tanıtlara dayanmaz; Azerbaycanlı edebiyat tarihçisi ve halk bilimcisi Tähmasib, kendisi de bunu kabul ediyor. Ben, bunlar üzerinde, ayrı ayrı tartışacak değilim. Yalnız, mühür fıkrasının tanıt değerine değineyim: Nasîrüddîn Tûsî'nin künyesi Muhammed b. Muhammed b. Hasan olduğuna göre Hasan onun adı değil, dedesinin adı idi.

“Saltuknâme”de Nasreddin Hoca üzerine anlatılanlar her ne kadar onun gerçek biyografyası konusunda bilgilerimize yeni bir

⁽⁹⁾ *Molla Nasrâddin Lâtifânâ*, Baku, 1968, s. XI.–XIII.

şeyler katmıyorsa da Hoca'mızın sözlü ve yazılı gelenekteki kişiliği üzerine birtakım yeni veriler getiriyor:

1. Bu belge sayesinde Sivrihisarlıların safdil ve tuhaf insanlar olarak ün kazanmış oldukları inanışının gelenekte yerleşmesi XV. yüzyıla kadar gerilere götürülebiliyor. – XVI. yüzyılda yaşamış olan Lâmi'i Çelebi'nin *Latâ'if* kitabında Sivrihisar halkının bu niteliklerine bir anıştırma vardır. XVI. yüzyılda yazılmış, hem de Nasreddin Hoca fıkralarını kapsayan başka bir kitapta Sivrihisar'da geçmiş iki hikâye yer alır. Tahminlere göre XVII. yüzyılda yazılmış olması gereken üçüncü bir yazma kaynaktaki⁽¹⁰⁾ Sivrihisarlıların acayip hallerini anlatan beş hikâye yer alır. Bu kitapta Nasreddin Hoca'nın adı geçmez. "Saltuknâme"de aktarılan rivayete göre bu kasaba halkı akıldan yoksun olmanın acısını duymuşlar; bir çare bulur da kendilerini bu kusurlarından kurtarır umudu ile Nasreddin Hoca'ya başvurmuşlar: –Sivrihisarlıların deliliklerine çare aramaları rivayeti, sözlü anlatı geleneğinde başka bir efsane motifi ile benzerlik gösteriyor: XIX. yüzyılın ünlü derebeyi Kozanoğlu, güya, Karatepelilerin deli işlerini görüp onlara acımış; Delilik Pınarı'nı aratıp buldurmuş ve kurutturmuş; Karatepeliler bu pınarın suyundan içtikleri için deli imişler; pınar kuruyunca da herkes gibi akıllı olmuşlar.⁽¹¹⁾

2. "Saltuknâme"nin tanıklığına göre, demek ki daha XV. yüzyılda, Nasreddin Hoca irfan ve keramet sahibi bir kişilik edinmiştir; ama aynı zamanda dünya endişelerinden kopmamış, gerçekçi bir insandır: Hayır duasını bedavadan, ya da veresiye vermeye yanaşmaz... Bu niteliği biz fıkraların Nasreddin'inde de buluruz: İkiyüzlülüğü olmayan, geçimini sağlamak kaygısında ve günlük çıkarlarını ihmal etmeyen, fakir halli bir hoca çehresiyle çizilmiştir, fıkraların Nasreddin'i de. O, dobra dobra konuşur, sözünü sakınmaz, yapmacık utançlıklara kaçmaz, bir gerçeği söylemek istediği zaman sözlerini gevelemez; metafizik ve mistik görüşlere, sağlam temelden yoksun yüce, soyut düşüncelere hiç iltifat etmez...

3. Hoca Nasreddin'in karısı, "Saltuknâme" metninde, nerdeyse Hoca'nın kendisi ile kıyaslanacak önemde bir kişilik ile beliriyor, gelenek ona keramet ve bilgelik niteliği bile tanıyor; o da dileklerini

⁽¹⁰⁾ P.N. Boratav, *Oriens*, XVI. 1963, s. 194-223.

⁽¹¹⁾ P.N. Boratav, *Az Gittik, Uç Gittik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 350-352, 393-394, 431.

bildirmeye gelenlere, tıpkı Hoca gibi, hayır dualar edip öğütler veriyor. İmdi, Nasreddin Hoca geleneğinde de, oldukça önemli sayıda hikâyelerde, Hoca'nın karısı sadece bir "figüran" rolünde kalmayan, kişiliğinin ağırlığını belli eden, birinci derecede bir oyuncudur. Böyle olmakla beraber, XV. yüzyıldan daha sonraki kaynaklarda yer alan hikâyelerde artık onun "Saltuknâme"de belirtilen kerametlerinden, bilgece davranışlarından söz edilmez. Şuna da işaret edelim ki daha geç çağların anlatı geleneğinde, Hoca'nın kendisinin keramet ve ermişlik nitelikleri de bir hayli zayıflamış bulunmaktadır.

"Saltuknâme"de Hoca hakkında anlatılanlardan bu incelememizin başında bildirdiğimiz iki faraziyeden birini ya da ötekini pekiştirecek bir dayanak olarak yararlanma sorusuna gelince: bu belge ben-de, Nasreddin Hoca hikâyelerinin büyük bir bölümünün kökenlerinde, "Sivrihisarlılar üzerine anlatılmış şeyler" olduğu kanısını güçlendiriyor. Bizim hikâyelerimizin "prototype"i olan Hoca'nın memleketi herhalde bu kasaba idi; bu olgu ise, onun hemşehrileri üzerine anlatılan fıkraları kendisine mal etmesini, yani "Nasreddin Hoca dağarcığı"nda saf ve akıldan yoksun kişilerin maceraları tipinde hikâyeler sayısının zamanla çoğalmasını kolaylaştırmıştır.

Bu tip hikâyelerin, onlara konu olan topluluğun dışında kalan kişilerce ve o topluluğu yerme amacı ile düzülmüş olmaları, zorunlu, kesin bir kural değildir. İlk bakışta yergilere hedef gibi görünen topluluk da bir türlü meydan okuma anlamı ile kendini konu edinen bu tip hikâyeler yaratabilir. Bu çeşit oluşumların somut örnekleri üzerine gözlemlerimiz var. Böyle olunca, Hoca'nın hikâyeleri içinde bu nitelikte olanlar da, aslında hiç de budala, maskara olmayan bir Nasreddin'in kişiliği ile pekâlâ uzlaşabilir.

Bana kalırsa Hoca'mızı budalalıklarından, saçmalıklarından arındırarak temize çıkarmak istemek ve onda "ideal ve bir ilk-tip" aramak da boş bir emektir. Ünlü kişilerin biyografyalarını yazmaya meraklı kimi araştırmacılar Nasreddin Hoca'yı bir aydın, bir bilgin, hatta bir soylu devlet adamı görmek istiyorlar; bazıları ise onu, toplum bilincinin sözcüsü, kusursuz bir halk bilgesi olarak düşünüyorlar. Bu iki eğilimden birini ya da ötekini tutanlar geleneğin Hoca'ya mal ettiği fıkraları, kendi öznel mihenklerine göre kümeleyip, kendi düşüncelerine göre biçimlendirdikleri bir Hoca'nın kişiliğine layık gör-

mediklerini aforoz edip atmakta diremiyorlar. Bana göre Nasreddin Hoca, belli bir “halk edebiyatı”nın, boy boy, çeşit çeşit insan tiplerini kendi kişiliğinde birleştirmiş, nadir çehrelerinden biridir. Hoca'nın fıkralarını inceleme konusunda önemli olan: bir yandan onunla, ona kendi kimliklerinden şu veya bu çizgileri vermiş olan gerçek, “tarihlik” kişiler arasındaki benzerlikleri, ortak yönleri bulup çıkarmak; öte yandan da, bütün dünya milletlerinin ortak malı veya bir millete, bir bölgeye özgü olan hikâyeler arasında, Hoca'nın adına mal edilenlerin nasıl ve ne sebeplerle yer, ad ve çağ değiştirdiklerini açıklamaktır.

NASREDDİN HOCA FIKRALARININ ÇEŞİTLENMELERİNDE TÜRLÜ ETKENLER ÜZERİNE^(*)

Güldürmeceli fıkralardan –ya da sözlü edebiyatın başka türlerinden– belli bir “tip”in kökeni sorunu üzerinde durulur çoğu kez. Birbirinden çok uzak ülkelerde, farklı kültür alanlarında yaygın çeşitlenmeleri olan tipler konusunda bu sorunun çözümlenmesi çetin olur. Finlandiyalı folklorcularca oluşturulduğu için “Fin yöntemi” diye de nitelenen “tarihi-coğrafi yöntem” uygulanarak yazılmış monografyalar bu türden bir girişimin ürünleridir. Birçok bilgin bu yöntemle bir fıkranın, bir masalın kökeni konusunda kesin sonuçlara vardıklarını sanmışlardır. Ne var ki, günün birinde, onların dayandıkları belgelerden daha eski bir belge ya da araştırmalarının dışında kalmış ülkelerin birinden yeni bir metin bulunmasıyla vardıkları sonuçlar altüst oluvermiştir.⁽¹⁾ Bunun içindir ki günümüzde araştırmacılar artık, bir anlatı tipinin “kökeni” yerine “ilk belirme çağı –veya– yer”inden söz etmeyi yeğliyorlar.

(*) Bu inceleme 1975 Ekim’inde Paris’te Bilimsel Araştırmalar Merkezi’nin (Centre national de la recherche scientifique) düzenlediği bir kolokyuma sunduğum bildirinin genişletilmiş metnidir.

(1) Örneğin, Macar folklorcusu J. Honti, “Üç sakat arkadaşın maceraları” diye adlanan masal tipinin (AaTh 1965) ilk vatanı olarak XIV.–XV. yüzyıllar Almanya’sını gösterir (HWBDM, II, 597). Bu masal, “tekerlemeler” biçimini almış olarak Türk halk geleneğinde çok yaygındır (bkz. P.N. Boratav, “Le ‘Tekerleme’ Contribution à l’Édute typologique et stylistique du conte populaire turc”, Paris 1963, s. 95 vd. No. 50) ve en eski biçimi, Honti’nin bildirdiği çağdan daha önceleri meydana gelmiş olacak ki Mevlana Celâleddin Rûmi Mesnevi’sinde (Veled Çelebi İzbudak ve Abdülbaki Gölpinarlı çevirisi, İstanbul 1943, c. III, s. 247–249) yer almıştır. Böylece masalın kökeni –ilk vatanı sorununda Honti’nin vardığı yargı çürümüş oluyor (Ayrıca bkz. P.N. Boratav, “Les Trois Compagnons Infirmes.” Fabula, II., 1959, No. 3, s. 242 vd.)

Doğum yeri neresi olursa olsun, halkın sözlü geleneğinden derlenmiş bir anlatıyı (bir fıkrayı, bir masalı) belli bir kültür topluluğunun öz malı eden; en başta, deyimleri, hazır kalıpları, kelime oyunları ile “dil” olmak üzere, o topluluğa özgü gereçlerle biçimlenmiş olmasıdır: Ulusluk, ya da daha sınırlı, yerli bir üslup, belli bir insan topluluğuna özgü kalmış kimi töreler ve inanışlar, belli bir kültür alanının dışında bulunamayan insan ve yer adları, anlatı tipinin özgünlüğünü sağlarlar.

Bir anlatı, yukarıda saydığımız belirleyici öğelerden arınıncaya soyut bir şema halini alır; o haliyle de herhangi bir ülkenin, bir çağın malı olabilir. Anlatı temaları dediğimiz bu soyut şemalar bir dilden başka bir dile, bir kültürden başka bir kültüre göç edebilirler; yeni yurtlarında, yeni kültür ortamlarına özgü öğelerle bezenerek işlenip gelişirler.

Bununla birlikte, kimi anlatı metinleri, gelişip biçimlenmiş halleriyle, ama estetik takılarından son kertesine dek arınmış olarak tek bir kültür ögesiyle –örneğin dil ögesiyle– kurulmuşlardır; bu öge tek başına anlatı yapısı için yeterli olmuştur. Bu yalın yapıli anlatıların çoğu, saptanıp derlendikleri kültür ortamından başkasının malı olmazlar.

Aşağıda, Türk sözlü geleneğindeki Nasreddin Hoca fıkralarından birkaçının çeşitlenmelerinde etkin olmuş kimi kültürlük öğeler üzerinde durarak, bu fıkralardan bir bölümünün neden ancak “Türk”, bir bölümünün de ancak “Müslüman” ortamlarının malı olabileceğine somut örnekler vermeyi deneyeceğim:

1. Nasreddin Hoca, bir gün minbere çıkıp dinleyicilerine şu öğüdü vermiş: “Ey Müslümanlar! Oğlunuz olursa sakın adını Eyip koymayın.” “Niçin?” diye sorduklarında: “Halk kullana kullana sonunda İp olur.” demiş.

Bu fıkra en eski kaynaklarda yok. XIX. yüzyıldan Cambridge ve aynı yüzyıldan Paris Devlet Kütüphanesi’ndeki yazmalarda yer alıyor; Cambridge yazması ile taşbasmadaki metinler hemen hemen birbirinin aynı;⁽²⁾ Bahâ’î, taşbasmadan aldığı metindeki “halk isti’mâl

(2) Cambridge 34a, No. 125, BN X, No. 110; taşbasma, s. 33, No. 102.

ede ede ip olur” cümlesini, belki bunda “edep dışı” bir anıştırma sezerek, “halkın dilinde çokça söylene söylene ip olur” biçimine sokmayı uygun görmüş.⁽³⁾ Fıkırada, ilk yaratıldığında anlatanlar ve dinleyenlerce belki hiç önemli görülmeyen ikinci bir nükte var ki, sadece Türkçenin fonetik kurallarına dayanan bir kelime oyunundan, Eyüp (Arapça Ay-yûb) sözünün konuşma dilinde Eyüp>İyip>İyp>İp biçimine dönüşebilmesi olgusundan yararlanıyor. Wesselski⁽⁴⁾ taşbasmasından aldığı fıkrayı Almancaya çevirirken, dipnotta her ne kadar kelime oyununa Strick kelimesiyle işaret edilmiş ise de, Hoca'nın, öğüdünü dinleyenlerin “niçin” sorusuna cevabını “Weil die Leute immer Ejb sagen” (Çünkü halk durmadan Ejb der) biçiminde yorumlarken yanılmış.

Görülüyor ki bu fıkrada *Eyüp* kelimesinin konuşma dilinde *İp* biçimine geçmesi düşüncesinin ve dinleyenleri şaşırtan, eğlendiren nüktenin, ancak Türkçe konuşulan bir ortamda yeri ve anlamı olabilir.

2. Nasreddin Hoca bir gece düşünde kuzgunluğa varmış. Dokuz akça vermişler. “Şu dokuz akçayı on akça eyleyin” demiş de almak istememiş. Bir de uyanmış ki elinde bir şey yok. Hemen gözlerini yummuş. “Zarar yok, verin, dokuz akça olsun.” demiş.

Fıkra bu biçimiyle ilk olarak XVI. yüzyılda yazılmış bir kaynakta yer alıyor.⁽⁵⁾ Daha yeni kimi çeşitlenmelerde *kuzgunluktan* söz edilmeden, sadece Nasreddin Hoca'nın düşünde dokuz akça verenlere “ille on olsun” diye direnmesi anlatılır.⁽⁶⁾

Söz Derleme Dergisi'nde (Türk Dil Kurumu yayını) *kuzgunluk* kesilmesi “kiremitliğe çıkılan delik” diye açıklanır. K.R.F. Burill, yayınladığı Groningen yazması metinlerinin İngilizce çevirisinde kelimeye *kapı* anlamını vermiş.⁽⁷⁾ İmdi, XVIII. yüzyıldan DTCF yazmasındaki metinde *kuzgunluk* kelimesinin anlamı biraz daha açıklık kazanıyor: “Nasreddin Hoca mezar kuzgunluğuna varmış” deniyor orada.

(3) Bahâ'i, s. 62, No. 74.

(4) Wesselski, I, No. 102.

(5) Oxford I, 15a–15b, No. 23; Groningen, 2b, No. 8 (Burrill, s. 33, 50, 83, No. 8); DTCF, s. 5, No. 11; Cambridge, 2b, No. 6; Leyden III, 6a, No. 7.

(6) Brit. Mus., 3a–3b, No. 8 (Elçin, s. 3, no. 8); taşbasma, s. 3, No. 7; Bahâ'i, s. 24, No. 5; Wesselski I, No. 5; Mot. Ind. J. 1473).

(7) Burrill, s. 33, 50, 69, 83. (Kıç. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara 1975, s. 3021, “kuzgunluk” kelimesi.)

Şimdi başka bir fıkraya geçelim:

Hoca'ya soruyorlar: “Kuzgun bir yıl ak, bir yıl kara yavrularmış, nedendir?” O da diyor ki: “Sizin su’âlinize mahalle imamları cevap verir. Zira onlar kuzgunluk etmişlerdir.”⁽⁸⁾

Kuzgun sözcüğü, bir kuşa ad olmaktan başka, halk dilinde (belki XVIII. yüzyıla kadar uzanan bir dönemde, ya da fıkranın bu biçimiyle anlatıldığı kimi bölgelerde) *mezarlık dilencisi, ıskatçı hoca ve imam* anlamını da yüklenmiş. Leşle beslenmekle ün almış bir kuştan ıskatçıya geçmek pek de güç değil. Kuzgun, ölü etiyle beslenen bir kuş niteliği ile Yeniçerilerin bir sloganında, “ya devlet başa, ya kuzgun leşe” deyiminde yer alır. *Dede Korkut Kitabı*’nda, ağır yaralı yatan genç Boğaç’ın durumu anlatılırken “Bir derenin içine karga, kuzgun iner çıkar, kalkar konar” denir. *Söz Derleme Dergisi*’nde yer alan iki kelimeye de işaret edelim: kuzguncu, “hoşa gitmeyen haberleri duyuran kimse” (Maçka/Trabzon); *kuzgun teklifi*, “içten olmayan, gönülsüz çağrı” (Fethiye/Muğla). *Söz Derleme Dergisi*’nde olsun, *Tarama Sözlüğü*’nde olsun *kuzgun* ve *kuzguncuk* yukarıda üzerinde durduğumuz anlamları ile yer almamış; yaşayan Anadolu ağızlarında ve tarama kaynaklarda bugüne kadar rastlanmamış olacak bu anlamları ile.

Bu kelimelere dayanılarak elde edilen nükteye fıkranın kimi çeşitlenmelerinde rastlanmayışının bir sebebi de Nasreddin Hoca hikâyelerinin derleyicilerinden bir bölümünün, hocalara, imamlara yöneltilmiş bu türlü bir yermeyi hoş karşılamayıp fıkraya, onlara bu yönden ilişmeyen bir biçim verme gayretleri olabilir. Her ne olursa olsun, bizim burada söylemek istediğimiz fıkranın nükteyi *kuzgun* ve *kuzgunluk* kelimelerindeki çift anlamlarla oynamakta bulan çeşitlenmelerinin Türkçeden başka dillerde yer alamayacağıdır.

3. Bir fıkrada Nasreddin Hoca'ya ay ile ilgili bir soru sorulur. (Bilindiği gibi Türkçemizde *ay* kelimesi, hem Dünya'nın uydusu olan gezegene, hem de yılın on iki bölümünden her birine verilen addır.) Bu sorunun çeşitlenmelerini gözden geçirelim: En eski metin olan, XVI. yüzyıldan Oxford I yazmasında, “Ay üç midür, yoksa

⁽⁸⁾ Brit. Mus., 39b (Elçin, s. 15, No. 102).

beş midür?"; XVI–XVII. yüzyıldan Groningen nüshasında "Bu ayın üçü midür ya beşi midür?"; XVIII. yüzyıldan Brit. Mus. yazmasında, "Bu ay üç aylar midür, yoksa ne çeşit aydur?"; taşbasmada, "Ayın üçü mü, dördü mü?"; Bahâ'i baskısında, "Bugün ayın üçü mü, dördü mü?" biçimlerini alıyor soru. Taşbasmadaki metni Almancaya çeviren Wesselski ise soruya bambaşka bir biçim vermiş: "Wie steht der Mond? Drei viertel, oder voll?" ("Ay ne halde? Ayın onu mu, yoksa on dördü mü?")⁽⁹⁾

Gerçekte Hoca'ya sorulan sorunun "Ay üçe mi? Beşe mi?" olarak en doğru biçimi XVI. yüzyıldan BN III yazmasında⁽¹⁰⁾ yer almıştır ve Hoca'nın cevabı da bu soruya uygun düşer; çünkü bu sorudan "Ayın kaç akçaya satıldığı" anlamı çıkarılır. Öteki çeşitlenmelerde Hoca'ya "Ayın kaç" olduğu soruluyor. Hoca da "Ay alıp sattığım yok" karşılığını veriyor. Ama, fıkranın bu birinci bölümünün en düzeltilmiş (yani: "Bugün ayın üçü müdür? Yoksa beşi midir?"; yahut "Bugün ayın üçü mü? Dördü mü?") biçimleriyle bile sorunun karşılığı "Ay alıp sattığım yok" olamaz; böyle bir cevaba karşıldakinin: "Ben sana Ay'ın fiyatını sormuyorum" diyerek Hoca'yı terslemesi beklenir.

İmdi, Anadolu halk takviminde, kıştan yaza geçilirken kışın sonu ve ilkyaz başı mevsim bölümlerini belirtmek için kullanılan bir yöntem vardır: Ay ile Ülker topyıldızının yan yana geldiği günlere göre, kıştan ilkyaza doğru "Ay (ya da Yıldız) dokuza, yediye, beşe, üçe, bire konuşuk" derler. Bu hesaplama göre "üçe" martın ilk haftalarını, "beşe" de nisanın ilk haftalarını içine alan günleri gösterir. Gelenek, bu konuda atasözleri değerinde tekerlemeler de yaratmıştır; Gaziantep'te:

"Yediyenin yelleri
Beşenin selleri
Üçenin gonca gülleri
Bire biçimsiz çıkmaz."

⁽⁹⁾ Oxford I, 18a, No. 28; Groningen, 3a, No. 11 (Burnill, s. 89); DTCF, s. 20, No. 41; Brit. Mus. 9a, No. 23; (Elçin, s. 5, No. 23); taşbasma, s. 6, No. 17; Bahâ'i, s. 28, No. 14; Wesselski, I, No. 17.

⁽¹⁰⁾ BN III, No. 55.

Mudurnu'da;

“Ay konuşa yediye
Kazıkların başı döner kadıya.
Ay konuşa beşe
Sular bendinden aşa.
Ay konuşa üçe
Herkes yaylaya göçe.”

derler.⁽¹¹⁾ Karacaoğlan'ın şiirlerinde rastladığımızı:

“Yaz gelip de beş ayları doğunca”⁽¹²⁾

sözleri de, sanıyorum ki dini takvimdeki “üç aylar” örnek alınarak biçimlenmiştir ve halk takvimindeki “beşe”nin bir çeşitlenmesidir.

Kısacası, Nasreddin Hoca fıkrasının “Ay üçe mi? yoksa beşe mi?” sorusu ile özgün biçimi ancak Anadolu halk ağızlarında ve bu geleneği bilenlerin çevresinde gerçek anlamını ve değerini bulur.

4. Nasreddin Hoca fıkralarından bir başka bölümü ise sadece “Müslüman” ortamının malı olabilir demiştik. Nasreddin Efendi bir müslüman ülkesinde yaşamış ve “hoca” mesleğinden bir kişi olduğuna göre onun bu türden fıkralarına pek çok örnek bulunabilir. Birkaçına işaret etmekle yetinelim:

a) Hoca'ya “Filân kişi orucu yedi” demişler. “Biri çıksa da namazı da yese!” karşılığını vermiş. (Bektaşî fıkrası olarak da anlatılır bu ve Bektaşî nüktesine daha çok yakışır.)

b) Hoca satranç meraklısı imiş. Oynayanları seyrederken de oyuncularından birine, ya da ötekine: “Şu taşı oyna, bu taşı şuraya sür!” diye akıl vermekten kendini alamazmış. Sonunda oyun meraklıları, bir daha oyuna karışmayacağına karısı üzerine “şart olsun” diye yemin ettirmişler. Ama bir gün yine dayanamamış; karışmış oyuna da: “Siz oyununuza devam edin, ben nikâh yenilemeye gidiyorum.” demiş.

c) Hoca, çirkin karısının: “Akrabalarından kime görüneyim?” sorusuna “Bana görünme de kime görünürsen görün.” karşılığını vermiş.

(11) *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, VI: Folklor Sözleri. Ankara 1952: yediye, beşe, üçe, bire kelimelerine bakıla; Boratav 1984; s. 137-138; Bazin, s. 730-734.

(12) Öztelli, No. 20, 283; aynı yerde, sözlük, s. 358; Wanning, s. 456-457.

d) Bir mecliste Nasreddin Hoca bir hafızın üst yanına oturunca hafız alınıp: “Kur’âna mı, yoksa herhangi bir kitaba mı daha çok hürmet gösterilir?” deyince Hoca: “Elbette Kur’âna, ama kesesine değil.” karşılığını vermiş. Bu hikâyeye, XVI. yüzyıl Osmanlı yazarı Lâmi’î Çelebi’nin *Latâ’if* kitabında, Semerkanlı bir hafızla bir dânişmend arasında geçmiş bir olay olarak anlatılır.⁽¹³⁾

Masal ve efsane türlerinde de, yukarıda yalnız Nasreddin Hoca fıkralarından seçip dört kümede incelediğimiz modellere uyan pek çok metin bulunabilir. Ama, daha sıkı bir inceleme bize, ilk bakışta belli bir kültür ortamından başkasına maledilemeyecek gibi görünen anlatı tiplerinin bile, onları derleyip yazıya geçirenlerin türlü sebeplerle üzerlerinde oynamaları, kimi zaman da metinler bir kaynaktan ötekine aktarılırken meydana gelen teknik yanlışlar sonucu, bu özgünlüklerini yitirip daha geniş kültür ortamlarına mal edilebilecek nitelikler kazandıklarını öğretecektir. Bu türlü gelişmelerden birkaç örneği yukarıdaki metinleri incelerken gördük. Ama bu olguya en ilginç örneği Nasreddin Hoca fıkraları arasında bir çeşitlenmesine rastladığımız⁽¹⁴⁾ güldürmeceli bir masal tipinde buluruz.⁽¹⁵⁾ Fin folklorcusu Antti Aarne 1915’te, bu masalın o tarihe kadar görebildiği çeşitlenmeleri üzerine bir inceleme yayımlamıştır.⁽¹⁶⁾ Orada Türk çeşitlenmelerinden yalnız Wesselski’nin kitabından⁽¹⁷⁾ aktarılmış bir Nasreddin Hoca fıkrası yer alır. Masalın soyut şeması şöyledir:

A) Bir adam saf bir kadına rastlar. Kadın ona nereden geldiğini sorunca verdiği karşılığı kadın “Öteki Dünyadan” anlar ve adama, ölmüş bir yakınına (oğluna, vb.) iletmek üzere para ve giyecek verir.

B) Kadının kocası dolandırıcının peşinden gider, karısının verdiklerini geri almak için. Ama o da dolandırıcının bir oyununa gelir ve bindiği atı kaptırır.

Bu anlatının Nasreddin Hoca fıkrası olarak en eski metni XVII. yüzyıldan bir yazmada yer alıyor. Orada macera şöyle geçer: Hoca, kavsavetli bir gününde bir kadının kapısının önünden geçerken, kadının “Nereden geliyorsun?” sorusuna: “Nerden gelsem gerek? Cehennem

(13) DTCTF, s. 39, No. 72; Boratav 1963, s. 205.

(14) BN IV, No. 22; BN V, No. 94; Leyden II, No. 53; Wesselski, I, No. 305.

(15) LaTh 1540; TTV 339. (TTV de bu masalın 6 çeşitlenmesi incelenmiştir. Daha sonra 2 çeşitlenme daha derlenmiştir: TFA (= *Türk Folklor Araştırmaları*) No. 199; HPB, No. 76 bis.

(16) Antti Aarne, *Der Mann aus dem Paradiese*. Helsinki 1915.

(17) Wesselski I, No. 305.

dibinden gelirim.” karşılığını verir. Kadın ağlamağa başlar ve “Orda benim oğlumı gördün mü?” der. Hoca da: “Gördüm. Borçlu imiş; Cennet kapısında bakla satıyor.” karşılığını verir. Kadının “Borcu ne kadar mı?” sorusuna: “Bin akça.” cevabını verir. Kadıncağız Hoca’ya bin akça ile bir kat çamaşır verir, oğlunu borcundan kurtarsın diye... Az sonra, kocası eve dönünce, macerayı ona anlatır. Adam atna binip dolandırıcı Hoca’yı yakalamak için yola düşer. Adamın geldiğini gören Nasreddin önüne çıkan bir değirmene girer. Değirmenciye gelen adamın onu cezalandıracağını söyleyerek onunla elbiselerini değiştirir. Değirmenci ağaca çıkıp gizlenir, yeni kıyafetiyle kendisini tanımayan adama, değirmencinin gizlendiği yeri gösterir. Adam, değirmenciye ağaçtan indirmeğe uğraşırken Hoca da adamın atna atlayıp kaçar. Adam eve döner; karısına: “Hoca’yı buldum. Dediği doğru imiş. Ben de oğlumuz atımı gönderdim.” der.

A. Aarne, bu masalın Avrupa’daki en eski yazılı çeşitlenmelerini XV. yüzyıla çıkarıyor. Anlatının tam biçimiyle yazıya geçmiş en eski Türk çeşitlenmesi XVII. yüzyıldan, ama XV. yüzyılda yazıldığını kestirdiğimiz *Dede Korkut Kitabı*’nda oldukça değişik bir çeşitlenmesini buluyoruz:

Salur Kazan’ı kâfirler tutsak ederler ve bir kuyuya atarlar. Tekfurun karısı: “Bu nasıl bir adammış?” diye merak ederek kuyunun ağzına gelir ve Kazan’a seslenir; halini hatırını sorar. Kazan: “Halimden memnunum. Ölülerinize verdiğiniz aşları yiyorum; hem de onların iyi koşanlarına binip geziyorum.” der. Kadın: “Aman, benim yedi yaşında bir kızım ölmüştür; ne olursun ona binme.” diye yalvarınca, Kazan: “Ölülerin içinde en iyi koşan odur; ben ona biniyorum.” cevabını verir. Kadın Kazan’ın bu yalanlarına kanar; gider, kocasına yalvarır... Kazan’ı kuyudan çıkarırlar...⁽¹⁸⁾

Oğuz destanının bu epizodu Nasreddin Hoca fıkrasını çok uzaktan andırıyor, ama ikisinin ortak bir kaynaktan geldiğini düşünmek yanlış olmaz sanıyorum. Nitekim, Nasreddin fıkralarının bir çeşitlenmesinde kadının sorusuna Hoca’nın verdiği cevap, öteki çeşitlenmelerdeki gibi “Cehennemden” yerine “Ölünün köründen” biçimindedir.⁽¹⁹⁾

(18) Ergin, s. 235.

(19) Leyden II, No. 53. Kör, Farsça gür, mezar alanına gelir; Anadolu ağızlarında kör ve kor biçimlerinde aynı anlamda kullanılır (bkz. *Derleme Sözlüğü*, VIII, s. 2962).

Ölünün körü (yani: *ölünün mezarı*) sözü, tıpkı *Cebennemin dibi* gibi, yersiz soruları ile insanı baştan savmak için kullanılan bir deyimdir Türkçemizde.

“Kelimelerin yanlış anlaşılmasına ya da kelimelerin birbirinden farklı anlamlarının birbirine karıştırılmasına dayanan bir hileye başvurma” diye niteleyebileceğimiz bu motif, birbirinden çok uzak ülkelerde ve çok ayrı kültür ortamlarında yaygın bir anlatı tipinin temel ögesi olmuştur.

Yukarıdan beri incelediğimiz bu birkaç örnek, anlatı tiplerinin bir dilden bir başka dile, bir kültür ortamından başkasına geçerken karşılıklarına dikilen ve aşılamaz sandığımız engelleri gidermenin de yolunu bulduklarını gösterir.

BALKAN ÜLKELERİ GELENEĞİNDE NASREDDİN HOCA

Sarı-Saltuk'un menkıbelerini anlatan ve 1480'de Osmanlı yazarı Ebû'l Hayr-ı Rûmî tarafından telif edilmiş olan "Saltuknâme" adlı eserde⁽¹⁾ Nasreddin Hoca üzerine üç fıkra anlatılır. Hoca'nın latifelerini bir araya getiren en eski derlemeler ise ancak XVI. yüzyıla çıkar.⁽²⁾ Ama, bu halk filozofunun eski çağdan Diogene ve Esope'un-kilerini geçememiş olsalar bile onlarla boy ölçüşebilecek güçte olan eğlendirici ve ders verici hikâyeleri, sözlü gelenek ile olduğu kadar yazma ve basma derlemelerle de, Çin Türkistanı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa sınırları içinde kalan ülkelerine kadar yayılmışlardır. Elbette ki bu kısa anlatılar, düzenlenip yazıldıkları çevrelerin gerektirdiği ulusal ve bölgesel özellikler kazanmışlardır; temalar kadar, hikâyelerin kahramanı da, kimi zaman kendiliğinden, kimi de anlatıcıların ya da derleyicilerin onlara kendi damgalarını vurma-

(*) Boratav'ın, özellikle, 1976'da Yugoslavya'da ve 1979'da Bulgaristan'da Paris Bilimsel Araştırmalar Merkezi adına derlediği metinleri ve Şevket Plana'nın *Çevre*'de (1/1977) yayımlanan "Arnavutlar Arasında Nasreddin Hoca" başlıklı yazısını kaynak gösterdiği, bu incelemenin dipnot açıklamaları bulunamadığından yerlerine konamadı. Kitabın bir parçası olması ve bilimsel önemi nedeniyle, incelemeyi bu haliyle yine de yayımlamayı uygun bulduk –hiç yayımlamamak daha ciddi bir eksiklik olurdu. Ayrıca, sonraki araştırmacılara yararlı olabileceğini düşünerek incelemeye özgü kaynakça'yı oluşturan yapıtları kısaca yazar adlarıyla sıraladık– yapıtlara ilişkin öbür bilgiler bu kitabın Kaynakça ve Kısaltmalar bölümünden izlenebilir (Yay. N.). ("*Balkan Ülkelerinde Nasreddin Hoca*" başlıklı incelemenin kaynakçası: A. Aarne, S. Thomson 1964; Bahâ'î 1926; S. Baklacı 1966; M.Ş. Başeski; Boratav 1951, 1936b, 1976, 1979, 1983c; A. Caferoğlu 1948; W. Eberhard 1953; E.H. Rûmî 1974; A. Gölpınarlı 1961; F. İz 1964; K. Karamete 1944; A.S. Levend 1954; *Maden-İf* 1979; Ş. Plana 1954; L. Raykoviç 1965; S. Selman 1944; A. Wesselski 1911).

ları sonucu, yeni yeni biçimler almışlardır. Bunun içindir ki Ivan Şop'un dediği gibi Nasreddin Hoca'nın "métamorphose"larından söz edilebilir. Ben de iki vesile ile bu "métamorphose"ların kimi yönlerini incelemeyi denemiştım: Bir defasında 1975'te Paris'teki bir kolokyumda, "Nasreddin Hoca fıkralarında Türk, Müslüman ve insanlık nitelikler", ikincisi de Ankara'daki konferansımda, "Nasreddin Hoca ve Nasreddin Hocalar" başlıklı bildirimimde. –Bu sefer araştırmamı başka bir yöne çevireceğim: Tipik birkaç örnekle Hoca'mızın ve fıkralarının, Balkan ülkelerinin şu ya da bu dinsel, ulusal, şehirli, köylü toplumlarına bağlandıklarına göre ne gibi özel nitelikler alabildiklerini inceleyeceğim. Bunun için de 1976'da Yugoslavya'da ve 1979'da Bulgaristan'da derlemiş olduğum 150 kadar (kimi kez her biri için birkaç çeşitlenme ile bir toplam tutan metinlerden yararlanacağım. Yunanistan'la Romanya için sadece birkaç karşılaştırma notu ile yetineceğim. Arnavutluk için ise ancak Şefket Plana'nın bir incelemesinden edindiğim bilgilerden yararlanacağım.⁽³⁾

İlk bir gözlem: Pek çok sayıda Nasreddin hikâyelerinde olaylar, tıpkı masallarda olduğu gibi, belli bir yer adına bağlanmazlar. Bununla beraber, Türkiye Türkleri geleneğinde Hoca'nın bazı maceralarına sahne olarak kimi Anadolu şehir ve kasabaları gösterilir: Sivrihisar (bu kasabanın yakınında Hortu köyü Nasreddin'in doğum yeri olarak kabul edilmiştir), Karahisar, türbesinin bulunduğu Akşehir, Konya, Malatya, Antep gibi. Bundan başka, onun Arap ve Kürt memleketlerine elçilikle görevlenmiş olduğu da anlatılır. – Balkan memleketlerinde derlenmiş anlatılarda da onun maceralarına sahne olan belli bir yer gösterme gayreti zaman zaman belirir: Anadolu şehirleri yerine burada Debre, İşkodra, Üsküp, Sarayev, Ohri, kimi de Karişte, Kafışhana gibi halkının güldürücü karakterleri ile ün almış yerlerin adı geçer.⁽⁴⁾

Nasreddin hikâyelerinin bütünü için dikkati çeken bir nokta, bunlardan bir bölümünün, özellikle yapıları gelişmiş olanların uluslararası halk masalları repertuarında yer aldıklarıdır. Balkan anlatmalarında da bu bölüğe girenlere örnekler buluruz:

– Nasreddin Hoca'nın, elçilik görevi yapma niteliğine sahip bir tavşana ve ölüleri diriltme kudretinde bir düdüğe sahip olduğuna komşularını inandırmasını anlatan hikâye.⁽⁵⁾ (AaTh 1535, 4. ve 5. epizodlar; TTV 351, motif 3.)

– Hoca'nın, yuvarlanıp köyün evlerini yıkma tehlikesi olan bir kayadan köyü kurtarmaya kalkışmasını, ama bu iş için köylülerin kayayı sırtına yüklemelerini şart koştuğunu anlatan hikâye.⁽⁶⁾ AaTh 1049, 1060, 1115, 1640 ve TTV 162'deki tiplerin bir çeşitlenmesidir. Türk masalında abartmaları ve kurnazca hareketleri ile korkak bir kişi Devleri şaşırtıp ürkütmüştür. Bir Arnavut fıkrasında da, efsanevi kahraman Kreşnik ile karşılaşan Hoca'nın çok güçlü bir kiraz dalını eğmeyi başarması ve böylece Kreşnik'i şaşırtıp ürkütmesi de aynı gruba girer.⁽⁷⁾

– Nasreddin Hoca'nın, Azrâ'il canını almaya geldiğinde son bir namaz kılma izni alıp namazı bir türlü sona erdirmemek suretiyle Azrâ'il'i oyalamasını ve bu şakası sayesinde Tanrı'nın lütfuna nail olup ölümden kurtulmasını anlatan Arnavut hikâyesi.⁽⁸⁾ AaTh 332, 1199 ile TTV 112'deki tiplerin bir çeşitlenmesidir.⁽⁹⁾ Bu, *Dede Korkut Kitabı*'ndaki "Deli Dumrul" hikâyesinin son epizoduna benzer. Arnavut hikâyesinde olduğu gibi Oğuz destanında da Tanrı kişinin bu ma'sum şakasından hoşlanmış ve ölüm hükmünü geri aldığını Azrâ'il'e bildirmiştir.

Bir sıra fıkralarda Nasreddin Hoca, etnik ya da çevrelik bir topluluğun sözcüsü olan bir şahısla boy ölçüşür. Bu gruptan metinlerin Balkan ve Anadolu çeşitlenmelerindeki en tipik fıkra Nasreddin'in komşusu Yahudi ile çekişmelerini anlatandır: Nasreddin Hoca, dualarında Tanrı'dan, yüz altın ihsan etmesini istemiş ve doksan dokuz olursa razı olmayacağını eklemiştir. Onun bu sözlerini duyan Yahudi bir gün Hoca'nın evinin bacasından içinde doksan dokuz altın bulunan bir torba atar. Nasreddin paraları sayar ve: "Doksan dokuzu veren biri de verir elbette" diyerek kabullenir. Yahudi gelip paralarını geri ister. İş mahkemeye düşer. Sonunda Hoca davayı kazanmanın yolunu bulur. Bu hikâyenin Rumen anlatmasında⁽¹¹⁾ (ve de Bahâ'i yayını metinde), davayı yersiz bir kararla sonuçlandıran kadıyı Nasreddin Hoca kendisi utandırır ve cezalandırır: Ona, vaat ettiği yağ yerine üstü ince bir tabaka yağ, alt yanı pislikle dolu bir küp getirmek suretiyle. Bulgaristan'da ve Yugoslavya'da derlenmiş, Anadolu geleneğinde karşılığı bulunmayan başka bir hikâye şöyledir: Nasreddin yolculuğa çıkarken komşusu Yahudi'ye, kapağı sıkıca kapanmış bir küp emanet eder; içinde bal bulunduğunu söyler. Hoca gittikten

sonra Yahudi küpü yoklar; ağız tarafındaki balın altında altınlar olduğunu görür. Altınları alıp yerine bal doldurur. Hoca dönüşünde hiç ses çıkarmaz, ama bir zaman sonra Yahudi'yi şöyle cezalandırır: Yahudi bir gün çocuğunu Hoca'ya emanet etmiştir. Hoca bir maymunu Yahudi'nin tasviri önünde öyle terbiye etmiştir ki, Yahudi seyahatten dönüp çocuğunu almaya gelince Hoca ona maymunu verir; maymun Yahudi'nin boynuna sarılıp onu öper. Hoca: "Senin çocuğun, hikmettir, maymun oldu." der. Yahudi'nin bağırıp çağırması üzerine de: "Altınlar bal oluyor da çocuk neden maymun olmasın?" karşılığını verir.⁽¹²⁾ Hile ile, Hoca'nın, önce armutlarına, sonra da eşeğine sahip çıkan Çingene hikâyesinin de⁽¹³⁾ Anadolu repertuvarında karşılığı yoktur.— Bir Hırvat hikâyesinde⁽¹⁴⁾ dilenci Çingene, Nasreddin Hoca'yı, kendisine sadaka vermediği takdirde: "Ben de o zaman ne yapacağımı bilirim" diye tehdit eder. Hoca'nın sadaka verdikten sonra: "Vermeseydim ne yapacaktın?" sorusuna Çingene: "Ne mi yapardım? Bir iş tutup beş on para edinirdim." karşılığını verir.⁽¹⁵⁾ Bunun Anadolu çeşitlenmesi biraz farklıdır: Bir köyde heybesini yitiren Hoca, köylülere: "Heybemi bulmazsanız ben ne yapacağımı bilirim." diye gözdağı vermiştir. Heybe bulunup da köylüler: "Bulunmasaydı ne yapacaktın?" diye sorunca Hoca: "Eskimiş kilimi kesip heybe yapacaktım." karşılığını vermiş.

Kimi kez bütün bir etnik ya da bölgesel toplum söz konusudur. Ohri'de derlediğim bir hikâyenin⁽¹⁶⁾ giriş bölümünde şu anlatılıyor: Nasreddin Hoca köyden köye, kasabadan kasabaya gider, kendinden daha akıllı bir insan aramış. Kimi kez de kendisinden akıl danışanlara yararlı nasihatlerini satarmış. (Hoca'mızın bu marifetinden, XV. yüzyıldan Saltuknâme'de de söz edilmiştir. Orada anlatıldığına göre Nasreddin Hoca bir defasında, Sivrihisar halkının "Biz âleme maskara oluyoruz. Gelsin de bize biraz akıl versin" diyecileri üzerine bu kasabaya gitmiş.⁽¹⁷⁾ Aynı kaynakta yer alan başka bir fıkraya göre de Nasreddin Hoca, Karahisar Ermenilerinin, onun "sakalına gülmeyi" (onunla alay etmeyi) pek istediklerini duymuş da bu Ermenilerin "sakalına gülmek" niyetiyle bu kasabaya gitmiş.⁽¹⁸⁾ Nasreddin Hoca'nın, kendisi kadar kurnaz, akıllı oldukları söylenen şu ya da bu memleketin halkı karşısında sınav geçirmesine örnek olarak anlatılan bir fıkraya göre, onun İşkodra'ya (veya Üsküp'e,

Debre'ye) vardığında rastladığı bir adama: “Bana öyle bir şey söyle ki, aldığım fiyata satayım, ama yine de kârlı çıkayım.” demiş. Adam: “Bir dana işkenbesi alırsın. İçindekileri kazıyıp yersin, işkenbeyi satarırsın.” karşılığını vermiş.⁽¹⁹⁾ Nasreddin Hoca böylece bu memleket halkının kendisi kadar kurnaz oldukları sonucuna varmış. Bu hikâyenin, Anadolu geleneğinde tam bir karşılığı yoktur, ama bir benzerini şu fıkrada buluruz. Malatya'ya vardığında Hoca bir çocuğun, yerde bulduğu bir altın sikkeyi elinde evirip çevirdiğini görür. Birkaç metelik karşılığı o elindeki şeyi vermesini teklif eder. Çocuk “Beni sırtına bindir. Dört ayak üzerinde yürüyüp anır; bunu sana veririm.” der. Hoca çocuğun istediğini yapar, ama çocuk altını vermez. Der ki: “Sen, eşek olduğun halde bunun değerini biliyorsun da, ben insanoğlu bilmeyecek miyim sandın?”⁽²⁰⁾ Bu fıkra, Kayseri'ye yolu düşmüş olan bir Yahudi için de anlatılır. Bu şehir halkı, Yahudilerin niçin Kayseri'ye yerleşip tutunamadıklarını bu fıkra ile açıklarlar.⁽²¹⁾

Bulgaristan ve Yugoslavya'da halk geleneği, Türk ve Müslüman topluluğun temsilcisi olarak Nasreddin Hoca'yı Hıristiyan topluluğun güldürü kahramanı rolünü üzerine olan Hitar-Pitar'la boy ölçüştürür. Çoğu kez, hile, kurnazlık, aldatmaca yarışlarında her toplum kendi temsilcisinin üst gelmesini ister; ama yine de kimi latife tipleri vardır ki onlarda her iki kahraman, her iki toplumda aynı derece güçte gösterilmişlerdir. Bu ülkelerin Müslüman ve Hıristiyan toplumları geleneklerinde yaygın hikâyelerden biri Nasreddin Hoca ile Hitar-Pitar'ın ilk rastlaşmalarını anlatandır: Nasreddin Hoca'nın birçok maceralarını duymuş olan Hitar-Pitar, alt etmek niyetiyle onu bulmaya çıkmış. Nasreddin Hoca'nın köyüne varınca bir duvara sırtı dayalı oturan bir adama rastlamış. Ona Nasreddin Hoca'yı nerede bulabileceğini sormuş. Adam da: “Ben gider, bulur getiririm sana onu; ama, benim yerime şu duvara sırtını ver ki duvar yıkılmasın.” demiş. Hitar-Pitar duvara sırtını vermiş saatlerce beklemiş. Sonunda ona demişler ki: “İşte Nasreddin Hoca, seni kendi yerine bu duvara destek diye koyan adamdı, anlayamadın mı?” – Bu hikâyenin kimi çeşitlenmelerinde Hitar-Pitar yerini –kimi kez de Nasreddin yerini– herhangi başka kişiler alır. Böyle hallerde, çoğu kez, aptal kişi bir zengin, kurnaz da fakir bir kimsedir. Duvar motifinin

yerini “yalan torbası”, “aldatmaca değnekleri”, ya da “hile arabası” motiflerinin aldığı çeşitlenmeler de vardır: Kurnaz adam, rakibi ile yarışmaya girmek için bunları bulup getirmeye gidecek, ama bir türlü geri dönmeyecektir.⁽²²⁾

Bulgar geleneğindeki⁽²³⁾ bir hikâyede Hitar-Pitar bir hile ile Nasreddin Hoca'nın danasını elinden alıp ona, aşırıldığı dananın etinden yapılmış sucuk ikram eder. Bir başka seferinde de, Hitar-Pitar kendisine oyun etmiş olan Nasreddin'den intikam almak için onu arar durur. Hoca bir camiye sığınmıştır ve ölü taklidi yapar. O sırada, çaldıkları paraları aralarında paylaşmak üzere hırsızlar da camiye girmişlerdir; onlar işlerine koyuldukları sırada Hitar-Pitar da gelir. Hırsızlar ölü sandıkları adam (yani Nasreddin Hoca) Hitar-Pitar'dan kaçmak için yattığı yerden fırlayınca paniğe uğrayıp paraları bırakırlar, kaçarlar. Nasreddin'le Hitar-Pitar da hırsızların ganimetlerini bir güzel paylaşırlar.⁽²⁴⁾

Bulgaristan'da derlediğim başka bir hikâyede⁽²⁵⁾ Hitar-Pitar ile Nasreddin Hoca bir anlaşmaya varmışlardır: Bir tepki börek var... Kim en güzel rüyayı görmüşse böreği o yiyecek. Hitar-Pitar, Nasreddin'i alt edecektir bu hikâyede: Nasreddin Hoca rüyasında Cennete gittiğini, orada türlü nimetlerle karşılaştığını anlatır. Bunun üzerine Hitar-Pitar da der ki: “Ben senin, Cennet nimetlerine kavuştuktan sonra dünyalık böreğe tenezzül etmeyeceğini düşündüm ve böreği yedim.” Bu hikâye teması, uluslararası masal katalogunda yer alır: AaTh 1626; ve XIII. yüzyıldan ‘Âşık Paşa'nın bir şiirinde de anlatılır.⁽²⁶⁾ – Bizim iki açığözün, üçüncü bir kişiye karşı birbirine destek olma yolunda girişmelerine örnek olarak “yalanlama” tipinde şu hikâye gösterilebilir: Hitar-Pitar ile Nasreddin Hoca, biri ötekini doğrulamak suretiyle bir av macerası anlatırlar: Güya uçan bir turnayı vurmuşlar, turna gökten kızarmış olarak düşmüş.⁽²⁷⁾ – Bu hikâyeye de uluslararası katalogdaki bir tipin (AaTh 1381 B, 1920 A; TTV 198) çeşitlenmesidir.

Şefket Plana'nın belirttiğine göre Arnavutların, İslav Hitar-Pitar tipinde, Nasreddin Hoca'ya karşı çıkarttıkları bir “ulusal kahraman”ları yoktur. Onlar düpedüz, Nasreddin Hoca'yı kendi malları edinmişler; onun başına, kendileri giyindikleri “beyaz keçe külah”ı geçirmişlerdir. Bir hikâyeye göre Nasreddin'in bu külahı pek peri-

şan bir halde imiş: çünkü, Nasreddin karşısındakinin yüzüne karşı doğru bildiği şeyi hiç sakınmadan her söylediğinde adamın yumruğu inermiş külaha.⁽²⁸⁾

Nasreddin'in, dünyamızın kudret sahibi kişileryle (zengin, eşraf, toprak ağası, hükümdar...) karşılaşmalarındaki tutumuna örnek olarak, onun bir bahse girişip bir kış gecesini ısınacak ateş yakmadan ayazda geçirmesini anlatan hikâyeyi göstereceğim: Onunla bahse girenler: "Uzakta bir fener ışığı vardı ya..." diyerek Hoca'nın bahsı kaybettiğini ileri sürerler.⁽²⁹⁾ Bu fıkranın Ohri'de derlediğim bir çeşitlenmesinde, Hoca'yı, Çar'ın saray balkonunda duran kızının güzelliğini seyretmiş ve böylece onun ırzına geçmiş olmakla suçlarlar. Hoca'nın bu suçlamaya karşılığı: Bahsi kaybettiği için pişirip ikram etmesi gereken etli aşı kocaman bir tencerenin içine koyup bir ağacın dalına asması ve altında bir mum yakmasıdır.

Bu kümeden başka bir hikâye Yunan folklorundan gelmez: Nasreddin'i, köy halkı adına, köylerine gelen bir Voyvoda'ya "hoşgeldin" demeye görevlendirirler. Voyvoda'nın; "Beni karşılayacak bir adam bulamadılar mı?" demesine Hoca'nın karşılığı şu olur: "Adam karşılamağa adam gönderirler. Sizin için beni münasip buldular."⁽³⁰⁾ Nüktesinin özelliği ile bu hikâye Hoca'nın Temürlenk ile karşılaşmalarında, her fırsatta Hükümdar'ı gülünç hale sokmasını anlatanlar kümesine girer.

"Modern" nitelikler kazanmış Nasreddin hikâyesi olarak, çok yakın bir tarihte Bulgaristan'ın aydın çevrelerinde yaratılmış olması gereken şu fıkrayı gösterebiliriz. (Burada, Nasreddin Hoca ile yobaz bir softa arasındaki tartışma anlatılır.) Nasreddin, diyalektik materyalizm yanlısıdır; tabiatta her şeyin durmadan değiştiği tezini savunur. Softa ise her şeyin değişmez kaldığı kanısındadır. Sonunda hasmını kendi delilleri ile susturacağını uman softa: "Evet, sen haklısın." der, ve gelişmelerin birbiri ardından gelişlerini sıralar: Nasreddin ölecek; toprak olacak; topraktan ot bitecek; inek ot yiyecek; yediği ottan fişkı olacak; yani Nasreddin sonunda fişkı olacak." Bu sefer Nasreddin Hoca: "Yok, sen haklısın, der. "Softa ölecek; toprak olacak. Topraktan ot bitecek; otu inek yiyecek; inekten fişkı çıkacak... Hiçbir şey değişmemiş olacak: Softa zaten inek fişkısı idi ya..."⁽³¹⁾

İncelememi, Nasreddin Hoca'nın çağdaşlarımızdan birinin, Said

Bakkal'ın çizgileri ile yeniden aramıza girmesi diyebileceğim bir örnekle bitireceğim. 1976'da, Priştina'da Said Bakkal bana başından geçen bir olayı ve kendisini bir gün güç duruma sokmaya kalkışan hemşerilerinden birini nasıl susturduğunu anlatmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç günlerinde onu kasabanın Parti sorumlusu olarak görevlendirmişlerdi. Yiyecek sıkıntısı çekiliyordu. Bir gün bürosuna bir öğretmen geliyor ve: "Böyle önemli bir görevle bu masanın başına geçmiş oturmuşsun; halka yiyecek sağlayamıyorsun." diye söyleniyor. Said Bakkal yerinden kalkıyor; adamı kolundan tutup sandalyesine oturtuyor ve: "Eğer keramet bu sandalyede ise gel sen otur da bul bakalım halkın ihtiyacı olan erzakı." diyor. – Nasreddin Hoca da, bir gün, yazısı eciş-bücüş, okunulmaz bir mektup getirip okumasını isteyen adamın mektubunu okuyamamış; adam; "Başındaki koca sarıktan utan." diye çıkışınca Hoca kavuğunu çıkarıp köylünün başına geçirmiş de: "Keramet sarıkta ise, haydi, oku bakalım." demiş.

NASREDDİN HOCA FIKRALARININ YAYILMA ALANLARI^(*)

Batı aydınlarının Nasreddin Hoca'yla ve onun fıkralarıyla ilgilendikleri XVII. yüzyıl sonlarına çıkar. Paris Devlet Kütüphanesi'nde bulunan bir "Türk Fıkraları Külliyyâtı" yazması, o kütüphaneye girmeden Antoine Galland'ın eline geçmişti. O, bu kitaptan seçtiği fıkraları Fransızcaya çevirip 1694'te *Les paroles remarquables, les bons mots et les maximes des Orientaux* başlığı ile La Haye'de yayınlamıştı. Onun bu kitabında Nasreddin adı geçmiyor ama, Galland, Türk halk güldürülerinin bu ünlü kişisini herhalde tanıyordu. Bir süre sonra, Rumen vakanüvisi Kantemir (ölümü 1723) bizim Hoca'dan uzun uzun söz eder ve onu Temürlenk'in çağdaşı olarak anlatan hikâyeleri nakleder. De La Croix, *Histoire de l'Empire ottoman* adlı eserinde (Almanca çevirisi 1769'da yayınlanmış), ondan sonra da Karl Friedrich Flögel'in 1789'da yayınlanmış *Geschichte der Hofnarren* adlı eserinde bizim Hoca'dan bahsetmeyi unutmuyorlar. XIX. yüzyılın başlarında Goethe, kendisine orientalist Friedrich von Diez tarafından Almancaya çevrilip verilmiş olan beş hikâye ile bizim Hoca'mızı tanımış oluyor. Goethe bu konuda bazı düşüncelerini bildirmiş ve Nasreddin hikâyelerini içeren bir külliyyâtın Latince ve Almancaya çevrilmesi dileğinde bulunmuştur. – Üç Nasreddin hi-

(*) 1975 Ekim'inde Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nin (Centre national de la recherche scientifique) Paris'te düzenlediği "Acculturation" adlı koloksyuma sunduğum bildirinin ufak-tefek eklerle geliştirilmiş metni.

kâyesinin, Paris Devlet Kütüphanesi'ndeki bir yazmadan alınarak *Journal Asiatique*'te yayınlanması 1834 tarihine çıkar. Hoca'nın güldürülerinin orijinal metinleri ile çevirilerinden derleme ve seçmelerin yayınlanması 1850'li yıllarda başlar. Bunlardan, özellikle, Türkçe öğretiminde yararlanma amacı güdülmüştür. Örneğin William Burchard Barker'in *Reading Book of the Turkish Language* (1854), Dietrici'nin *Chrestomatie ottomane* (1856), Mallouf'un *Dialogues turcs* (1854-1856), Wilhelm von Cammerloher'in *Meister Nasreddin's Schwanke* (1857) adlı eserleri ile J.A. Decourdemanche'ın 1876 ve 1878'de yayınlanmış iki derlemesinde olduğu gibi. Nasreddin'in kişiliği ve geleneği üzerine incelemelerin yayınlanmaları da gecikmez; bunların en eskisi Kohler'inkidir (1862). Hermann Ethé'ninki 1872'de, Yunanlı Valavanı'ninki (=Balabani) 1892'de yayınlanmıştır. Demek ki Batı dünyası Nasreddin Hoca ile güldürülerini iki yüzyılı aşan bir süreden beri tanıyor. Türkiye'de ve başka Doğu ülkelerinde onun ününün yayılması çok daha eskilere çıkar. Ondan söz eden en eski kaynak 1480 tarihlidir: Sultan Cem'in yakınlarından biri olan Ebû'l-Hayr-ı Rûmî adlı müelliften beri Nasreddin Hoca'ya; Müslüman ülkelerinde Diyojen ve Esop soyundan bir bilge, bir halk filozofu, ama daha çok bir ermiş kişi nitelikleri verilmiştir.

Onun, en geç XVI. yüzyıldan beri derlenmeğe girişilmiş olan fıkralarına gelince; kimileri bunları aydın tabakadan olmayan halkı güldürmeye yarayan, eğlendirici hikâyeler saymış, ama birçokları da bunlarda ahlak dersi ve toplum eleştirisi, olumlu etkileri olan mizah niteliklerini görmüşlerdir. Nasreddin hikâyeleri bu aşırı canlılığı ve büyük yayılma gücünü, şüphesiz ki çeşitli değerler taşıyan ve çok yönlü niteliklerinden alır. Gerçekten de, onların, en çok rastlanan temalara göre üstünkörü ilk bir sınıflandırılması, üzerlerine aldıkları görevlerin ne kadar çeşitli olduklarını gösterecektir:

I. Schildbürgerler üzerine anlatılanlar tipinde fıkralar

- 1) Budala Nasreddin,
- 2) "Budala" rolü oynayan Nasreddin.

II. Edep dışı fıkralar

- 1) Yalnız güldürme amacı taşıyan açık saçık fıkralar,
- 2) Edep dışı görünüşte, ama aslında ince alay karakterinde fıkralar.

III. Halk bilgesi niteliği taşıyan bir Nasreddin'in fıkraları:

- 1) Mezafizik düşüncelere karşı çıkan, sağduyunun savunucusu fıkralar,
- 2) Hoşgörü yanlısı fıkralar,
- 3) Zorbalığa, istibdada, şiddete karşı çıkan fıkralar,
- 4) Başkaca toplumsal eleştiri niteliğinde fıkralar.

IV. Her çeşitten gülünç durumları sergileyen fıkralar.

V. Kurnazlıklar, aldatmacalar.

VI. Nasreddin'i efsane kişisi, ermiş kişi olarak ele alan fıkralar.

Bu şematik tablo, Nasreddin Hoca hikâyeleri üzerinde bir incelemenin, güldürü niteliğindeki fıkraların hemen tümünü içine aldığı, çok az sayıda temanın bu çerçevenin dışında kalacağı kanısını verir. Şu sorular akla gelebilir: Nasıl oluyor da bu fıkra kişisi halk edebiyatının belli bir çeşidinin nerdeyse bütününe kendi adına mal edebiliyor? Hem de geniş bir coğrafya alanı ve çeşitli kültür (din, dil, vs.) alanı içinde? Neden bu olgu belli bir anlatı türü içinde gerçekleşiyor? İncelememizin sonunda, Nasreddin Hoca geleneğinin yayılması olayını belirtme denemesi olarak bu soruyu yanıtlamaya çalışacağız. Önce, Nasreddin Hoca'yı kendi malları bilen, ya da onu evlat edinmiş olan ülkelerin sözlü ve yazılı geleneklerindeki fıkra kaynaklarını gözden geçirelim:

A. Yazılı kaynaklar

a) Türkiye Türkçesinde elyazması kaynaklar:

I. Türkiye'deki kütüphanelerde şimdiye kadar görebildiğim ya da bilgi edinebildiğim dört yazma:

- 1) Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde, İsmail Sâib Kitapları arasında No. 4838. Bu yazmada 195 hikâye vardır. Bunların 147'si Nasreddin Hoca üzerinedir. Yazma XVIII. yüzyıldandır (İstinsah tarihi 1777).
- 2) Elmalı Kütüphanesi'nde 3032 No.lu yazma; "Hikâyât-ı Nasreddin Hoca başlığını taşır. 76 varak, tarihsiz ama Ahmet Ateş'in bir notuna göre (İstanbul Üniversitesi, *Türk Dili ve Edebiyatı dergisi*, II, 1948, No. 3-4, s. 179) oldukça yeni

bir yazmadır. Vakıf damgasının tarihi 1299 (=1877). Nasreddin Hoca fıkraları sekiz fasılda kümelenmiş olarak var. Iv-53v arasında yer almışlardır. Bu yazmayı henüz gözden geçiremediğim için fıkraların sayısını bilmiyorum.

- 3) Süleymaniye Kütüphanesi, “Hacı Mahmud Kitapları”, No. 6272’de tarihsiz yazma; oldukça yeni olmalı (belki XIX. yüzyıldan). Buradaki 156 fıkra 8 fasılda kümelenmiştir. Eser “Hikâyât-ı Nasreddin Hâce” başlığını taşır.
- 4) Bahâ’înin (Veled Çelebi) *Latâ’if-i Hâce Nasreddin* (İstanbul, 1926) adlı eserinde sözü edilmiş olan yazma. Veled Çelebi yazmanın XVIII. yüzyıldan olduğunu sanıyor. Bu yazmada taşbasma da bulunmayan 48 fıkra bulmuş olan Veled Çelebi eserine oradan 50 metin almıştır. – Bu yazmanın şimdi nerede olduğu bilinmiyor.

II. Türkiye kütüphanelerinde bulunan yazmaların bir bölümü yalnız Nasreddin Hoca fıkralarını içerir; bir bölümü de başkaca güldürü hikâyelerinin yanı sıra Nasreddin fıkralarına yer ayırmışlardır.

- 5) Lâmi’î Çelebi’nin (ölümü 1532) *Latâ’if* kitabı. Bu eseri Lâmi’î yarım bırakmış, oğlu tamamlamıştır. Türkiye ve Avrupa kütüphanelerinde nüshaları vardır (bkz. P.N. Boratav, *Oriens* dergisi, XVI. 1963). Kitapta Nasreddin Hoca’nın üç fıkrası ile onun neslinden olduğu rivayet edilen Sinan Paşa üzerine bir fıkra yer alır.
- 6) Süleymaniye Kütüphanesi’nde, “Hacı Mahmûd Kitapları” arasında 6336 No.lu yazmada Nasreddin Hoca’nın üç fıkrası vardır. Bunlardan ikisi başka kaynaklarda da yer alır; üçüncüsü ise, Nasreddin Hoca’yı “keyf-ehli” niteliğinde anlatır ve başka kaynaklarda yoktur.
- 7) İstanbul “Belediye Kütüphanesi”ndeki yazma (M. Cevdet Kitapları, 247 No.lu, tarihsiz –belki

XVII. yüzyıldan– 135 sahifelik yazma). Kitapta yazılı kaynaklardan aktarılmış güldürücü hikâyeler, dini efsaneler yer alır; ama adı belirtilmemiş olan derleyicinin bildirdiğine göre yazmadaki metinlerin bir bölümü sözlü gelenekten alınmadır. Bu kitabın 77 ve 89. sayfalarında başka kaynaklarda bulunmayan iki Nasreddin Hoca hikâyesi anlatılmıştır. Öte yandan Nasreddin adının geçmediği fıkralardan bir bölümü başka kaynaklarda bizim Hoca'nın başından geçmiş olarak anlatılan maceralardır.

- 8) Bahâ'î, kitabının 1926 baskısına, notunda belirttiğine göre, yazılı kaynaklardan alınmış 8 Nasreddin hikâyesi eklemiştir. Ayrıca, Lâmi'nin, yukarıda sözünü ettiğimiz kitabından da iki hikâye almıştır.

III. Avrupa ülkeleri kütüphanelerinde bulunan ve Nasreddin Hoca fıkraları içeren yazmalar:

a) *Türkçe yazmalar*

Sayıları 32'dir. – Var ise, tarihleri ile bazılarının içerdikleri hikâye sayısı; tamamıyla inceleyemediklerimizin sayfa sayısı.

- 9) Oxford, Bodleian Kütüphanesi'nde 185 No.lu yazma. XVI. yüzyıldan (istinsah tarihi 1570). 43 hikâye içermektedir.
- 10) Groningen Kütüphanesi'nde ag 8 No.da, belki XVI. yüzyıldan (kütüphaneye giriş tarihi 1625) yazma 75 hikâye metni içerir. Bu yazmayı K. Burrill, *Archivum Ottomanicum* II'de (s. 7–114) 1970'te yayınlamıştır.
- 11-22) Paris'te Devlet Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nat) XIX. yüzyıllar arasında yazılmış 12 yazma, aşağı yukarı 1000 hikâye metnini içerirler (Bunlar için bkz. P.N. boratav, *Oriens* c. XVI, 1963).
- 23) British Museum Kütüphanesi'nde Add. 7885 No.da 18. yüzyıldan olduğu tahmin edilen yaz-

ma 134 metin içerir. Bunlardan 15'i Nasreddin ile ilgili değildir. Bu metinlerin 106'sını Şükrü Elçin yayınlamıştır (*Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, IV, 1992, s. 1–19). Nasreddin'den 13 hikâye metni “edep dışı” sayıldıkları için yayınlanmadan kalmıştır.

24) Cambridge Kütüphanesi'nde Add. 3483 No.lu XIX. yüzyıl başından (1811 tarihli) yazma; 160 fıkra içerir.

25-26) Leyden Kütüphanesi'nde, Or. 1132 ve Or. 2067 No.lu iki yazma, tarihsiz. Birincisi 57, ikincisi 110 metin içerir.

27-32) Oxford Kütüphanesi'nde 6 yazma; 5'i tarihsizdir (Cat. Ethé, No. 2092, 2095, 2096, 2097, 2098); altıncının (Ethé, No. 2094) kütüphaneye giriş tarihi: 1635.

33-36) Berlin Kütüphanesi, Diez Kitapları arasında 4 yazma, No. 23/4, 461, 462, 463, her biri, sırasıyla 25, 22, 112, 13 varak.

37) Viyana Kütüphanesi yazması (Cat. Flügel, No. 792) 45 varak, 24 fıkra içerir. (Bkz. Süheyl Ünver, TFA, No. 242, 1969)

38) Yine Viyana Kütüphanesi'nde (Cat. Flügel, No. 794) *Tenşit el-Mecâlis* başlıklı yazma. Burada masal, menkıbe ve fıkralar üç fasıl olarak derlenmiştir; birinci fasılın başlığı: *Hikâyât, Nasreddin Efendinin menâkıbâtındandır* (var. Iv–14v).

b) *Yabancı dilde yazmalar*

39) Farsça, *Mecmû'at ur-Resâ'il* adlı, İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde M. Cevdet Kitapları, K. 458 No.lu 975 (=1567/68) tarihli mecmua. Bu yazmanın ikinci bölümünün başlığı *Latâ'if* tir; içindeki güldürü fıkralarının büyük sayısında temalar Nasreddin Hoca fıkralarındakilerin aynıdır; örneğin, 7 No.lu; Temürlenk'in, dalkavuşuna: “Ben kaç altun ederim?” diye sormasını an-

latan fıkra. Aynı yazmadaki 25–32, 34, 39, 41, 44, 55, 56, 63, 65, 71, 74 No.lu hikâyeler ise Schildbürgerler üzerine anlatılanlar tipindedir.

- 40) Eğer İdris Shah'ın (*The Exploits of the Incomparable Molla Nasreddin*, Londra 1966, s. 13) sözünü ettiği yazma mevcut ise ve Türkçeden başka bir dilde (Arapça, Farsça ...) yazılmış ise o da bu bölüğe girer.

B. Taşbasma ya da Matbaa Harfleri ile Yayınlar:

a) Halk için yapılmış (*colportage*) yayınlar:

I. Türkiye Türkçesi ile:

- 1) İstanbul taşbasması.
- 2) Kahire basması (Devlet Matbaası'nda), H. 1254 (=1838) tarihli. 40 sayfa. (Bkz. Erzurum Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özge Kitapları Kataloğu). – Öztelli, And ve Tokmakçioğlu'nun bibliyografyalarına göre 1837 ve 1841 tarihli Kahire baskıları da vardır.
- 3) 40 sahifelik İstanbul taşbasmaları: 1853, 1875, 1876, 1885, 1909, 1911, 1923 tarihli (Öztelli, And ve Tokmakçioğlu'nun bibliyografilerine göre).
- 4) 1266 (=1850) tarihli İstanbul baskısı. Yukarıda sözü geçen (B/a/1/2) S. Özge Kitapları kataloğuna göre.
- 5) 1883, 1886 tarihli Mehmed Tefvik baskıları. Bunlardan ikincisinin başlığı *Bu Adam*'dir. Bu baskı, Batı dillerinde kimi çevirilere kaynak olmuştur.
- 6) Bahâ'i (=Veled Çelebi İzbudak) baskıları. Bunların en eskisi 1896 tarihlidir. Dördüncü baskı 381 fıkra içerir ve 1926 tarihlidir.

Yukarıdaki baskılardan seçilmiş metinlerle, bugüne kadar pek çok sayıda kimileri sözlü gelenekten alınmış metinlerle genişletilmiş yeni baskılar yapılmıştır; birkaçı: Kemalettin Şükrü, Ahmet Halit Yaşaroğlu, Eflâtun Cem Güney, Abdülbaki Gölpınarlı, Erdoğan Tokmakçioğlu, Samim Kocagöz, Orhan Veli baskıları.

- 7) J. Eckmann'ın verdiği bibliyografya bilgilerine göre (*Philologiae Turcicae Fundamenta*, II, s. 833) Türkçe konuşan Yunanlı okuyucular için Nasreddin Hoca fıkralarının Yunan alfabesi ile Türkçe birçok baskısı yapılmıştır: *Meşhur Nasreddin Hoca* (Atina 1908; İstanbul 1910); *Nasreddin Hoca'nın tohaf kuluçek menkıpeleri* (Odessa 1912) gibi.
- 8) Türkçe konuşan Ermeniler için, Ermeni harfleri ile Türkçe, İstanbul'da yapılmış 1259 (=1843) ve 1264 (=1848) tarihli iki baskı (Gh. Constantin, "Nasreddin Khodja chez les Turcs, les peuples balkaniques et les Roumains", *Der Islam*, XLIII, 1967, s. 94).

II. Türkiye dışında Türk dili ile yapılmış baskılardan dört tanesi üzerine bilgi edinebildik:

- 9) *Nasreddin Hoca*, Kazan 1307 (=1890), yayınlayan Muhammed Cân el-Kerîmî, 133 fıkrayı içeren bu baskı İstanbul'da yapılmış bir taşbasmadan alınmışa benzer. Birinci bölümünde, Nasreddin Hoca fıkralarından sonra "Râznihân ile Mâhfirûze" hikâyesi gelir. İstanbul baskılarında da Nasreddin hikâyelerinin bulunduğu sayfaların kenarında bu hikâye yer almıştır.
- 10) *Latâ'if-i Hâce Nasreddîn*. Kazan, Kerimov Biraderler Basımevi 1910. Kazan Tatarcasında, resimli baskı. 126 fıkrayı içerir. – Kerimov Biraderler, herhalde, bundan önce sözünü ettiğimiz baskının sahibi Muhammed Cân Kerîmî'nin halefleri olmalıdır. – Kapakta: "Bizim dilimizde hikâyeler" kaydı var. Öte yandan, hikâyelerin sırası da, yukarıda (9 No.da) sözünü ettiğimizin aynıdır. Herhalde bu baskı, İstanbul'da yayınlanmış olanın Tatarcaya çevirisidir. Sondan bir önceki hikâyeye eklenmiş bir ibarede: "Min Profesor Vasiliev kibi könülden bire min" sözleri ile öğrencilerine güneş tutulmasını anlatması dikkate değer.

- 11) *Resimli Latâ'îfi Hâce Nasreddîn*. Kazan 1910. Hüseyinov Halefleri Yayınevi. – Tatarca ve Osmanlıca katışık bir dilde yapılmış olan bu baskıda bizim Hoca'nın adı, kitabın kapağında Nasreddin olmakla beraber fıkra metinlerinde Nâsireddin'dir. İşaret edilecek başka bir nokta da, Hoca'nın adına Efendi kelimesinin eklenmiş olmasıdır.
- 12) *Molla Nasreddîn*. Tebriz, Sa'âdet Kitabevi, tarihsiz. 72 sahife, 179 hikâye. Oldukça eski yazmalardaki gibi –örneğin, Ankara Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'ndeki XVIII. yüzyıl yazmasında– bu derlemede de, kitabın başlığı “Molla Nasreddin” olduğu halde başkaca güldürü kişilerinin maceralarına da yer verilmiştir.

III. Türkçeden başka dillerde:

- 13) Arapça, *Nevâdir al-Hâce Nasreddîn Afandî Cuhâ*. Kahire. – Bu kitabın birçok baskıları vardı; en eskisi, her halde 1837'de yapılmış olanıdır. René Basset'ye göre, bir Bulak baskısındaki 1041 (=1631) tarihi, Bulak baskılarına esas olan yazma Nevâdir'e aittir. Kahire ve İstanbul baskılarının içerikleri aynıdır; genel olarak hikâyelerin sırası da (Bkz. Wesselski, I, s. XXXV). Bu derlemenin Türkçe çevirisi Âteşzâde Mehmed 'İzzet Paşa tarafından yapılmıştır. Bahâ'î, kitabının 1926 baskısında *Nevâdir*' in bu çevirisinden 59 hikâye aktarmıştır.
- 14) Farsça, *Mutâyebât-ı Molla Nasreddîn*. Bombay 1298 (= 1880). 79 sayfa. Bu kitapta 200 kadar hikâye yer almıştır. Kapakta: “Bu kitapta hakîm ve kâmil Molla Nasreddîn'in hikâyeleri, garip fıkraları yer alır.”, önsözde de: “Bu eserde Cuhâ adı ile tanınan Wacîn ibn Sâbit an-Nasrî'nin Arap dilinde bir araya getirilmiş hikâyeleri yer almaktadır. Bu kitap elime geçti; okuduktan sonra şu sonuca vardım ki bu fıkraların başkışisi, ünü ay-

din çevrelerde olduğu kadar halk arasında da yaygın olan Molla Nasreddin'dir. Ben bu eseri Arapçadan Farsçaya çevirdim (...) Molla Nasreddin adı verilen kişinin Cuhâ ile aynı olduğunda şüphe yok." denilmektedir (Bkz. Ch. Pellat'nın *Encyclopedie de l'Islam*'ın yeni baskısındaki "Djoha" maddesi).

- 15) Ermenice Nasreddin Hoca fıkraları. –Gh. I. Constantin (*Der Islam*, XLIII, 1967, s. 91), ayrıntılara gitmeden, İzmir'de 1848'de yapılmış bir *Nasreddin Hoca Hikâyeleri* baskısında söz ediyor. Aynı yazar (aynı yerde, s. 94) O. Dedeyan adında birinin İstanbul'da 1276'da (=1859) yaptığı, Türkçe metinler ve Ermenice çeviriler ile bir baskıdan söz ediyor:

Balkan memleketleri dillerinde:

- 16) Yunancada:

- 1848'de İzmir'de yapılmış bir baskı (Gh. I. Constantin'in *Der Islam* XLIII, 1967, s. 91'de fazla ayrıntıya gitmeden verdiği bilgiye göre).
 - *O Nasreddin Xotzas kai ta asteira anekdota autou*. Wesselski'nin fazla bibliyografya ayrıntılarına gitmeden verdiği bilgiye göre Türkiye'de halk için yapılmış baskının çevirisi (Wesselski, *Der Hodscha Nasreddin*): Türkçe baskıda bulunmayan ve her halde sözlü gelenekten alınmış olan birkaç hikâyenin eklenmesi ile.
 - *Nasreddin Xotzas dinginata*. Atina 1884. 31 sahife. Nasreddin Hoca'nın 22 hikâyesi, Hoca ile ilişkisi olmayan 3 hikâye ile.
 - Balabani'nin önsözü ile Atina'da 1896'da yapılmış bir baskı (Önsözü Balabani'nin 1891'de *Nikrasiatika*'da yayınladığı yazının metnidir).
- 17) Yugoslav alanı için, Alexandre Popovic'in Nasreddin Hoca konusundaki bildirisine bakıla.

18) Bulgarcada:

Bu kolokyumda okuduğu bildirimde A. Popovic, ayrıntılı bibliyografya bilgisi vermeden, M. Maksimovic'in baskısını zikrediyor. Stevan Sremac, 1894'te yayınlanmış olan *Nasreddin Hoca* kitabına bu baskıdan metinler almıştır. Velicko Vulchev'in 1975 tarihli kitabının bibliyografyasında bu baskı üzerine bilgi bulamadım.

19) Romanya'da – Gh. I. Constantin'e göre (s. 119) Birlend'da (Moldovya) belki Yunan asıllı matbaacı George Catazafany tarafından basılmış olan, Yunancadan çevrilme 23 fıkra ile Nasreddin'e ait olmayan 3 hikâye içeren kitap. Bu, belki de yukarıda (bkz. No. 16) sözü geçen 1884 tarihli kitaptaki hikâyelerin Yunanca bir baskısıdır.

b) Edebi nitelikte işlemler:

I) Türkiye'de:

Çağdaş Türk Edebiyatı Nasreddin Hoca külliyyatından geniş ölçüde yararlanmıştı. Ama; “edebi” diye nitelenebilecek, yani “sanat yaratmaları” anlamında eserlerle, sadece ticari amaçlar güden ve geniş okuyucu kalabalığının isteklerine cevap veren yayınlar arasındaki sınırı tayin etmek oldukça güçtür. Bu tür yayınlardan “çocuk edebiyatı”nı zenginleştirmek için de yararlanmıştı (bkz. E. Tokmakçioğlu'nun bibliyografyası). Bu “edebi” baskıların en eskisi, Nasreddin Hoca hikâyelerini nazma çevirmiş olan Fuad Köprülü'nün 1918 tarihli kitabıdır. En yakın tarihler için ve de başarılı örnek olarak gösterilebilecek olanı, Orhan Veli Kanık'ın kitabıdır; ilk baskısı İstanbul'da 1949'da yapılmıştır; Hoca'mızın 70 hikâyesini içerir. – Nasreddin fıkralarının tiyatroya, sinemaya ve canlı resim türünden yaratmalara uygulanma denemeleri için E. Tokmakçioğlu'nun bibliyografyasında s. 85–87'ye bakıla.

II. Batı dillerinde:

Bu konuda, hepsi ikinci elden gelme bilgilerimiz sınırlı kalıyor. Öyle anlaşıyor ki, bizim Hoca'mızdan esinlenmiş olan ilk Avrupalı yazar, Romen şairi Anton Pann'dır (1794-1854). Wesselski, Pann'ın Nasreddin Hoca'dan esinlenerek yazdığı bir şiirden söz ediyor. Gh. I. Constantin (a.g.y., s. 115-121) Nasreddin geleneğinin Balkan ülkelerinde yayılmasında Pann'ın emeği üzerinde duruyor ve şairin yaratması olan şiirlerden 40 kadarını Nasreddin Hoca hikâyeleri kaynağına çıkarma girişiminde bulunuyor. Pann'ın *Nasdravanii* adlı hikâyeleri Romen okuyucuları arasında büyük rağbet görmüş. Gh. I. Constantin'e göre, Pann'ın eserinin 1855'teki ilk baskısından sonra 25 kere "normal" (kaçak olmayan) baskısı yapılmış. Yine Constantin'e göre başka yazarlar da: Pierre Īspirescou (1830-1887), Theodor Sperantzia (1856-1929), Nicolae Batzaria (1874-1953), başkışileri Nasreddin olmasa bile, hiç olmazsa bir bölümü Nasreddin geleneğine çıkan "güldürü semaları"nu konu edinmişlerdir.

Çekoslovakya için, *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde (IX, 1965, No. 192) Joseph Blaskovics'in bir yazısında sözü edilen iki yazarın adlarını vereceğim: 1) Yusuf Kainar, başkışisi bizim Hoca olan bir tiyatro piyesi yayınlamıştır (1959); 2) Jiri Mahen (1882-1939), başkışisi yine Nasreddin Hoca olan bir tiyatro piyesinin yazarıdır; bu piyes 1927'de yayınlanmıştır. Mahen, Yugoslavya'da bulunduğu sıralarda dinlemiş olduğu Nasreddin hikâyelerinden esinlenmiştir. – Bu bilgilere ek olarak, asıl adı Franz von Werner olup genç yaşında Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmuş, Hırvat asıllı, Türk adı ile Murad Efendi'nin Almanca manzum "Nasreddin hikâyeleri"ni de zikretmek gerekir. Wesselski'ye göre onun hikâyelerinin kaynağı, Türkiye'de eskiden beri basılmakta olan "Nasreddin fıkraları"dır. Murad Efendi'nin bu kitabı

Oldenburg'da 1878'de *Nasreddin Chodja* başlığı ile yayınlanmıştır.

c) Sözlü gelenekten gelme hikâyeler:

A) Türkiye'de:

I. "Türk" asıllı toplumlar içinde:

- 1) Mehmed Tevfik'in *Latâ'if-i Hâce Nasreddin* başlıklı kitabının birinci baskısı (İstanbul 1299/1883) 71 hikâyeyi içerir. – Aynı yazarın *Bu Adam* başlığı ile yayınladığı kitabı, öncekinin, 130 hikâyeye ile genişletilmiş baskısıdır. – *Bu Adam*'ın ikinci baskısı: İstanbul, 1302 (=1886) 226 hikâyeye içerir. – Mehmet Tevfik, metinlerinin büyük bir bölümünü herhalde eski taşbasmadan almıştır; ama bir bölümünü de sözlü gelenekten almış olmalıdır.
- 2) Bahâ'î'nin yayınladığı *Latâ'if-i Hâce Nasreddin*'i (İstanbul 1926) toplam 381 fıkradan 127'si sözlü gelenekten kaynaklanmıştır.
- 3) I. Kunos'un *Nasreddin Hodsa Trefai* (Budapeşte 1899) başlıklı kitabı. Bu eserdeki hikâyelerden 1–136 No.lular Radloff'un *Proben...*'inden (VIII, s. 408–436) alınmıştır. Kunos'un metinlerinden bir bölümü, belki, aslı Aydınlı olan bir anlatıcıdan alınmış; bu hikâyelerden 123'ü halkbaskısı Nasreddin kitabındakilere uyar. Karl Foy (*Keleti Szemle*, I, s. 177) Kunos'un yayınladığı metinlerin sözlü gelenekten kaynaklanmış olmasını şüphe ile karşılar.
- 4) Kemalettin Şükrü, Eflâtun Cem Güney, A. Gölpınarlı, Tokmakçioğlu, vb. daha eski yayınlardan yararlanmakla beraber sözlü gelenekten gelme hikâyelerden de alıntılar yapmışlardır. Yakınlarda kendisi ile bu konuda konuştuğum zaman Erdoğan Tokmakçioğlu'nun bana, kitabındaki 330 fıkradan bir bölümünü halk için yayınlanmış takvimlerden derlediğini söylemiş ve şunu eklemiştir: "O takvimlerde, piyasadaki baskılarda bulunmayan hikâyelere rastlanıyor." Bu metinlerden, hiç olmazsa bir bölümünün,

sözlü gelenekten gelmiş olması düşünülebilir.

- 5) Yakın tarihlerde yapılmış bilimsel araştırmaların ürünü olan derlemeler büyük bir toplam tutmaz. Ben, çeşitli folklor konularında yaptığım derlemeler sırasında, sözgelişi anlatılan Nasreddin Hoca fıkralarını not etmekle yetindim; Nasreddin Hoca fıkraları için özel bir derlemeye girişmedim. Bununla beraber, “saf kişiler” ve özellikle tuhafıkları, garip halleri, safıkları ile ün kazanmış (Almanların Schildbürgerleri tipinde) etnik topluluklar üzerine anlatılanları derlemeye şu son yıllarda ayrıca önem verdim. Bunda amacım, bizim *Türk Masalları Kataloğu*'na bir ek oluşturmak idi. Benim bu konuda derlediğim gereçlerin oldukça önemli bir toplamı elbette ki Nasreddin Hoca fıkralarının varyantlarının bir listesini meydana getirmeye de yarayacaktır. Özellikle bizim Hoca'mıza ilişkin konulara gelince: 1970'te Sivrihisar'a, Hortu'ya (Nasreddin Hoca'nın doğum yeri olarak tanınan köy) ve Eskişehir'e uğradığımda, Nasreddin Hoca'nın gerçek kişiliği ve Sivrihisarlılar üzerine neler anlatıldığına araştırdım.

Doğrudan doğruya, ya da dolayısıyla Nasreddin Hoca konusunda sözlü gelenekten derlenip yayınlanmış metinlere ve bililere burada kısaca değineceğim:

- Mehmet Tuğrul, *Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı*. İstanbul 1969. – Burada Denizli'ye bağlı Mahmutgazi köyü sözlü geleneğinde Nasreddin Hoca üzerine anlatılan 9 hikâye vardır.
- ***, “Akşehir'de Hoca ile İlgili gelenekler”. *Türk Folklor Araştırmaları* (=TFA), No. 192, 1965.
- Vedat Ak, “Nasreddin Hoca'nın Akşehir'deki Etkisi”, *İlgaz*, II, 1963, No. 23.
- Lûtfi Okesli. “Bazen davulun koluna bağlarız.”. *TFA*, No. 192, 1965. – Bu, Nasreddin Hoca'nın soyundan geldiğini iddia eden bir kişi üzerine anlatılan bir fıkradır.

- Mahir Şaul’un Nasreddin Hoca üzerine bir incelemesinde (*Folkloru Doğru* No. 30, 1973) Diyarbakır, Batman ve Silvan’daki Türk ve Kürt topluluklarınca ortaklaşa paylaşılan yerli geleneğe bizim Nasreddin’imiz “Hoca Menşur (= Meşhur Hoca) adı ile tanınır. Mahir Şaul’un, yerinde araştırmalar yapmış olan Talat İnanç’tan edindiği bilgilere göre, bu bölgede oturanlar bizim “Hoca”yı kendi öz hemşerileri sayarlar, Hoca’nın fıkra kitaplarından, Sivrihisarlı olduğundan, Akşehir’de yaşadığından söz edilmesini hayretle karşılarlar.

II. Türkiye’deki “Türk olmayan Müslüman” topluluklarda: Nasreddin Hoca geleneğinin bu yönü hakkında bilgilerimiz Kafkas halkları üzerine araştırmalar yapmış olan Fransız uzmanlarının verdiklerinden ibaret kalıyor. Onların incelemelerinin kaynakları bu topluluklardan Anadolu’ya göç edip yerleşmiş olanlara çıkar. Bunlar, Nasreddin Hoca fıkraları ya da Nasreddin geleneği ile uzaktan yakından ilişkili metinlerdir:

- Georges Dumézil’in *Documents anatoliens*, II, 1962, s. 167–168.
- Aynı yazarın *Documents anatoliens*, IV, 1967, s. 129, 131, 133, 135: Nasreddin Hoca fıkraları; s. 139–157, Schildbürgerler üzerine anlatılanlar tipinde 19 tane Orç’ay’lar üzerine anlatılan hikâye.
- Catherine Paris, *La Princesse Kabraman*, Paris 1974, No. 12, 13: Schildbürgerler üzerine anlatılanlar tipinde fıkralar.

Bunlara ekleyebileceğim birkaç bilgi: Bolu bölgesindeki Lazlar ve Sivrihisarlılar üzerine anlatılan fıkralardan derlemelerim; Ankara Üniversitesi’ndeki öğrencilerimin 1947, 1948 yıllarında yaptıkları derlemeler içinde Lazlar, Kürtler, Arnavutlar hakkında anlatılan bu tipten fıkralar.

III. Türkiye’deki Müslüman olmayan topluluklar üzerine:

- 1) Trabzon bölgesinin sözlü geleneğinden Nasreddin Hoca hikâyelerinin çeşitlenmeleri. Bunlardan 15’ini bana N. Papazahari anlatmıştı.

- 2) İstanbul'da İspanya asıllı Yahudilerin geleneğinden Mahir Şaul'un bana anlattığı iki hikâye. Bu fıkralarda başkışiler Coha ve Ham-Avram, Nasreddin Hoca üzerine yapılacak incelemeler bakımından ilginçtirler: Önce çok defa bizim Nasreddin ile aynı tip olduğu görülen Coha'nın, fıkra kişisi olarak önemli bir yer tutması bakımından ve bir de, bu olgu ile biz öğreniyoruz ki Coha üzerine anlatılan tuhaf hikâyeler İspanya'ya da yayılmış ve oradan, İspanya asıllı İstanbul Yahudilerine de geçmiştir.
 - 3) Türkiye'deki Kürtlerin geleneği için, bkz. yukarıda c/A/I/5.
- B. Türk dili konuşan başka memleketler halklarının sözlü geleneğinde Nasreddin Hoca:
- 1) Kırım Tatarları geleneğinde Nasreddin Hoca konusunun incelenmesi iki yönden ilginçtir. Bir defa, Kırım birkaç yüzyıl Osmanlı kültürünün önemli etkisi altında kalmıştır. Öte yandan, güldürü hikâyelerinin kişisi olarak bu ülke halkının kendilerine özgü bir tipleri de vardır: Özenbaşı Ahmed Akay Türkiye'deki Nasreddin'in yerli bir örneğidir. Kırım dağlık bölgesinde bir köy olan Özenbaş halkı öteden beri "saf insanlar" şöhretine sahiptirler. Nasreddin'in memleketi olan Sivrihisarlılar gibi.
 - Özenbaşlıların garip maceraları için bkz. Radloff, *Proben...*, VI, s. 77-78.
 - Ahmed Akay ile onun Özenbaş'a bağlı geleneği için, bkz. Tahir Alangu, *Türk Dili*, II, No. 13, 1952, s. 23-29. – Burada Alangu, bir Sovyet yazarının (Mirir) "Ahmed Akai ki pervaya kniga" (Moskova 1940) başlıklı yazısında verdiği bilgileri özetliyor. Bu yazarın verdiği bilgilere göre bu güldürü kişisi üzerine anlatılan 500 fıkra derlenmiştir. Bu kitapta bunlardan ancak üçte biri Rusça çevirileri ile yayınlanmıştır.
 - Ahmed Akay ve onun Nasreddin Hoca ile ilişkisi üzerine: S.D. Kotziubinsky'nin *Anekdoti o Hoco Nas-*

reddine i Ahmed Akae, Simferpol, 1937.

- Kırım Tatarları geleneğinde Nasreddin Hoca üzerine: *Anekdoti Hoce Nasreddine*, Moskova 1957. – Burada bir önsöz, 412 hikâye ile V.A. Gordlevskiy'in notları, açıklamaları ve I. Braginskiy'in bir girişi yer alır.
- 2) Azerbaycan'da ve öteki Kafkas ülkelerinde, daha XIX. yüzyılın sonunda Nasreddin Hoca fıkralarının derlemeleri yapılmıştır. – A. Z. Zaharov 200 fıkra derlemiştir. Bunlardan 64'ü *Sbornik materialov dlya opisaniya mestotney i plemen Kavkaze*'da (=SMOMPK) yayınlanmıştır (IX, 1889–1890).
- 57 metin aynı yerde (*SMOMPK*), 1899'da yayınlanmıştır.
- Gh. I. Constantin'in verdiği bilgiye göre (a.g.y., s. 102) A. D. Yeritzov, Nasreddin fıkralarından 800 metin derlemiştir; bunlardan 149'unu *Novas Obozrenie* dergisinin 1890 yılı 2267–2268 No.larında yayınlamıştır.
- Bu listeye V. S. Miller'in yayınladığı metinleri ekleyelim:
- *Materialı dlya izuçeniya evreyskogo-tatskogo yazıko*, St. Petersburg, 1892. Bu derlemede Gh. I. Constantin'in verdiği bilgiye göre (a.g.y., s. 102) Kafkasyadaki Tat-Yahudileri geleneğinde yaşayan Nasreddin fıkraları da yer alır.
- Asıl Azerbaycan için, Bakû'de 1956'da yayınlanmış olan büyük hacimli derlemede M. H. Tähmasib'in bir önsözü ile 512 fıkra metni ve çeşitlenmeleri gösteren bir ek yer alır.
- 3) Türkmenler arasında, Gh. I. Constantin (a.g.y., s. 103) birkaç Türkmen fıkrasının *Literaturnaya Gazeta* 1935 yılı nüshasında yayınlanmış olduğunu haber veriyor. – Türkmen halk geleneği şair Muhammed Vali Kemine'ye de (1770–1840) bir güldürü kişisi niteliği verir. Onun halk dilinde dolaşan fıkraları J. Benzing'e göre

(*Philologiae Turcicae Fundamenta* II, s. 728–729) bizim Nasreddin ile aynı niteliklere sahiptir.

- 4) Özbeklerle Çin-Türkistan'ındaki Uygurlar arasında.
 - Gh. I. Constantin (a.g.y., s. 103) *Ogoniok*'un 1935 yılı 17. sayısında yayınlanmış olan 12 metinden haber veriyor. Özbek halk geleneği “Nasreddin Efendi” adını Afandi/Apendi biçimlerinde kısaltmıştır; bu da Çin-Türkistanı Uygurları geleneğinde Avanti biçimini almıştır.
 - Uygurlardan 29 fıkra. İngilizce çevirisi: *Folk-tales from China*, Pekin 1957, No. 9-37.
 - 5) Kazaklar arasında bizim Hoca'nın adı Kojanasır biçimini almıştır. *Kazak ertekileri*, I. Almatı 1957, s. 427–431'de 4 metin; aynı serinin ikinci cildinde (Almatı 1962) s. 409–440'ta 28 metin; III. ciltte (Almatı 1963), s. 479–487'de 23 metin; toplam olarak 51 fıkra. – Kazakların Kojanasır'dan başka bizim Hoca'nın niteliklerine sahip bir de Girençe'leri vardır (bk. PhTF, II, s. 746).
 - 6) Kırgızlar da Özbekler gibi, bizim Hoca'mızı Osmanlıcadan gelme “Apendi” unvanı ile adlandırıyorlar. Nasreddin fıkraları onların sözlü geleneğinde yaşar. Kırgız halk masallarını içeren *Kırgız el comoktoru* (Frunze, 1957, s. 164–175) 20 fıkra içerir. Gh. I. Constantin bunlardan 19'unu, aynı eserin Rusça baskısından Almanca'ya çevirmiştir (*Fabula*, XIV, 1973, s. 44–70). Bu yazarın yayınladığı metinlerden 4'ü Kırgızca yayında yoktur; böylece Kırgız geleneğindeki Nasreddin fıkralarının toplamı 24'ü bulmuş oluyor.
- C) Doğu Müslüman ülkelerinin –Türkiye dışında– sözlü geleneklerinde:
- 1) *İran'da*:
 - Nasreddin fıkralarının Farsça baskısında (bkz. yukarıda B/a/III/14) çevirmenin: “Aydınlar arasında olduğu gibi halk içinde de...” sözleri Nasreddin Hoca fıkralarının Farsça konuşan İran halkının sözlü

geleneğinde de yer aldığına bir delil sayılabilir.

2) *Afganistan'da:*

- Richard W. Bodman (ABD, Ithaca'dan) bana, Afganistan'da, Girisht'te bulunduğu sırada öğrencilerinden dinleyip not ettiği 2 Molla Nasreddin fıkrasını vermişti.
- Pashto dili üzerine bir kitapta (H. Penzol, *A Reader of Pashto*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1965, s. 79 vd.) Molla Nasreddin'in bir hikâyesi yer alıyor. – Bu metnin Fransızca çevirisini bana Rémy Dor vermişti.

D) Balkan ülkelerinde:

- 1) Yugoslavya'da Nasreddin geleneği hakkında. Popovic'in bu kolokyumda sunulan bildirisine bakılabilir. Popovic'in orada sözünü ettiği Ljubinks Rajkovic'in makaleleri, özellikle Nasreddin geleneğinin Yugoslavya halklarının sözlü geleneğinde canlılığını sürdürdüğüne delildir.
- 2) Bulgaristan'da. – Bu ülkede Nasreddin Hoca geleneği için Velicko Vulcev'in Bulgarca yapıtını zikretmekle yetineceğiz. Bunun İngilizce başlığı: *Arful Peter and Nasredin Hodja. From the History of the Bulgarian Folk-Anecdote*. Sofya 1975. Bu yapıt, başlığında bildirilen konu üzerinde geniş bir inceleme ile birlikte 180 fıkra metni içeriyor; 83'ü Nasreddin Hoca'nın, 47'si Bulgar güldürü hikâyelerinin başkişisi Hitar Peter'in maceraları, 50'si de bu hikâyelerde bu ikisini karşılaştırıp tuhaflık yarışlarını anlatan fıkralardır. V. Vulcev'e göre yalnız Bulgar geleneğinde rastlanan bu olguyu Juden-Espanyol dili konuşan İstanbul Yahudilerinin geleneğinde de buluruz; orada, iki ayrı kültürün temsilcisi sıfatı ile Coha ile Ham-Avrâm karşılaşırlar.
- 3) Yunanistan için, bkz. yukarıda B/a/III/16.
- 4) Arnavutluk'ta Fr. Baron Nepcsa'ya göre (*Aus Sale und Klementi.*); Sarajevo 1910 Wesselski'nin, *Der*

Hodscha Nasreddin, I, s. XLVII'de verdiği bilgiye göre "kırağı"yı keşf, ya da icat edenin Nasreddin Hoca olduğu yolunda bir inanış vardır.

SONUÇLAR

1. Araştırmalardan öğrenebildiklerimizin bugünkü durumuna göre Nasreddin Hoca fıkralarının yayılmasında başlıca etkenin yazılı gelenek olduğu anlaşılıyor.

2. Nasreddin hikâyelerinin yazma ya da basmalarını yayma merkezleri şu yerler olmuştur: a) Basmalar için özellikle İstanbul; ama, yazmaların yayılmasında İstanbul'dan başka, Osmanlı İmparatorluğu'nun başka kültür merkezleri de rol oynamışlardır. Bu merkezlerden yola çıkan fıkra kahramanları kimi kez "Hoca" ya da "Efendi" unvanlarını almış: Kazaklar arasında Kojanasır, Kırgızlarda Apendi, Özbeklerde Efendi, Apandi, Çin Türkistan'ının Tarançı-Uygurları arasında Nasrdin Avanti, ya da sadece Avanti, Kırım Tatarlarında Hoce Nasreddin. Sovyetler Birliği'ndeki Türk dili konuşan ülkelerle Çin-Türkistan'ında oldukça yakın bir tarihe kadar fıkra kitaplarının yazılmasını Kazan'daki basım ve yayınevleri sağlıyorlardı; tıpkı yazılı Osmanlı kaynaklarına çıkan –dini, ya da "profane"– çeşitli halk edebiyatı ürünleri için olduğu gibi. – Türkiye'de fıkraların kahramanı "Hoca Nasreddin", "Hoca Nasreddin Efendi", "Nasreddin hoca", ya da sadece "Hoca" diye adlanır. Diyarbakır bölgesinde Türklerle Kürtlerde ortak bir gelenek onu bir ermiş, ya da "gerçeği insanlara bildiren saf-insan" (yerli dildeki terimi ile "sahık") olarak kabul eder; "Nasreddin", ya da "Hâce Menşur" ("Meşhur Hoca") unvanı ile adlandırır. – Balkan memleketlerinde adı Nasreddin Hoca kalmış, ya da bunun bir çeşitlenmesi olarak "Nastredin" biçimini almıştır. – b) Bulak Basımevi ile Kahire, Türkçe baskılarının yayılmasında önemli bir merkez olmuştur. Mısır'da, Türk ve Arap iki tipin –Nasreddin ile Cuhâ'nın– kaynaşması gerçekleşmiş ya da güçlenip süregitmiştir. – c) Kafkas ve İran Azerbaycanları ile Gürcistan şehirlerindeki basımlarda Hoca'mız, Azeri-Türk dilinde olduğu kadar Fars dilinde de Molla unvanı ile anılır. Hindistan'da

yayınlanmış fıkra kitaplarında da, ya Molla Nasreddin, ya da sadece Molla diye adlandırılır.

3. Yukarıdaki gözlemler Nasreddin hikâyelerinden birçoğunun yaratılıp gelişmesinde sözlü geleneğin öncülük etmiş olabileceğini engellemez. Bugüne kadar kümelenmiş tiplerin de belirttiği gibi Nasreddin fıkraları büyük bir bölümü ile dil ve kültürleri birbirinden çok farklı ulusların ortak malıdır. Hemen hemen her hikâye için Nasreddin geleneğinden bağımsız ve yazıya geçme aşamasından önce bir oluşum düşünebiliriz. Nasreddin geleneği, sözlü edebiyattan olduğu gibi, çeşitli dil ve kültür kökenli yazılı kaynaklardan da büyük ölçüde beslenmiştir.

4. Sözlü gelenekten gelme çok büyük bir latife hazinesinin Nasreddin adında bir kişiye mal edilmesi, benim daha önceki bir incelememde, *Oriens* dergisinin 1963 yılı, XVI. cildindeki yazımda üzerinde durduğum gibi, en gecinden XV. yüzyıldan beri bir hakîm, bir derviş niteliklerini taşıyan, aynı zamanda tuhaf maceraları ile ün almış olan Nasreddin adında birinin Sivrihisarlı bilinmesi ile açıklanabilir; çünkü bu Anadolu kasabasının halkı da XV. yüzyıldan beri, XVII. yüzyıla kadar saf ve tuhaf insanlar ününe sahip idiler. Onlar üzerine Almanya'daki Schilbürgerler, Macaristan'daki Hatotlular, zamanımızda Anadolu'daki Karatepeliler üzerine anlatılan çeşitten hikâyeler anlatılır.

5. XV. yüzyıldan başlayarak Balkan ülkelerine ve XVI. yüzyıldan sonra da doğuya doğru Osmanlı egemenliğinin yayılması bu tuhaf hikâye kahramanının adı etrafında bir geleneğin meydana gelmesine büyük ölçüde yardım etmiş olmalıdır. Bu geleneğin geçmiş çağda sözlü yoldan yayılmasını açıkça görüp izlemek her zaman kolay değildir. Ama, oldukça yakın çağlar için, Osmanlı dilinde basılmış metinlerin yayılması konusunda bilgilere sahibiz; özellikle, halk için yayınlanmış kitaplar üzerine. Bunların hem Osmanlıca, hem de yerli dilde baskıları vardır: Kırım'da, Kazan'da, Azerbaycan'da ve Kafkas ülkelerinde. Yanılmaya düşmeden tahmin edebiliriz ki yazmalar da, belki daha az süratle ve daha az sayıda da olsa, Osmanlı egemenliğinin yayıldığı ya da Osmanlıların kültür alışverişlerinin geliştiği bütün ülkelere ulaşmıştır.

6. Bilgilerimizin bugünkü durumuna göre bize öyle geliyor ki

bugünkü Türkiye sınırları içinde, ya da uzun süre Osmanlı egemenliği altında kalmış ve bugün Türkiye sınırları dışında bulunan ülkelerde Nasreddin fıkralarının yayılmasında yazılı gelenek sözlü gelenekten daha etkili olmuştur. Bunun sebebi: oldukça eski bir dönemde, en geç XVI. yüzyılda Nasreddin hikâyeleri bir kitap halinde derlenmiş ve bu derleme, Nasreddin adı ile, onun doğduğu Sivrihisar'da, yerleştiği Akşehir'de Nasreddin kişiliğini tanıtmıştır. Sözlü gelenekte –belki birkaç istisna ile, Diyarbakır misalinde olduğu gibi– bu yazılı geleneğe uymuştur. Hatta Cuhâ ile Nasreddin kişiliklerinin kaynaştığı gelenek bile buna uymuş; Nasreddin burada Cuhâ el-Rûmî (Osmanlı-Cuhası) diye adlandırılır. İran ve Azerbaycan geleneklerinde; Nasreddin'in oraların malı olarak benimsenmesine gelince: Bu konuda, yayılma merkezinin daha geç bir dönemde meydana gelmesine varan ikinci bir gelişme olgusu ile karşılaşıyoruz; ama oralarda bu benimsenme Anadolu'daki kadar açık ve belirli değildir. Aynı şeyi Diyarbakır bölgesi geleneği için de söyleyebiliriz; burası da asıl Anadolu kültür alanının dışında kalır.

Nasrettin Hoca konusunda güldürü geleneğinin yayılması olayı Köroğlu destan-hikâye dairesinin yayılması olayının benzeridir. Köroğlu, şimdi artık tarihi kişiliği ve maceralarının –hiç olmazsa “çerkerdek” niteliğindeki– zamanı kesin olarak bilenen bir efsane kişisidir. O da, tıpkı Nasreddin gibi, iki Azerbaycan'da, Türkmenistan'da, Özbekistan'da yerli kahraman gibi benimsenmiştir.

7. Nasreddin hikâyeleri külliyatı içinde, onu kendi “güldürü” halk edebiyatlarının kahramanı olarak benimsemiş olan kültür alanlarının her birinin payı ne olabilir? Bu soruya çok ihtiyatlı davranılarak bir cevap vermek ancak her tipten fıkra üzerinde çok sıkı bir inceleme yapıldıktan, o fıkra başka uluslardan ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelme çeşitlenmeleri ile karşılaştırıldıktan sonra cevap verilebilecektir. Kitabın bu giriş bölümünde yer alan bir başka incelememde yalnız “Türk”, ya da “Müslüman” topluluğuna mal edilebilecek fıkralardan birkaç örnek verdim. Bu tipten olanların dışında kalanlar için “üniversel” (uluslararası) bir nitelik kabul etmek gerekir. Bunlarda salt “yerli” ya da “ulusal” nitelikler aramak boşuna zahmettir; hangi memlekette, hangi dilde anlatılmış olurlarsa olsunlar, bular “bütün insanlığın” malı olmak niteliğindedirler.

1.

Var. 331b

/Saltuk/gerü'azm-i Rûm eyledi. Andan Konya şehrine geldi. Uğramayup dahı azm-i şeh-i Akyanos edüp gitdi. Çünkim şehre gelüp yetişdi, bir bağ kenârında kondı. Birez dinlendi. Nâgâh bir kişi çıka geldi. Seyyide selâm verdi. Server selâmın aldı. İlerü gelüp Serverün öninde bir tâze salkım üzüm kodı. [Var., 332a] Dahı ayıtdı. "Kadem rencide edüp bende hâneye buyurun gidelüm." [Var., 332b] Server sordı kim: "Sizler kimlersiz? Sizi evvelâ bilelüm." dedi. Pes ol kişi ayıtdı: "Saltânüm! Muhıbbünüz du'âcı H^wâca Nasraddîn'dür, eğer ki işıtdüğünüz var ise." Pes Server tebessüm eyledi. Zîrâ bu Nasraddîn'ün halk içinde nedâmetinden latifelerin söyledilerdi; kitâbında ma'lûmdur, yazmışlardır; anlar hâtırına hutûr etdi; dahı güldi. Andan durup Mollâ Nasraddîn birle görüşdi; ayıtdı: "Mevlânâ! Sizlere çoktan işıtyâkum var idi, görmeğe; bi-hamd illâh müyesser oldı." Andan durdılar. Musâhabet ederek şehre geldiler. Serveri Molla Nasraddîn kendü evine getürdi, kondurdu. Kaçam kim Server kapudan içerü girdi; bakup dahı ayıtdı: "Bu evcügezünüz, Molla, billâhi mülk midür?" Nasraddîn ayıtdı: "Server! Dün-yâda benüm bu üç nesne hemân mülkümdür; bâkîsi benüm değüldür. Zîrâ ki gece gündüz benden anlar ayru olmazlar." Server ayıtdı: "Mevlânâ! Anlar nedür? Lutfunuzdan bize bildürün." Hoca Nasraddîn ayıtdı: "Server! Ol üç nesnenün biri zekerüm ve ikisi haya-

larumdur; dâyim benümlüdür.” dedi. Server bu sözi işidicek bî-ihityâr gerü tebessüm eyledi, güldi. Pes Nasreddîn Hoca taşra gitdi. Server ayıtdı: “Bu eri velîdür derler. Bu sözün be-her hâl bir me’âli ve bir te’vîli vardır. Zîrâ Ahmed ‘Arab küfürler söylerdi; gerü anun bir me’âli vardı. Şücâ-ı ‘Acem dahı nedâmetler eylerdi; âhir velî idüğün halk bildiler. Şimdi bu er dahı velîdür; hâlî ve tehî değüldür. Bunun sözinde bir kazıyye vardır. Pes bu sözlerin hakîkati vardır. Zîrâ Sultân-ı kevneyn ve Resûl is-sakalayn buyurur bu hadîsi kim: Al-macazî nazart al-hakîkî. İmdi kişi dünyâdan âhirete gitdükdü anunla ne nesne kim bile giderse anun mülki ola, bilesince gide, kendüden ayrılmaya? Ol ne ola? dedi.” Fıkr eyledi; ayıtdı: “Hay! Anun biri ‘ilmdür; ve biri ‘ameldür kim dünyâdan kişiyile bunlar ayrılmaz, bile gider. Fe-ammâ ol vücûdun biri neyki, ikisi hod bunlardır?” Ol birin kat’â fıkr edemedi; mütahayyir oldu, durdı. Pes birizden Nasreddîn Hoca kapudan içerü girüp selâm verdi, dahı ayıtdı: “Server, ol bir kazıyye kim fıkr edersiz, ne ola? Ol ihlâs-ı kalbdür.” Pes meseldür kim: Gönülden gönüle yol vardır. Evliyâ içre böyledür ki birinün gönünden geçeni bilürler. Pes Server çün anı işitdi, tahsîn edüp: “Hôb buyurdunuz.” dedi. Pes bildi kim bu Molla Nasreddîn gerçi zâhirde hep söyledüğü mecâzdu, velî hakîkat söylermiş; mucâzı sırrı sûret eylermiş. Bu bir remz imiş. “Bu kişi tekin er değüldür. Nitekim Basrî ve Ahmed-i Küfr-gûy gibi latîfe ile hâl söylermiş, rümûz edermiş.” dedi. Pes bir niçe gün Nasreddîn’le oldu. Âhir vedâ’ edüp doğru deryâ kenârına geldi.

2.

/Saru Saltıh andan Akyanos şehrine gitdi/ (...) Pes Server andan durdı. H^wâca Nasreddîn evine geldi. Kapu kakdı. Hatunı kapu ardına gelüp: “Kimsiz?” dedi. Server ayıtdı: “Ben Şerîf Saltıh’ım. Kanı, H^wâca kandadır?” Pes hatun ayıtdı: “Server, H^wâca Sivri-Hisâr’a ve Kara-Hisâr’a gitdi.” Server ayıtdı: “Ol yerler kâfırlıkdur; anda n’eyler?” Hatun ayıtdı: “Sivri-Hisâr’un musarrifleri haber gönderdiler, dahı ayıtdılar: Gelsün, bize bir az ‘akıl koysun, biz dahı iller gibi uslanalum. Ve dahı Kara-Hisar’da olan Ermeniler ayıtmışlar:

Nasraddîn bir ‘akılsız Türkdür, kim gerekse anun sakalına güler. Vay! Bunda gelse biz de gülerdik; demişler. Pes anda gitdi kim vara anların sakalına güle birez.” dedi. Pes Server ayıtdı: “Hayıf! Bize bir kaç nasîhat ede derdim.”

3.

Nakıldur ki her yıl Server Nasraddîn’e ve hatunına tuhfeler ve armağanlar gönderürdi. H^wâca ve hatun dahı du’alar gönderürlerdi. Pes bir yıl Server armağan göndermedi. Anlar dahı du’anâme göndermediler. Server gerü hediye gönderdi. Ayıtdı: “Bizümle dostluk böyle mi olur?” Pes, ol gelen âdeme H^wâca ayıtdı: “Begüm, siz bilmez misiz kim, mesel-i meşhûrdur ki boş torba ile at tutulmaz. Erenler yanında hatâdur.” Pes ol varan âdem ayıtdı: “Bir du’â eyle bizlere, bir mut buğday getürelüm.” H^wâca: “Bir kile olsun, hemân hâzır olsun. Erenler du’âyı hâzıra ederler, gâyibe gülbenk ederler. Veresiye du’â olmaz.” dedi. O şahıs vardı. Buğdayı aldı, geldi. H^wâca du’âlar eyledi. Ol kişünün mâlı şöyle vâfir oldı kim rızkının hesabını bilmezdi.

4.

Hikâyet ederler ki: Nasraddîn H^wâca’ya (‘aleyh ir-rahme) bir gün Şeyyâd Hamza: “Behey H^wâca! Nedür bu senün hâlün? Hemîn ‘alemde masharalık mıdur kemâlün?” der. H^wâca aydur: “Ere bir hüner yeter. Senün dahı nen var, ey ebter?” Şeyyâd Hamza aydur: “Benüm hünerlerüm çokdur ve kemâlüme nihâyet yokdur. Her gece ‘âlem-i ‘anâsırdan geçerüm. Evvelki felek serhaddine dek uçarum. Varup feleğe aşâğadan yukaru el ururum, safha-i felekde her ne varsa görürüm.” der. H^wâca aydur: “Hiç elüne bir sammur ve vaşak gibi nâzik ve yumuşak nesne dokunur mu?” Şeyyâd Hamza aydur: “Belî.” H^wâca aydur: “Ey ahmak! Ol benüm taşaklarumdur, haberrün yokdur.” der.

5.

Rivâyet ederler ki: Nasraddîn H^wâca bir gün makâbir arasında gönleğin çıkarup 'uryân oturmışdı ve bitlerin bitleyüp hicâbı ortadan götürmüşdi. İttifâk bir taraftan bir kavî yel gelür, H^wâca'nun elinden gönleğini götürüp alır. H^wâca dahı: "Ha şunda, hu bunda..." deyüp ardına düşer. Makâbir içinde gâh seğirdür, gâh düşer. Meğer birkaç yolcu yolca geçüp giderlerdi ve maslahatlarına 'azın ederlerdi. Görseler kim bir herîf 'uryân ve büryân, makberler arasında gâh yürür ve gâh düşer, gâh oturur ve gâh durur. İlerü gelüp: "Be herîf, ne hâllü kişisin, ve kimün yoldaşısın?" derler. H^wâca aydur: "Kim olsam gerekdür? Ölüyim, hâcete ve meyyitim, maslahata çıkdum." der.

6.

Hikâyet ederler ki: Nasraddîn H^wâca çift sürerken boyunduruğun kayışı üzülür ve düzen takan ser-cümle bozultur. H^wâca fi'l-hâl dülbendini başından eline alup anun yerine bağlar, sınık sarsuk her ne varsa sarup sarmalayup sağlar ve öküzlere "hay!" deyüp yine önine katar ve bir mikdâr yer dahı sürüp söküp atar. Nâzik dülbendür zora deyiş götürmeyüp çatır çutur üzülmeğe ve pâre pâre olup çözümeğe başlar. Nasraddîn H^wâca fâriğ ül-bâl ve bî-bâk mesrûr ül-hâl ve ferahnâk olup: "Sen de gör e, kayış ne çeker imiş." der.

7.

Nakl ederler ki: Bir peyk-i revân yolda revân iken Nasraddîn H^wâca'ya uğrar. Görür ki bir pîr-i 'azîz ve ehl-i 'ilmü sâhib-temyîzdür, aydur: "Hey Mevlânâ! Bu gece bir düş gödüm; bana ta'bîrin eyle." H^wâca aydur: "N'ola, düşünün takrîrin eyle." Peyk aydur: "Bu gece gördüm ki bir eşek beni yef'aller ve tamâm murâdı üzere mühmeller." H^wâca aydur: "Devlet ve sa'âdet! Senün elüne bin akça gir-

se gerek ve ‘an-karîb bir cüz’î muzayaka geçirüp ‘inâyet sana el ver-
se gerek.” Peyk sürûrından: “Neden dedün ve ne hoş şekerler ye-
dün, Mevlânâ!” der. H^wâca aydur: “İnşâ’allah bir yorga katır doğu-
rursın, devlet yârî kılursa bin değil iki bine dahı verürsin.”

8.

Nasraddîn Hoca bir gün Sivri-Hisâr’da câmi’de menbere çıkup
va’z u nasîhat ederken ayıtmış: “Müslimânlar! Varun Tanrı’ya şükr
eylen kim deveye kanat vermemiş. Eger kanadı olaydı uçup bacala-
runıza konup yıkardı.” demiş. – Söz dahı burada tamâm olur.

9.

Nasraddîn Hoca bir gün va’z u nasîhat ederken ayıtmış ki:
“Müslimânlar! Bu Sivri-Hisâr’la Karaca-Hisâr’un havâsı bir imiş.”
Bunlar dahı: “Neden bilürsin, Hoca?” demişler. Nasraddîn Hoca
ayıtmış: “Anda olurken gördüm, sikümle taşagum berâber idi; bun-
da dahı gördüm, gene de berâberdür.” demiş.

10.

Nasraddîn Hoca gene bir gün va’z ederken ayıtmış: “Müsli-
mânlar! Varun Tanrı’ya şükr edünüz ki götünüzü alnunuzda yarat-
mamış. Eger götünüz alnunuzda olaydı her gün yüzünüze sıçay-
dunuz.” der.

11.

Nasraddîn Hoca günlerden bir gün gerü va'z u nasîhat ederken ayıtmış: “Müslimânlar! Hiç ben size ne diyeceğim, bilür misiniz?” demiş. Bunlar dahı: “Yok, bilmezüz.” demişler. Hoca ayıtmış: “Çünkü bilmezsiniz, ya ben size ne diyeyin?” demiş. İnmiş, yüriyi vermiş.

12.

Gelecek hafta gerü va'za, nasîhata çıkmış. Ayıtmış: “Müslimânlar! Hiç ben size ne diyeceğim, bilür misiz?” demiş. Bu kerre bunlar: “Bilürüz.” demişler. Nasraddîn Hoca ayıtmış ki: “Çünkü bilürsüz, ya ben size ne diyeyim baş ağrıdayım?” deyüp gitmiş.

13.

İttifâk gelecek hafta gerü menbene çıkmış: “Müslimânlar! Hiç bilür misiz, ne desem gerekdür?” demiş. Bunlar dahı, ba'zısı: “Bilürüz.”, ba'zısı: “Bilmezüz.” demişler. Hoca ayıtmış: “Bileninüz bilmezünüze öğretsün.” deyüp aşağı inüp gider. – Sohbet dahı bunda tamâm olur.

14.

Rivâyetdür: Nasraddîn Hoca bir gün cum'ada menbere çıkar. Bunlara aydur: “Hey cemâ'at! Ben size ne derin, hiç bilür misiz?” demiş. Bunlar da bu kere hiçbirisi dınmadı. “Ey hod, bunda hod kimesne yoğımış.” deyüben menberden aşağı inüp taşra çıkup gezinmeğe ve teferrüc etmeğe başladı.

15.

Nasreddin Hoca meger bir gün mescide varur. İttifâk kısacuk kaftan ile varur. Kadayı gör, cemâ'atun ön safında vâki' olur. Namâza durup rükû'da iken taşakları görünür imiş. Bir herif ardından bunu berk karvamış. Nasreddin Hoca dahı ittifâk imâmın berk hemân taşagın karvar. Döner imâm dahı: "Be herif! N'eylersin?" demiş. Nasreddin Hoca ayıtmış ki: "Ben sizi taşak oyunun oynar sandum." demiş.

16.

Nasreddin Hoca meger günlerden bir gün yolda gide durur iken ittifâk bir çeşmede, ve yâhud bir dereye bir alay 'avratlar, kız, gelin, don, gönlek ve espap yurlar imiş. Hoca bunların yanlarına geldiğinceyin bu 'avratlar Hoca'ya karşı amların açmışlar, dahı: "Şuna ne derler?" demişler. Hoca aydur: "Buna Türkçe am derler." demiş. 'Avratlar aydur: "Yok, Hoca! Sen bunu bilimedün." dediler. Hoca aydur: "Ya bunun adı, nâmı nedir?" dedi. "Bana cevâb verün." dedi. Mezkûreler ayıtmışlar: "Buna garib ölüsü maşadı derler." demişler. Hoca bunlardan bu cevâbı işidicek 'ale '1-fevr hemân ol dem bir pâre /...../ Dahı zekerini bir pâre köhne bez pâresine sarup dahı zekerin bir yongacuk üzerine komış. Dahı: "Vahdehu lâ şerike lehu" deyüp ol 'avratlara karşı gelüp bu 'avratlar bu hâli göricek: "Bu nedir?" deyücek Hoca aydur: "Bu ol garib ölüsüdür. Yerine, hakkına koyalum." der. Hele 'avratların bir işahlısına yerleşdürmüş. Tamâm içinde iken bu 'avrat el urmuş. Hoca'nun iki taşagın karvar. "Bu nedir, ey Hoca?" demiş. Hoca aydur: "Bu ol garibün oğlancuklarıdır. Bunda ta'ziyyetine geldiler." demiş.

17.

Nasraddîn Hoca'nun tavuk yavricukları varımış. Bir gün bir fâ-re futasın pâre pâre eylemiş. Dahı delüp bu tavuk yavricuklarının boyuncuklarına geçürmiş. Bir herîf ayıtmış: "Hoca! Bu nedür?" demiş. Hoca aydur ki: "Anaları merhûme âhirete nakl etdi. Anun yasının dutarlar." demiş, cevâb vermiş.

18.

Nasraddîn Hoca meğer bir gün bir yerde işemeğe oturur. Tamâm bir gün bir gece oturmuş. Âhır bir herîf gelür, aydur: "Hey Hoca! Ne çok oturdun." demiş. Hoca ayıtdı: "Behey yâr! Bir gün bir gecedür işerin, dahı dükenmez." der. Meğer ki öninde bir çeşme varımış, anun akduğının şoruldusını kendü işerin sanurımış.

19.

Nasraddîn Hoca, meğer günlerden bir gün, oğlanın omuzına bindürür, dahı çarşu bazar seyrine gider. İttifâk gayrı vaktın eline yapışup giderimış. Hele bu /kez/ gider iken bakmış oğlan yanında yok; evvelkiye: "Aceb şol oğlan kanda gitdi ki?" deyü (oğlanı arayı gitdi deyü) haylı aramış. Âhir yolda gider iken yolu bir helvacı dükânına gelür. Hemân fevrî oğlan aydur: "A baba! Bana helva aliver." demiş. Hoca ayıtmış: "Behey ruspi oğlı! Kandasın? Sabâhdan berü seni ararın." demiş.

20.

Meğer Nasraddîn Hoca 'avratına aydur: "Ölüyi neden bilürler?" demiş. 'Avrat ayıtmış: "Yüzi ve eli sovuk olur." demiş. İttifâk Hoca bir gün dağa oduna gider. Gideyoriken muhkem üşümüş; yüzi ve elleri sovuk olmuş. Bu 'alâmeti göricek: "Hay! Ben öldüm!" deyü

hemân yatmış. Kurtlar gelüp eşeğini yemişler. Hoca yatduğu yerden aydur; “Yegdür, yeg! Issı ölmüş eşek buldunuz, yemeye misiz?” demiş.

20 bis.

Nasraddîn Hâce bir gün bir ağacın dalına çıkup ucundan cânib oturup dibinden keserdi. Bir herif geldi: “Be Hâce! Öyle oturma, düşersin.” dedi. ‘Akabınca dal kırılıp Hâce aşağı düştü. Hemân: “Benüm düşeceğüm bildün, öleceğüm de bilürsin.” deyüp yakasın berk tutdı. Herif: “Bilmem” diye gördi, kurtulmadı. Bu(nlar) ayıtdı: “Ne zamân burnun ile kulağın soğuk olur, o zamân ölürsin.” der. Hemân koyuverür. Bir yerde: “Ben öldüm.” deyü yatar. Eşek eve gelür. Görseler Hâce yok. Hâce dahı gelür: “Ben öldüm de dirildüm.” der.

21.

Nasraddîn Hoca bir gün evinde yatı dururken karısı aydur: “A koca! Eve uğrı geldi.” der. Hoca aydur: “Bire karı! Tınma, söyleme. Bolay ki bir nesne bula, elinden alavuz.”

21 bis.

Bir gün Hoca’ya aydurlar: “Evüne harâmî girdi. Yetiş, tut’.” derler. Hoca aydur: “Kon’. Götürebildüğü kadar götürsün. Kalanı bize yeter.” dedi.

22.

İttifâk günlerde bir gün Nasraddîn Hoca'nun evine uğrı girür. Bu, evde, buçakda, yaçakda bulduğın serîka edüp omuzına urup çıkup evden giderken Nasraddîn Hoca dahı ol hinde hırsızun ardına düşüp bile gitdi, gördi. Herîf ardına bakdı, gördü ki Hoca dahı bir köhne yorganın omuzına almış, kendüyle bile gider. Hoca'ya aydur: "Kanda gidersin?" der. Hoca uğrıya aydur: "N'olsa gerek? Sizün ile sizün eve göçevüz." deyü cevâb verdi. – Kıssa dahı bunda tamâm oldı.

23.

Nasraddîn Hoca meğer karısıyıla çeşmeye don gönlek yumağa giderler. Çeşmeye vardıkları gibi ittifâk bir siyâh kuzgun gelüp Hocanın sabunın alur dahı kaçır. 'Avrat ardınca çığırır, feryâd eder: "Hey, magbûn olacak yüzi kara! Bıraz sabunumuzı!" der. Hoca ayıt-mış: "Kerem eyle, karı! Tınma! Ol bizden kirli ancak." demiş. – Sohbet dahı bu arada tamâm olmuş.

24.

(Nasraddîn Hoca'ya) meğer günlerden bir gün Hoca'nun oğlı hammâma varur. Hammâmndan birisi Hoca'ya gelür: "Bugün hammâmnda oğlunun ussi gitdi." demişler. Hoca dahı aydur: "Geç! Ussi evvelden yoğıdı. 'Acebâ şimdi nesi gitdi ola?" demiş. – Kıssa dahı bunda tamâm oldı.

25.

Nasraddîn Hoca meğer günlerden bir gün bir tenhâ yerde bir kıvâma gelüp merkebinı yef'allemiş. Dahı andan sonra yol üzerinde güneşe karşı zekerini açup koyup yatmış. Bir herîf Hoca yaturken

çıka gelmiş: “Hey Hoca! N’eylersin?” demiş. ‘Ayıbdur ki zekerüni örte ko.” demiş. Hoca: “Yöri, hey /.../ sikduğüm! Yaş ve nemnâk siki örte koyayın dahı küflensin mi?” demiş, cevâb vermiş. – Kıssa dahı bunda tamâm olmuş.

26.

Nasraddîn Hoca bir gün ittifâk suhtevât ile yemeğe içmeğe giderler. Meğer haranı götürmemişler, odada unutmuşlarımış... İttifâk karşı yakada bir alay ‘avrat, oğlan, kız ve gelin ton gönlek yurlar imiş. Hoca aydur: “Varayın, şunlardan bir dâne haranicuk isteyeyin.” Âhir bunlara yakın varduklayın ‘avratların nuhsendesinden biri aydur: “Kızlar! Siz tınmanız. Ben Hoca’ya bir cevâb vereyin.” der. Hoca gelüp ‘avratlara aydur: “Lutf u kerem eylen! Bana, kullanmağa haranicuğunuz varsa verün.” demiş. Dahı def’i ‘avratun birisi Hoca’ya karşı amin açar, dahı: “İşte, hâzır haranı bu vardur ancak şimdi.” der. Hocam da, evvelden ağacı kıvâma gelüp, hâzır edüp durmuş. Hemân ‘avrata karşı açar, dahı: “Kadınım! Şuna geçür kim parmağum kara olmasun.” der. – Kıssa dahı bunda tamâm olur.

27.

Nasraddîn Hoca bir gün su kenârına varur. Dahı bir nice göz-süzler gelmişler; ayıtmışlar: “Hoca! Billâh lutf u kerem eyle, gel bizi öte yakaya geçür. Adam başına birer pul verelüm.” demişler. Hoca dahı râzî olup: “Hoş, verün.” dedi. Hoca aydur: “Den! İmdi birbirinüz kuşağına yapışın, hâ!” demiş. Anlar dahı dedüğü gibi yapışdılar, suya girdiler. Hoca bunların önünce giderken ittifâk birisi suya düşer. “Hey Hoca! Birimüz suya düşdi, helâk olur.” demişler. Hoca’nun bu söz kulağına min-ba’d girmeyüp ve alınmayup: “Den durman, yürün! beri, ardımca. Nihâyet bir pul eksik hesâb edün.” demiş. – Kıssa dahı bunda tamâm olur.

28.

İttifâk bir gün Hoca hazretleri merkebin bâzâra satmağa iletmış. Yolda giderken, balçıklı günmiş, ittifâk kuyruğı balçık olmuş. Hoca bunu görüp hemen eşeğün kuyruğın dibinden kesmiş. Hele mahassal-ı kelâm bâzâra varur. Kuyruksuz eşeği bir dellâla satmağa vermiş. Çıka gelür bir herîf, aydur: “Ben bunu alurdım, ammâ ki kuyruğı yokdur.” der. Hoca aydur: “Behey kişi! Hemân bâzâr edecegün varısa anı gör; yoksa kuyruk bulunur, torvadadır.” der. Cevâb dahı bunda hatm olur.

29.

Nasraddîn Hoca'nın bir tarlası varımış; dâyimâ yoklarlarımış. İttifâk bir gece varmış, beklemiş. Meğer kim kızınınun bir herîf oynaşı varımış. Meğer ol gelmiş. Kızıla oynaşuken oynaşı aydur, ayıtmış: “Gel, ben aygır olayım, sen kısrak ol.” demiş. Kız dahı: “Hoş.” demiş. Oynaşı dahı kişneyüp, aygırlanup kızın üzerine yörürken ittifâk gözi Nasraddîn Hoca'ya duş olur; hemân döner, gider. Kız dahı bir tutam hâsıl eline almış: “Çüş, çüş!” deyü ardına düşmiş. Nasraddîn Hoca aydur: “Kızum! Şunun gibi ak peserek, zerdâlu yivli, şeftâlu tüyli amı koyup giden ahmak hiç bir tutam hâsıla gele mi?” demiş. Cevâb dahı tamâm oldı.

30.

Nasraddîn Hoca meğer bir gece düşinde kuzgunlığa varmış. Eline dokuz akça vermişler. Nasraddîn Hoca (aydur) cidd ü cehd etmiş ki: “Elbet de şol dokuz akçayı on akça eylen; yoksa almazın.” demiş. Böyle ceng ü cidâl ederken uyanmış. Hocam görür ki elinde hiç nesne yok, def'i gine gözlerin yummuş, dahı demiş ki: “Elimden ne gelür? Getürün, dokuz olsun, nakıd olsun hemân.” demiş. – Sohbet dahı burada tamâm olmuş.

31.

Nasraddîn Hoca bir gün bir minâre görmüş. “Şuna ne derler?” demiş. “Buna şar siki derler.” demişler. Nasraddîn Hoca bunlara ayıtmış ki: “Andan, buna olur götünüz var mıdur?” demiş.

32.

Nasraddîn Hoca bir gün bir bağa girmiş. Haviç ve şalgam yomuş; ba’zısın çuvala koymuş. Ol hinde bâğbân duymuş: “Bire adam! Bunda seni kim getürdi?” demiş. Hoca aydur: “Bıldır, bir vakıtta katı ziyâde yel esdi, hâ bilür misin? demiş. İşde ol yel ve rûzigâr getürdi beni bunda bıraktı.” demiş. “Bire adam! Ya bunları kim yoldı?” demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Be cânım! Ol vaktın katı yel idi, bek rûzigâr idi; beni alup gitmesün deyüp yapışdum, yapışdukça elümde kaldı.” Bu kez bâğbân aydur: “Ya bunları bu çuvala kim koydı?” demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Vallâhi birâder! Ben dahı ol fikirdeyin.” demiş.

33.

Meğer günlerde bir gün Nasraddîn Hoca’ya “Am uçar.” demişler. Nasraddîn Hoca’m başını kaldurdu, dahı zekerine yapışdı; Hoca’m ayıtdı: “Uçarsa uçsun! Âhir konacağı yer budur.” demiş.

34.

Nasraddîn Hoca’ya ayıtmışlar: “Hoca! Ay üçe midür, yoksa beşe midür?” demişler. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Ay alup satduğum yok; bilmezem.” demiş.

35.

Nasraddîn Hoca bir gün nerdübân ile bir bağa girmiş. Haviç, şalgam yolarken bâğbân duymuş. Nasraddîn Hoca dahı hemân nerdübânı başına almış. Bâğbân ayıtmış: “Bire kişi! Bunda n’ylersin?” demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “N’eyleşem gerek? Nerdübân satarın.” demiş. Bâğbân ayıtmış: “Behey cânum! Bu nerdübân bâzârı değüldür. Var, nerdübânunı ağaç bâzârında sat.” demiş. Nasraddîn Hoca’m ayıtmış: “Behey câhil! Ne boh yersin? Sana ne? Nerdübânundur, her nerede gönlüm ister, dilerse anda satarın.” demiş.

36.

Nasraddîn Hoca’ya bir gün: “Hey Hoca! demişler, şol devlengeç bir yıl dişi ve bir yıl erkek olur, derler. ‘Aceb aslı nedür?’ demişler. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Ol siz dedüğünüz bilmeğe iki yıl devlengeç olmuş kimesne gerekdür, bile.” demiş.

37.

Nasraddîn Hoca bir gün, ramazân ayı gelmiş, ayıtmış ki: “Ne lâzım ellere tâbi’ olam? Varam bir çölmeğe günde birer daş birağayım. Otuz gün tamâm olıcak bayram edeyin.” deyü çölmeğe günde birer daş birağur. İttifâk, Nasraddîn Hoca’nun kızı bunı görür, gözi duş gelür. Hemân babası gitdüğü gibi fevrî bir avuç daşı getürüp çölmeğe koydı. İttifâkı bir gün Nasraddîn Hoca’ya ayıtmışlar: “Ayun bugün kaçınıcı gündür? Bize cevâb ver.” demişler. Hoca: “Katlanun, bir mıkdar sabr edün.” demiş. Meğer ki mübârek ramazânun yığirminci günü imiş. Hoca’m everek ve yortarak evine gelür. Hemân ‘acele ile çömlekte olan daşı bir bir saymaya başlar. Görse daşı, yüz yığirmi daş var. “Eğer bunun cemi’sin dersem bana, sefih oldun, derler hele.” der. Çıkmış: “Bugün ayun kırkıdır.” demiş. Bun-

lar da “Hay Hoca! Ay hod otuz gündür.” demişler. Nasraddîn Hoca bunlara aydur: “Behey yâr! Ne ‘aceb yabana söylersiz! Eğer çömlek hesabına bakarsanız sahîh, sâlim ayun bugün tamâm yüz yığirmisidir.” demiş. – Kıssa dahı burada tamâm olur.

38.

Günlerden bir gün Nasraddîn Hoca’ya bir herîf on dâne kaz emânet komış. İttifâk kazun birisi zâyî’ olur. Nasraddîn Hoca bir gün ol herife: “Gel adam! Emânet koduğun kazları al.” demiş. Ol dahı: “N’ola Hoca, alayın.” demiş. İttifâkı gelürler. Kazı sâhibi almağ ister. Görse, kaz dokuz. “Hay Hoca hanı kazun birisi!” der. Nasraddîn Hoca: “Kaz ondur.” der. Ol herîf sayar, görür dokuz; Hoca sayar on. Âhir haylı birbiriyile mücâdele eylediler. Görür Hoca olur maslahat ve biter maslahat değül; Hoca aydur: “Gel kardaş! on kişi bulalum; bir eve koyalum. Her bir adam birer kaz kavrasun, dutsun.” demiş. Kaz sâhibi dahı bu kavle râzî olur. Varmışlar, ittifâkı böyle eylemişler. Eve girüp her biri birer kaz kavrarlar. İttifâkı adamun birisine kaz değmemiş. “Hay Hoca! Kaz bana değmedi, meded!” demiş. Hoca aydur: “Hey, huy! Siküm gibi savurup savurdup durınca sen de eller gibi kaz var iken dutsaydun.” demiş. – Kaz hikayeti dahı bunda hatm oldu.

39.

Nasraddîn Hoca’yı bir gün ‘Arabistâna elçiliğe göndermişler. Yanınca ‘İmâd’ı bile almış, gitmiş. ‘Arab Beğleri bunu ziyâfet ederken Hoca bir kerre üzmiş. İttifâkı ‘İmâd, ziyafetden kalkınca, ‘İmâd aydur: “Hey, ne ‘aceb iş etdün? Bu kadar Beğler ve Ağalar içinde bizi utandurup şermsâr edüp başumuz aşğa eyledün.” deyü haylı ‘itâb ve hitâb eyledi. Nasraddîn Hoca aydur: “Hay İmâd! Türkçe fevvâreyi ve osuruğ ‘Arab tâyifesi ne bilürler?” demiş. – Sohbet dahı bunda tamâm olur.

40.

Nasraddîn Hoca bir gün 'Îmâd ile dağa kurt avına gitmişler. İttifâkı bir kurt inin bulurlar. Nasraddîn Hoca 'Îmâda: "Sen gir." demiş. 'Îmâd dahı girmiş... Kurt gelmiş, görmüş ki kapuda bir kimesne var, hemân sâ'at inine yöriyivermiş ki içerü gire. Nasraddîn Hoca görmüş ki olmaz; berk kuyruğun kavrayup dutmuş. Kurt bunu görüp muhkem eşinmiş. 'Îmâdun gözine toz ve toprak gitmi. 'Îmâd ayıtmış: "Hey Hoca! Şol toz nedür?" demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: "Eğer kuyruk elden giderse göresin tozu." demiş.

41.

Nasraddîn Hoca bir gün 'Îmâd ile gerü kurt avına gitmişler. Gece yabanda yatmışlar. Gece olıcak Hoca ayıtmış: "Hey 'Îmâd! Karunu kime ısmarladın?" demiş. 'Îmâd ayıtmış ki: "Allaha ısmarladım." demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: "Gökçek kimesneye ısmarlamışsın. Eğer günde yüz kerre sikerlerse hiç birin bir kimesneye demez." demiş.

42.

Nasraddîn Hoca bir gece yaturken kapuda gavgâ işidür. Bir yorganı bürinür dahı taşra çıkar. Bunlar da görürler Nasraddîn Hoca taşra geldi, hemân ol sâ'at yorganın arkasından alurlar. Nasraddîn Hoca def'i içerü, 'avratı yanına gelür. 'Avratı aydur: "A koca! Bu gavgâ nedür?" demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: "Kavgâ kalaba, bizüm yorganı isterlerimiş. Verdüm, kurtuldum. Aldılar, gitdiler." demiş.

43.

Nasraddîn Hoca bir gün eşeğin yavu kılır, dahı arar. İttifâkı bir kaç herifler çıka gelürler. Nasraddîn Hoca aydur: “Benüm eşeğim gördünüz mi?” demiş. Bunlar dahı ayıtmışlar ki: “Gördük. Senün eşeğin Kara-Hisâr’da kâdî olmuş.” dediler. Hoca bu cevâbı işidüp evine gelür. “Karı! Haberün yok a. Benüm eşeğim Kara-Hisâr’da kâdî olmuş. Varayın, getüreyin.” demiş. Karısı Hoca’ya ekmek ve yiyecek verür. Dahı hemân Hoca’m everek ve yortarak yola düşüp giderken yolda bir kaç heriflere rast gelür. Aydur: “Hiç haberünüz var mı? Benüm eşeğim Kara-Hisâr’da kâdî olduğın işitdünüz mi?” demiş. Bunlar dahı cevâb verüp ayıtmışlar ki: “Biz gördük. Senün merkebün Kara-Hisâr’da kâdî olduğın gördük; mahkemede kâdîlık edeyorır. Kara-Hisâr’dan doğru gelürüz.” dediler. Hoca’m bu cevâbı bunlardan işidicek dahı i’tikâdı muhkem olup hemân everek ve yortarak Kara-Hisâr’a gelür. Çarşudan bir tutam hâsıl eline alup doğru mahkemeye gelür. Görse kâdî Efendi mahkemede oturup hükmi hükûmatda iken Hoca’m hazretleri ale ‘l-fevr karşısına geçüp hâsılı gösterüp: “Çüş, çüş! Bire ‘avratını fulanladüğüm merkebi!” deyüp deyüp söylerken başını kaldurup güler; başını iki yana sallar: “Bire bu kişi ne demek ister?” deyüp sorar. Birkaç ‘ârifler aydurlar: “Sultânüm! Bu kimseye Nasraddîn Hoca derler. Eşeğin yavu kılmış. Bir kaç harâmzâdeler sultânüm salık vermişler.” Kâdî ayıtmış: “Varun, şol kimesneye bir merkeb aliverün. Bir mıkdâr harçlık verün.” der. Varurlar, bir merkeb aliverürler ve harçlık verürler. Hemân Hoca’m bu sevinmek ile merkebe biner; dahı bir lengeç urur: “Avratını sikdüğüm eşeği! Başını sorutduğundan Kara-Hisâr’da kâdî olacağını bilürdüm.” demiş.

44.

Nasraddîn Hoca bir gün bir bağa girmiş. Dahı: “Üzüm uğruldun!” deyü dutmuşlar. “Be kişiler! Beni neye dutarsınız? Ben Tanrı’nun kiçi kardaşıyum.” – Sohbet bunda tamâm olmuş.

45.

Nasraddîn Hoca bir gün ocak yanında otururken ‘avratının fercini görür. “Karı! Ne derler şuna?” demiş. “Dılak.” demiş. Nasraddîn Hocam aydur: “Benden boş ol üç talâk.” demiş. ‘Avrat ayıtmış: “Hay er! N’eylersin?” demiş. Hoca ayıtmış: “Hey emcüğün sikdüğüm! Senden ötürü kâfiyemi mi terk edeyin?” demiş.

46.

Nasraddîn Hoca’nun ‘avratı hammâma gider. “Hoca! Ben gelince oğlanı avut.” demiş. ‘Avrat hammâma gitedükleyin oğlan ağlar. İttifâk bir çanakda yoğurt varmış. Kalkup sikini bulaşdurup oğlanın ağzına koyup yedirmiş. Oğlan ittifâkı râhat olup uyumuş. İttifâk ‘avrat hammâmdan çıka gelür. ‘Âferîn, hey koca! Âferîn hey koca!” demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Emcüğün sikdüğüm! Ben ana sen gelince dokuz sik yoğurt yedürüp dururın, demiş. Eğer sen dahi yesen sen de uyurdun.” demiş.

47.

Nasraddîn Hoca’ya ‘avratı aydur: “A koca! Sen de iller, ‘âlemler gibi avşanda işedüğün zamânda kalkıya ve öksür e!” demiş. İttifâkı günlerde bir gün kademgâhda ‘avratının bu cevâbı hâtırına hutür eder. Avşandan sonra kademgâhda kalkır, öksürür. İttifâk öksürürken bir fevvâre çıkar, nâdânlar sakalına! İttifâk (bir kişi) işidür: “Siküme, taşağuma!” der. Hoca’ya bu cevâb güç gelür. /der/ Nasraddîn Hoca’m aydur: “Sikün, taşağun ol ‘avratun amına olsun ki bunu bana öğretti!” dedi.

Nasraddîn merhûmun kıssası ve hissesi bunda tamâm oldu.

48.

Groningen No. 16

Nasraddîn Hoca bir gün mescide varur. Görse, mescid kapusunda bir köpek var. “Hay!” deyü vurur. Köpek kaçar; menbere çıkar da bir ürür. Hoca ayıtmış: “Vay! Bu mazbûn bunun hod eski harîbi imiş.” demiş.

49.

Groningen No. 17

Nasraddîn Hoca’ya: “Bir suhte suya gark oldı; nice çıkaralum?” demişler. H^wâca da ayıtmış: “Hiç birünüzde bir taraklık, ya’nî akça kesesi yok mı? Gösterün; içinde akça var sanur, gelür, çıkar.” demiş.

50.

Nasraddîn Hoca bir gün bâzârda giderken bir akça bulmuş. Bir yüksek yere çıkmış: “Akça bulan buldı. ‘Aceb bu halk neye gezer ki?’” demiş.

51.

Nasraddîn Hoca bir gün Konya’ya varur. İttifâk bir helvâcı dükkânı önine varur da hemân yemeğe başlar. Helvâcı görür ki olmaz; başara başara bir kaç yumruk urur. Hoca ayıtmış: “Hoş Konya! Hoş! Adama bunda helvâyı döğe döğe yedürürler.” demiş.

52.

Nasraddîn Hoca bir gün bir öküz almış. Günlerde bir gün bir herîf gelmiş, selâm vermiş: “Hiç, Hoca, beni bilür misin?” demiş. Bu kez Hoca: “Yok!” demiş: Ol herîf ayıtmış: “Ben sana öküz satan herhifün hısıımıyın.” demiş, konmuş. Gelecek hafta bir kişi daha gelmiş; selâm vermiş: “Hiç, Hoca, beni bilür misin?” demiş. Hoca da: “Yok!” demiş. Ol herîf ayıtmış: “Ben sana öküz satan herîfün hısıımınun yanındağı köydenüm.” demiş, konmuş. Gelecek hafta bir kişi dahı gelmiş; selâm vermiş ayıtmış: “Hiç Hoca, beni bilür misin?” demiş. Hoca da “Yok!” demiş. Ol herîf: “Ben sana öküz satan herîfün hısıımınun yanındağı köyden herîfün hısıımıyın.” demiş, konmuş. Gece olmuş. Hoca da bir çanağa su koymış. Bir etmekle ol herîfün önine komuş. Ol herîf de: “Hay Hoca! Bu nedür?” demiş. Hoca da ayıtmış: “Ol herîfün satduğı öküzün etinün şorvasınun şorvasınun şorvasıdır.” demiş.

53.

Nasraddîn Hoca bir gün Kara-Hisâr’a varur. İttifâk yeni ay gözlerler imiş; hele bin belâ ile görmişler. Hoca ayıtmış: “Allah Allah! Bu yer ne garîb yer olur! Bizüm yerde bir ‘araba tekerleğı kadar ay görürler, hiç i’tibâr etmezler. Bunda bir orak kadarca aya nice üşerler!” demiş.

54.

Nasraddîn Hoca’ya: “Fülân kişi oruc yedi.” demişler. Hoca da ayıtmış: “Vay bir kişi dahı olayıdı, namâzı da yiyeyidi!” demiş.

55.

Nasraddîn Hoca ders etmiş. Danışmandları önüne düşüp evine giderken danışmandları ardınca yörümüş de kendü de eğere ters binmiş. Bunlar: “Hay Efendi! N’eyledün?” demişler. Hoca ayıtmış: “Eğer siz önümce yörürseniz sizün ensenüz benüm yüzüme gelür. Eğer ardımca yörürseniz sizün yüzünüz benüm enseme gelür. Bana bu yegdür ki avurt urarak gidevüz.” demiş.

56.

Nasraddîn Hoca’ya gelüp ayıtmışlar: “Bir herîf ağaca çıkmış, inemez. Nice olur?” demişler. Hoca da: “Varun, bir urgan getirün.” demiş. Getürmişler. “Verün, bir ucın oğlan beline bağlasun.” Vermişler; bağlamış. “Den, imdi çekün!” Çekmişler. Oğlan zarurî düşmüş, ölmüş. “Hay! N’eyledün?” demişler. Hoca ayıtmış: “Varun, bir hekîm getirün.” Getürmişler. “Hay Hoca! Bunun işi tamâm olmuş.” Hoca ayıtmış: “O ma’lûm. Evet şunun karnı büyümüş; ‘aceb bir gün oğlancuğı da mı olmaya dersiz?” demiş.

57.

Nasraddîn Hoca bir gün bazarda giderken bir herîf ensesine bir muhkem tabanca urmuş. Hoca da dönüp yüzine bakınca ol herîf ayıtmış: “Hay Hoca! Billâhi ma’zûr dut. Sizi bir kimseye benzetdüm.” demiş. Hoca da ayıtmış: “Ne herze söyler bu câhil? Gel, elbet de kâdiya gidelüm.” demiş. Kâdiya varmışlar. Meğer ki kâdi ol herîfün hısıımı imiş. Hoca da’vâ edicek kâdi ayıtmış: “Sille buçuğadur. Var, buçuğın getiriver.” demiş. Gitmiş. Hoca oturu kalmış. Görmüş ki eğlendi, gelmez; Hoca kalkmış, kâdının ensesine bir muhkem tabanca urmuş. Kâdi: “Hay! N’eylersin?” demiş. Hoca ayıtmış: “Benüm mühim maslahatum var. Ol gelen buçuğı sen alasin.” demiş.

58.

Nasraddîn Hoca bir gün mescide varmış. İmâm evvel rek’atda *kul e’zû bi-rabbîn-nâsi* okumuş. Hoca da ayıtmış: “Ye ikinci rek’atda ne okursın, taşağum?” demiş.

59.

Bir gün Hoca hammâmdan çıkup giderken bir kişi Hoca’ya: “Sahhâ.” der. Hoca ne diyeceğın bilmeyüp: “Be-ribbâ, be-ribbâ.” der: –El-ân şimdi hayâl-i zıll oyununda “be-ribbâ” demek andan kalmışdur.

59 bis.

Nasraddîn Hoca bir gün hammâmında bir tasa germ olmuş. Hele bin belâyıla bunu halâslamış. Âhir çıkacak hammâmcı: “Âfiyetler, Hoca!” demiş. Hoca da; “Nice tas!” demiş.

60.

Nasraddîn Hoca bir gün kafesle Sivri-Hisâr’a tavuklar alup giderken: “Şu dermândeler mahbûs oldılar. Birez koyuvereyim, yolca gitsünler.” deyü koyuvermiş. Hemân her bir tavuk bir tarafa tar-tağan olmuş. Hoca kakıdığından bunların ardına düşmüş. Kovalar-ken önine bir bedenos gelmiş. Hemân anun ardına düşmüş. “Bak! Dün yarıla, dünile (olduğın) sabâh olduğın bilürsün. Güpe gündüzün, öyleyin şunun gibi /.../ başarmazsın.” demiş.

61.

Nasraddîn Hoca'ya bir herîf ayıtmış: “Eğer Hoca, elümdekin bilecek olursan sana kaykana edivereyin.” demiş. Hoca da ayıtmış: “Be cânüm! Hele bir ucın, bucağın belird e!” demiş. Ol herîf ayıtmış: “İçi saru, dışı ak.” demiş. Hoca da ayıtmış: “Ko, bildüm: Şalgamı oymuşsın, içine keşir oturtmuşsın.” demiş.

62.

Nasraddîn Hoca bir gün tırnağın kesmiş. Buna ayıtmışlar: “Hay Hoca! Şu kesdağın tırnağı bir ayak basmaz yere göme ko!” demişler. Hoca da varmış, bir yere sıçmış da, bokına göme komış. “Hay Hoca! N'eyledün?” demişler. Hoca ayıtmış: “Kangı gözi kördür ki gele şunun üstine basa?” demiş.

63.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün iki 'avrat gelmiş; birisi ayıtmış: “Efendi! Biz ikimiz bir çanağa bir karanlık yerde işedük. Birimizün sidik ve birimizün şırlığun. Kankımızun sidik, kankımızun şırlığun bilmezüz.” demişler. Hoca da ayıtmış: “Ol âsân. Gelün, ikinizün de götine basayın. Kankınızdan ki köspe çıka, yağ anundur.” demiş.

64.

Nasraddîn Hoca bir gün görse bir mağarada bir eşek yatar. Hemân buna toralanmış [turalanmış]. Bir herîf gelmiş. “Hay Hoca! N'eylersin?” demiş. Hoca görmüş ki olmaz; “Sikümle eşeği kaldurayın; siz de akça hâzırlan.” demiş.

65.

Nasraddîn Hoca'nun bir gün eşegi gayet de arık olmuş. Bir herife: “ ‘Aceb şu arık mağbûnı nice edeyin?’” demiş. Hoca'ya ol herif ayıtmış: “Siküne yoğurt sür de amına sok, çıkar.” demiş. Hoca da dedüğü gibi etmiş. İttifâk inzâl hâli vâki' olmuş. Hoca ayıtmış: “Şu arık mağbunı sikerin, ola mı?” demiş.

66.

Nasraddîn Hoca bir gün bir herifün eşegin sikerken ıssı üstine gelmiş. “Be n'eylersin?” demiş. Hoca da ayıtmış: “Bundan buna nesne yok. Hemân sen bunu kurtdan sakla.” demiş.

67.

Nasraddîn Hoca bir gün eşeğiyle evine gelür. Görse eşek damda yok. “ ‘Aceb şu mağbûn olacak kanda gitdi ola?’” deyü isteyü gitmiş. Bir herife buluşmuş. Ol herif: “Hay Hoca! Kanda gidersin?” demiş. Hoca da: “Eşegüm yavı kıldum; anı isterin.” demiş. Ol herif de ayıtmış: “Be cânum! Eşegün hod altında.” demiş. Hoca da görse, vâki'â eşegi altında. Hemân almış, yürüyüvermiş. Ol herif: “Hay Hoca! Eşegün hod buldun, ye bu yana kanda gidersin?” demiş. Hoca ayıtmış: “Eşegüm buldum, illâ şu karşı dağdan da sezgim var.” demiş.

67 bis.

Bir gün Hoca eşegine binüp giderken acıyup inüp, önüne katup eşegi, sürerek bazara gider. Ammâ yorulup yine eşege biner. Ammâ bazara varup eşegi, bakar, öninde yok; aramağa başlar. Arayup gerzerken /.../ râst gelür: “Hoca'. Ne ararsın?” deyüp su'âl eyledikde Hoca der ki: “Eşegi ararım.” ol adam ayıttı: “İşte eşek altında; bin-

mişsin.” dedi. Hoca görüp sevindi. Ammâ herif işine gitdi: Gidince Hoca gene aramağa başlar. Herif işini örüp Hoca'nın yanına gelüp görür ki Hoca durmayup eşeğin arar; herif ayıtdı: “İşte eşeğin bulmuşsun. Hayde, eve gidelim.” dedi. Hoca ayıtdı: “Sen var git. Benim buralarda sezindüğüm var; ol araya dahı bakayım. Ola ki bulayım.” demiş.

68.

Nasraddîn Hoca bir gün dağda bir ağaca çıkmış. Butakların kırarken bir kaç herif bir alay develeri yedüp gelür. Hoca ağaç üstinden: “Bire deveci! Dur!” demiş. Deveci de durmuş. Hoca ağaçtan inmiş. “Gelün, imdi geçün demiş. Bu kez bu deveciler de ayıtmışlar: “Be cânun! Sen ağaçdayiken geçsek ne vardı?” Hoca ayıtmış: “Behey câhil-ler! Deve görmedük dağ ağacıdur. Şâyet belinleye, yere ura!” demiş.

69.

Nasraddîn Hoca bir herife ayıtmış: “Şu benüm eşeğim gâh gâh hırçınlık eder, yörümez. Nice edeyin?” demiş. Ol herif de ayıtmış: “Ben sana bir ot vereyin. Her kaçan ki yörümeye barmagunıla ol ot-dan birez götine tık.” demiş; vermiş. Meğer ki ol ot nışatır imiş. Bir gün Hoca eşeğiyle odundan gelürken eşeği yörümemiş. Tez ol ot-dan birez götine barmağıyla tıkmış. Eşek miskin göti acısından şöyle gitmiş ki Hoca da ardından yetememiş. Görmüş ki olmaz, Hoca da birez ol otdan kendü götine de barmağıyla tıkmış. Hoca da göti acısından şöyle gitmiş ki eve bile gelmiş. Eşek görmüş ki ev kapusu açık değil, almış yörüyüvermiş. ‘Avrat eşeğin ardına düşmüş. Hoca çağırılmış ki: “Bire karı! Eşeği ko, beni tut! Yohsa memleket deldüm, geçdüm.” demiş.

70.

Nasraddîn Hoca bir gün bir yerde işemiş... İstincâ' ederken, itti-fâk, bir eşek de işemiş; amını bir sokup çıkarur. Ol hinde bir herîf gelmiş. "N'eden, Hoca hay!" demiş. Hoca da görse, vâkı'â kendü bu hâlde, eşel ol hâlde. "Ben şunu etmedim, evet, vallâhi yakın var." demiş.

71.

Nasraddîn Hoca bir gün eşeğine binüp evine gelürken görse karşudan bir kaç sühteler gelürler. Def'i eşekden inmiş, eşegün yanına dört ayaklu olmuş, durmuş. Bir herîf gelmiş: "Hay Hoca! N'eylersin?" demiş. Hoca da: "Ben Hoca değülin." demiş. "Ya nesin?" demişler. "Şu eşegün koduğıyın." demiş. Bunlar da ayıtmışlar: "Hay Hoca! Bu hod erkek." demişler. Hoca ayıtmış: "Anam öldü. Şimdi babam ile yürürin." demiş.

72.

Nasraddîn Hoca bir gün eşeğine saz yükletmiş. Gelürken, bir yanı ağır gelmiş ve hem kendü de üşümiş. Hoca ayıtmış: "Bunun bir yanına od koyuvereyin; yansun, berâber olsun." deyü od koyuvermiş. Eşek hemân odı gördüğünleyin almış, gidivermiş. Hoca, ardından: "Bire! Ussun varsa suya ur." demiş.

73.

Nasraddîn Hoca'nun, bir gün eşeğin dağda kurt yemiş. Şehre gelür; görse şehrün ucunda oğlancuklar oynarlar. Bunlara gelmiş, ayıtmış: "Hiç oğlancuklar, şehirde, Nasraddîn Hoca'nun eşeğin kurt yedi, derler mi?" demiş. Bunlar da: "Yok!" demiş. Hoca ayıtmış: "Şalla gerçek ola!" demiş.

74.

Nasreddin Hoca'nun, bir gün, su getürmeğe eŖeğin isteyü gelürler. Hoca: "Evde yok." demiŖ. İttifâk ol hinde eŖek ađırmıŖ. Bunlar: "Hay Hoca! İŖde, eŖek evde!" demiŖler. Hoca ayıtmıŖ: "Ne 'aceb! Bir eŖeğe inanırlar, bana inanmazlar." demiŖ.

75.

Nasreddin Hoca bir gün dağa oduna giderken görse bir sarp yamaçda bir kesmeğe kâbil ağaç var. Hemân kesmeğe baŖlamıŖ. Görse aŖađa, dereye uçar. Def'i eŖeğinin urganın çıkarmıŖ da bir ucın eŖeğe ve bir ucın ağaca bađlamıŖ da gerü kesmeğe baŖlamıŖ. Âhir kesicek eŖek ağacı dutamamıŖ da ağaç eŖeği mancılık gibi derenün öte yüzine atmıŖ.

76.

Nasreddin Hoca'ya bir gün 'avratı: "Ben gelince Ŗu oğlanı avut." demiŖ, gitmiŖ. Bu gidicek oğlan ağlar. Hoca oğlanı dizi üstine almıŖ... Hoca'nun, oğlan üstine iŖemiŖ. Hoca da oğlanun baŖına sıçmıŖ. 'Avratı gelmiŖ. "Bire mağbûn olacak! Nedür bu?" demiŖ. Hoca da ayıtmıŖ: "Bire emcüğün sikdüğüm! Ŗunun gibi oğlanda hakkımı koyayın mı?" demiŖ.

77.

Nasreddin Hoca bir gün bir kaftan yumıŖ da evinün önine yenlerinden bir ağaca asa komıŖ. Yatarken dün ile taŖra çıkar. Görse bir herif evinün öninde kolların yayup dutar. Tez hoca ayıtmıŖ: "Bire karı! Okum, yayum beri ver." demiŖ. 'Avratı da alıvermiŖ. Hoca kurmıŖ da kapunun iç yüzünden çak ortada bir kesme urmıŖ da kapuyu berk berkitmiŖ. Sabâh olıcak taŖra çıkar; görse hâl böyle ve öyle. "Bire karı! Gördün mi? Neyse ben içinde bulunmadum; yohsa kendümi helâk ederdüm." demiŖ.

78.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün 'avratı: "Ben gelince şu oğlanı avut." demiş; gitmiş. Bu gidicek oğlan ağlar. Görmüş ki olmaz, sakin eline vermiş. Bu hînde 'avratı gelmiş. "Bire mağbûn olacak! Nedür bu?" demiş. Hoca da ayıtmış: "Ye bire emcüğün sikdügüm! Eline bıçak vereyin, elini mi kessün." demiş.

79.

Nasraddîn Hoca bir gün 'avratı ile çekişir de, ev ardında bir kileri varımış, Hoca varur, anda bir kaç gün yatar. Bir gün câriyesi kilere bir maslahata varur; görse Efendi bunda. Def'i: "Hay Efendi! Sen bunda n'eylersin? Biz seni arayı arayı öldük." demiş. Hoca da ayıtmış: "Beni kon şu beni! Şu garıblık illerde öleyin!" demiş.

80.

Nasraddîn Hoca'nun 'avratı bir gün doğurmalı olmuş. Hoca eve gelür, görse ev galaba. "Nedür?" demiş. Bunlar da: "Var; birez gez!" demişler. Gitmiş, dahı gelmiş. "Var, birez dahı!" demişler. Gitmiş. Yine gelmiş. "Var, birez dahı!" deyicek, Hoca kakımış da evinün içinde kim varsa hep kovmuş da 'avratın çalk koyun yatırmış; göbeğinden amına karşı bir kaç koz yuvarlamış. 'Avratı: "A koca! N'eylersin?" demiş. Hoca da ayıtmış: "Behey emcüğün sikdügüm! N'eyleyeyin? Oğlandır, şâyed koza aldana çıka, derin" demiş.

81.

Nasraddîn Hoca'nun 'avratı bir gün, evi hâlî olmuş da, amına bakmış, ayıtmış ki: "Benüm devletüm ve sa'âdetüm, am! Senün ucundan bunca devletlere uğradım; dahı kim bile ne devletlere uğrayam!" derken Hoca nâgâh işidi gelmiş. Görse hâl böyle; tez taşra gelmiş; sikin açmış da: "Beni dürlü dürlü belâlalara uğradan hep sensin! Dahı kim bile ne belâlalara uğradasın!" deyü ağlarken 'avratı içerden işidür de taşra gelür. Görse Hoca sikin, taşağın açup ha durmaz, ağlar. "A koca! N'oldun?" demiş. Hoca da ayıtmış: "Behey emcüğün sikdügüm! Ben senün amunun düğününe varmadum. Sen benüm sikümün yasına neye gelirsin?" demiş.

82.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün 'avratı: "Â koca! Bana vala aliver." demiş. Hoca da: "Şu kadar yeter mi?" deyü iki ellerin yaymış. 'Avratı da: "Yeter!" demiş. Hoca da iki kolların yayarak bâzâra giderken görse karşudan bir herîf gelür. Hoca hemân: "Savul kardaş yoldan! Endâze bozarsın." demiş.

83.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün 'avratı: "Anaru yat!" demiş. Hoca da hemân kalkmış da pabucun giymiş; şehirden gitmiş. Bir kaç gün gidicek yolda bir herife uğrar. Ana aydur: "Billâhi, bizüm kariya varasın. Dahı gideyin mi? Yohsa eyü midür? dedi diyesin." demiş.

84.

Râvîler öyle rivâyet etdiler ki: Nasraddîn Hoca bir gün ciğer almış, gelürken oğlu: "A baba! Şunun aşıcağın bana ver e!" demiş. "Bire anasın sikdügüm! Ciğerde aşık mı olur?" deyü oğlın döğmiş.

Oğlan da ağlayu ağlayu eve gelür. ‘Avratı karşı çıkar da: “Bire kanlar kusacak! Gerü şu oğlanı neye ağlatdın?” Hoca da ayıtmış: “Ciğerden aşık ister; andan ötüri döğdüm.” demiş. ‘Avratı da ayıtmış: “Ne bilsün, nârestem? Ol anı işkenbe sandı.” demiş.

85.

Nasraddîn Hoca bir gün oduna oğlanı bile almış, gitmiş. Kendü odun keserken eşeğini kurd yemiş. Gelse görse hâl böyle... Kurd bunu göricek bir yokuşa karşı almış, yöriyüvermiş. Nâgâh oğlanun gözi kurda duş olmuş: “Bire! Kurd vardı! Hay, hay!” deyü çağırılmış. Hoca ayıtmış: “Şu dok kurda yokuş yukarı hay deyü neye çağırursın? Yohsa bağrın katdurayın, öldüreyin mi dersin?” demiş.

86.

Nasraddîn Hoca bir gün oğluna zerdâlû ağacın göstermiş: “Şuna ne derler?” demiş. Oğlı da: “Yımırda ağacıyımış. Tolu döğe döğe ağın gidermiş; sarusı yerinde kalmış.” demiş. Hoca da ayıtmış: “Vay! Bu ruspi oğlı nice bildi?” demiş.

87.

Nasraddîn Hoca karısına aydur: “Karı! Sen ölüyi neden bilürsin?” Karısı aydur: “Burnı, kulağı üşür.” der. Hele bir gün dağa odun kesmeğe gider. Odun keserken dağda burnın, kulağın yoklar; görse soğuk. “Hay! Ben ölmüşin!” deyü düşer, yatur. Ahşama karşı birer âdemiler çıka gelürler. Hoca yatur. “Hoca! Ne yatarsın?” demişler. Hoca aydur: “Ölüyim” der. Âdemler aydur: “Hey Hoca! Hiç meyyit söyler mi?” demişler. Nasraddîn Hoca da: “Ölüyin. Varun bana imâm, mü’ezzin getürün; alsunlar, gitsünler.” demiş. Hele âdemler imâm, mü’ezzin getüri verürler; Hoca’yı tabuta koyarlar; alurlar, giderler. Meer ol şehirde ‘âdet imiş ki bir ölü geçse dam üstüne çı-

kup bakarlar imiş. Hele Hoca geçerken başın kaldırmış; bir ‘avratun yüzine bakmış. ‘Avrat dahı Hoca’yı görmüş: “Bu ölü dirildi!” demiş. Hoca da sikin eline almış: “Yalan söyleyenün bu, amına!” demiş.

88.

Nasraddîn Hoca bir gün on eşek alır; At-bâzârından eve gelürken birisine biner. Yolda sayar: eşek dokuz gelür. Meğer altıncı eşiği saymazmış. “Hay gidiler! Beni aldadılar.” deyü durmayup sayar: on, gine biner, sayar: dokuz. “Allah, Allah, hey!” deyüp fikr ederken nâgâh bir adam çıka gelür. “Hoca! Ne fikr edersin?” der. Hoca da aydur: “On eşek aldum, dokuzumuş.” Ol herîf aydur: “Ya bu üstinde oturduğun eşek nedür?” der. Hoca da: “Hay mağbûn olacak! Sen de bunda mısın?” der.

89.

Nasraddîn Hoca bir gün yolda giderken bir tavşan görür. Hemân kovalar; yetmez, yavu kılar. Eve gelür; karısına aydur: “Karı! Bir sıpa gördüm; kovaladım, dutamadım. Şunun gibi giderdi ki katı yaydan ok gider gibi gider.” der. Karısı aydur: “A koca! Dutsanaydun! Ben ana binerdüm.” der. Hemân Nasraddîn Hoca kalkar; bir odun ağacı eline alır: “Bire hey emcüğün sikküğüm de. Sen anun belini mi üzsen gerekdür?” deyü bir muhkem lat çalar.

90.

Nasraddîn Hoca bir gün yolda giderken dest-mâlına bir avuç leblebi koyar. Yiye yiye giderken yolda birez oğlancuklar bulur: “Oğlancuklar! Size leblebi vereyim.” der. Oğlancuklar da: “Ver!” demişler. Ayıtmış: “Size Allah verür gibi mi vereyin, yoksa âdem verür gibi mi?” demiş. Oğlancuklar da demiş ki: “Allah verdüğü gibi ver.” demişler. Nasraddîn Hoca da kimine az, kimine çok verür.

“Hay Hoca! Niçün berâber vermezsin?” derler. Nasraddîn Hoca da aydur: “Bak a, gör e! Allah kimine az verür, kimine çok verür.” Oğlancuklar da gine derler ki: “Âdem verdüğü gibi ver.” derler. Ol vaktin Nasraddîn Hoca: “Allah, Allah! İşid, gör! Dotalum ben hiç tınmamışım, der. Gör şu oğlancuklar bile beğenmez senün verdüğünü.” demiş.

91.

Nasraddîn Hoca'nın bir kızı varmış. Gelinliğe 'avratlar görmeğe gelirler. Nasraddîn Hoca da: “Kulunlayıcıdur.” demiş. 'Avratlar gitdiklerinden sonra karısı aydur: “Bire, mağbûn olacak! Sen kızun ayağına balta vurursun.” demiş. Nasraddîn Hoca da: “Bire hey emcüğün sikdüğüm karı! At-bâzârında at satdukları vaktin, kulunlayıcıdur, derler. Eksüğü olmayın artuk akça verür, alur.” demiş.

92.

Nasraddîn Hoca bir gün deniz kenârında âbdest alur. Ayağın yurken nâgâh başmağın suya kaçırur. Nice eylesesini bilmez. Tarkadak bir osurur: “Meh âbdestünü sana; bana başmağum ver.” demiş.

93.

Nasraddîn Hoca'ya: “eşeğün kâdî oldı.” demişler. Sevinerek 'avratına varmış: “ 'Avrat! Eşeğüm kâdî olmuş. Varayın, bana nâ'ibliğin vere mi?” demiş. Sabâh sefer eylemiş. Giderek, ahşam olur. Bir tekkede kalmış. Tekke sâhibinün 'avratına ayıtmış ki: “Dün ile beni uyar, kaldır. Maslahatum var, giderüm.” demiş. Meğer ol tekkede ışıklar varmış. Nasraddîn Hoca'yı bilmemişler. Uyurken sakalın, bıyığın tıraş etmişler. 'Avrat kalkmış yukaru, ayıtmış: “Dur yukaru! Sabah oldı, gidersen.” demiş. Nasraddîn Hoca da kalkmış. Giderek

bir pınar kenârına varmış; oturmuş. Kendüyi su içinde görmüş: Bir Seydi-Kazı ışığı durur. Ta'accüb eleyüp fikr eder ki: "Bu emcüğün sikküğü beni deyü bir Seydi-Kazı ışığın uyarmış." demiş.

94.

Nasraddîn Hoca bir gün bir minâre dibine gelür. "Buna ne derler?" deyü sormuş. Anlar dahı: "Buna minâre derler." demişler. Hoca yukarı bakar. İttifâk bir kuzgun minâre deposesinde hâzır imiş. Alnı üzere sıçar. Hoca eliyile alup giderür: Görür bir ak nesne. Hoca aydur: "Bu hod yoğurt ağacıymış." der.

95.

Nasraddîn Hoca'ya iki kişi da'viye gelürler. Biri aydur: "Bu ki benüm kulağum ısırdı." der. Hoca dahı ol kimesneye: "Sen ne dersin?" demiş. Ol kişi dahı: "Hayır Efendi! demiş. Ben ısırmadım; /kendü ısırdı/" der. Bu herîf aydur: "Kişi kendü kulağın ısırubilür mi?" der. Ol yine: "Kendü ısırdı." demiş. Hoca 'âciz kalur; cevâb vermez. Dahı: "Hele varun, birezden gelün." /demiş/. Bu herîfler gitdükleyin Hoca kendü kulağın "ısırayın" der (ki) çekermiş. "Mü-yesser midür kaçan ol kişi kendü kulağın ısıra(yın)?" der (kim). İttifâk kulağın katı çeker. Başı çenzinüp kerevetden düşüp başın yarar. Cârîye aydur: "Efendi! N'oldun?" der. Gelür, kaldurur. Nasraddîn'ün ussi gider. Su saçarlar. 'Aklı gelür. Başın sarup yine oturdukodılar. Yine bir zamândan sonra da'vîciler gelür. "Efendi! Kişi kendü kulağın ısırubilür mi?" dediler. Nasraddîn aydur: "Yöri, hey yaban eri! Başın da yarar." der.

96.

Nasraddîn Hoca'nun bir gün evi yanmış. "Vay! Ne iş oldu büreyel!" demiş. Karşısına geçmiş; elin kaldırup kalkırmış.

97.

Bir gün giderken bakar, görür: Karşudan bir atlu gelür. Hemân bir taş yanına rükû'a varmış. Herîflerin herbiri gelmiş: "Be n'eylersin?" der. Aйдur: "Geç e göreyin!" demiş. Bir herîf: "Nice küp!" der. Dahı bir urmuş. Hoca da: "Çek!" demiş. Bir herîf de: "Tark!" demiş. Bir herîf dahı urur. Hoca da: "Çüş!" demiş.

98.

Nasraddîn Hoca bir gün ay aydunında bir 'âlî ağaç dibine gelür. Görür dibinde bir 'âlî göl var. Meğer ağacın gölgesi imiş. Bir taş atmış kim düşdüğünleyn avucın açar.

99.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün iki kişi da'vîye gelür. Biri aйдur: "Şol kişide benüm akçam vardır, vermez." der. Nasraddîn aйдur: "Be kişi! Var mıdır?" Ol kişi aйдur: "Yokdur." der. Hoca aйдur ol bir herîfe: "Yokdur, der." "Hay Efendi! Böyle sormağıla akça mı verür?" Hoca aйдur: "Ya nice edelüm?" Ol herîf aйдur: "Hele bir korkud al!" demiş. Hoca da aйдur: "Be herîf!" deyü iki barmağın ağzına sokup ve iki barmağın gözine sokup dahı gezmiş, yörümüş. "Var imdi, bunun akçasın ver!" der.

100.

Nasraddîn Hoca yârenleriyle sohbetde otururken eşek sikdüğün ikrâr etdürmeğičün Hoca'nun taşağına yapışmışlar. Hoca aйдur: "Koyuvermezseniz idi ben koyuverirdim."

100 bis.

Nasraddîn Hoca'ya, ittifak, bir nesne ikrâr etdürmegiçün, 'orf etmesine/ kolından asmışlar. "İndürün! Diyeyin." demiş. İndürdiler. Nasraddîn aydur: "Eğer bir pâre dahı indürmesenüz idi canum çıkardı." der.

101.**Var. Cambridge 39**

Bir gün bir kaç herîfler ayıtmışlar: "Hocaya bir nâziklik geçelim." Berü yolun başına durmuşlar. Hoca gelüp birisine uğramış. Ayıtmış: "Hay Hoca'. Şol atçuğazı neye aldın?" demiş. Varmış, birine dahı uğramış. Ol dahı öyle demiş. Hoca ayıtmış: "Hay'. At değıldir." demiş. Varmış, birine dahı uğramış. Ol dahı böyle demiş. Hoca dahı: "Değıldir." demiş. Hâsılı Hoca'yı bunlar inandırmışlar. Herîfin biri: "Hoca'. Buna binsen e'." deyince Hoca ayıtmış: "Hoş'." Ayağın alıvermişler. Hoca hemân bindiği gibi almış, gidivermiş; bünlüyi bünlüyi yere urmuş... Belin tutarak kalmış. Hoca: "Ben bunu bilür idim; illâ beni bana komadılar." demiş.

101 bis.

Nasraddîn Hoca bir gün bir ton (/tosun?) almış gelürken birkaç kimesneler: "Hocaya nâzüklük geçelim." dediler. Birer yolun başında durmuşlar. Hoca gelür, uğrar. Selâm verür. Ol dahı selâmın alduktan sonra: "Hoca! Şol kim(?) uçkuru(?) niçeye aldun?" der. Hoca: "Hay ecün(?) /edüğün? / Kurumuş, hay! Ahver (?)" der. Andan geçer; birine dahı uğrar. Ol dahı eyle der. Andan geçer; birine dahı uğrar. Ol dahı eyle der. Hoca dahı birkaç kimesneler şahâdetleriyle i'timâd edüp tam' eder. Ol herîfe: "Gel, benim ayağum alıver!" Ol alıverür. Hemân bindüğü gibi tosun(?) Hoca'yı bunluyı bunluyı yere urur. Belin tutarak kalkmış. "Ben bunu böyle edeceğin bilürdüm; illâ beni abana komadılar." dedi.

102.

Nasraddîn Hoca'nun tarlasına bir öküz girür. Hoca rast gelür. Def'i bir söğen alır. Orada hemân öküz bunu görür, kaçır. Gelecek hafta olur. Bâzârda görür: bir Türk 'Araba koşup gelür. Öküzün birin ana benzedürmiş. Hemân yine bir söğen alır; sine sine varur. Öküz derdümende bir kaç urur. Türk aydur: "Be n'eylersin?" der. Hoca aydur: "Bok yeme, câhil! Ol n'eydüğün bilür." demiş.

103.

Bir kerre kendü kendüye ayıtmış: "Şol ağaçlar yemiş verürler; ben neyiçün vermeyem?" demiş. "Ben varurun, biterin, yemiş verürün." demiş. Varmış. Kendüyi belinedek göme kor. Halk gitdüklelerinden sonra birez vakt, üşümüş. Görmüş olmaz, çıkar, köye gelür. "Hay Hoca! N'eylersin? demişler. Ne hoş kökleneyidün!" dediler. Nasraddîn aydur: "İllâ sovuk urdı, köklendüm idi." demiş.

104.

Nasraddîn Hoca bir gün hasta olur. Dahı vasiyyet eder, aydur ki: "Ben ölücek beni eski makberlere defn eylen." der. İttifâk ölür. Bir eski makberlere iletüp defn ederler. Halk dağılıp gitdükden sonra Münkir ve Nekîr gelüp su'âl ederler. Hoca aydur: "Ben eski ölüyin. Bir kat sorulmuşam." der.

105.

Kâdî iken bir herîf geldi. "Kedi sikdi" deyü kâdîya getürdiler. Bir nice şâhidler şahâdet eylediler; inkâra mecâl olmadı. Hoca aydur: "Nice başardun?" demiş. Ol herîf aydur: "Bir kepenek içine belinedek koydum. Ağzın yumdum. Dahı iki kış ayağından elüme alup yerleşdürdüm." demiş. Hoca etrâfına bakup aydur: "San'at çöp al-

tında dedikleri gerçek imiş”. (Nasreddin Hoca aydur) “Ben belki otuz kerre taşagum tırmalatdum ola, başarımadum.” demiş.

106.

Nasreddin Hoca bir gün kâdiya varur: “Efendi! Evüm avıldılar.(?)” demiş. Kâdi aydur: “Nen gitdi?” Hoca aydur: “Bir tarağum gitdi.” Kâdi aydur: “Ol dahı nedür kim anı da ararsın?” Hoca aydur: “Ol tarağı beğenmezsin. Benanı iki barmağumla tutup üfürdüğüm vakıt beş kerre dönerdi.” demiş.

107.

Nasreddin Hoca'nun 'avratı, birez akçası varımış. Evün bir bucağından bir bucağa ve bir kapuya varup gelür imiş. Bakar imiş: “Tutalum; ol uğrı, ben ol akça. Uş durur!” demiş.

108.

Nasreddin Hoca bir gün 'avratınun çatalın kaldurup kim maslahata mübâşeret etmek dilese ezân âvâzın işidür, dahı fâriğ olup: “Bire karı! Zinhâr ben gelince ayaklarun aşğa koyacak olursan ben benden üç talak boş ol.” der de gider. 'Avrat da, n'eylesün, ayakların tutup durur. Bu esnâda bir herif kapuya gelür: “Ey! Sadaka eden!” der. Kapu dahı açuk imiş. Baksa görse kimesne yokdur, bir 'avrat vardur. Bu dahı dergâha geçer. Nasreddin çıka gelür. Nasreddin aydur: “Kimesne nasîbin kimesne yemez imiş.”

109.

Nasraddîn Hoca'nun 'avratı ev süpürür. Nasraddîn görür ev süpürülmüş. Görür 'avratınun götin. Nasraddîn aydur: "Be karı! Senün amun iki imiş, der. Elbette bu gece kim ikisin bile sikerin, der. Ben bunu unutmuyayın, kanda gidersem diyeyin." der. Bunu söyle-nürken iki suhtalar kapu kakarlar. Hoca taşra çıkar. Bunlar aydurlar: "Hoca! Konuk kabûl eder misin?" dediler. Hoca aydur: "Kabûl ederin. Gelün; içerü girün; der. İkisin de sikerem." der. Suhtalar bu cevâbı işidicek: "Hoca bizümnile latife eder gibi!" dediler. Hoca 'avratına aydur: "Bire 'avrat! Ta'âm pişür. Ve ol kazı boğazla. İkisin dahı sikerem." der. Yemekdür, yerler. Kazı saklamışlar, sabâh konuklara yedüre; zîrâ ahşam gayrı yemek yedüreler idi. Dahı: "Bire 'avrat! Döşek et ki ikisin dahı sikerem." der. Döşekdür, bırağılmış. Nasraddîn içerü girür. Suhtalar aydurlar: "Hoca ikimizi sirmek mukarrer oldı; nevbetle bârî biri birimüzi bekleyelüm." deyüp nevbetle ittîfâk edüp biri yatur ve biri bekleyüp kalur. Gafletdür kim bekleyeni dahı uyku alup uykularken ol yatan kimesne uyanur. Hoca 'avratınun eski delüğin tamâm etmiş o bir delüğin dahı ceng eder imiş kim: "Birin sikdüm, elbette birin dahı sikerem." deyü deyü ceng edermiş. Bekleyeni uyandırur: "Herîf ikimizden birin tamâm etmiş; bilmezüz kangımızdur. Şimdi ceng birimüze. Gel, kaçalum, bütün. Birimüz bârî sağ kurtulsun." deyüp kaçılması tedârükünde iken kaz pencerede (ten-cerede?) saklu idüğin gözleri duş olur. "Gelün! Ol birimüzi sikdi ise dahı şunu çalalum." dediler. Tepsiyile kazı alup kaçarlar.

110.

Nasraddîn Hoca'nun karısı bir gece döşeği dam üstünde bırakmış. Hoca fî'l-hâl bir ağaç almış; karısına bir 'âlî lat urmuş. Mahalle halkı gelüp üşerler: "Bunun aslı nedür?" demişler. Nasraddîn aydur: "Görün, şol emcüğün sikdüğüm, terâzu yıldızınun altına bırakmış. Kasdı oldur kim okkaları düşüp başımı yara bir." Cemâ'at aydur: "Hoca! Anda okka n'eyler?" demişler. Nasraddîn Hoca aydur: "Te-râzudurur; dirhemleri de mi olmaya?"

111.

Nasraddîn Hoca'nun bir gün karısı hasta olur. İki gün, üç gün kim Nasraddîn 'âciz kalur, açluğıla. "Bire karı! der. Ye duru gel, ye seni şimdi sikerin." Bunu işidücek karı nâzıla inler. Nasraddîn Hoca duru gelür. Karnun iki ayağın boynına alup berkidür... Dahı çıkar, gider hammâma. Hammâmndan çıkup eve gelür. Ne görür? Ev süpürülmüş, aş pişmiş, minder salınmış, 'avrat düzünmüş, bir kıl üzere durur. Nasraddîn Hoca kapuya dayanup durur. Barmağın ısırup durur. Baş salup oturur. Aydur ki: "Hayf, şimdiye değin ölen oğlan-cuklaruma, ve kızcuğazlaruma! Yok yere ölmüşler, gitmişler." der.

112.

Nasraddîn/ün/ 'avratı bir gün bir herîfün sikin görür; germ olur. Dahı 'avrat hastalanmış. "Vay, meded!" der. 'Avrat aydur: "Şol kişiye kim geldi, bolay kim dermân ede." Hoca kim danlamış. 'Avrat buna işâret eyler. Bu herîf aydur: "Hoca! Bu hasta ancak." dedi. Nasraddîn aydur: "Meded! De ye niçe edelüm?" dedi. Herîf de varur. Birkaç saramsak getürür. Birezin döğmiş; sikine sürmüş. Amına sokar, çıkarur. Hoca da bunun etrafına dolaşup yörür. "Meğer bunun hikmeti şol saramsakda ola! Yoksa bayağı bizüm bildüğümüz sikiş bu ancak." der.

113.

Bir gün Hoca'ya oğlı aydur: "Baba! Şu pekmezli duran küpde bir adam gördüm." demiş. Hoca: "Bana, gel göster." deyüp bir balta getürüp küp üzerine gelür. Bakup görse küp içinde bir herîf. Hemân Hoca balta ile küpe urup sımış. Pekmezdür akup evün içinde çukur yerlere dolar. Hoca görür ki ev içinde yerlere bakar, görse her çukurda bir herîf, elinde bir balta tutup durur. Hemân Hoca evden gidüp taşra kapuya çıkar. Aydur: "Den imdi! Götünüz varısa birer birer gelün!" der.

114.

Nasraddîn Hoca'yıla birkaç nâzük şehir oğlanları hamınâma girürler. İttifâk etmişler ki birez yumurda getürelere. Nasraddîn'i ortaya alup üzedecekler(?). Dediler ki: "Gelün, birer yumurda yumutlayalum." demişler. Götleri altına yumurda kodılar idi. Götleri altından birer yumurda çıkarup Nasraddîn Hoca'ya: "Sen de yumurtla!" dediler. Hoca aydur: "Kıykıkıykı!" dedi. "Bu kadar tavuğa bir horos gerekmez mi?" dedi(ler).

115.

Nasraddîn Hoca'ya bir gün bir batlıcan getürdiler. Ayıtmış/lar/kim: "Nasraddîn Hoca! (aydur) Biz bilmedük; 'acebâ şu ne(den)dür?" demişler. Almış, görmüş; ayıtmış: "Varun, oğluma iledün. Ol benden yeğrek bilür." der. Nasraddîn Hoca'nun oğluna iletirler. Ol dahı bakar, görür, aydur: "Behey eblehler! Bu hod /gözi/ açılmaduk sığircuk yavrısıdur." demişdür.

116.

Nasraddîn Hoca bir gün bağa varur; üzüm uğruluğına girmiş. Bağavân duyar: "Be n'eylersin?" demiş. Nasraddîn Hoca ayıtmış: "Sıçmağa girdüm." demiş. Bu herif aydur: "Gel imdi, bokunu göster, göreyin." demiş. Nasraddîn Hoca geze görmüş, bulmamış. "Be tez ol, bul!" dedi. Nasraddîn Hoca görür bir eşek bokı durur: "İşde!" demiş: "Bu hod eşek bokı!" demiş. "Behey er! demiş Nasraddîn Hoca, senün korkundan kangı bok sıçacağum bilmezsin." demiş.

117.

Nasreddîn Hoca bir gün bir dellâka uğrar. Buçuk verir; aydur kim: “Benüm maslahatum var. Sen benüm başumı gelürsem de, gelmezsem de tıraş eyle.” demiş.

118.

Nasreddîn Hoca bir gün hamrnâma varur. Dellâk başını kazımağa başlar. Dellâk bir yanına döneyin derken Nasreddîn Hoca berk taşağına yapışur. Dellâk aydur: “N’eylersin?” der. Nasreddîn Hoca aydur: “Ben beni düşer sandum.” demiş.

119.

Nasreddîn Hoca bir gün et alup giderken bir devlüngeç kapar gider. Nasreddîn Hoca dahı bunu görür; seğirdür, bir yüksek yere çıkar. Meğer bir herîf /ciğer/ alup giderken Nasreddîn Hoca defî ciğeri kapar. Bu herif aydur: “N’eylersin?” demiş. Nasreddîn Hoca aydur kim: “Aceb mi olur? Devlüngeç ciğer kapmaz mı kim sanursın?” der.

120.

Nasreddîn Hoca giderken, bir gün, görse bir aygır yunda aşmak ister kim aşı. Yund da buna çifteler salar. Tez eve gelür; aydur: “Bire karı! Bir tatlu sikiş kim öğrendüm, dur sana gösteriyem, demiş. Ammâ ben seni sikmek kim istedikçe sen bana durmadan çifteler sal.” ‘Avrat dahı eyle etmiş. Hoca’nun kim kasığı yarılmış. Nasreddîn Hoca aydur: “Sikeyin aygırı da, yundı da, sikişlerini de!” demiş.

121.

Bir gün bir dellâl bir nacak satıyorurken bir herîf: “Ha nacak!” deyü çağırurmuş. Nasraddîn anda hâzır imiş. Kendüye der sanur: “Sakalun sikime!” der.

122.

Nasraddîn Hoca bir gün hasta olur. Bir niçe ‘avratlar göre gelürler. Aydurlar: “Hoca! Sen ölürsen niçe ağlaşalum?” dediler. Aydur: “Ama doymayan Hoca, den.” der. ‘Avratlar aydurlar: “Eğer ölürsen kefeni amdan mı eyleyelüm?” demişler. Nasraddîn Hoca aydur: “Hele dirlügümde amunuzu siküme geçürün kim tebrîzi olsun.” demiş.

123.

Nasraddîn Hoca bir gün hasta olur. Hâlin sora gelürler: “Hâlün nedür?” dediler. Aydur: “Sapa sağ ölüyorum.” der.

124.

Bir gün Hoca'nun oğlına: “Ye mescide gel, ye şehirden git!” dediler. Aydur: “Mescide varmak kaçan olur? Şehirden gitsem olur.” der.

125.

Nasraddîn Hoca her gün evden çıkarmış. Kapısının önünde sıçarlarmış. Bir gün, iki gün... Görür hâsıl olmaz. “ ‘Aceb kim ki?’” deyü bir gün gözlemiş. Görmüş ki bir oğlan gelür, kapunun önünde kim sıçmağa oturur, hemândem Nasraddîn Hoca çıkmış, ayıtmış:

“Bire anasın sikdüğüm! N’eylersin? Kimin oğlusun?” demiş. Oğlan herzesin söyleyüp ayıtmış ki: “Ben Tanrı’nun kız kardaşınınun oğluyın.” demiş. Hemân Hoca getirür mescid kapusu önine; aydur ki: “Birez dahı dayın kapusu önine sıç!” der.

126.

Nasraddîn Hoca, bir gün ‘avratıyla kendunün köyinde ürkülük olur. Halk dağılup kaçmışlar. Hoca dahı evin devşirmiş, gitmek tedbîrin eylemiş. Meğer Hocanın beş yüz akçası varımış; nerede koyacağın bilmezdi. Hele Hoca fıkr eyler. Meğer evinün öni çayır imiş. Ol çayıra bir sırik diker. Ol beş yüz akçayı bir beze bağlar; dahı sıriğün başına bağlar, dike kor, gider. Meğer bunu ‘ârifler gözedürler imiş. Hoca gitdüğünleyn gelmişler, almışlar, dahı başına bir sığır bokı yapması geçürmişler, dike komışlar. Hoca bir gün gelür, akçayı yoklar. Görür sıriğün başında bir sığır yapması var. Nasraddîn aydur: “Akça gitdüğüne incinmezem, ve illa bu yerün sığırı niçe ‘akıllu imiş kim dört ayağın büzüp sıriğün çak depesine sıçmış deyü ‘aceb-lerüm.”

127.

(Bir gün) Nasraddîn Hoca/yı/ kimesne ilündürmez. Bir gün cemâ’at ittifâk ederler: “Nasraddîn Hoca selâm vericek selâmın almayalum; görelüm ne der?” demişler. İttifâk Nasraddîn gelür. Bunlara selâm verür. Selâmın almazlar. O yana bakar, bu yana bakar, görür. “Tenhâca, ancak bir kimesne yokdur.” deyü Nasraddîn Hoca işemeğe başlamış. Cemâ’at bu hâli görür; kalkarlar; güle güle dar-dağan olmuşlar. Ayıtmışlar: “Nasraddîn Hoca’yı ilündürmeğe hiç dermân yok!” dediler.

128.

“Nasraddîn Hoca’yı, bir zarîf aydur, ben ilündüreyin.” der. Cemâ’at: “Edemezsin.” demişler. Varur ol kimesne Hoca’ya selâm verür. Hoca selâmın alur. Ol herîf aydur: “Hay Hoca! Ahşama dek gidersem taşağun dibine varur mıydın?” der. Nasraddîn Hoca yukaru güneşe bakar, gün er, Nasraddîn Hoca aydur: “Bürâzerüm kim, ahşama dek gidersen de siküme dahı çıkarsın.” der.

129.

Bir gün Hoca yine kürsiye çıkar. Va’z ederken aydur: “Müsli-mânlar! Tanrı’ya şükr eyleniz kim Hak-ta’âlâ kudretiyle gök yüzini direksüz yaratdı. Eğer direğe muhtâc olayıdı yeryüzinün taşı, ağacı ana direkliğe yetişmeyeyidi.” demiş.

130.

Bir gün Hoca yine kürsiye çıkup va’z ederken aydur: “Müsli-mânlar! Tanrı’ya dâ’im şükr eylenüz, zekerünüzi arduunuzda yaratmamış. Yohsa kendü kendünüze nefsunüz belâsıyla livâta eder-dünüz.” demiş.

131.

Nasraddîn Hoca’nun meğer başında kelcük varmış. İmâm mes-cidde ekser vakıtta... okurmuş. Buna Hoca incinürmiş: “Bu benüm kelligüm çeker ancak.” dermiş. Bir gün imâm geçce gelür. Hoca dahı mihrâba geçer, imâmet eyler. İmâm ol hinde gelür. Hoca duyar: “Eyi fırsat buldum.” deyü hemân bu dahı... sûresin okur. Meğer imâmın bir ayağı aksak imiş... yerine okumış; ya’nî murâdı imâmın aksaklığın çekmek imiş. Namâz tamâm olıcak imâm ayıtmış: “Müs-limânlar! Namâzunuzı gerü döndürün; zîrâ bâtıl oldı.” Hoca ayıt-

mış: “Be câhil! Bunca zamândur sen benüm kelliğüm çekersin, namâz bâtil olmazdı. Ben bir kez aksaklığın çekdüm, namâz bâtil oldu?” demiş.

132.

Nasraddîn Hoca bir gün kâdıya varur. İttifâk iki kişi gelüp aydurlar ki: “Efendi! İkimüzün birbiri karşusunda evimüz vardur. Birimüzün damından birimüzün damına bir kelb sıçrarken bir uzdı. “Ev ıssı sakalına!” dediler. Bu kez ben aydurın bu kişiye: “Senün sakalunadur.” Bu der. “Senün sakalunadur.” “Ne buyurursız?” demişler. Kâdı döner, Hocaya aydur: “Bu da’vânun kâdılığın sana verdüm. Sen hükm eyle.” Hoca ol kişilere aydur: “Nice oldı? Kelb senün evün üzerinde mi uzdı?” “Yok.” dediler. “Ya ol bir evün üzerinde mi uzdı?” “Yok.” dediler. “Ya nice etdi?” dedi. Anlar aydur: “Sıçrarken iki evün arasında uzdı.” dediler. Hoca ayıtmış: “ol bâd-ı havâdur. Anda sizün ne dahlunuz var? Ol Kâdı Efendinündür.” demiş.

133.

Hoca bir gün ‘avratına bir kaz pişürdür. Alup Beğlerden birine tuhfe iledür. Alup giderken iştihası germ olur; sabr edemeyüp kazun bir budun kesüp yer. Âhir ordaki bir Beğe iledür. Ol Beğ görür bir budı yok, aydur: “Hoca! Kanı bunun bir budı?” Hoca dahı: “Böyle olur. Anasından böylece doğdı.” der. Ol Beğ ava gider; Hoca dahı bile gider. Yolda giderken bir sazlıkda bir alay kazlar bir ayağ üzerine dururlar. Hoca görür; aydur: “Hay Beğüm! Ben getürdügüm kaz dahı bunların cinsinden idi.” der. Beğ hemân bir davlunbaz urmuş. Kazlar iki ayak üzerine basdılar. Hoca ayıtmış: “Beğüm! ol çommağı en yeyeyidün hemân dört ayaklı olurdu.” demiş.

134.

Hoca 'avratına aydur: "Karı! Bana bir karmahelva pişür." demiş. Karısı dahı pişüriverür. Kutuyıla alup yolda giderken tama' eder; az yemeğe başlar. Tamâm helvayı dükedür. Beğe dahı gelmiş olur. Beğ aydur: "Hay Hoca! Safâ geldün!" Hoca aydur: "Sultânüm! Sana bir kutu helva getürdüm. İnanmazsan kutusun nişân için bile getürdüm. Uşta görün!" demiş.

135.

Hoca'nun oğlına ak helva gösterürler. "Bu nedür ve neden olur?" demişler. Bakmış, ayıtmış: "Ak soğanun kabından olur." demiş. Hoca ayıtmış: "Allah bağışlasun! Eğer ben öğretmiş olayıdum bilmezdi." demiş.

136.

Hoca bir gün 'avratına aydur: "Öliyi neden bilürler?" 'Avratı aydur: "Eli ve yüzi sovuk olur." demiş. Bir gün Hoca eşeğiyle oduna gider. Havâ soucak imiş. Hoca eline, yüzine yapıştur, görür ki souk: "Vah! Ben ölmüşüm!" der. Hemân çal koyun yatur. Bir zamândan sonra aydur: "Varayın, ben öldüğüm eve haber vereyin." der. Seğirdür; 'avratına gelür, aydur: "Ben öldüm; fülân yerde yaturum. Cemâ'at gelüp beni alsunlar, getürsünler." demiş. Gerü varmış; ol arada yatmış. 'Avratı çıkup cemâ'ata aydur: "Hoca âhirete gitmiş. Fülân yerde yatur. Gidün, getirün." demiş. Cemâ'at aydur: "Kim geldi, haber getürdi?" derler. Hele varurlar, getürürler. Makpereye korlar; giderler. Hoca yatarak karnı acığur. Kalkar, oturur. Görür olmaz, toprağı eşer, çıkmak ister. Meğer bir taş varımış; ana yapışur, çıkar. Bir delük açılır. Hemân başını delüğe sokar. Meğer bir 'acemî sığırtmaç varımış; davar sürüp gezer imiş. İttifâk Hoca başın makpere delüğünden çıkardığı gibi davarlar ürküp dardağan olmuş. Sığırtmaç görür; aydur: "Bire hey avradın sikdüğüm ölüsi! Sen de eller

ölüsü gibi yatsan a! Başun neye kaldurursın?” demiş. Elinde olan ağacıla başına başına urmuş. Hoca başın çıkarayın demiş, eteği dolaşmış. Hele bin dürlü belâyıyla gücile çıkar. “Vay ne kurtuldum!” deyü şükr eder. Eve gelür. Komşuları yanına derilürler. “Hoca! Ol dünyâda ne var? Ne haber getürdün?” aydurlar. Hoca aydur: “Nesne yokdur. Ammâ sakınun. Harmende katır ürkütmen. Andan ötüri bana katı ‘azâb etdiler.” demiş.

137.

Hoca eşeğine binüp giderken eşekden aşığa iner, dahı ferrâcesin eşeğün üzerine kor. Kendü su dökmeğe gider. Meğer bir herif bunu gözedürmiş. Ferrâceyi alır, gider. Hoca gelür; eşek üzerinde ferrâce yok. Dahı eşeğün arkasından semerini alır. Eşek semerin alınduğın görür, bağırur: Hoca aydur: “Gerekse bin kerre çağır, olmaz. Ferrâce/mi/ getür, semerün al!” demiş.

138.

Bir gün Hoca mescidde eşek sikerken üstine bir herif gelmiş. Hoca’ya: “Tû yüzüne!” demiş. Hoca ayıtmış: “Elümde işüm var; yoksa sana mescide tükürmeği öğredeyidüm.” demiş.

139.

Bir gün Hoca ‘Îmâd ile ava giderler. Hocanun elinde bir doğan varmış. Doğanı salıverürler. Doğan bir öküzün üstine konar. Hemân Hoca öküzün boynına bir ip takar; eve getürür, bağlayı kor. Bu öküzün sâhibi isteyürek gelür, bulur. Aydur: “Hay Hoca! Şu benim öküzüm. Niçün bağlayı kodun?” Hoca ayıtmış: “Bok yeme, be câhil! Benüm doğanum tutdı.” demiş. Âhir kâdıya varup kıssayı ‘arz ederler. Kâdı ayıtmış: “Hey Hoca! Doğan öküz mi alır?” Hoca ayıtmış: “Deveyi dahı alır! Sen cahil misin, taşağum!” demiş.

140.

Hocaya ‘İmâd aydur: “Hoca! Kaçan önüne bir yemek gelse düketince yersin; doymak bilmezsın. Bir mıkdar yedükden sonra vaz gel, eller gibi.” der. Hoca aydur: “Yâ, İmâd! Gel, ayağumun bir parmağına bir ip takayım. Ol vakıt ki çok yeyim, ipi çek; andan son-ra vaz geleyim.” der. Kavl ederler. İttifâk bir gün bir ziyafetde İmâd’la hâzır olurlar. Yemeğe sunaçak hinde Hoca’nun parmağında olan ipün ucına bir kedi ayağı dolaşur. Hoca bu kez yemeğe elin sunmaz. Hoca’ya: “Neçün yemezsiniz?” demişler. Hoca ayıtmış: “ ‘İmâd ipi çek-di, nece yeyeyim?’” demiş.

141.

Bir gün Hoca işemeğe oturur. İttifâk sikine bir arı konar. Hoca aydur: “Ancak olur! Eyü buldun bal alacak çiçeği!” demiş.

142.

Bir gün Hoca’ya sorarlar kim: “Bir cemâ’atun imâmını osursa ol cemâ’ata ne lâzım gelür?” derler. Hoca aydur: “Ne lâzım gelse gerek? Zâhir bir cemâ’atun imâmını osursa ol cemâ’ata sıçmak lâzım gelür.” demiş.

143.

Bir gün Hoca’nun bâzâr halkı akçasın muhkem bakarlar. Hoca aydur: “Ne ‘aceb bakdunuz! Yoksa ananızı sarrâf mı sikdi?” demiş.

144.

Meğer Hoca'nun sakalı ağarmış idi. Bir gün yolca giderken bir alay mahbûbe 'avratlar geçüp gider. Hoca'dur, sabr edemez dahi, ittifâk bunlara ulaşur. Bunlar aydur: "Hey kişi! Utanmaz mısın ki ak sakallı olasın? 'Ayıb değil mi?" Hoca aydur: "Ya ak köpek poh yemez mi?" demiş.

145.

Bir gün Hoca'ya bir herif ayıtmış: "Hoca! Gözüm muhkem ağrır. Hiç bilmezim n'eyleyim." demiş. Hoca ayıtmış: "Hemân çıkar." Herif aydur: "Hiç göz çıkar mı?" Hoca ayıtmış: "Vallâhi, yemindür! Geçende benüm bir dişüm ağrıdı, tâ kim çıkarımayınca râhat bulmadum." demiş.

146.

Bir gün Hoca konşulukdan bir kazan alır. Maslahatı yetdükden sonra içine bir küçük kazan koyup sâhibine götürür. Sâhibi aydur: "Bu nedür?" Hoca aydur: "Kazanunuz doğurdı; alun." der. Alurlar, giderler.

Bir gün Hoca'ya yine kazan lâzım gelür. İster; verürler. Bu kerre alır; artuk getürmez. Kazan sâhibi aydur: "Neçün getürmezsin?" Hoca aydur: "Kazan öldi." Herif aydur: "Hiç kazan ölür mi?" der. Hoca aydur: "Ya hiç kazan doğurur mı?"

147.

Bir gün Hoca'ya: " 'Avratun sikişür." demişler. Hoca ayıtmış: "Zâhir sikerüm ya! Sikilmeyen 'avratı n'eylerüm?" demiş. Ayıtmışlar: "Hay Hoca! Sözi anlamazsın. 'Avratını eller siker." demişler. Hoca ayıtmış: "Ya ben onun atası, karındaşı değilüm." demiş.

148.

Bir zamân Nasraddîn Hoca'ya ayıtmışlar: “Bir zamânda bir cemâ'at Hindî köleler ittifâk edüp efendilerinden kaçmışlar. Şehirde bir günlük yere gitmişler. Meğer bunlar bin âdem imiş. Yüz bin mil şehirde ırağ gitmişler. Aytuk bize kim erişür? demişler.” Nasraddîn Hoca ayıtmış: “Bunların birisi mil; bâkîsi n'eyler?” demiş.

149.

Bir gün Hoca hammâmda hânendelik ederken âvâzı, gülbengi kendüye, nefesi hoşça gelüp aydur: “Bana yazuk değil mi ki benüm gibi bir hûb nefes zâyî'ola?” deyüp hemândem hammâmdan taşra çıkar. Doğru bir mescide varur. Anun minâresine çıkar. Öyle vakt idi. Fi'l-hâl temcîd okumağa başlar. Meğer minâre dibinden bir kimse geçüp giderken görse, bir kişi öyle vaktunda minâreye çıkup durmayup temcîd yerür. Herifdür, baş kaldurup yukarı bakup aydur: “Hey nâsâz! Sende bu nâsâz âvâz ile bî-vakt temcîd vermek nedendür?” Hoca dahı temcîdden vaz gelüp minâreyi dolaşmağa başlayup aydur: “Ey n'olaydı bir sâhib-i hayr olaydı! Uşbu minârede bir hammâm yapaydı dahı bizüm gibi nâsâzları nâsâzlıktan kurtara idi!” dedi.

150.

Bir gün Nasraddîn bir vilâyetden geçüp giderken görse, bir alay 'avratlar gelin alup da giderler. Hoca ne idiğın bilmeyüp birinden sorup aydur: “Nedür bunun aslı?” deyüp söylerken Hoca'ya ol herif aydur: “Ne olsa gerekdür? İşte uşbu ortalıkda olan gelini bir herife gerdek edüp ol herif uşbu kızdı murâd alsa gerekdür. Aslı budur.” dedi. Hocadur, bir kerre tutup kahkaha ile güldi. Ayıtdılar: “Hay! Ne 'aceb güldün?” dediler. Ayıtdı: “Nece gülmeyeyim ki bunca vilâyet gezdüm, hiç böyle bir püzevengi çok vilâyete râst gelmedüm.” dedi.

151.

Bir gün Nasraddîn Hoca'ya aydurlar: “Hay! Ay yeni oldukça eskisin n'eylerler?” Hoca aydur: “N'eylese gerek? Eskiyecek paralarlar yıldız yaparlar.” dedi.

152.

Bir gün Nasraddîn Hoca, bir sabâh, şehirden çıkup gitmek murâd eder. Meğer bir devesi var idi. Kendüye aydur: “Bâri yayan gitmeden, şol deveyi bile alup merkeb edeyim; ana binüp huzûr-ı kalb ile gideyim.” dedi. İttifâk, yolca kâfile birle giderken, bir gün, devdür kükrer, Hoca'yı yere urup üzerine çıkar. Hoca'yı altına aldudka Hoca'dur, feryâda başlar. Halk-ı kâfile cem' olup Hoca'yı kurtarurlar. Ba'dehu Hoca'nun aklı başına gelüp aydur: “Müslimânlar! Gördünüz kim şol deve bana ne kadar cefâ eyledi. Lutf eylenüz, şol deveyi bana muhkem kayd u bend eylenüz, bârî şunu sikeyim, intikâmum alayım.” dedi. Bunlar ayıtdılar. “Hay Hoca! Allâh'dan korkmaz mısın ki bir hayvânı sikmek istersin?” Hoca aydur: “Siz durmayup âdemi sikersiniz. Ben bir deve sikicek ne lâzım gelür?” dedi.

153.

Bir gün Nasraddîn Hoca yumurtanun dokuzın bir akçaya alup bir diyârda dahı onın bir akçaya satardı. Hoca'ya: “Niçün böyle edersin?” dediler. Hoca aydur: “Ziyân da 'fâ'idedendür.” dedi.

154.

Bir gün Nasraddîn Hoca yolda bir ölmüş tavuk bulup ittifâk bunu yolar, âteşe koyup kebâb eyler. Halk Hoca'ya aydurlar: “Hay Hoca! Bir murdâr tavuk hiç yenür mi? Âdem boğazlamadı.” derler. Nasraddîn Hoca aydur: “Hey bâtıllar! Sizün boğazladuğunuz temiz-

dür de, ve sizün öldürdüğünüz temizdür de Tanrı öldürdüğü murdâr mıdır?” demiş.

155.

Sultân ‘Alâ’eddîn zamânında üç, ‘ilminde kâmil rûhbân zuhûr edüp, ‘âlemi seyâhat edüp gezerlerken bir gün Sultân ‘Alâ’eddîn’ün vilâyetine varurlar. Pâdişâhdur bunları dîne da’vet eder. Bu üç rûhbân aydur: “Bizüm her birimizün bir su’âli vardır. Eğer bu su’âllerimize cevâb verürseniz sizün dinünüze girelüm. Eğer siz dahı bize cevâb veremezsenüz bize mutî olur mısınız?” Bunlar dahı bu söze kâ’il olup mukayyed oldılar. Sultân ‘Alâ’eddîn dahı ‘ulemâsın, ve meşâyihin ve müftîsin cem’ eyledi. Aslâ bunların su’âline cevâb vermeğe kâdir olmadılar. Sulân ‘Alâ’eddîn gazaba gelüp ayıtdı: “Şol benüm bunca ‘Arab ve ‘Acem ve Rûm vilâyeti zabtımda ola, bunda, vilâyetün içinde ‘ulemâdan ve fuzalâdan ve meşâyihden bir kimse bulunmadı ki bunlara cevâb vere.” deyüp nidâ eyledi. Âhir içlerinden niçesi ayıtdılar: “Bu su’âle kimse cevâb veremez, meğer Nasraddîn Hoca ola.” dediler. Pâdişâhdan Hoca’ya âdem gönderdiler. Hoca’ya gelüp buluşdı ve ahvâli ana bildürdi. Hoca aydur: “Yâ! Şu nesneye cevâb veremediler mi?” deyüp, “Tez eşeğümü eğerlenüz!” deyüp eline ‘asâsın aldı. Dahı eşeğine süvâr olup doğru Sultân ‘Alâ’eddîn’ün sarayına geldi. İçeri saraya girüp Pâdişâha buluşdı. Pâdişâhdur, Hoca’ya sandal gösterüp “Otur!” dedi. Hoca Pâdişâha du’â kılp ayıtdı: “İşitdüm ki beni bir hizmete da’vet eylemişsiz, Pâdişâhum! Tâ ol hizmeti du’ânuz berekâtıyla yerine getirmeyince eşeğümden inmezem.” dedi. Vardılar, ol üç dâne keşişi getirüp Hoca’ya buluşturdılar. Hoca ayıtdı: “İmdi, su’âlünüz nedür? Söylenüz!” dedi. Biri evvelâ ilerü gelüp hemândem ayıtdı: “Dünyânun ortası evvelâ nedür?” Hoca hemândem eşeğinden inüp elindeki ‘asâ ile ilerü gelüp eşeğün önüne geldi; dahı eşeğün ön ayağın gösterüp ayıtdı: “İşte dünyânun ortalığı eşeğün ön ayağı durduğu yerdedür.” dedi. Keşiş ayıtdı: “Neden ma’lûm?” Hoca ayıtdı: “Eğer i’tikâd etmezsen işte şol elümdeki ‘asâ ile bu aradan dünyânun bir ucına ölç; ve sonra bir ucına dahi ölç. Eğer eksik gelürse ana göre söyle.” dedi. Hoca’-

dan keşiş bu sözi işidicek aydur: “Hiç bu dedüğün üzere dünyâ ölçülmek kâbil midür?” Hoca aydur: “Ya hiç dünyanın ortasını bilmek kâbil midür?” dedi. Bu kerre keşişün biri dahı gelüp aydur: “Bu gök yüzindeki yıldız ne kadardur?” dedi. Hoca ayıtdı: “Eşeğümün arkasında ne kadar kıl var ise o kadardur.” dedi. Ol keşiş ayıtdı: “Neden ma'lûm?” Hoca aydur: “Eğer inanmazsan gel, eşek üstindeki kılı say. Eğer gökdeki yıldızdan eksik gelürse ol zamânda sözünü söyle.” dedi. Keşiş aydur: “Ya hiç eşek üstindeki kıl sayılır mı?” dedi. Hoca aydur: “Ya hiç gökdeki yıldız sayılır mı?” Bu kerre keşişün ol biri ilerü gelüp Hoca'ya aydur: “Eğer benüm su'âlüme dahı cevâb verebilirsen cümlemüz imâna gelürüz.” dediler. Hoca aydur: “Hemân söyle, görelüm.” dedi. Hemândem keşiş ilerü gelüp Hoca'ya aydur: “Şu benüm sakalumun kaç dâne kılı vardır?” dedi. Hoca aydur: “Şol boz eşeğin kuyruğunda kaç dâne kıl varısa sakalunun dahı ol kadar kılı vardır.” dedi. Keşiş aydur: “Neden ma'lûm?” Hoca aydur: “Eğer inanmazsan say, gör.” dedi. Keşiş bu kavle râzı olmadı. Hoca da: “Eğer râzı olmazsan gel; bir kıl senün sakalundan, ve bir kıl eşek kuyruğundan yolalum.” deyüp başladılar. Keşiş gördi kim bu olur iş değil (deyüp), hem cânib-i Hakdan hidâyet erişüp hemân yoldaşların dahı çağırıp ayıtdı: “Ben imâna geldüm.” deyüp kelime-i şahâdet getürdi. Ve ol bir keşişler dahı cân u dilden imâna geldiler. Zîrâ kim bu emirde su'âl eden keşiş cümlesinün serçeşmesi idi. Hemân ol bir keşişler bunun imâna geldüğün göricek anlar dahı imâna gelüp Nasreddîn Hoca'ya bende oldılar.

156.

Bir gün Hoca karındaşına aydur: “Bir kerrecük bana ver e!” dedi. Karındaşı aydur: “Ne vereyim?” dedi. “Oğlancuklar verdüğün ver.” dedi. Karındaşı aydur: “Ya benden isteyeceğe gayrılardan istesen olmaz mı?” dedi. Hoca aydur: “Sen benüm karındaşum olasin, ver-meyesin, ya hiç gayrılar verür mi?” dedi.

157.

Bir gün Hoca bir karının iplik yumağın aldı. Karı der ki: “Adamlar! Bana büyük hayf oldu, ipek yumağımı aldılar.” dedi. Hoca da ol arada hemân hâzır idi. “Şol karının yumağın çıkarup eline veresin de yüzi karasın meydâna çıkarasın.” demiş.

157 bis.

Bir gün Hoca bir tana uğrılar. İttifâk sâhibi arar, bulmaz. Hoca ise bunu boğazlayup derisin saklamışdı. Bu kerre /sâhibi/, gördi ki tana bulunmaz, feryâd edüp: “Hay Müslimânlar! Bir öküzüm uğrıldılar. Bana hayf oldu!” deyüp ana, buna şikâyet eyledi. Hoca aydur: “Hemân tananun derisin çıkarasın da gidinün yüzün kara edesin!” dedi.

158.

Meğer Hoca kâdî iken üç kişinün bir hususda da'vâsı var idi. Bunlar birbirinden gizlü, uğrılâyınca, Nasraddîn Hoca'ya birisi bir halı getirür kim: “Da'vâyı benüm üzerime hükm eyle.” der. Hoca da halıyı alup da “Olsun!” der. İttifâk ol birisi dahı Hoca'ya yüz akça getirür: “Benüm üzerime hükm eyle!” deyü. Hoca andan dahı yüz akçayı alup ana dahı: “Olsun!” der. Bu kerre ol biri dahı bir balta getirür: “Benüm üzerime hükm eyle!” deyü. Hoca'dur, baltayı alup: “Olsun!” der. Hele bunlardur, üçi bile Hoca'ya gelürler. Evvelâ halı sâhibi Hoca'ya aydur: “Hoca Efendi! Hele benüm halımı gör e!” der. Yüz akçası olan aydur: “Hoca Efendi! Benüm bir yüzüme bak a!” der. Balta sâhibi aydur: “Hemân bunu balta gibi kes e!” der. Hoca ayıtdı: “Balta gibi kesmek kolaydı; ve senün hâlünü de bilürüm. Ammâ şu adamun yüzünden utanurum.” dedi.

159.

Bir gün Hoca bir vilâyete varur. Görse kim adamlarun her birinün olduğu evlerinün damları üzerinde birer dâne sancak dikilmiş durur. Hoca bunu göricek “ ‘Aceba bunun aslı nedür?’” dedi. Vilâyet adamlarından su’âl eyler. Ayıtdılar: “Bu vilâyetde kangı kişinün bir küp filorisi olsa evinün üzerine bir sancak diker.” dediler. Hoca’dur, bu vilâyetde birkaç zamân mütemekkin olur. İttifâk hemân-dem bir gün birkaç dâne küp satun alup içine bir vâfir çakıl taşı doldurduktan sonra üzerlerine birer dâne sancak dikdi. Mâbeynden bir iki gün geçdükdün, mubârek bayram ayı gelür. Meğer ol vilâyet halkınun ‘âdetleri bu idi kim kaçan bayram olsa ol cümle halk birbirini ziyâret edüp ol filori olan küpleri seyredelerdi. Bu kerre zamân geldi. Hep birbirine ziyâret gördiler. Nevbet Hoca’ya gelüp Nasraddîn’ün ziyâfetin yediler. Hoca da küpleri açup gördiler, ne görseler kim dop dolu küp içi çakıl taşı dolmuş durur. “Hay Hoca! Bu filori değül e!” dediler. Hoca aydur: “ ‘Aceb değül! Küpde yatduktan sonra, ya taş olmuş, ya altun olmuş.’” dedi.

160.

Bir gün Nasraddîn Hoca bir büyük torba içine yoğurt doldurup arkasına urup giderken yoğurt torba içinde o cânibe bu cânibe çalkalanur. Hoca aydur: “Arkamda bir hoşça dur! Yohsa şimdi seni endürür de sikerüm.” dedi. Hiç yoğurtdan cevâb gelür mi? İttifâk yoğurt birezden yine çalkanur. Hoca’dur hemân torbayı aşağı endürüp torbanun ağzın bir mıkdar gevşedüp hemândem zekerini içine sokup çıkardı. Bakup gördü kim sâfi beyâz yoğurt olmuş, aydur: “Âferîn! Çok yere girdün, çıkdun, ammâ hiç böyle bir yüzi ak çıkmadun!” dedi.

161.

Bir gün bir çiftçi çift için Tanrı'dan yağmur isteyüp el kaldurup du'â eder. Meğer kim Hoca ol arada hâzır idi. Yağmur yağmaz. Bu çiftçi Hoca'ya aydur: "Bir ağız du'âlu kimsesin. Bir du'â eyle! Haktâ'âlâ benüm çiftüme bir yağmur versün!" der. Hoca dahı el kaldurup du'â eder. İttifâk yıldırımlar ve şimşekler olup bir 'azîm yağmur yağar. Hoca da kaçup bir delüklüce kayanın kovuğına gizlenür. İttifâk, şimşekdür gelüp Hoca'nın üzerine yalabur. Hoca aydur: "Hey Allâhum! Kulun yanıldı; bir söz dedi. Ya bu çıra yakup kaya kovuklarını aramak ne zahmet?" dedi.

162.

Bir gün Hoca bir dâne doğan bir şinigün içine koyup üzerine bir muhkem nesne örtüp bağlar. Ba'dehu karısına aydur: "Bu kuşu bir Beğe armağan eletsem gerekdür. Bunu bir hoşça sakla." der. Hoca da kendü maslahatına gider. Bu cânibde karısı da kuşu açar, bakar. İttifâk kuşdur, kaçır. Hemândem kuşu bir taş urup öldürür. Yine evvelki gibi şiniğe koyup muhkem bağlayup, Hoca gelüp istedüğü gibi şiniği eline verür. Hoca'dur, alup gider. İttifâk bir Beğün önine getirür, kor. Hele Hoca'ya ri'âyet olunup aydur: "Hey Hoca! Nedür, bu şinikte ne vardur?" "Doğandur." der. Açarlar, görseler, ölmüş. "Ya bu av ne zaman avlar?" der. Hoca aydur: "Bu doğan gündüz avlamaz. Bu, âhir zamân doğanıdur, gece avlar." demiş.

163.

Bir gün Hoca ata binmek istemiş; binememiş. "Vay yiğitlik, vay!" demiş. Dönüp ardına bakar, kimse yok; yine ayıtmış: "Evvel de hırlı sikküğüm değül idin e!" demiş.

164.

Cambridge

Meğer bir gün Hoca ‘Arabistân’a varmış. ‘Ulemâ-i ‘Arab buna ziyâfet etmişler. Araya mes’ele bırakmışlar. Cümle mesâ’ile Hoca cevâb vermiş. Andan ayıtmış: “Benim dahı iki mes’elem var. Eğer bilürseniz Rûmîlerden siz yeğsiz; eğer bilmezseniz Rûmîler sizden yeğdür.” dedi. Anlar dahı bu kavle râzî olup Hoca ayıtdı: “Evvel-i mes’ele budur ki: Girdi gire. Girmedi gire. Ne girdi, ne gire. – İmdi cevâb isterim.” dedi. Anlar dahi fikr edüp cevâb verememişler. Yine Hoca’dan ma’nâsın sormuşlar. Hoca ayıtdı: “Girdi gire: Âdem Peygamber’dür kim Cennete girdi gire. – Girmedi gire: “Ümmet-i Muhammed’dür kim Cennete girmedi, girse gerek. – Ne girdi ve ne gire: Kâfîrlerdür ki giremezler.” Bu cevâbı işitdiler, cümle ‘ulemâ Hoca’ya tahsîn edüp: “Ol bir mes’ele söyle.” dediler. Hoca Nasreddîn dahı: “Es-semâ-i yıldızât, güneş doğar bataruhâ; ve fi’l-bahri balıkât, âdem görse kaçaruhâ; ve fi’l-cibâli şecerât, balta girse keseruhâ; ve fi’l-lahmi lân, Hoca görse yiyeruhâ. dedikde ‘ulemâ-i ‘Arab bunu işitdikde ‘âciz kalup Rmîleri kendülerden yeğ bilmişler.

164 bis.

Meğer Nasreddîn Hoca bir zamânda ‘Arabistân’a varmış. ‘Ulemây-ı ‘Arab bunu ziyâfet edüp ortaya mes’ele bırağurlar. Cemî’ine Hoca cevâb verir. Andan ayıtmış: “Benüm dahı bi mes’elem vardır; eğer bilürseniz Rumlıdan siz yeğsiz; ve eğer bilmezseniz Rumlı sizden yeğdür.” demiş. Bunlar bu kavle râzî olurlar; mes’eleyi Hoca’dan sorarlar. Hoca aydur kim: “Fi’l-bahri bâlîğât, adam görse kaçır hâ; ve fi’l cibâli şecerât, balta görse keser hâ; ve fi’l-lahmi nânün, Hoca görse yer hâ! Bu şâh-beytidür.” demiş. ‘Arablar bunu işidüp ‘âciz kalmışlar. Âhir Rumlıyı kendülerden yeğ tutmuşlar.

165.

Bir gün Hoca kara geyüp taşra çıkar. Halk ayıtmışlar ki: “Hoca! N’oldun, kara geyersin?” Hoca ayıtmış: “Oğlumun babası öldi; anun yasın tutarın.” demiş.

166.

Bir gün Nasraddîn Hoca bir minâre dibine gelür, “Hoca! Buna ne derler?” demişler. Hoca ayıtmış: “Ne olsa gerek? Yaş kuyudur, güne karşı kurıdıyorlar.” demiş.

167.

Bir gün Hoca bir damdan aşağı işeyü durmuş. Bir herif gelmiş. Hoca bunu gördüğü gibi sidiğin kesmiş. Ol herife aydur: “Umardun ki sidiğümü urgan edinüp yukarı çıkasın.” demiş.

168.

Bir gün bir herif bir yerde akça göme komış. Hoca bunu görüp seğirdür. Akçayı çıkarup almış. Ol herif dahı bunu gözedürmüş. Ardına düşmüş. Kova kova Hoca bir mescide kaçar. Anda dahı kurtulamayup minâreye çıkmış. Ol herif yine ardına yeter. Hoca görür kim kurtuluş yok, hemân kendüyi minâreden aşağı atar. Uyanup görse düş imiş.

169.

Nasraddîn Hoca’ya ayıtmışlar: “Hoca! Fârisî mî-dânen?” Ayıtmışlar: “İmdi söyle görelüm.” Andan Hoca aydur: “Dağda gezer tavuk, men ne-bâşem. Âdem uşür olıcak sovuk, me ne-bâşed.” demiş.

170.

Bir gün Hoca İnegöl'e varur. Meğer kış günü imiş. Bakup görse karşudan bir herif gelür. Hoca tez varur; bu herife görüşür. Andan ol çekilür, dura varur; bu çekilür, dura varur. Ol herif aydur: "Billâhi! Sormak 'ayıb değül. Sen kimsin? Bilmedüm." Hoca aydur: "Ben dahı seni bilmedüm." Ol herif: "Biz görüşdük e!" Hoca aydur: "Bakdum, gördüm, borkün borküme benzer; kaftanun kaftanuma benzer; vallâhi seni ben kendümi sandum." demiş.

171.

Hoca öldükde makbereye eletürler. Halk gitdükten sonra Münker, Nekîr gelüp su'âl kılurlar. Hoca aydur: "Bir akça verün deyivereyin." Anlar dahı bir topuz urmuşlar. Hoca da aydur: "Cânum Zebânî Efendi! Şöyle eylesen ki bir dahı makrebenüze bir âdem gel-sün." demiş. Uyanup görse meğer düşi imiş.

172.

Meğer bir gün Hoca'nun akçasın uğurlamışlar. Hoca aydur: "Yâ Rabbi! Şu senün neye ihtiyâcun var ki benüm akçamı ellere aldurasın?" deyüp kalkar, mescide varur. Buldığı hasırı, halıyı devşürür, evine getirür. Meğer ol demde deryâda bir gemi giderken rûzigâr muhâlif olur. Bunun içindeki kişiler Hoca'ya akça adarlar: "Eğer bu belâdan kurtulursak..." deyü. Kudret-i ilâhî râst kenâra çıkarlar. Gelüp ol akçayı Hoca'ya verürler. Hoca aydur: "Allâh, Allâh! Bu gece açuk yatmağıla yine akçamı gönderdün!" demiş.

173.

Bir gün Hoca ile balık avına giderler. Suya ağ salarlar. Hoca götürür, kendüyi ağ içine atar. Ayıtmışlar: "Hay Hoca! N'eylersin?" "Vallâhi ben beni balık sandum." demiş.

174.

Hoca, meğer bir gün köye varur. Bu köy halkı gelüp aydurlar: “Fakı isen gel berü, bize bir cenâze namâzı kılıver!” demişler. Bu dahı varup bir ölü namâzın kılıverür. Ammâ hemân bir tekbîr getürür. Buna akça verürler. Alur, gider. Meğer bu köylülerün biri şehirde namâz kılmış imiş. Bunlara aydur: “Cenâze namâzı böyle olmaz. Dört kez tekbîr getürürler.” demiş. Bunlar dahı Hoca’nun ardından erişmişler. “Bize yanlış kıldun.” derler. Hoca aydur: “Ölünüz öleli kaç gündür?” Bunlar ayıtmişlar: “Beş gündür.” Hoca ayıtmiş: “Bayat ölünün namâzı böyle olur.” demiş.

175.

Nasraddîn Hoca bir gece ‘avratına aydur: “Bire karı! Tez dur, mum yak!” demiş. Karı ayıtmiş: “A koca! Mumı şimdî söyündürdüm, n’edersin?” Hoca aydır: “Behey emcüğün sikdüğüm! Tez dur, mum yak! Hâtıruma bir beyt geldi, yazayın.” demiş. Durup yakmış. Hoca’ya kağıd, divid, kalem getürmiş. Hoca bir zamân yazmış. Âhir fâriğ olıcak ‘avrat ayıtmiş: “Bu yazduğun beyti oku, dinleyelüm!” demiş. Hoca aydur: “Yeşil yaprağ arasında/kara tavuk/kızıl burun mî-küned.”

176.

Bir gece Nasraddîn Hoca’ya ayıtmiş ‘avratı: “Koca! Gel, bu geceyi ihyâ edelüm. Tîr ü kemân oyununda gazâ sevâbın bulalum.” demiş. Hoca aydur: “Öyle mi, karı? Hoş ola!” Hele yatmışlar. Hoca durmuş; karısının bir def’a gönlin almış. Bir iki def’a dahı eylemişler. Birez vakit geçmiş. Yine Hoca/yı/ tahrîk etmiş, durmuş. Bir dahı işler. Mâ-hâsıl bir gece Hoca ‘avratı şöyle ihyâ etdürmüş ki Hoca’nun mecâli kalmamış. Âhir karısına arkasın döner, yatur. Birez vakit geçmiş. Karısı yine Hoca’ya ayıtmiş: “A koca! Dur a! Bir def’a dahı iş üzerine gel!” Hoca bir osurmuş da hiç tınmamış. ‘Avrat yine

söylemiş. Gine osurmış. ‘Avratı: “N’eylersin, koca?” demiş. Hoca ayıtmış: “N’eyleyeyim? Ot dükendi, top atarım.” demiş.

177.

Bir gün Hoca’nun oğlu aydur: “Eller şiir söyler; ben de söyle-rin.” deyü durur, gider. Meğer karşuda, ağaç dibinde bir bınar var imiş. Hoca’nun oğlu Abdal ‘Alî dahî anda varur. “Fikr etdüm ağaç + Ağaç dibinde bir bınar” Aydur: “Eyü şiir ayıtdum.” deyüp söyledü-ği sözi gelür, anasına deyüverür. ‘Avrat dahî Hoca’ya der. Hoca dahî aydur: “Mahalle halkın cem’ edelüm; yedürelüm, içürelüm, oğlumuz ‘akıllu olduğı şükrânesi.” deyüp andan halkı cem’ ederler; yedürür-ler, içürürler. Andan ol sözi halk katında okur. Halk gülüşürler. An-dan oğlanun anası aydur: “A kurban olayım bülbül dilüne!” der. Hoca bu sözi işidicek aydur: “bok yeme; hey emcüğünü sikdüğüm! Oğlana göz değürürsin.” demiş.

178.

Bir gün Hoca’nun ‘avratı çaya espab yumağa gider. Hoca da bi-le gider. ‘Avratı giysi yurken, ayağında donı yoğımış; meğer dilağına yengeç yapışmış. “Meded Hoca! Dılağıma yengeç yapışdı.” der. Ho-ca da “Katlan karı! Göreyim.” der. Açar. Hoca eğilür, bakar. Görse, kısacıyla pek yapışmış. “Katlan karı! Üfleyeyim.” der. Eğilüp de üf-ledüğü gibi hemân bir kısacıyla dahî dudağına yapışur. Karı ise aci-sından osurmağa başlar. Hoca feryâd edüp: “Meded, cânım karı! Sen üfleme. Senün nefesün pek kokar ancak.” der.

178 bis.

Bir gün Nasraddîn Hoca düşinde uyurken bir küp mal bulur. Sevindüğünden döşeğe sıçar. Uyanur; görür, döşek tamâm olmuş. “Hay meded! Veresim(?) mukarrer, ammâ altun mâfiş ancak.” demiş.

179.

Bir gün Hoca Sivri-Hisâr'da baltasın sanduğa koyup kilitlemiş. 'Avradı aydur: "Niçün baltayı sanduğa korsın?" demiş. Hoca: "Kedi almasun." der. 'Avratı: "Kedi baltayı alır mı?" demiş. "Be hey 'avrat! Buçukluk ciğeri [alan], on akçelik baltayı almaz mı?" demiş.

180.

Bir gün Nasraddîn Hoca düğüne varur. Düğüne gelen kibârı se-rîre teklîf ederler. Nasraddîn Hoca'ya kimse teklîf eylemez. Karnı da aç. Hele ne hâl ise yiyüp kalkar gider. Bir gün yine Nasraddîn Hoca'yı düğüne çağırurlar. Bu kez varur, kiminden kürk, kiminden kavuk, kiminden kaftan, kiminden kuşak, kiminden at, pusat, eğerli, sîm raht ile ve atınun yanında bir sarrâç (?) hele kalkup süvâr olur. Ba'dehu düğüne vardukda halk ayağ üzere dururlar ve Hoca'yı se-rîre teklif ederler ve istikbâl ederler, ve "Buyurun!" deyüp ta'âma sunmaz tâ Hoca ta'âma sunmayınca. Hoca da bu ta'zîm ve tekrîmi görüp kürkinün yenlerine: "Ta'âmı ye!" deyü hitâb eder. Halk aydur: "Behey Efendi. Hiç esbâb ta'âm yer mi?" derler. Hoca aydur: "Şimdiki zamânda rağbet ağniyâyadur, fukarâya değüldür." deyü cevâb verir.

181.

Bir gün Temürlenk hammâma girer. H^wâce'yi da'vet eder. H^wâce dahı hammâma varup buluşur. Temur Şâh H^wâce'ye vâfir ta'zîm eder. "Hay H^wâce! Beni satsalar ne kadar akça ederüm?" der. H^wâce dahı: "Kalk, karşumda yörü bakayım." der. Temür kalkup ilerü gidüp gelür. "Ay Hoca! Söyle." der. Hoca dahı: "Altmış akça edersin." der. Temür Şâh: "Be Hoca! Benüm peştimâlum dahı ziyâde eder." der. Hoca: "Ben dahı anı derim." demiş.

182.

Nasraddîn Hâce görse bir davulcu davul çalar. Varur, aydur: “Getür, göreyim, ben de çala bilürmiyem?” deyü elinden alır. Biraz çalar. Hemân bir değirmen var idi, ol değirmen içine girüp bir zamândan sonra bir kaç ayular geldiler; ol değirmen unın yemeğe başladılar. Hâce bunları görüp davulu çalmağa başladı. Ayular oynamağa başladılar. Meğer bir koca, eşeğine çölmek yükletmiş giderken davul sesin işidüp: “Belki düğün vardır?” deyüp “Varayım, aş yeyeyim.” deyüp geldi. Gördi bu davul değirmende çalınur. Kapuyı açdı. Hemân ayular çıkup gitdi. Hemân Hâce çölmekcinün yakasın alup: “Bu ayular oynarken sen neye kaçurdun? Tez bul!” dedi. Herif söz bulamayup /Hâce eşek ile çölmeği elinden alup/çölmeği/hep/kırdı. Eşeğe odun yükletdi. “Sen bu yoldan git; ben bu yoldan gideyim.” deyüp salıverdi. Seğirderek evine geldi. Görse, eşek gelmemiş. Karısına ayıtdı: “Hiç eşek geldi mi?” Karısı: “Gelmedi.” dedi. “Hele şükür ben andan evvel geldim.” deyüp eşeği karşı gitdi. Bulamayup bir kişiye sordı. Ol kişi: “Gördüm. Senün eşeğin felân yerde kâdî olmuş.” Hemân eteğine bir mıkdar arpa alup kâdî/önine/girdi. Öninde: “Arpa! arpa!” demeğe başladı. Kâdî: “Görün! Şu delü mi-dür?” dedi. Hâce ayıtdı: “Söylemeyi ko da, semerün n’etdün?” dedi.

183.

Nasraddîn Hâce bir gün kasâvet ile gelürken bir kariya rast gelür. “Hay Hoca! Nerden gelürsin?” der. Hâce aydur: “Nerden gelsem gerek? Cehennemün dibinden gelürüm.” der. Karı (ay)dur, hemân ağlamağa başlar: “Hiç benüm oğlumı anda gördün mi?” der. Hâce ayıtdı: “Gördüm. Borçlu olmuş; Cennet kapusunda bakla satar.” dedi. Karı ayıtdı: “‘Aceb borcu çok mı ola?’” Hâce: “Bin akça.” dedi. Karı bir devletlü kişünün karısı idi, ve kocası evde yok idi. Varup bin akça getürüp hemân önine koydu. Karı ayıtdı: “Ne zamân gidersin?” Hâce ayıtdı: “Şimdi giderim.” Karı ayıtdı: “İşte bin akça, ve bir kat çamaşır. Götürüver!” dedi. Eve gelüp görse, kocası gelmiş. Karı ayıtdı: “Oğlumdan haber aldım. Cehennemde borçlu ol-

mış. Bin akça gönderdim.” der. Hemân herif: “Kimünle?” Karı ayıtdı: “Hâce ile.” “Kanı? Ne yana gitdi?” deyüp hemân ardında düşdi. Hemân Hâce gördi herif geliyor, bir değirmen içine girüp ol değirmenciye ayıtdı: “Şu gelen çavuşı gördün mi? Seni asmağa gelür.” Hemân değirmenci: “Hay! N’edeyim?” Hemân Hoca: “Getür esbâbunu ben giyeyim. Sen de benüm/esbâbımı/giy. Şu ağaca çıkup otur.” deyüp, değirmenci bunun esbâbın giyüp ol ağaca çıkup oturur. Herif geldi, gördi, Hoca değirmencilik eder, gayrı kimse yok. Hemân Hoca göziyle ağaca işâret eder. Hoca gördi; değirmenciye Hoca kıyâs edüp atın, donın Hoca’ya teslim eyledi ve yukarıya çıkıdı. Hemân Hoca herifün esbâbın giyüp atına binüp karşı durup: “Hay Ağa! Sana benzer miyim?” deyüp revâne oldu. Hemân değirmenci: “Bu beni öldürür!” deyü kendin ağaçdan bırağup öldi./Çavuş da/hemân ağaçdan inüp baş açuk, yalın ayak, esbâbı yok eve geldi. Karısı: “N’eyledün?” dedi. “Vardım, Hoca’ya buluşdum. Haber aldım. Gerçek imiş. Atı, donu ben de gönderdim.” dedi.

184.

Bir gün Hoca satmak için bir sığır boğazladı. Ahşama değin bir akçalık satamadı. Âhir köpekleri cemî’an bir yere derüp her birine bir pâre et verüp deftere yazar; bunlara bir ay va’de verür. Va’de tamâm olduğu gibi köpekleri yine bir yere derer; bir boş damun içine kapar; bunlardan akça ister. Hoca’nun yüzine bakar, n’eylesünler, hayvândur. Hoca aydur: “Bakmak ile olmaz. Eti yedinüz, şimdi bakarsınız.” deyüp köpekleri ol kadar döğer kim bunlar kalkışmağa başlar. Meğer bu damun dıvarı üstinde bir taş var idi. İttifâk ol taşun altında bir kese filori var idi. Köpeğün birisi kalkurken ol taş düşürdi. Kese yarılıp filori saçıldı. Haca filoriyi alup köpekleri salıverdi, dahı ayıtdı: “Hay şöyle! Behey zavallular! Evvelden inkâr etmeyüp versenüz olmaz mıydı?” dedi.

185.

Nasraddîn'e sordılar: "Kıyâmet kaçan kopar?" Hoca aydur: "Ka-
 çan benim karım ölür, ol zamân küçük Kıyâmet kopar. Ben öldük-
 de büyük Kıyâmet." dedi.

186.

Nasraddîn Hâce bir gün bir kuyudan su çekerken görse /ayun/
 sûreti su içinde. Hemân gelüp: "Karı! Ay kuyuya düşmüş. Bir çengel
 ver bana çıkarayım." der. Karı çengeli verür... Hoca kuyuya salar.
 Hemân çengel bir taşa ilişür. Çeke görür, olmaz. Bir kerre yine ik-
 dâm edüp pek çeker. Çengel taşdan çıkup Hâce arkası üzere gelür.
 Görse, ay yerinde, karşı durur. "İşte gördün mi? Ay yerine geldi."
 dedi.

187.

Meğer Nasraddîn Hâce'nün karısı bir ulu suda çamaşır yurken
 ırmağa düşdi. Hâce ol ırmağın yukarı başın arar. Bir kişi ayıtdı: "Ne
 ararsın?" Hâce ayıtdı: "Karıyı suya aldurdum, anı ararum." Ol âdem
 ayıtdı: "Suyun yukarusın arama, aşağısın ara." der. /Hâce/ "Benüm
 karım inadcıdur, yukaru gider." der.

187 bis.

Bir gün Hoca bir su kenârında uyumağa yatur. Kendüni ölmüş
 tasavvur eder. Bir herif dahı gelür: "Hay kişi! Bu suyun geçidi ne-
 redendür, bilür misin?" dedikde Hoca aydur: "Ben sağ iken yuka-
 rıdan idi, ammâ şimdi bilmezim, kandadur?" demiş.

188.

Nasraddîn Hâce'ye ayıtdılar. "Senün gelinün gezegendür." dediler. "Eğer gezegen olsa bize de gelürdi." demiş.

189.

Meğer Nasraddîn Hâce'nün dört karısı /kardaşı/ var idi. Bir gün Hâce hasta olur. Kardaşlarına haber verürler: "Hâce öldi." derler. "Felân yerde." derler. Meğer kardaşlarına vasiyyet etmiş kim: "Her kaçan ben ölüsem siz götürün." demiş. Vasiyyetin tutup Hâceyi götürüp girdiler. Meğer bir su geçidi var idi. Meğer ol yere geldükde kimi öte gider, ve kimi beri arar; geçidi bulımazlar. Hâce hemân başın kaldurup: "Biz sağlığımızda şu yoldan geçerdük." der.

190.

Bir gün Nasraddîn Hâce barada giderken: "Kendi kendim yavukılmayım." deyü götine bir kabak bağlar. Biri dahı gelüp usulla bu kabağı çalup kendi götine bağlar, ve önine geçer. Hâce görse kendi kabağı bu herifin götinde; hemân: "Şu önümde giden Nasraddîn Hâce'dür, 'aceb ben kimim?'" der.

191.

Nasraddîn Hâce bir gün sabâh namâzın kılmağa mescide varur. Tekbîr getirüp kılar. Hiç durmayup tekbîr getirür. Biri aydur: "Hâce! Sabâh namâzı dört rek'atdur. Sen ne çok kıldun!" dedi. Hâce: "Anun için çok kıldum ki Tanrı'yı borçlu eyleyem." der. – Estağfirullâh!

192.

Bir gün Nasraddîn Hâce değirmenden eve geç gelür. Görse od, mum yok. Hemân balta aradı. Bulımayup eline bir kepçe girdi. Balta sanup oduna vurdı. Hemân sapı elinde kaldı. Hemân aramağa başladı. Aydur: “Ey benüm Tanrı’m! Bana baltamı buliver, sana bir şinik buğday vereyim.” dedi. Hemân kepçenün başı eline girdi. “Hoş Tanrı’sın! Buğday adadukları gibi şiniği eline iletidin.” der.

193.

Bir gün Nasraddîn Hâce’den birkaç sühteler gelüp yoğurt isterler. Hâce “Yokdur” deyü cevâb eder. Bunlar gitdükdün sonra evden bir boş tas alup bunların ardından seğirdüp: “Durun!” deyü çağırır. Bunlar dururlar: “Bize yoğurt getirür” deyü. Hâce gelüp aydur: “Şu tası doldurup size vereceğidüm.” dedi.

194.

Nasraddîn Hâce, şehrin kâdîsi bir gün vâkı’a görüp bunu çağırur, “Ta’bîr eyle” deyü. “Hinzîr yavruları gördüm.” der. Hâce aydur: “Kendi sıfatundur.” Kâdî incinüp... Hâce gelür. Birazdan Hâce küpde sûretin görüp: “Hay karı! Küpe uğrı girmiş. Var, kâdîden bir murassala getir.” der. Karı varup getirür. Hemân eline alup, görse elinde anun da bir murassala var. Hemân: “Gördün mi? Kâdî iki yüzli imiş. Bir de buna vermiş.” deyü kâdîyi getirüp gösterür. Kâdî aydur: “Kendi sûretündür.” der. “Ya çün öyledür, ol vâkı’a tâbirinde niçün incindün?”/der./.

195.

Nasraddîn Hoca'yı bir gün evlendirürler. Düğünde halk pilav ve zerde yerler. Zavallı Hoca'ya kimesne: "İlerü gel, zerde ye!" demezler. Ahşam: "Hoca'yı gerdeğe koyalum." derler. Hoca aydur: "Sabahdan sarı aşı kim yedi ise o girsün; ben girmem." demiş.

196.

Nasraddîn Hâce bâzâra bir çanak yoğurt götürür. Vâfir sinek üşer. Hemân kâdiye sinekten şikâyete gider. Kâdi aydur: "Her nerede bulursan, vur öldür." der. İttifâk kâdînun başına bir kaç sinek durur. Hemân kâdînun başına bir odun vurur.

197.

Bir gün Hâce'nün peynirin uğrularlar. Hemân varup çeşme yanında oturur. Aydur/lar/: "Ne oturursın?" der/ler. "Zâhir peyniri yeyen suya gelür." der.

198.

Bir gün Nasraddîn Hâce ekin ekerken iki kişi gelür. Aydur: "Hâce! Ne ekersin?" Aydur: "Deve tohumı." der. Bir gün Hâce görse tarlaya katar deve girmiş; hemân bunları eve götürür. Bir zamândan sonra sâhibi bunları arayarak gelüp Hâce'nün evinde bulur. Almak istedi. "Bire! Ne söylersin? Ol develer kendi elimle ekdiğim tohumdan hâsıl oldu." Bunlardur, kâdiye geldiler. Herif: "Deve benümdür." der. Hâce: "Benüm tarlamda hâsıl oldu." der. "Var, şâhit getir." der. Hâce varup şâhidleri getirüp bunlara su'âl eyledi. Bunlar ayıtdı: "Biz deve tohumı ekdüğün gördük." derler. Develer Hâce'nün olur.

199.

Nasraddîn Hâce'nün bir ineği var idi. Hiç süti olmazdı. İttifâk bunu dellâla verür. Dellâl satarken: "Hoş, sütlü inekdür; ve kaymağı üstinde kedi yürüse batmaz." der. Hemân dellâlin elinden alup eve doğru revâne olur.

200.

Nasraddîn Hâce bir gün bir 'Arab alup hammâma iledür. Bunu dokuz kalıb sabun ile yur; aslâ ağarmaz. Hemân: "Çok boyacıya râst geldüm; aşk olsun seni boyayana!" der.

201.

Berlin III

Bir gün Hoca köyden, pazardan gelürken Hoca'yı yolda harâmiler râst gelüp soyarlar. Gâyet gazaba gelüp: "Ey Rabb ül'âlemîn olan Allah! Ben ihtiyâr âdem olup hem üşürüm, hem setr-i 'avret edecek şey'im yokdur. Hânem uzakdur." deyüp seğirderek hânesine gelürken bir serd havâ çıkup ve hem yumurta gibi dolu yağmağa başladı. "Bu soyulma yetişmedi." derken aşının orta/yerine/bir dolu râst gelüp başını yara kodı. Hânesi de yakın kalmış idi. Hemân kanı akarak 'uryân seğirdüp hânesine düşdi. Hemân karısından: "Tez, karı! Havanelini bana getir." deyü taleb edüp, karı havanelini getirüp eline verdi. Hemân alup kapunun aralığından elini havaneliyle çıkarup doluya hitâb ederek dedi ki: "Benim başımı yarmak hüner değildir. Götün var ise bunun başını yar." deyüp çağırınca hânesinin karşısında bir siyâh 'Arab dilenir idi. Hemân işidüp Hoca'ya dedi ki: "Yâ Hoca! Sen 'ulemâdan olup kiminle gavgâ edersin? Bu sana münâsib değildir." deyince hemân gazaba gelüp: "Sen sus!/ Ben/senin sâhib oldığın Rabb ül-'âlemîn senin yüzünü neye döndermişdür? Bir aynaya bak." dedi.

201 bis.

Nasraddîn Hâce bir gün Ka'beye varur. Kapusunun halkasına yapışur, çalar. Aydur ki: "Tanrım! Aç. Evünde misin?" der. Bir hâdim 'Arab gelüp buna: "Bire küfürgâh!" der. Hâce aydur: "Eğer küfürgâh olaydım benüm de senin gibi yüzüm kara olurdu." der.

202.

Nasraddîn Hâce sarımsağı gündüz diker, gece çıkarup başı altında saklardı. Bir gün Hâceye aydur/lar/: "Neçün böyle edersin?" derler. Hâce aydur: "Her kişünün rızkı başı altında gerek." der.

203.

Nasraddîn Hâce'ye aydurlar: "Neçün bu dünyânun halkı o yana, bu yana giderlerdür? Cümlesi bir cânibe gitmezler?" derler. Hâce aydur: "Eğer bir cânibe gidelerdi, dünyâ ol tarafa devrilürdi." demiş.

204.

Nasraddîn Hâce bir yere konuk olur. Ta'âm getirüp yendükden sonra ayıtdılar: "Hâce! Bize bir tebâreke sûresin oku!" derler. "Hemân bizi tebârekeye sıkman, ilâhî söyleyelüm." der.

205.

Nasraddîn Hâce bir gün kuyudan su çekerken kuyu içinde, meğer ramazân on beşi idi, ayı gördi. "Bolay ki gözüme giresin!" dedi.

206.

Bir gün Hoca konşuluğında bir eşek alup dağa oduna giderken yolda bir taşkın çaya uğrayup üzerinden geçerken akındı eşeği toparlayup alup gider. Hoca çâre edüp eşeği kurtaramaz. Ol kasâvet ile eve gelüp otururken eşek sâhibi gelüp Hoca'dan eşeğin ister. Hoca aydur: "Fülân çaydan geçerken eşeği akındı alup gitdi." / /

Kâdî Hoca'dan şâhid ister. Hoca aydur: "A Efendi! Ol zamânda hâzır âdemler olaydı, kimi eşeği başından, kimi kuyruğundan, kimi ayağından tutup kurtarurlardı." der.

207.

Ms. Brit. Mus. No. 105

Bir gün Hoca hânesine birkaç dânişmend müsâfir getürür. Eve geldikte bunları kapuda koyup içerü girer. Hatunına haber verüp: "Ta'âm var mı?" dedikte hatun dahı: "Behey Efendi'. Evde od yok, ocak yok, bişürecek bir dâne yok." deyü cevâb verür. Pes Hoca dahı der ki: "Ey hatun'. Var, dânişmendlere: 'Hoca evde yok' deyüver, gitsinler." Avrat dahı çıkup: "Ey Efendiler! Hoca evde yokdur." dedikte anlar dahı: "Be cânım! Hoca şimdi bizimle geldi, içerü girdi." derler. 'Avrat 'âciz olup sükût eder. Hemân Hoca içerüden: "Bire câhiller'. Câ'izdir ki bir evin iki kapusu olup birinden girüp birinden çıkup gide." deyü cevâb verür.

207 bis.

Bir gün Hoca taşradan gelüp görür: Hatunı bir büyük tancara âteş üzerine koyup kaynadur. Hoca sandı ki karı ölmüşleri cânıçün aş pişürür. Evden taşra çıkup imâm ve mü'ezzin ve cemâ'ta haber eder: "Evde ta'âm pişürmişler. Gelün, varalum yeyelüm." Cemâ'at: "Hoş!" deyüp Hoca ile eve gelürler. Hoca aydur: "Siz kapuda durun. Ben içerüye gireyim; ta'âm olduysa haber vereyim." deyüp Hoca içerüye girüp görür meğer karı iplik kaynadur imiş. Açmaz, kor.

Bir zamândan sonra kapu kakarlar: “Hoca nice oldu?” deyü sorarlar. Hoca cevâb vermez. Yine bir dahı çağırurlar: “Nece oldu? Hoca bunda mıdur?” derler. Hoca içerüden cevâb eder ki: “Bunda değildir.” Cemâ’at aydurlar: “Hoca sen değil misin? Neçün yalan söylersin?” Hoca aydur: “Ta’âm vardur dedüğimde inandunuz, ye şimdi, bunda değildir dedüğimde neçün inanmazsınız?” der.

208.

Meğer bir gün Nasraddîn Hoca pazarda giderken bir ‘avrat gördi. Hemân bu ‘avratun önine geçüp dedi kim: “Hay! Bola am satar mısın?” Ol ‘avrat dedi kim: “Vay! Şol er delürmiş!” Nasraddîn Hoca ayıtdı: “Ya sik alur mısın?” dedi. ‘Avrat dedi kim: “Vay! Şol er gerçekden delü olmuş ancak.” dedi. Nasraddîn Hoca ayıtdı: “Behey emcüğün sikdüğim! Ya am satmazsın, sik almazsın, pazarda ne maslahatun var?” demiş.

209.

Bir gün Nasraddîn Hoca/nun/ mahallesinde bir meyit olur. Hoca’yı da’vet ederler. Hoca dahı “N’ola” deyüp bunlar ile varup meyyiti yuyup kefenleyüp taput içine koyup namâzın kılup götürürler; kabrine getirürler. Hoca aydur: “Varın, siz bana hakkım verünüz, ben defn ederim.” deyüp bunlar dahı “Ma’kûl” deyüp Hoca’yı teslim edüp giderler. Hoca hemân bunlar gitdüğü /gibi/ tabuta bir ip bağlayup sürüyerek, bir akar su varımış, anda dereye saluverüp gelür gider. Gelüp mahalleye aydur: “Ol âdem ‘aceb ne sevâb işlemişdür? Yâsin okurken taput ile ölüsün göğe çekdiler.” der. Bunlar dahı gerçek sanup inanurlar. Bir gün biri köyden gelürken görse, dereye bir çalıya bir taput ilişmiş. Varup açup görseler, dünki gün Hoca’ya teslim etdikleri meyitdür. Hele, ne kıssayı dırâz edelüm? Köyde defn ederler. Gelüp ahvâli cümleten Hoca’ya nakl ederler. Nasraddîn, tez-yed, cevâb bunu bulur kim: “Göğe çıkarken, Allâh bilür, ne boh yemişdür? Yine incinüp aşğa bırakmışlardır.” der.

210.

Bir gün beş on ‘avrat bir suyun kenârında durmuşlar; öteye geçmeğe yol bulamazlar. Hemân Nasraddîn Hoca bunlara râst gelür: “Ne durursunuz?” deyüp su’âl eder. ‘Avratlar aydur: “Sana birer akça verelüm; bizi bu sudan geçür.” derler. Hoca hemân ediğın ve tomanın çıkarur, baldırın açup bunları bir bir geçürür. Sonraya bir koca karı kalur. Bunu alup, karınun gönline şübhe gelür: “Şu zagal koca öte geçe bana bir adı(?) yavuzluğı ede; bârim ben kendözüm bildireyim.” deyüp aydur: “Bak a Hoca! Beni bilür misin; kimim?” der. Hoca: “Kimsin?” der. Karı aydur: “Ben senün koşun Edhem anasıyım.” Hoca aydur: “Gerek imâm anası ol. Ben seni kıyıda sikerüm deyüp kıyıdan çıkarup karunun ayakların kaldurup bir muhkem sıkıçalar. Hoca hazzından osurur. Karı: “N’eyledün?” der. Hoca aydur: “Aminun lezzetinden götümün damağı çatlayı yazdı.” der.

211.

Bir gün Hoca’ya mescid içinde: “Hay Hoca! Kerem eyle, bize bir ‘aşir Kur’ân okuyuver.” dediler. Hoca bunlara: “Yeri değıldür.” dedi.

212.

Bir gün Hoca bir ağaca çıkar. Babucın dahı bile alur. Hoca’ya ayıtdılar. “Hay Hoca! Yukarıda babucı n’eylersin?” dediler. Hoca aydur: “Belkim andan öte yol düşe, gitmeğe lâzım gele.”

213.

Bir gün Nasraddîn Hoca’nun kulu kaçur. Hoca vâfir arur. Bundan aslâ nâm nişân bulamayup me’yûs olup dönüp evine gelüp karısı ayıtdı: “Ey Hoca! Köle nice oldı?” deyüp su’âl eder. Hoca cevâb

edüp: “Nice olsa gerek? Her kanda gitse köledür. Eğer kaçmasa idi ben anı âzâd etsem gerek idi. Kendüye gadr etdi.” demiş.

214.

Hoca Nasraddîn satranç oynamak bilürmiş. Ammâ ana buna oyun geldükçe ta’lim edermiş. Ammâ bir gün ‘avrat talâğına yemîn eder ki: “Bir dahı oyun gelürse deyüvermeyeyim.” Ammâ bir gün bir yerde varup görür kim satranç oynarlar. Durup seyr ederken bir eyü oyun düşer. Ammâ görür ki anı oynamayup gayrı oyun oynasa gerek. Hemân duramayup aydur: “Bire! Ferzi şu cânibe gel kim mat edersin.” dedükde ol âdemler ayıtdı: “Hay Hoca! Kanı sen ‘avrata yemîn eyledün idi?” derler. Hoca aydur: “Hemân siz benüm ta’lîmüm üzere oynan. İşte ben ‘avrata nikâh kıymağa giderüm.” demiş.

215.

Bir gün Hoca leylek kuşını tutup evine getürüp yükün üzerine kodı; ve gerü çekilüp bakup görür kim bunun ayakları ve burnı uzun. Hemân bıçak getürüp fakîrün ayakların ve burnın kesüp andan yük üstüne koyup önine darı döküp: “Ye imdi! İşte henüz kuşa döndün.” demiş.

216.

Bir gün Hoca’ya su’âl eylediler kim: “Hoca! Sazlarda kangı sazi seversin?” demişler. Hoca ayıtmış: “Ben sazlarda sahan ve tancara sazın severüm.” demiş.

217.

Hikâyet ederler kim Nasraddîn Efendi'nün bir güzel kuzusu var idi. Biraz yârânlar Hoca'ya zarâfet edüp kuzuyu alup yemek murâd eylediler. İttifâk ile biri varup aydur: "Efendi! Bu kuzuyu n'eylersin! Yarın kıyâmet koparmış. Getür, boğazlayup yiyelüm." dedi. Hoca buna aslâ inanmayup mukayyed olmaz. Biri dahı gelüp söyler. Ba'-dehu biri dahı gelüp söyler. Tamâm on mertebe olur kim Hoca artuk inanur. Ammâ ol dem aydur: "Çünkü öyledür, imdi, ey yârân-ı safâ! Bir gün sahrâya varalum, ve kuzuyu boğazlayup bâri âhir demde sizünle bir 'iş ü 'işret edelüm." der. Yârân dahı "ma'kûl" deyüp bir gün kuzuyu alup bir sahrâya giderler. Ammâ Hoca bunlara aydur: "İmdi, ey yârân-ı safâ! Siz dahı safâda olun. Ben kuzuyu pişüreyim." dedi. Ammâ bunlar dahı kendi 'âlemlerinde olup soyunup esvâbların ve başlarında kavukların çıkarup Hoca'nun yanına birağup gitdiler sahrâda oynaşup gülüşmeğe. Ammâ Hoca dahı bir böyük ateş yakup evvelâ bunların cümle esvâbların yakup sonra kuzuyu dahı çevirmeğe başladı. Ammâ birazdan, bunlardur, birbirine ayıtdılar: "Hoca'ya reng edüp kuzuyu boğazlatduk. Varup yeyelüm, zirâ pişmişdür." deyüp gelürler. Ammâ kaçan kim gelüp görseler ki Hoca cümle esvâbların ateşe yakmış, ol dem ayıtdılar ki: "Hoca Efendi! Senün cünûnun mı var? Niçün bizüm esvâblarımızı ateşe yakdun?" dediler. Hoca aydur: "Bire adamlar! Siz kendi söziniz ile ilzâm olmazsınız." Bunlar: "Niçün olmazız?" dediler. Hoca ayıtdı ki: "N'eylersiniz esvâbı! Yarın kıyâmet kopar." demiş.

218.

Hikâyet ederler kim: Meğer bir zamân Hoca diline tesbîh edüp: "Yâ Rabbi bana bin altun ver. Ammâ bir altun eksik olursa almam." der idi. Ammâ Yahudinin biri işidüp aydur: "Ben Hoca'yı tecrîbe edeyim." deyüp bir kese içine dokuz yüz doksan dokuz altunı sayup andan varup Hoca'nun yolu üzerine kor. Hoca dahı bu altunı bulup hemân ol arada oturup sayup, ammâ görür kim altun dokuz yüz doksan dokuz, binden bir eksik. Ol dem ayıtdı: "Bunları veren Al-

lâh ol biri dahı vermeğe kâdirdür.” deyüp koynuna koyup kalkup gider. Meğer Yahudi gözedir imiş. Hemân ol dem ardından yetişüp aydur: “Hoca! Ver altunları. Ol altun benümdür.” dedi. “Var işine git! Ben senden bir nesne almadum. Ben Allâh’dan istedüm; bana Allâh verdi.” dedükde Cahûd bunu kendi hâline komayup kâdıya da’vet eder. Ammâ Hoca ol vakıtta ayıtdı: “Benüm arkamda ferrâcem yok. Bâri evden ferrâcemi alup geleyim.” dedi. Cahûd bunu eve gitmeğe komayup: “Bende ferrâce vardır.” deyüp çıkarup bir ferrâce verüp andan kâdıya giderler. Cahûd da’vâ cder ki: “Sultânüm! Bu adam benüm şu kadar altunumu aldı.” dedi. Kâdı Hoca’ya su’âl eyledi: “Ne dersin, adam? Bu Yahudinün bu kadar altunun aldun mı?” dedi. Hoca ayıtdı: “Hayır Efendüm! Ben Allâh’dan her bâr isterdüm; bana Allâh verdi.” dedi. Ve yine dedi kim: “Sultânüm! Bu Yahudiye bakarsanız, zirâ bu bir şirretdür, zirâ şimdi benüm arkamda olan ferrâceye bile sâhib çıkabilür.” deyince hemân Yahudi: “Ayyû yâ! Ol ferrâce vallâhi benümdür.” dedi, ve feryâd eyledi. Bu kerre Kâdı Efendi gazaba gelüp Yahudiyi taşra kodı. Hoca altunı ve ferrâceyi alup evine geldi, deyü nakl ederler.

219.

Bu Nasreddîn Efendi hazretleri, maşhûrdur ki, her fende mahâreti var imiş. Ve kendüden ders okurlar imiş. Ve lâkin ‘âdetleri bu imiş ki bir tâlib-i ‘ilm varup kendüden ders istese, eğer Kudûrî kitabından ister ise okudur imiş; eğer gayrı kitâbdan ister ise okutmaz imiş. Ammâ tâlibler de bunun ahvâlin bilüp “Kudûrî okuyalum!” deyüp her kangı kitâbı isterler ise okurlar imiş. Kemâ hüve hakkahu okudur imiş.

220.

Rivâyet ederler ki: Meğer Hoca’nın bir âdemde alacağı var imiş. Ammâ bir gün yolda giderken borçluya râst gelüp pek yapışup: “Ver benüm hakkımı!” derken âhirden bir herif borçluyı kurtarmak

içün aydur: “Gel adam! Senin hakkın anda değüldür, bendedür.” dedükde Hoca aydur: “Benüm sende olan hakkımdan mâ’adâ bunda dahı alacağum vardur.” dedi.

221.

Latîfe ederler kim Hoca dâ’imâ ciğer yer idi. Buna dediler kim: “Hay Hoca! Bu ciğer cümle ta’âmların alçağıdır. Sen bunu yemekden gayrısın yesen olmaz mı?” dediler. Ol dem Hoca ayıtdı: “Ben ciğeri ciğerdâr olayım deyü yerim.” demiş.

222.

Bir gün Hoca sarık sarup ucı gelmedi. Bir dahı bozup sardı, yine gelmedi. Canı sıkılıp sarığı dellâla verdi. Dellâl dahı mezâd ederken bir âdem müşteri olup almak ister. Hoca bunu görüp hemân dellâldan gizlüce müşteriye aydur: “Adam! Sen bu sarığı alma, ucı gelmez.” dedi.

223.

Bir gece Hoca evinde otururken, ayın aydınlığı idi, Hoca görür ki bir hırsuz eve girmek ister. Hoca karısına aydur: “Karı! Kaçan ben bir eve girmek murâd eylesem filân du’âyı okuyup ayın şu’lesine sarılıp iner idim.” der. Meğer hırsuz Hoca’nın sözünü dinler imiş. Birazdan Hoca’nın dediği du’âyı okuyup ayın şu’lesine sarılıp kendini evin içine bırağır; evin ortasına düşer. Ol demde Hoca ayıtdı: “Ey karı! Kalk, mum yak. Eve hırsız girdi. Hırsız turalım.” dedi. Ammâ hırsız aydur: “Acele etmen, ev sâhibi! Netekim ol du’â sendedür, ve bu ‘akıl bendedür, ben bugün de bundayım, yarın da bundayım.” demiş.

224.

Bir gün Hoca bunara vardı. Meğer bunarda biraz ördek var imiş. Hoca'yı görünce uçdılar. Hemân Hoca tez evine gelüp bir miktar almak ve bir kaşık alup bunarun başına varup etmeği suya doğrayup kaşık ile yemeğe başladı. Nâgâh bir kaç âdemler Hoca'ya ayıldılar. "Hoca! Ne yersin?" dediler. Hoca: "Ördek suyu ile etmek yerim." demiş.

225.

Bir gün Hoca yine şehre gidecek olur. Ammâ çocuklar Hoca'nın başına üşüp her biri bir düdük ısmarlarlar. O der: "Bana bir düdük!", o der: "Bana bir düdük getir!" der. Hoca da: "Olsun!" der. Ammâ çocuğun biri bir akça getirüp ayıtdı: "Hoca bana bir düdük getir!" deyüp akçayı verdi. Hoca aydur: "İşte sen çalarsın düdüğü." demiş.

226.

Bir gün Hoca merkebe binmek ister. Kalkup sıçrayup bineyim derken öte tarafa düşer. Dört yanında olan oğlancıklar gülerler. Hoca göz açıp etrafına bakup: "Ne gülersiniz, uçacıklar? Evvel de yerde idim, yine yere düşdüm." demiş.

227.

Bir gün Hoca ahbâbına der kim: "Yaz gününün öyleden sonrası kış gününün üç günü kadardur." demiş. Ahbâbı su'âl edüp: "Neden bildün?" dedükde Hoca ayıtdı: "Ben öyle tecrübe eyledim. Zîrâ ben kış günü kaftanımı yıkardım, üç günde kururdu; ve ammâ yaz günü öyleden sonra yıkadım, ahşama değin kurudu." demiş.

228.

Bir gün Hoca bir âşinâsına râst gelüp: “Hoca! Kanda gidersin?” Hoca aydur: “Beğ’e çokdan varmadım; ana giderim.” “Ya bunda nedir?” dedi. Hoca ayıtdı: “Hedâyâdır.” Herif ayıtdı: “Bu ‘ayvadır. Şimdi ‘ayvanın hiç münâsebeti yokdur. Ammâ şimdi tâze incir vak-tıdır; tâze incir götür.” dedi. Hoca ayıtdı: “Kem demedin.” deyüp andan gelüp ‘ayvayı bırağup varup incir aldı. Ammâ incir dahı bayat olup ekşimiş idi. Beğ’e varup buluşur; ve tabla ile inciri önine kodı. Kaçan Beğ incirin birin alup yemek murâd eyledi, hemân ağzına aldıkda gazaba gelüp emr edüp Hoca’nın başını açup ol getürdiği incirleri birer birer başına ururlar. Ammâ her urdukça Hoca: “Yâ Rabbî şükür” der idi. İncir tamâm oldukda Beğ su’âl edüp ayıtdı: “Hoca niçün ben incirleri başına urdukça şükr edersin? Bu hakârete hiç şükr olur mı?” dedi. Hoca ayıtdı ki: “Ben ana şükr ederim ki ben evvel ‘ayva getürür idim. Ammâ Allâh râzı olsun ol âdeme ki bana nasîhat edüp incir götür dedi. Ammâ eğer ‘ayva olaydı, ‘acebâ benim hâlim nice olurdu?” demiş.

229.

Hikâyet ederler kim: “Temürlenk bir gün Hoca’nın olduğu şehre yakın geldikde şehirlü cem’ olup Hoca’ya vardılar. Niyâz eylediler ki: “Hoca! Kerem eyle! Temürlenk’i bizim şehrimize uğratma.” dediler. Hoca hemân yerinden durup bir ‘araba tekerleği kadar bir sarık sarup ve eşeğine binüp Temürlenk’e karşı vardı; ve Temürlenk’e buluşdı. Temürlenk Hoca’yı görüp ayıtdı: “Ey Hoca! Bu sarık ne büyük sarıktır?” dedi. Ol dem Hoca ayıtdı: “Ma’zûr olsun! Geceliğimdir. Efendimin geldüğinden ‘acele edüp gecelik ile gelmişim. Gündüzlüğüm gerüden ‘araba ile gelmek gerek.” demiş.

230.

Bir gün Beğ ciride binmek murâd edüp Hoca'yı dahı da'vet eder. Ammâ Hoca dahı bir koca öküze binüp cirid meydânına varır. Hoca'yı öküze binmiş görince halk gülüşüp derler ki: "Hey Hoca! Hiç öküz seğirdir mi?" dediler. Hoca ayıtdı: "Behey âdemler! Niçün gülersiniz? Bunun dahı buzağı iken seğirtdüğün gördüm." demiş.

231.

Nakl ederler kim: Bir gün Hoca'yı Beğ ava götürmek murâd eder. Ismarladı kim bir harın ata bindüreler. Öyle edüp bunlar ava giderken hikmet-i Hudâ yağmur yağmağa başladı. Herkes atların seğirdüp kaçdılar, ve saraya geldiler; aslâ ıslanmadılar. Ammâ Hoca dahı kaçayım deyüp at ise aslâ deprenmedi. Gördi olmaz, hemân atdan inüp cümle esvâbın soyunup ve esvâbın toplayup altına alup oturdu. Ve tamâm yağmur dindi, kalkup giyinüp ata binüp Beğ'in yanına vardı. Beğ dahı bakup gördi kim Hoca'nın esvâbı kendü esvâblarından kurı, Beğ Hoca'ya ayıtdı: "Ey Hoca! Yağmurda niçe etdin?" dedi. Ol dem Hoca ayıtdı: "Beğ'im! Benim bindüğüm at gâyet bahâdır at imiş. Siz kaçdıktan sonra ben de bir köye varup yağmur dinince durdum. İşte şimdi geldim." dedi. Beğ gönlünden ayıtdı: "Gerçek ol at eyü atdır; ammâ oğlanlar kendüleri binmek için bahâne ederler." deyüp; arası birkaç gün geçdikten sonra bir gün Beğ ava gidüp ol ata bindi. Ammâ hikmet-i Hudâ yine yağmur yağup yine herkes kaçup Beğ dahı atı sürmek istedi. At yörümez; ammâ cümle etbâ'ı kaçmışlar. Bizzarûrî ıslanup sonra saraya gelüp Hoca'yı isterdi kim bir az 'itâb ede. Hoca aydur: "Niçün gazaba gelürsin? Sen de bencileyin esvâbın çıkarup yağmur geçince altına koyup ve sonra giyinmek gerek idin." demiş.

232.

Bir gün Hoca'ya Beğ ibrâm edüp: “Elbet de tanbura çal; biz de dinleyelim.” deyüp getürüp eline verdiler. Ammâ Hoca dahı ibrâmına dayanamayup eline alup bir telin bir kerre çalup bıraktı. Ayıtıldılar: “Hoca! Niçün çalmazsın?” dediler. Hoca ayıtdı: “Alan bir kıldan alır.” demiş.

233.

Hoca seyyâhata çıkup gezerken bir şehre varur. Ammâ gâyet karnı aç imiş. Ol şehirde Hoca'ya su'âl etdiler: “Sen ne san'atdasın?” Hoca ayıtdı: “Ben hekîmim.” Buna derler kim: “Bu vilâyet beğinin oğlı hastadır. Gel seni götürelim.” derler. Hoca da “Pek eyü.” deyüp bunu alup Beğ'e getürdiler. Beğ'dir, buna ta'zîm edüp: “Oğluma mu'âlece eyle.” dedi. Hoca ayıtdı: “Bunda bal ve yağ ve etmek bulunur mı?” dedi. Bunlar da: “Bulunur.” dediler, varup getürdiler. Hoca aydur: “İmdi ben hekîmliği efsûn ile işlerim. Bana bir beyâz çarşaf getürün.” deyüp, her ne lâzım oldu ise getürdiler. Hoca balı yağa katup ve ol çarşafı üzerine örtüp hemân yemeğe başladı. Bir zamândan sonra Hoca tamâm yedi; ve içerü haremnden bir haber geldi kim: “Ne yaparsın? Oğlan âhirete gitdi.” dediler. Ol dem Hoca aydur: “Eğer ben de bu yemeği böylece yemesem, mukarrer idi, benim de ölmem.” demiş.

234.

Hikâyet ederler kim bir gün Hoca gezerek bir şehre vardı. Ol şehrin halkı bunu görüp ayıtıldılar: “Senin san'atın nedir?” dediler. Hoca ayıtdı: “Bi-iznillâh ölmüş adamı diri ederim.” dedi. Bunu gerçek sanup Hoca'yı evlendirdiler. Buna bir kız verüp herkes ri'âyet eylediler. Bir sene kadar anda eğlenüp yeyüp içüp zevk, safâ eyledi. Ammâ hikmet-i Hudâ bir gün bir çulha öldi; gâyet zengin idi. Hoca'ya geldiler kim: “Bunu diri eyle.” dediler. Hoca bunun başı ucına

varup oturup ayıtdı: “Adamlar! Bunun san’atı ne idi?” dedi. Yanında olanlar ayıtdı: “Çulha idi.” Hoca ayıtdı: “Eyvâh! Ne yaman, fenâ kârda bulunmuş!” “Niçün?” dediler. “Ya! Çulha olunca bir dahı dirilmez!” “Niçün? Sebebi nedir?” dediler. Hoca ayıtdı: “Ya! Bu dahı diriliğinde birden beter, iki ayağı çukurda idi.” demiş.

235.

Bir gün Hoca bir meclisde bir hâfızın üst yanına oturdu. Ammâ hâfızın gücüne gelüp: “Ey Hoca! Şimdi Mushaf ile kitâb bir yere cem’ oldukda kangısını üstine korlar? Mushaf-ı şerîf mi üstine konur, yohsa kitâb mı?” dedikde, ammâ Hoca dahı hâfızın murâdı ne idüğün bildi; hemân cevâb edüp ayıtdı: “Belî, mukarrerdir kim Mushafı üstine korlar, ammâ Mushafın kesesini üstüne komazlar.” deyüp ilzâm eylemiş.

236.

Bir gün Hoca’nın üğey anası irili ufaklı balık pişürürmüş. Ammâ meğer Hoca kapının yarığından gözedüp dinler idi. Üğey anası babasına aydur: “Şimdi Hoca çıka gelür. Bu iri balıkları kerevet altına gizleyelim. Ufakları meydâna getürüp Hoca ile yeyelim. Hoca gitdikten sonra onları çıkarup yeyelim.” dedi. Hem öyle eylediler. Ammâ ol mahalde Hoca dahı içerü girdi. “Gel oğul! Balık yeyelim.” deyüp ufak balıkları ortaya getürdiler. Hoca hemân bir balık alup kulağına götürüp tutdu. Babası ayıtdı: “Oğul! Niçün öyle eyledin?” dedikde Hoca ayıtdı: “Balığa bir şey su’âl eyledim.” dedi. Babası: “Ne su’âl eyledin? dedikde Hoca ayıtdı: “Yunûs Peygamber aleyh is-selâmı yudan nasıl balık idi? dedim. Ol dedi kim: Ben bilmem, ve lâkin kirevet altında benden büyük balık vardır, anlara su’âl eyle.” demiş.

237.

Bir gün Hoca ile yârânları saklanbac oynarlar. Ammâ her birisi bir yere gizlenür. Ammâ Hoca Ak-Şehir'den bir baş Konya/ya/ varur. Bir minâreye saklanur. Yârânları birkaç gün Hoca'yı görmezler. Hoca'nın ehli, 'ayâli feryâd edüp: "Hoca'yı n'eylediniz?" dediler. Birkaç gün etrafı aradılar; hiç bulamadılar. Ammâ ittifâk bir gün Konya'dan bir kârbân gelüp Hoca'yı su'âl eyledikte kârbân haber verdi kim: "Biz Hoca'yı Konya şehrinde gördük." dediler. Çünkim Hoca'dan haber aldılar, Konya'ya mahsûs âdemler gönderüp varup Hoca'yı Konya'da buldılar. Ammâ bir minârenin tâ yukarusına çıkup: "Azacık sıçan yolu verin!"/deyü/ feryâd edüp çağırur. Ve gücile inanup aşğa inmiş.

238.

Bir gün Hoca tarlaya ekin yolmağa gider. Ahşam olunca anda kalup yolmadan evine geldi. Hatunı ayıtdı: "Ey Hoca! Bugün vâfir ekin yoldun mı?" dedi. Hoca ayıtdı: "Yarın öyleye dek kurtarıırım." dedi. 'Avratı ayıtdı: "Koca! İnşâ'-Allâh de." Hoca ayıtdı: "Eğer demez isem de kurtarıırım." dedi. Hele sabâh oldu. Orağın alup tarlaya giderken bir az atluya râst geldi. Hoca'yı kulağuz sürüyüp tâh ahşam olıncaya dek götürüp ahşam salıverüp Hoca ol atluların ellerinden kurtulup sür'at ile gece yarısı evine gelüp kapuyı kakup 'avrat kapuya gelüp ayıtdı: "Bu vakit kapuyı kakan kimdir?" dedikte Hoca ayıtdı: "İnşâ'-Allâh, karı, benimdir! Gel, kapuyı aç!" dedi.

239.

Lathife ederler kim: Hoca'nın bir kara dânişmendi var idi. Ammâ bir gün ol dânişmend üzeirne mürekkeb dökmüş ve derse geldikte ol birleri su'âl edüp: "N'oldu üzerine?" dediler. Hemân Hoca ol mahalde ayıtdı: "Bu fakîr, derse geç kaldım deyü pekce yürüyüp derlemiş. Ol üzerinde görinen ol deridir." demiş.

240.

Bir gün Hoca bir herîf ile yolda giderken karşılarına ittifâk bir atlu gelmiş. Bunların yanına gelince evvel ol herîfe ayıtdı: “Düş önüme, bana kulağuz ol!” dedi. Ol herîf ayıtdı: “Ben filân kimsenin kuluyum.” dedi. Andan dönüp Hoca’ya ayıtdı: “Sen düş benim önüme, kulağuz ol!” dedi. Hoca ayıtdı: “Ben dahı Allâh-ta’âlanın kuluyum.” dedi. Ol atlu dinlemeyüp zor eyledikde fakîr Hoca dahı aslâ muhalefet etmeyüp hemân etek der-miyân edüp ol atlunun önüne düşüp giderken gönlinden ayıtdı: “Ey Hâlık-ı bîçûn! Bu benim refikim, bir ‘abd-i ‘âciz kimesnenin kuluyum deyü haber vermek ile kurtuldu. Ben fakîr, Allâh-ta’âlâ’nın kuluyum demek ile kurtulmadım. Bu ne hikmetdir?” deyüp kaçan kim ardına bakup gördi kim ol kendüyi kulağuz eden atlu atdan düşüp boynı altında kalup ölmüş. – İmdi, işte bu ahvâl Hoca’nın sahîh menâkıblerindendir. Bu kıssadan murâd olan hissedir. İmdi fehm olunmak gerekdir.

241.

Bir gün Hoca’nın arkasında bir çıban çıkıdı. Hoca evvel kızına: “Bak!” deyüp gösterdi. Kızı aydur: “Baba! Çıban kızırımış.” dedi. Ertesi ‘avratına gösterdi. ‘Avrat bakup: “Kocal! Çıban ağarmış.” dedi. Hoca ayıtdı: “Bu ne ‘aceb hâldir kim başdan, kıçdan bir doğru haber yok!” dedi. – işte ol günden berü beyn en-nâs meşhûr mesel olup kalmışdır.

242.

Bir gün Sultân ‘Alâ’addîn fuzalâya ziyâfet edüp Hoca’yı dahı da’vet eyledi. Çün Hoca dahı gidecek oldı, ‘İmâdı dahı bile götürdi. Sulân katına vardılar. Sultân Hoca’ya ta’zîm ve tekrîm edüp, elinde bir elma var idi, Hoca’nın eline verdi. Hoca elmayı alıcak filhâl ısırup yedi. ‘İmâd Hoca’yı tenhâye çeküp ayıtdı: “Ey Hoca! Ne ‘aceb küstâhlık edüp Sultân elmayı vericek yedin?” dedi. Hoca ayıtdı: “Ya

nice etmek gerek?” dedikde ‘İmâd ayıtdı: “Koynuna komak gerek idi.” dedi. Ba’dehu ta’âm geldi. Sultân Hoca’yı yanına alup yemek yer iken, ortaya tavşan getürmüşler ve üzerine yoğurt dökmişler idi. Ammâ Sultân, Hoca’ya ri’âyeten, üzerine yoğurt dökülmüş tavşan budın çıkarup Hoca’nın önüne kodı. Hoca hemân filhâl alup koynuna kodı. Sultân görüp ayıtdı: “Ey Hoca! N’eyledin? Üstünü rüsvây eyledin!” dedikde Hoca ayıtdı: “Sultânım! İmâdın sözine uyan bundan eyü olmaz.” demiş.

243.

Bir gün Hoca’ya bir hüccet iktizâ eder. Hemân bir destinin içine toprak doldurup üzerine bir miktâr bal koyup götürüp mahkemede kâdıya verüp hücceti alır. Ammâ ahşam olup kâdı eve varup destinin üzerinden birkaç kaşık bal aldıktan sonra altı toprak çıkar. Hemân sabâh erken kâdı muhzire ayıtdı: “Var, Hoca’ya öyle: Düñki hüccet yanlış gönderilmiş. Göndersin veya getürsin; gayrısın yazalım.” deyüp gönderdi. Muhzir dahı Hoca’nın kapusına varup Kâdı Efendi’nin cevabını söyledi. Hoca aydur: “Var, Efendi’ye benden selâm eyle. Hüccet sahîh olmuş, aslâ hüccetde yanlış yok. Ancak yanlışlık var ise yine baldadır.” demiş.

244.

Bir gün Hoca’nun bir da’vâsı var imiş. Kâdıya verurlar. Hoca kâdıya işâret edüp eliyile koynın urur. Kâdı dahı Hoca’ya hükm edüp ol herifi kovdı. Ve Hoca’ya ayıtdı: “İmdi, getür, vereceğin ver’.” dedi. Hoca ayıtdı: “Benim sana işâret ediğim, bir şey vermem, ve belek benim koynumda olan şol taşları kim, indi eğer bana hükm etmezsen, başına ururum, demiş idim.” demiş.

245.

Bir gün Hoca bir yel değirmeni görüp, dahı mukaddemi hiç gördüğü yok idi, hamân bir herife sordı: “Buna ne derler?” dedi. Ol herif ayıtdı: “Buna yel değirmeni derler.” dedi. Hoca ayıtdı: “Bu değirmenin suyu nereden gelür?” dedi. Herif ayıtdı: “Bu yel değirmanıdır.” Hoca ayıtdı: “Hoş, bildim, bu yel değirmanı; amma bunun suyu nereden gelür?” demiş. – Bu söz dahı işte ol günden berü bey-nen-nâs meşhûr olup darb-ı mesel kalmışdur.

246.

Meğer Hoca'nın bir koca öküzü var idi. Her zamân, ‘avratına der idi kim: “Ah, karı! Şu öküzün iki boynuzları arasına otursam, ‘aceb zevk eder mi idim!” der idi. İttifâk bir gün Hoca'nın karısı inek sağar iken öküz dahı gelüp yatmış idi. Hemân Hoca yap yap varup öküzün iki boynuzları arasına oturdu. Öküz dap durı gelüp hemân Hoca'yı sallayup öyle yere urdı kim Hoca'nın akli başından gitdi. Karısı feryâd ederek gelüp, Hoca dahı bir zamândan sonra ‘akli başına gelüp gözin açdı. Bakup gördi kim karısı yanında durup ağlar, Hoca ayıtdı: “Ağlama, a karı! Gayri şübhemiz def' oldu.” demiş.

247.

Hoca bir çeşmeye su içmeğe varup, meğer ol çeşmenin lülesi yerine bir ağaç sokmışlar. Hoca ol ağacı çıkarınca meğer su zarblı akardı, hemân Hoca'nın üstini başını ıslatdı. Hoca'dur, darılır, aydur: “İşte senin böyle deli olduğun içündür kim götüne böyle bura bura ağaç sokmışlar.” demiş.

248.

Ammâ bir gün Hoca giderken bir Türkmana râst gelüp Hoca'ya ayıtdı: “Kişi sen fakîh misin?” dedi. Hoca da: “Belî.” dedi /Türkman ayıtdı: “İmdi bizim obanın fakısı yokdur. Gel seni götürüp anda fakîh edeyim.” dedi. Hoca dahı aslâ muhâlefet etmeyüp berâber gitdiler. Yolda giderken bir Türkmana dahı râst gelüp su'âl eyledi: “Bu kişi nedür?” dedi. Ol bir herif dedi kim: “Fakîhdur. Obaya götürsem gerekdür.” dedi. Hemân ol Türkman ayıtdı: “Gel bu fakihı bana ver. Zîrâ bizim obada dahı fakih yokdur.” dedi. Hemân birbirine düşdiler. Hâsılı Hoca'nın biri bir elinden tutup ve biri dahı bir elinden tutup çekdiler. Ve sonra gelen hemân belinden bir serdeste çıkarup ayıtdı: “Şimdi bu fakihın başına urup öldürürüm. Ne sana olsun, ne bana olsun.” dedi. Hoca dahı havfa düşüp, evvel gelen ayıtdı: “Ey fakih! Ko seni bu adam öldürüp, ben de senin yerine, anın bir kara köpeği vardır, varup anı öldürüp senin hakkın anda komam.” demiş. – Âdem kadrin bilmeyen kimesnelere darbı mesel olup meşhûr meseldür.

249.

Bir gün Hoca çift sürerken, bir tor öküzi var idi, çifti kırup kaçdı. Ana mukayyed olmayup ol bir öküzi döğmeğe başladı. Bu kerre Hoca'ya dediler ki: “Hoca! Niçün küçük öküzi döğmeyüp büyük öküzi döğersin?” demişler. Hoca ayıtdı: “Suç büyük öküzündür ki küçük öküze göz kıpar.” demiş. – Bu dahı beynen-nâs darb-ı mesel olmuşdur; bu dahı îrâd olunur.

250.

Bir gün Hoca damdan düşüp ayağın ağrıtdı. Ammâ yârânları gelüp Hoca'nın hâl-hâtırın sordılar. Hoca ayıtdı: “İçinizde hiç damdan düşmişiniz var mıdır?” Anlar ayıtdılar: “Hayır, yokdur.” dediler. Hoca ayıtdı: “İmdi, siz benim hâlimden bilmezsiniz.” demiş.

251.

Bir gün Hoca bir kaplumbağa bulup ayıtdı: “Şu hayvan ne güzel alaca yancuk olur!” deyüp hemân tutup yanına asa kodı. Ammâ yanında durmayup capalayup; ol dem hoca ayıtdı: “cabalaya cabalaya öğrenürsin ya, yancuğum!” demiş. – bu dahı darb-ı mesel olup beynen-nâs meşhûr olmuştur.

252.

Bir gün hasta olmuş. Ammâ bir devletlü kimesne Hoca'nın hâtırını sormağa gelmiş. O ayıtmış: “Ey Hoca! Gönlün ne ister?” demiş. Hoca ayıtmış: “Pilav ister.” Ol devletlü fi'l-hâl pişirtüp getürdi. Hoca dahı ol pilavı büs-bütün yemiş. Hoca'ya demişler ki: “Sana bu kadar pilav yemek zarar değil midür?” dediler. Hoca ayıtdı: “Lâ-yazarru ve lâ yenfa'.

253.

Bir gün Hoca'nın oğlı kuyuya düşer. Hoca'ya haber verdiler kim: “Oğlun kuyuya düştü.” Hoca hemân kuyunun başına varup ayıtmış, yukarudan, demiş kim: “Oğul! Bunda mısın?” demiş. Oğlu dahı, kuyunun aşağısından: “Babacığım! Bundayım. Kerem eyle, meded! Beni bundan çıkar!” demiş. Hoca ayıtmış: “Meded, oğul! Sakın yabana gitme, ben varup evden ip getüreyim ve seni çıkarayım.” demiş.

254.

Bir gün Hoca Malatya şehrine varup gezerken sokakda gördi kim bir oğlancık bir flori bulup onunla oynamaya başladı. Ammâ hoca dedi kim: “Gel oğul! Ben sana bir akçe vereyim; bu kızıl mangırı bana ver.” dedi. Ol oğlan ayıtdı: “Ben akçe istemem; ammâ sen

bir kerre eşek gibi anır da bu mangırı sana vereyim.” dedikte Hoca dahı tama’a düşüp anırmağa başladı. Dönüp oğlan ayıtdı: “Yâ adam! Sencileyin ahmak bunun flori olduğın bildikde bencileyin vakıt ev-lâdı hiç bunun altun olduğın bilmez mi?” demiş.

255.

Bir gün Hoca taşra çıkup bir şey aramağa başladı. Ammâ Hoca’nın ‘avratı görüp ayıtmış: “Hoca! Ne ararsın?” demiş. Hoca aydur: “Yüzüğüm gâ’ib oldı, anı ararım.” demiş. ‘Avratı der kim: “Yüzüğünü nerede gâ’ib etdin?” Hoca ayıtdı: “Evde gâ’ib etdim.” Karı: “Yâ niçün taşrada ararsın?” Hoca ayıtmış: “Evin içi karanlık ve taşra aydınlık. Bolay ki bulam.” demiş.

256.

Bir gün Hoca görür ki vâfir köylüler gelürler. Hemân Hoca bunları görünce uzanup yatur. Bu kerre köylülerden birisi aydur: “Şu fakîr ölmüş. Buna kefen akçası devşürelim.” deyüp mâbeynlerinde beş yüz akça devşürüp ve gelüp yanunda cem’ olup ayıtdılar: “Bunun techîz ve tekfinine yüz akça yeter. Ancak bir inan adam olsa da dört yüz akçayı bunun evine göndersek.” dedikte hemân Hoca başın kaldırup ayıtdı: “Getürün, adamlar! Ol dört yüz akçayı bana verin, eve götürüyim. Ben dört yüz akçayı götürmeyecek kadar ölmedim.” demiş.

257.

Birkaç dâne şehirli dağda gezerken bir kirpi bulmuşlar. Bunu, ne olduğın hiçbirisi bilmeyüp Hoca’ya gelüp su’âl ederler ki: “Dağda şöyle bir şey bulduk. Buna ne derler?” dediler. Hoca ayıtdı: “Bana bu gece mühlet verin. Kitâblara mürâca’at edeyim. Yarın gelin, size cevâb vereyim.” demiş. Ol gece geçüp sabâh oldukda, gelmişler. Ol

demde Hoca bunlara ayıtmış ki: “Tahkîk eğer var ise bu bir kocamış bülbüldür.” demiş.

258.

Bir herif Hoca Nasraddîn evine müsâfir olur. Ammâ haberi yok ki Hoca'nın evinde fareler açlıktan değnek ile gezer. Gece yarısı oldukda konuk: “Ev sâhibi! Biz yemeği yedikden sonra nerede yaturuz?” dedi. Hoca ayıtdı: “Biz yemeği, siz gelmezden evvel yedik. Ammâ sen, kanda istersen anda yat.” dedi. Bir az dahı durup: “Ev ıssı! Bana örtünecek ver kim gâyet üşüdüm.” demiş. Hoca ayıtmış: “Benim örtüm var mı kim sana vereyim. ‘Acamı değilsin ki ditreyesin.” demiş. Konuk ayıtmış: “Hele bir fikr eyle.” demiş. Hoca ayıtdı: “Fikr /eyledim/, konuk! Bir nerdübân var, ne dersin?” demiş. Ol da: “Hemân getir, her ne olursa olsun.” demiş. Hoca nerdübânı getirüp üzerine kodı. Sovuk dahı ziyâde oldu. Yine konuk ayıtdı: “Ev sâhibi! Bir nesne dahı fikr eyle.” demiş. Hoca fikr edüp ayıtmış: “Bir tekne var. Ne dersin?” demiş. Ol dahı: “Getür.” demiş. Hoca tekneyi getirüp nerdübânın üzerine komış. Meğer teknenin içinde su var imiş. Ağır tekne, konuk altında döneyin derken dökülüp su koynına gider. Bu kerre konuk: “Ev ıssı!” deyüp çağırır. Hoca: “N’oldun?” dedikde, konuk aydur: “Hay ev assı! Al üzere-rimdeki örtüyü. Ben gâyet derlemişim.” demiş.

259.

Bir gece Hoca eve gelüp karısına ayıtdı: “Karı! Bu gece bir pilâv pişür. Seninle kasâvetsiz yeyüp yatalım. Zirâ bu gece hiç kasâvetim yokdur.” demiş. Bu kerre ‘avrat dahı pilâvı pişürüp yerler. Ammâ döşeğe girüp yatacak zamânda kapu kakılır. Hoca dedi kim: “Karı! Var bak kapuya.” dedi. Karı dahı kapuya gelüp: “Kimdir?” dedikde, ayıtdı: “Konşuyum.” Ayıtdı: “Bizim eşek doğurdu, ammâ ne kuyruğı var, ne de kulağı var.” dedi. Karı geldikde Hoca su’âl edüp, karı der kim: “Nesne yok. Konşunun eşeğı doğurmuş; ammâ ne kuyruğı var,

ne kulağı var.” demiş. Ol demde Hoca ayıtdı: “Yine olmadı. Kasâvetsiz yatamadık.” dedi. Karı “Niçün kasâvet edersin?” dedi. Hoca ayıtdı: “Ol eşek üç yaşına girdikde dağa oduna götürürler. Yolda çamura batar ise, kuyruğu, kulağı yok, ya nereden yapışup çamurdan çıkaralım.” demiş.

260.

Latife ederler kim: Bir gün Hoca ırmağın kenârına varup su döker. Ammâ kendinden çıkan necâset suyun üstinde yüzüp gider. Hoca bakup dedi ki: “Âhir zamândır, işte bundan bellü kim, bak! Benim sıçdığım poh bize yüzgeçlik öğredir.” demiş.

261.

Öyle nakl ederler kim: Nasreddin Efendi'nin bir karındaşı var idi. Ammâ ikisi de evlenmemiş idi. Evlenmek murâd edüp ikisine dahı birer kız bulup nikâh ederler. Ammâ Hoca'nın karındaşı zengin idi. Çünkü bunlar gerdeğe girerler... Ammâ bir kaç zamândan sonra Hoca'nın karındaşı Hoca'ya müsâfir gelüp görür kim Hoca'nın karısı şâd u handân, Hoca ile gülüp oynar; ammâ kendi karısı aslâ yüzi gülmez. Hoca'ya dedi kim: “Birâder! Sen ehline ne yaptın kim böyle güler. Kerem eyle, söyle, ben de edeyim.” dedi. Hoca aydur: “Bâd-ı havâ olmaz. eğer bir kat esvâb verirsen ben ana ilâc edeyim; gülsün.” dedi. Karındaşı dahı verecek oldu. Hoca der kim: “Sen beni eve da'vet eyle. Ahşadan sonra bir mîkdâr otur. Sonra seni taşra çağırsunlar. Beni karına ısmarla: Benim karındaşım yatmayınca yatma. Ve her ne der ise öyle eyle, aslâ muhâlefet etme deyü tenbîh eyle de git.” dedi. Ol dahı Hoca'yı da'vet edüp yatsudan sonra otururken taşradan dolap çalınup, “Ağayı isterler” deyüp bu da taşra gidecek oldu. Vech-i meşrûh üzerine tenbîh edüp gider. Ammâ Hoca oturup aslâ akdan ve karadan bir söz söylemez. Karındaşının karısı ayak üzere durup usanup uyhusı geldi. Dönüp Hoca'ya dedi kim: “Efendi”. Döşek bıraksunlar yatasız, dedi. Zirâ uyhu insâna râhat-

dır.” dedikde Hoca ayıtdı kim: “Ben yatmam.” “Niçün yatmazsın?” dedikde Hoca dedi ki: “Ben korkarım, yatarsam benim başımı sıçan yer.” Karı aydur: “Ya evde niçün yatarsın da yemez?” dedikde Hoca ayıtdı: “Evde ben yaturum, benim başımı ehlim eline alup, mum yanar, bi mıkđâr bekler; ol yoruldukda cârîye bekler.” dedi. Bu kerre karı ayıtdı: “Biz de öyle edelim.” deyüp, cârîyeler döşeği bırağup ibtidâ kendi Hoca'nın başını iki eliyle tutup oturdu. Ammâ usanup cârîyeyi çağırup eline verdi. Ammâ bunlar uykusuz olmağıla kadın ve cârîye uyudılar. Bu kerre Hoca usul ile kalkup mumı söndürdi ve cârîyenin eline çıkarup zekerini verüp yatdı. Ol mahalde yeri patırdadiverüp ve sıçan gibi çağırup bu kerre karı uyanup: “Bire halayık! Uyudun mu? Mum sönmiş.” dedikde: “Sakın, Hoca'nın başını sıçan yemesün!” dedi. Halayık: “Bilmem. Katı pek küçük kalmış.” dedikde: “hay bire kahbe'. Yedi desen el” deyüp mum yakup kaçan ki gelüp gördi kim cârîye Hoca'nın zekerin tutup durur... Hemân ol mahalde Hoca kapudan taşra oldı. Bu kerre karı ve cârîye başladılar gülüşmeğe... Hoca taşra çıkup karındaşına ayıtdı: “içerü var!” Karındaşı içerü varup gördi kim karı gülmekden söz söylemeğe kâdir değil, hemân güler. Olmadı, bir haber alamayup taşra çıkup Hoca'ya: “Buna ne yaptın?” dedikde Hoca ayıtdı: “Eğer anın gördüğünü sen göreydin ölinceye kadar güler idin.” demiş.

262.

Bir gece Hoca hatunına aydur: “Ey karı! Gel, beni, lutf eyle, her zamân rencide eyleme. Seninle bir kavlı edelim: Her cum'a gecesi oldukça seninle 'âlem edelim. Ammâ benim eşğâlim vardır; sen benim hâtırına getir.” Karı ayıtdı: “Ya nice getüreyim?” dedi. Hoca: “Her cum'a gecesi oldukda sen benim sarığım yük üstüne ko; ben de cum'a gecesi olduğın bilürüm.” demiş. ‘Avrat dahı: “N'ola?” deyüp bu kavle râzî olup bir zamân bunun üzerine zevk eylediler. Ammâ bir zamândan sonra 'avrat buna râzî olmayup bayağı gece dahı sarığın yük üstüne kodı. Hoca aydur: “Karı! Bu gece ne gecesidir?” dedi. Karı ayıtdı: “Ey koca'. Bilmez misin?” dedi. Hoca ah edüp ayıtdı: “Bu evde ya cum'a gecesi dursun, ya ben durayım.” demiş.

263.

Bir gün Hoca oğlu ile giderken bir dâne cenâzeye râst gelirler. Ammâ bir karıcık ardına düşüp ağlayup aydur: “Hay oğul! Günde bu kadar yemekler ve içmekler, ve yorgan ve döşek içinde yaturken şimdi seni bir eve götürürler ki ne yemek ve ne içmek, ve ne yorgan ve ne hasır bile yok!” demiş. Ammâ Hoca’nın oğlu ayıtmış: “Ay baba! Bu ölüyi bizim eve mi götürürler?” demiş.

264.

Günlerden bir gün Hoca bir şehre varurken ol şehrin taşrasında bir ceviz ağacı görür. Meğer Hoca dahı ceviz ağacı bilmez imiş... Durup bir mîkdâr fikr edüp ayıtmış: /.../. Ve birkaç kabuklu ceviz indirüp birini ısırmış. Görse iki acılık kemâlinde ve ağzın kabardup bî-huzûr olup aydur: “Endâmın ve üslûbun erik, ammâ seni ağular mı çalası?” demiş.

265.

Bir gün Hoca karısına ayıtdı: “Karı! Bir pâkça çanağa yoğurt yap. Yarın Temürleng’e götüreyim.” dedi. Karı dahı bir çanağa yoğurt yapup, çünkü sabâh oldu, Hoca ol çanağı bir yeni işleme âbdest makramasına koyup götürüp gıtdı. Ba’dehu Temürleng’in katına vardı. Ol makrama ile yoğurdı Temürleng’in önine kodı. Temürleng ayıtdı: “Ey Hoca! Nedir bu?” dedi. Hoca ayıtdı: “Size tâzece yoğurt getürdüm, yiyesiz.” dedi. “Ve bu maramayı getürdüm ki âbdest aldıkça yüzünüzü silesiz.” dedi. Temürleng ibtidâ makramayı çözüp içinde olan yoğurdı çıkarup makramayı eline alup nakşına bakup ayıtdı: “Bu makramayı işleyenin eline yestehlemek gerek.” dedi. Hemân ol mahalde Hoca ayıtdı: “Şimdi anı işleyen uzaktır. Ammâ gel şunun başına yestehle.” demiş.

266.

Hikâye-i 'acîbe

Bir gün Hoca'nın terekesi dükenür, aslâ buğdaydan ve arpadan nesnesi kalmaz. Hemân eşeğine bir büyük heğbe yükledüp ve oğlunun boğazına bir davul takup her bir kapuya varup davulu çaldıkda er ve 'avrat Hoca'yı görüp kimi bir çanak buğday ve kimi iki çanak buğday ve arpa verirler; ol dahı alup heğbesine koyup bir kapuya dahı giderdi. İşte bu üslûb üzere giderken, ammâ, bir büyük kapuya geldi; gördi kapunun kanadları açık. Hoca'nın oğlu davulu çala gördi; kimesne çıkmadı, hiç sayt u sadâ yok. Ammâ Hoca eşeğin içerü sürüp gördi, yine sadâ yok. Hemân eşeği ahura bağlayup oğlu ile neredübândan yukaru çıkup gördü, yine kimse yok. Bir dehlîz görüp, andan girüp bir divânhâneye çıkdı. Ammâ ol dem Hoca'nın kulağına bir sadâ geldi kim: "Tez olun! Efendi'nin gelmesi yakındır." deyü bir 'avrat sesi işitdi. Meğer hâne sâhibi 'avrat şehrin kâdîsiyle kavlı edüp ol gün gelecek idi. Kadıncık dahı hammâma girmiş idi; ol idi kim câriyelerine: "Tez, taşra çıkalım!" der idi. Hemân Hoca kadıncığın bu cevâbını işidicek kendü kendine ayıtdı: "İşte bunda bir seyrân ederiz." deyüp bir gizlenecek yer ararken gördi: Karşusunda bir şâhâne oda, zer ü zîver ile döşenüp, ol odanın yüklüğü boş idi. Oğlu ile yüklüğe girüp yine kapakların kapayup oturdılar. Ammâ bir zamândan sonra kadıncık hammâmdan çıkup ve câriyeler koltuğına girüp ve gelüp ol odanın sadrına oturup Kâdî Efendi'nin gelmesine muntazır oldılar. Biraz vakıtdan sonra dahı Kâdî Efendi dahı gelüp câriyeler varup Efendi'yi karşılayup koltuğına girdiler ve karının olduğu odaya getürdiler. Ve kadın hazretleri dahı kapudan karşılayup koltuğına girüp getirüp sadra geçürdi. Ammâ yaz günü olmağıla havâlar germ olup Efendi dahı derlemiş idi. Câriyeler esvâbın soyup ve devşürüp dolaba kodılar. Efendi 'antâricek, toman-paça 'arak-çîn ile meclis başına oturup kadıncık dahı sâde 'antâri ile Efendi'nin yanında diz-be-diz oturup andan bir mıkdar deyüp ve bir kaç kadeh bâde-i gülfâm nûş edüp tamâmdır, keyifleri germâ-germ oldukda kadıncık işâret edüp meclisi tarh eyleyüp ve câriyeler dahı bilcümle taşra çıkup Efendi ile kadın tenhâ kaldı. Ammâ Hoca'dan haberleri yok. Ol vakıtda 'avratın şehveti galebe edüp Efendi ile alt-üst bir az

pûse kenâr eyledi. Hemân Efendi dahı kadıncığı altına alup ve uçkurun çözüp fora-çeltiyân eyledi. Andan işe mübâşeret eyledikde kadın hazretleri nutka gelüp ayıtdı: “Efendi! Benim gönlüm bir dürlü cimâ’ ister.” dedi. Efendi ayıtdı: “N’ola, kadınıim? Câna minnet. Ammâ bana da ifâde eyle, ben dahı ana göre hareket edeyim.” dedikde kadın ayıtdı: “Efendi” benim gönlüm kal’a cimâ’ı ister.” dedi. Efendi ayıtdı: “Bana ta’lim eyle “Efendi! Benimkinin adı Akça-Kal’a olsun. Seninkinin adı Kızıl-Beğ olsun. Ben Akça-Kal’amı açup karşı durayım. Sen dahı hâzır-baş olup Kızıl-Beğ ile Akça-Kal’anın üzerine yürüyüş edersin ve a’lâ yolundan Kızıl-Beğ kal’anın kapusından girip kal’ayı feth edersin.” dedi. Hemân ol mahalde Hoca içerüden kendi kendine ayıtdı: “A’lâ bir kal’a cengi seyr ederiz; ammâ bu cenge çeng-i harbî lâzımdır. Hele yürüyüş olsun da ol zamânda çalmak olur.” deyüp oturdu. Ammâ ol mahalde kadıncık kal-kup varup arkasın dîvâra verüp Akça-Kal’a budı arasında Kâdî Efendi’ye nümâyân oldı. Ol mahalde Kâdî Efendi’nin dahı sabra mecâli kalmayup hemân Kızıl-Beğ’i eline alup Akça-Kal’aya yürüyüş eyledi. Ve kadıncığa doğru seğirdince Hoca oğlına işâret edüp: “Davula ur çomağı!” dedikde oğlı dahı davula ansuzdan çomağı urup birden bire yüklük içinden bir davul sadâsı edince kadıncık ile Efendi: “Bire bire! Bu davul sadâsı eyü’alâmet değıldir.” deyüp hemân ol aradan taşra çıkup ve dîvân-hânede dahı karâr edemeyüp soluğı aşağıda aldılar. Efendi ayıtdı: “Kadın! Bu cinnî ‘alâmetidir. Eyü kim bizi çarpmadı.” deyüp birbirine bakışup durdılar; ve ‘akılları serâsime olup bir zamân mest ü hayrân kaldılar. Ammâ Hoca dahı fırsatı ganîmet bilüp yükden çıkup dolabdan Kâdî’nin cümle esvâbın boğçasıyla çıkarup ve sarığın alup hemân sür’at ile ol dehlîzden aşağı ahura inüp bakup gördi kim ahurda Kâdî’nin katırı eşeği yanında bağlı durur. Hemân esvâbı heğbeye koyup eşeği oğlının eline verüp ve kendi dahı katırı çözüp taşra taşra olup evine geldi. Katırı bağlayup ve Kâdî’nin esvâbını ve sarığını odaya koyup oturdu. Ammâ Hoca’nın karısı ayıtdı: “Ey Hoca! Bu katırı ve esvâbları kanda buldun?” dedi. Hoca ayıtdı: “Karı! Bu ganîmet malıdır. Cengde elime girdi.” deyüp fâriğ ül-bâl olup evinde karar eyledi.

Ammâ bu taraftan kadıncık ve Efendi odaya gitmeğe havf edüp “Ecinni olmak gerek” deyüp yukarı çıkamayup kadıncık ol

dem bir câriye çağırıp: “Bire, var! Yukarı bak, ne var ne yok?” dedi. Câriyenin biri bin havf-ı belâ ile yapça yapça yukarı çıkup pence-reden oda içine bakdı, kimesne yok; ve içerü girüp yükü, dolabı arayıp kimesne görmedi. İnüp kadı ve Efendi’ye ayıtdı: “Hayır, cinden ve şeytândan eser yok.” dedi. Anlar dahı bin havf ile yukarı çıkup oturdılar. Ammâ kâdiyi vesvese alup: “Hayır, bu ‘alâmet eyü değildir. Bu zevkı bir gayrı güne koyalım. Hemân bana esvâbımı getirün; giyinüp gideyim.” dedikde kadıncık dahı câriyelere emr edüp: “Efendi’nin esvâbını getirün.” dedikde câriyeler dahı dolaba varup açup gördiler, Efendi’nin boğçasıyla esvâbı yok, ve sarığı dahı yok. Câriyeler dahı kadına söyleyüp ve kadın dahı Efendi’ye söyleyüp, Efendi bu husûsda çok fikr edüp nice edeceğin bilmedi. Zira mahkemeye çıplak gidilmez. Efendi ayıtdı: “Ey benim cânım! Olan oldu, giden gitdi. Necâtî eşek öldi. Hudâ saklasun seni” fehvâsı üzere hemân kethudâsına bir tezkere yazup: “Hâmil-i varaka ile bütün başdan ayağa varınca bir kat uruba gönderesin.” deyüp, büküp mühürleyüp kadının dâyasıyla gönderdi. Dâya dahı tezkereyi alup doğru mahkemeye varup Nâ’ib Efendi’ye verüp, Nâ’ib Efendi dahı Efendi’nin tezkeresini okuyup gördi kim Efendi bir kat esvâb istemiş, kavuğa varınca, kethudâsını çağırıp tezkereyi eline verüp, ve mehfûmını ifâde eyledi. Ol dahı tezkereyi alup mefhûmı üzere haremde bir kat esvâb çıkarup dâyanın eline verdi. Ve dâya dahı esvâbı alup gelüp boğçasıyla Efendi’nin önüne kodı. Efendi dahı giyinüp kuşandı ve sarığın sarup gitmek murâd edince Efendi’nin hâtırına katır gele düşdi. Dönüp ayıtdı: “Bire! Bakın bizim katır ahurda durur mı?” dedikde hemân câriyeler seğirdişüp varup ahura bakup gördi kim katırın yerinde yeller eser. Gelüp Efendi’ye: “Katır dahı gâ’ibe kadem basmış; yerinde yokdur.” deyince Efendi ta’accüb edüp hemân yerinden durup kadıncığa vedâ’ edüp kapudan taşra oldu. Aslâ ardına ve önüne bakmayup fi’l-hâl mahkemeye gelüp yerine geçüp karâr eyledi. Ammâ bu başına gelen ahvâli ta’accüb edüp ve gayrı taşrada durmayup kalkup hareme girdi. Ol gece anda yatup ertesi sabâh oldukda hareminden taşra çıkup mahfel-i kazâda karâr eyledi. Ve yalnız olduğu vakıtda dahı bu ahvâl hâtırına gelüp ta’accüb edüp düşünüp kaldı.

Ammâ bu taraftan Hoca Nasreddîn Efendi dahı Kâdi’nin cümle esvâbın giyüp ve üzerine dahı sof ferâcesin giyinüp ve başına

sarığın sarınup ve ba'dehu katırına binüp doğru mahkemeye varup içerü girdikde Kâdî Efendi'nin huddâmları bakup gördiler kim Hoca'nın cümle giydüğü libâslar ve bindüğü katır dahı Efendi'nindir. Hemân ol dem seğirdişüp Efendi'ye varup ayıtdılar: "Sultanım! Hoca Nasraddîn Efendi geldi. Ammâ sizin ol çaldırdığınız libâslar cümle arkasında ve katır dahı altındadır." dediler. Efendi ayıtdı: "Sakının, hiç bir söz söylemen! Elbet de bunun bir vechi vardır." dedi. Bu kez Hoca dahı katırdan inüp nerdübân başına katırı bağlayup yukarı Kâdî Efendi'nin yanına çıkup selâm verdi. Kâdî dahı aleyk alup ayak üzere kalkup Hoca'ya ikrâm edüp ve karşısına sadra geçürüp tatlı ve kahve verüp ta'zîm ve ikrâm eyledi. Ba'dehu Kâdî Efendi ortalığı tehnâlayup Hoca'ya bir münâsebet ile ayıtdı: "Hoca Efendi! Bu libâsları kanda buldunuz? Ve katırı nereden aldınız?" dedikde ol dem Hoca dahı nutka gelüp ayıtdı: "Vallâhi, Efendi! Dünki gün bir ceng vâki' olup kaçan Kızıl-Beğ Akça-Kal'aya yürüyüş edüp ceng olup bozgunluk vâki' oldu, ol hezîmetde kalan ganîmet malından aldım." deyince hemân Kâdî Efendi duydu, kıssa-i ahvâl ne yüzden olmuşdur bildi. Ol mahalde Kâdî Efendi dönüp Hoca'ya ayıtdı: "Çünkü ganîmet malıdır, size mahal ve mustahaktır ve belki dahı ziyade lâzımdır. İmdi, Efendi! Deveyi gördün mi?" dedi. Hoca ayıtdı: "Yeden ölsün! Köşeğin bile görmedim." deyüp ayıtdı: "Çünkü böyle oldu, devenin bahâsın verseniz ağzımız bir oş kapanup gayrı taşra söz çıkmaz." dedikde Kâdî Efendi Hoca'nın murâdın anlayup hakk-ı sukût çıkarup Hoca'ya yiğirmi altun verdi kim: "Taşra bizim ahvâlimizi kimesneye ifşâ etme." dedi. Ve bu kerre Hoca ayıtdı: "Ne mümkün? Hemân bu ahvâl sizin ile bizim mâbeynimizde kalsun. Lâkin devenin köşeği yerine katırı ihsân buyursanız gayrı maslahat tamâm murâd üzere olurdu." dedikde Kâdî Efendi dahı: "Pek ma'kûl." deyüp ol demde hizmetkârlarına emr eyledi; katırı yine Hoca'ya çekiverdiler. Hoca dahı katıra binüp Kâdî Efendiye vedâ' edüp doğru hânesine gidüp bu kadar zaman Kâdî'nin esvâbını ve sof ferrâcesini ve 'amâmesini başına sarınup ve katırına binüp bu sırrı kimesneye ifşâ etmedi deyü nakl ederler.

267.

Hoca'nın bir danası var idi. Bir gün otun ve suyun karısı ve bir gün Hoca verürdi. Böyle nevbet ile verürlerdi. Ammâ bir gün nevbet Hoca'nın idi; ammâ ol gün Hoca'nın konşusunda bir düğün var idi. Hoca'nın haturı ol düğüne da'vet olunmuş idi. Hoca ayıtdı: "Gel, seninle hab turalım. Her kim söylerse bugün danaya otun ve suyun ol versün." dedi. Karısı dahı kâ'il olup "hab!" dediler. Hoca evin içine girüp oturdu ve karısı düğüne gitti.

Ammâ meğer şehrin taşrasında bir bölük gurbet çingânları konup ve karıları şehrin içine yayılıp buldukları yerde kelepür ederler idi. İttifâk biri Hoca'nın evine girüp bakup görür kim aslâ ses ve sadâ yok. Evin taşrasında bir şey bulamayup içerü Hoca'nın yanına girüp Hoca'yı gördükde biraz durup bakup görür kim Hoca'da aslâ nutuk yok, hemân evin içinde arayup her ne buldı ise devirüp devşirüp torbasına doldurdu. Bakup görür kim Hoca'da yine nutuk yok, hemân gelüp başından sarığın ve kavuğın alup, yine hiç söylemez... Ammâ Hoca aydur: "Eğer söylersem danaya su vermek lâzım gelür." Aslâ mukayyed olmaz. Çingâne karısı dahı kapudan taşra olup gider. Ammâ düğünde ta'âm çıkup bir sahan içine bir mıkdar ta'âm koyup: "Hoca'ya götürüyüm." deyüp eve gelür. Görse kim evin içinde bir şey kalmamış. Hemân karı nutka gelüp ayıtdı: "Bire koca! Kanı bu evin içinde olan eşyâ, nice oldı?" dedikde hemân Hoca ayıtmış: "Ey karı! İşte sen evvel söyledin. Var imdi bugün danaya suyu ve otu sen ver." demiş.

268.

Bir gün Hoca Nasraddîn seyyâhat edüp gezerken Kızıl-Irmak'ın kenârına gelüp su içmek murâd eder. Ammâ kaçan ağzına alup bakup görür, kıp-kızıl, bulanık bir çamurlu sudur. Hemân ağzından bırağup arayarak bir pâk su bulup ve bir kab içine doldurup götürür, Kızıl-Irmak'ın üzerine döker; der kim: "İşte, filânım! Su böyle olur." demiş.

269.

Bir gün Hoca aydur: “Aslâ gençlik ile kocalığın bir farkı yok.” dedi. “Neden bildin?” dedikde Hoca ayıtdı: “Bizim kapu önünde bir taş vardır. Ba’zı âdem anı kaldırır. Ammâ ben gençlikde çalışdım, kaldıramadım; geçende de hâtırıma geldi, yine çalışdım, olmadı; yine kaldıramadım. İşte öylece tecrübe etdim, aslâ farkı yoğmuş.” demiş.

270.

Hoca Nasraddîn, Rahmetullâh-i ‘Aleyh Hazretleri dünyâ sarâyından dâr-ı bakâya rihlat etdikleri ‘asırda, aradan bir kaç eyyâm mürür edüp ammâ türbe-i şerîfleri kurbında bir câmi’-i şerif var idi. Bir cum’a günü halk cum’a namâzına câmi’e gelüp namâz kılarken bir sadâ zuhûr eyledi kim: “Ey ümmet-i Muhammed! Hoca Nasraddîn Efendi mezârdan çıkup mezârı üzerinde olan sandûkaya at gibi binmiş oturur.” deyü sadâ gelince halk câmi’den taşra olup: “Varalım, bakalım!” deyüp cümlesi taşra çıkınca hemân ol mahalde câmi’-i şerifin kubbesi yıkıldı. Aslâ bir kimseye ziyân olmadı.

İmdi, yârân-ı safâ! Bu Hoca Nasraddîn Efendi ne büyük merbede devletlü ve evliyâ’ ul-lâhdan imiş kim merhûm olduktan sonra dahı kerâmâtı zuhûr etmiştir.

271.

İttifâk bir öküz bir evde küpden su içerken başın küpe sokup çıkaramaz. Halk cem’ olup: “Nice eylesek?” derken Hoca gelüp ahvâli görür. “Tez nacak getirün. Ben bunun başın çıkarayım.” Hoca’ya nacak getirürler. Hoca nacakı alup evvelâ sığırın başın keser. Andan sonra küpi kırup sığırın-başın küpden çıkarup aydur: “Bu kadar maslahatı beceremedünüz.” Andan sığırın boynuzların kırup aydur: “Sığırınızın boynuzların kırın; bir dahı küpe ilişmesün.” der.

272.

Nasraddîn Hoca her vakıt fikr eder ki: “İktizâ-’i hikmet karpuz ceviz ağacında bitüp ceviz bostanda bitmek gerekdir.” Kaziyye-i ittifâk bir gün ceviz ağacı altından geçerken başı açık idi, bir ceviz düşüp başına dokunup bir mıkdar acıdı. Fi-l hâl mukaddemde olan fikri hâtırına gelüp: “Ey Hakîm-i lâ yüs’elü’an mâ yef’al! Hikmetine mukırr ü mu’terifim. Hiç şübhem kalmadı. Eğer başıma düşen karpuz olayıdı başım pârelenürdi.” demiş.

273.

Bir gün Hoca bir bağa üzüm yemeğe girer. Üzüm bulamadıkda: “Ben üzümsiz olurum, ammâ bağ üzümsiz olmaz.” demiş.

274.

Bir gün Hoca ‘avratına gazablanup bir kerre urmağıla ‘avrat düşüp vefât etdi. Hoca dahı beter darılıp: “Yine döğülmedi bu ‘avrat.” der.

275.

Meğer Hoca’nın hatunı hâmile imiş. Vaktı gelüp ebe kadın gelür. Geceye müsâdif etmekle kimse bulunmayup ebe kadın Hoca’ya: “Bir mum getür. Hizmet sana düşdi.” dedi. Hoca dahı, nâçâr, bir mum yakup hâtininün öninde durur. Hele hatunı vaz’ı-ı haml eder. Hoca dahı mumı alup giderken ebe kadın ayıtdı: “Dur, Hoca! Bir çocuk dahı vardır.” Hoca ayıtdı: “Zâhir ikiz imiş.” deyip mumı yine getirür. Bir ma’sûm dahı doğurur. Yine Hoca mumı alup taşra gidecek vakıtta, yine ebe kadın: “Dur, Efendi! Gitme; bir çocuk dahı vardır.” dedükde Hoca hemâm mumı üfleyüp söyündürdi. Ebe ayıtdı: “Efendi! Mumı neye söyündürdün?” dedi. Hoca ayıtdı: “Aydınlığı gördiler de veledler birbiri ardınca yüriyiş eylediler.” demiş.

276.

Bir gece dahı ‘avratı Hoca’ya ardın döner. Hoca dahı: “Ne asıl olursa deliğin biri benim tarafımdadır.” der.

277.

Bir gün Hoca bir vilâyetden geçüp giderken, meğer dişi ağrımış. Giderken bir dostunun kapısı öninden geçer iken Hoca’yı davet etdi. Hâtırın su’âl etdi. Hoca ayıtdı: “Pazara giderim, şırlağan yağt almağa.” Bu herif dahı Hoca’ya reng için bir bardağın içine işeyüp: “Al, Hoca! Sana yağ.” der. Hoca dahı yağt alup evine gelür. ‘Avratına ayıtdı: “İşte yağ.” deyüp verdi. Ammâ sidük olduğu bilindi. Ammâ Hoca ‘ârifdir... Mukaddem görüp yağ deyü sidüğü veren adamın dişi ağrıdı. Hemân bir necâset kurusından hablar yapup bir kağada koyup ve ol yağ veren adamın hâtırın su’âl etdikde ol adam dahı dişinden feryâd eder. Hemân Hoca habları çıkarup: “Sultanım! Şu habları dişine ko; hemân geçer.” dedi. Herif dahı habı dişine kodı. Biraz durduğu gibi râyiha-i kerîhesi ağzına yayıldı. Hemân herif türüküp Hoca’ya su’âl eyledi: “Bu hab ne şekil habdır?” Hoca ayıtdı: “Sizin verdüğünüz yağın tortusıdır.” demiş.

278.

Bir gün Nasreddîn Hoca’nın eşeği eşeklikden çıkma için zamânesi kâdisından mürâsele alup Hoca’ya götürür. Hoca dahı elinden alup döge döge ol mürâseleyi eşeğe yutdurur.

Şimdi eşek tersledikçe dönüp kokladığı ol sebebdendir, derler.

279.

Bir gün Hoca’ya derler ki: “Zekeri büyük olan kimsenin cimâ’ vaktında safâsı var mıdır?” deyü. Hoca aydur: “Hammâliyyesin kendü çeker, zevkını iller sürer.” demiş.

280.

Bir gün yine eşeğe yük yükledüp giderken eşek yükü tahammül edemeyüp ağır yürümeğe başladı. Hoca yükün bir azın kendi alup eşiğin üzerine binüp gitmek diler. Eşek dahı beter oldı. Pes Hoca: “Ey hayvân! Yükün yarısın ben aldım; sen yine yürümezsin.” demiş.

281.

Bir gün yine Hoca eşeğe çıplak, semersiz bindikte ayakları yere değüp: “Evvel de yerde idim, şimdi dahı yerdeyim.” demiş.

282.

Bir gün Hoca ‘Antâb’a varur. Bî-teklîf bakkâl dükkânında bardak bardak pekmezi içmeğe başladı. Bakkâl men’ etmek istedi. “Beh ey kişi! Bahîl misin? Eski ‘âdet ve ‘atalar-kelâmını bozmak istersin. Öteden berü, bilmez misin ki: ‘Varduğun ‘Antâb, yedgün pekmez’ demişler.”

283.

Ve ‘Antâb’da ayağın bir kelb ısırıldı. Ba’d ez-zamân Sofya’da bir kelb bulup döğmeğe başlar. Biri aydur: “Hoca’. Bu kelbi niçün döğersin?” “Beni ‘Antâb’da ısırıldı.” der. “Ya bu, ol kelb değildir.” dedi. Belî, ol kelb değildir, ammâ anun soyındandır.” demiş.

284.

Bir gün Hoca’ya su’âl ederler ki: “Tahâret vaktında zekerin evvel, ya da dübürin evvel mi yıkamalır?” deyü. Hoca bunu işitdikde: “El-hıyâru bi-yedek; ya’nî: Hıyâr elindedir.” demiş.

285.

Bir gün Hoca dağda odun keserken, eşeğinin huyı imiş, etmek yer imiş. Yine Hoca'nın zahîresi olan etmeği yer. Hoca gördükde: "Ey eşek! Ben tahammül ederim, inşâ' Allâh, etmek bulıncaya dek; ve lâkin sen ölinceye dek bu hûy ile kalursın." demiş.

286.

Bir gün Hoca meyve ve yemiş pazarına varup elma ve armud ve erik ve kaysı alup avuç avuç yemeğe başlar. Görenler: "Hoca! Birer birer yesen e!" derler. "Siz bilmezsiniz. Birer birer yedikleri kavun, karpuzdur." demiş.

287.

Hoca bir gün bir su içine iğne düşürüp varup bir çuvalduz ucuna bir ip takup suya salup: "Gel ananın yanına! Gel ananın yanına!" deyü çağırur imiş.

288.

Bir gün Hoca bir çobana sorar ki: "Siz niçün böyle semiz olursunuz? Turb ib kavî olursunuz?" deyü. Çoban dahı cevâb eder ki: "Biz dağ başlarında semiz etin kebâbını yeyüp tenhâ yerlerde zarta geldikçe zartalayup içerümüzde maraz durmayup taşra çıkar." dedikde Hoca dahı: "Fî'l-vâkî" böyledir; ammâ biz tenhâ yer bulamazız." der. Çoban der ki: "Zarta geldikçe dibinin bir kanadın açup zarta eylesen kimse bilmez." der. – Hoca dahı bir ziyâfetde bulunup nefis ta'âmlardan yeyüp bir zamândan zarta geldikde çobanın kelâmı hâtırına gelüp hemân dibinin bir kıynağın açup: "Sihhat-i beden, nasîhat-i çoban." deyüp kaz ağzı edeyim derken bardak boğazı olup cemâ'ata mashara olur, demişler.

289.

Hoca'nın bir kızı var idi. Merhûm ba'zı hizmetlere komşulara gönderürdi. 'Avratı ayıtdı: "Efendi! Şu kızı her yere dönderme; zîrâ kesilmedik kavundur." İttifâk kızın gönleği açılıp kızın ma'hûdesini görür. Hoca aydur: "Ey hatun! Sen buna kesilmedik kavun der idin; işte kesilmiş, iki dilim olmuş." der. 'Avrat dahı kıza: "Kızım! Ört poçanı!" dedikde Hoca: " 'Avrat! Ol poça değil, eyü isti'mâl edecek nesne olmuş." demiş.

290.

Bir gün Hoca Hind velâyetine gidecek olup kuşluk zamânına dek gidicek: "Ne çok vilâyetler geçdik! Sakın Hind vilâyeti gerüde kalmasun!" demiş.

291.

Hoca bir gün görür ki bir kelb mescid içine yestehler. Hoca urmak isteyücek kelb dahı hırlayup üstine atılmak ister. Hoca dahı kor-husından: "İt beğim, it!" demiş.

292.

Yine bir gün Sultân ile avda iken bir mahaldeistirâhat için oturduklarında latîfe için Hoca'nın atının dudağını keserler. Hoca dahı âgâh olup Sultân'ın atının kuyruğunu keser. Fî'l-hâl atlanup giderken Hoca Sultân'ın ardınca gider. Sultân bakup: "Ey Hoca! Atunuz neye güler?" der. Hoca dahı: "Sultân'umun bindiği atun kuyruğı kesilüp dibi açıldığına güler." demiş.

293.

Hoca'nın hatunı bir kız doğurdu, ve ayıttı: "N'ola idi, erkekik olayıdı, ve iki budı arasında yumurtacığı olayıdı!" Hoca işidüp: "Ey hatun! Hak-ta'âlâdan ömür iste. Sağ kalursa budı arasında ol kadar yumurta göresin ki hesâbsızdır." demiş.

294.

Bir kimse Hoca'dan urgan istedi. Hoca: "urgana un serdim." der. Herif: "Hiç urgana un serilir mi?" der. Hoca dahı: "Sen 'illeti 'illet bil. Urganın işi vardır, verilmez." demiş.

295.

Bir kimse Nasreddîn Hoca'ya bey' etmek için kovan getirür. Su'âl eder ki: "Bu nedir?" Cevâb verür ki: "Buna aru kovani derler. Bundan katı vâfir bal ve mum hâsıl olur, ve 'azîm intifâ' edersiz." deyü haber verdikde Hoca kulağın kovana yakın edüp diğner. Sad hezâr âvâz-ı zembûri istimâ' etdükde: "Akçamla alup bu vızırdayı çekmem." deyü cevâb vermişdir.

296.

Bir gün bir hatun bükâ ederek Hoca'ya geldi: "Kurret ül-'aynım bir evlâdım var; hasta ve sâhib-ferâşdır." Şifâyâbıyçün du'â-yı hayrını niyâz etdi. Mûmâ-ileyh dahı: "Hak-ta'âlâ şifâ vermesün! Başını hastalık yasdığından kaldırmason!" deyü du'â etdi. Hatun feryâd edüp: "Bu asıl şom du'âyı evlâdım hakkında niçün etdin? Benim ve evlâdımın ne zararını gördün?" dedikde: "Var, hatun'. Elem çekme. Şimdiki zamânda du'âlar 'aksiyile kabul oluyor. Ben sabâh namâzından bu vakte dek bu su başını beklerim. Hak ta'âlâyâ ricâ ediyorum ki bir kimse göndere ve arkasına beni ala da suyu öte geçüre. Bir

az vakıtdan sonra bir adam geliyor gördüm. Elamdü lillâh! Du'âm kabûl oldu; beni karşuya geçirür mulâhazasındayım. Yanıma geldi: 'Be-ni arkana al da suyu geçir.' Tereddüd edeyim sandım. Darb, sille ve şütüm birle, bizzarûr arkama aldım, suyu öteye geçürdüm. Etdiğim du'â aksiyile kabûl oldu." deyüp... Hatun hânesine geldi. Evlâdını sıhhat ve 'afiyetde bulduğı menkûldur.

297.

Nasraddîn Hoca'nın evi iki mahalle arasında olur imiş. Câmî'e gelmediği için ahâli-i mahalle cem' olup Hoca'ya giderler ki: "Niçün câmî'e gelmezsin?" dedüklerinde: 'özüüm vardır; adamlar!" deyüp cevâb edicek " 'Özrün nedür?" dediklerinde "O bir mahallenün imâmını ben sikküm; beriki mahallenün imâmı dahı beni sikkdi. Onunçün hicâbımdan varmayorum." deyü cevâb eyler.

298.

Bir gün Nasraddîn Hoca bir kalıça satarken bir hanım su'âl eder: "Kaç akçaya?" Hoca der ki: "Am mukâbelesinde." Hanım dahı bir halayık Hoca'ya verir. Tamâm iş olduktan sonra kalıça/yı/ taleb eder. Hoca der ki: "Kalıça vermem. Ben seninle barışdım." Hanım der ki: "Ey, imdi gel. Ammâ ben kibâr kızıyım. Ben senin üstünde, sen altımda olasın. "Pekey!" der. Tamâm iş bitdikten sonra: "Kalıça ver, hey sefih!" Hoca der: "Vermem. Zirâ gerek idi ben seni vaty edeyim; sen de ise beni vaty eyledin." Hanım der ki: "Ey, imdi gel! Ne şekil istersen..." Tamâm vaty etdikten sonra: "Kalıça ver!" Hoca der ki: "Vermem. Zirâ sen beni bir kerre, ben dahı seni bir kerre, vaty eyledik. Kalıça vermem." Hanım der ki: "Çık git, behey sefih! Senden kalıça alınmaz."

299.

Var., Sarajevo, No. 42

Nasraddîn Hoca'ya meğer günlerde bir gün bir kimesne gelüp: "Hoca! lutf edüp var, fülân kimesnenün kızını bana dileyüver." demiş. Hoca dahı varup kızını kendüye dilemiş. Ba'dehu ol kimesne gelüp Hoca'ya demiş ki: "Niçe oldu? Kız bize verürler mi?" Hoca dahı demiş ki: "Vallahi'l-'azîm! Bürâzer! Bana dahı gücile verdiler." demiş.

299 bis.

Nasraddîn bir kibârın kızını isteyü gitmiş. Vermemişler. Su'âl olunmuş: "Verdiler mi? Yâhud verecekler mi?" Nasraddîn demiş ki: "Hele yarı iş husûla geldi. Dahı yarısı oldukda tamâm murâd olur." "Nice oldu?" su'âl ederler. Nasraddîn der ki: "Ben istedim. Dahı kız istesün, tamâm olur."

300.

Hoca'nun kendü vilâyeti pâdişâhı avdan gelürken yolu bir orman kenârından uğrar. Hele gelüp geçerken, meğer Hoca ormandan çıkarken yolu pâdişâh üzerine uğrar. Hatâ'en hemân önine râst gelür. Pâdişâhun merkebi Hoca'yı göricek hemân ürker, pâdişâhı yere çalar. Hele pâdişâha zarar erişmez. Yetişüp tutarlar; yine atına bindürürler. Pâdişâh aydur: "Varun, şol herifi tutun; helâk edün kim uğursuz imiş." der. Hoca'yı tutarlar. Hoca aydur: "Bir sehl amân verünüz. Padişaha bir sözüm vardur, söyleyem. Andan sonra 'neyler-senüz eylenüz.'" der. Hoca'yı padişahları önine götürürler. Hoca aydur: "Benüm suçum nedür kim beni helâk etdürürsin?" Padişah aydur: "Bana zararın dokundi; uğursuzsın. Andan ötüri helâk etdürürüm." der. Hoca aydur: "Uğursuz sensiz kim benüm başum gideyor." dedi.

301.

Bir gün Hoca âhir diyârdan bir kimse oturup musâhabet ederken herif genirür. Hoca aydur: “ ‘Ayıb değil mi? Niçün şöyle etdün?’” Herif aydur: “Bu genirmek bizüm diyârda ‘ayıb değildir.’” der. Birazdan Hoca dahı osurur. Herif aydur: “Hay hoca! N’eyledün ya? Bu ‘ayıb değil mi?’” der. Hoca aydur: “Bu dahı bizüm diyârda ‘ayıb değildir.’” dedi.

302.

Hoca’nın ‘âdeti imiş kim pâre pâre tuzlar yerdı. Bir kişi buna aydur: “Hoca! Tuz yemek ‘aklı eksildür. Niçün tuz yersin!” Hoca aydur: “ ‘Aklum iller ile berâber olsun deyü yerin.” der.

303.

Bir gün Hoca giderken yolda bir batağa düşer. Bir herif yolda geçerken Hoca’yı bu hâlde görüp aydur ki: “Nice /verürsin/, ben seni bu balçıkdan çıkarayın?” dedi. Hoca aydur: “Hiç.” Herif hemândem Hoca’yı balçıkdan çıkarur. Hoca dahı doğrulup evine gitmek ister. Herif aydur: “Kanda gidersin? Benüm hakkımı ver, andan sonra git.” der. Hoca aydur: “Senün hakkun nedür?” Herif aydur: “Bana hiç vereyin dedün; anı isterem.” dedi. Hoca aydur: “Hiç demek yok demekdür. Hiç yok verilür mi?” der. “Elbette, her ne ise ver.” der. Hoca âhir ‘âciz olur; aydur: “Gel eve, hiçi sana vereyim.” Eve gelürler. Hoca varup bir boş çölmeği getirüp herifün önine kor. Herife aydur: “Elüni şol çölmeğe sok.” Herif sokar. Hoca aydur: “İmdi elüni muhkem yum, dahı çıkar.” der. Herif elini muhkem yumar, dahı çıkarur. Hoca aydur: “İmdi aç.” Açar. Hoca aydur: “Elünde ne var?” Herif aydur: “Hiç.” Hoca aydur: “İmdi, aldun hakkını, var git.” der. Herif dahi ‘neylesin? Nâçâr alup gider.

304.

Bir gün Hoca'yı bir 'avratla basup Kâdı'ya götürürler. Kâdı Hoca'yı görür, aydur: "Kişi, gerçek şol işi sen işledün mi?" der. Hoca sikine yapışup aydur: "Anda girişüne, çıkışuna gözler ermezdi. Gel bunda Kâdı Efendi'ye cevâbın ver." dedi.

305.

Bir gün ikindü namâzı geçmek üzere iken Hoca'ya: "İkindü namâzını kıldun mı?" derler. Hoca aydur: "Biz ahşâmdan dahı hürmet umaruz." dedi.

306.

Bir gün Hoca ba'zı dânişmendler ile oturup musâhabet-i 'ilmiyye ederken eline devât, kalem ve bir mıkdar kâğıd alır; eğri büğri şekilde bir satır yazar. Dânişmendlere aydur: "Görün, bu ne mes'eledür?" Dânişmendler te'emmül ede görürler; hiç bundan nesne çıkmaz. 'Âciz, fermânde kalurlar, aydurlar: "Hoca! Bundan nesne çıkmaz." Hoca aydur: "Hey güdenler'. Sığır böyle işemez mi?"

307.

Oxford II. 54

Bir gün bir herif ağaca çıkar; inmez. Bir alay âdemler cem' olurlar: "Nice endirsek?" deyü müşâvere ederken Hoca çıka gelür. Görse hâl böyle, bunlara aydur: "Tez, bana bir ip getirün; size bunı endüreyin." der. Bir ip getirürler; Hoca'ya verürler. Herife aydur: "Şol ipi tut, belüne muhkem bağla." deyü ipün bir cânibin yukarı atar. Herif tutar; beline muhkem bağlar. Hoca ipün bir cânibin muhkem tutar, çeker. Derdmend herif ağaca sarmaşı görür, kâbiliyyet olmaz; yere düşer; helâk olur. Hâzır olanlar aydurlar: "Hay Hoca! N'eyle-

dün? Hatâ kıldun.” Hoca aydur: “N’eyleyeyin? Geçende bizüm evde kuyuya bir âdem düşdi; ipe çekdük, çıkarduk; hiç nesne olmadı.” der.

308.

Bir gün... Meğer Hoca ramazânda oruc tutmaz imiş... Lâkin sahurda kalkup ta’âm eder imiş... Ahbâbları ayıtdı: “Hoca Efendi’. Siz oruc tutmuyorsuz; niçün sahurda kalkup ta’âm edersiniz?” dediler. Hoca ayıtdı: “Farzı terk etdüğüme göre sünneti dahı terk mi edeyim?” demiş.

309.

Bir gün bir Kürd, Hoca’ya müsâfır gelüp ayıtdı: “Ev sâhibi! Tez ol, ta’âm getir; karnım açtır.” dedi. Hoca dahı varup güç ile bir az yoğurt, bir etmek tedârük edüp getirüp gördi ki herif yatup uymuş. Hoca fikr edüp ayıtdı: “Ne üzerime lâzımdır ki ben bunu uyan durup ta’âm vermek?” Hemân bir mîkdâr yoğurt alup herifin bıyıklarına sürer. Bir mîkdâr geçdikten sonra Kürd uykudan uyanup: “Ev sâhibi’. Getür t’âmı.” deyüp haykırdı. Hoca ayıtdı: “Yediniz de yatdınız. İ’timâd etmezseniz dahı bıyıklarınızda bulaşığı durur.” dedi. Kürd bıyıklarına el urup gördü, yoğurt bulaşığı var, ayıtdı: “Hoş imdi, ev sâhibi! Yiyüp içdiğimiz var ise Hak berekât versün.” dedi.

310.

Meğer Hoca’yı ramazânda iftâra da’vet etmişler. Meğer çorba gâyetle sıcak imiş. Hoca bir kaşık alup ağzına kodı, ve çıkarmağa hicâb edüp yutdı. Ve başında kavuğı çıkarup ‘acele ile altına koyup üstine oturdu. Su’âl etmişler ki: “Niçün kavuğı altına koyup üstine oturdu?” dediler. Hoca ayıtdı: “Minder yanmasun. Kavuk yanar ise mâni’ değil, benimdir.” demiş.

311.

Bir gün... Hoca her kaçan çamaşur yumak murâd eylese, hikmet-i ilâhî, yağmur yağar imiş. Gene bir çarşûya sabun almağa gider. Yine yağmur yağmağa başlar. Hoca görür ki yağmur yağar, sabun aldığı adama ayıtdı: “Şol peynirden bana bir okka var.” dedi. Herif ayıtdı: “Hoca! Bu sabundur, peynir değildir.” dedi. Hoca ayıtdı: “Ben de bildüm, sabundur. Lâkin yağmur yağmasun deyü peynir derim.” demiş.

312.

Bir gün Hoca oduna gidüp bir karbuz bile getürmüş. Dağa çıkar-ken karbuz elinden düşüp dere içine yuvarlandı. Meğer taş altında bir tavşan var imiş; karbuzı görüp kaçır. Hoca tavşanı görüp ayıtdı: “Eyvâh! Karbuz tavşan olup kaçdı.” deyüp eve gelüp ahvâli ehline söyler. Ehli dahı ayıtdı: “Eyvâh, koca! Tutup getürmek gerek idin.” dedi. Hoca dahı: “Varup tutayım.” deyüp ehli ile berâber gidüp eline bir değnek alup tavşan yuvasına varup, tavşan bunları görüp kaçır. Hoca ayıtdı: “Eğer ard ayağı uzun olmaya idi tutardım.” demiş.

313.

Oxford III

Hikâyet ederler ki Hoca kendi kâdı iken bir ‘avrat bir herifi kâdıya getürüp aydur: “Efendi! Şu bir ecnebî herif beni tutdı, öpdı. Elbet de benim hakkımı hakk eyle.” dedi. Hoca aydur: “İmdi, ne olmak gerek? Sen dahı herifi öp.” demiş.

314.

Bir gün Hoca’ya demişler ki: “Âyâtlardan kangı âyet seversin?” Hoca ayıtmış ki: “Eklehümâ dâ’im.” demiş.

315.

Oxford IV

Bir gün Hoca'ya derler ki: "Niçün namâz kılmazsın?" demiş ki: "Herkesin bir hesabı var."

316.

Oxford VII

Bir gün Hoca karısına aydur: "A karı! Gel, sen de, ben de bugün hammâma varalum. Andan, gelüp sen gelin ve ben güyegü olalum; ve birbirimizden tatlu tatlu murâd alalum." der. Karıda aydur: "Kaygana pişirüp hâzırlayalum ki geldüğümüzde yiyelüm." deyüp bir tavada kaygana pişirüp bir yerde saklayu kor. Giderler. Meğer Hoca'nun bir 'âkıl oğlu var idi. Babasının ve anasının bu musâhebetlerin işidür. Bunlar girdukdan sonra oğlu kayganayı bulup yer; ve bunları gelsün deyü bekler. Der-' akab bunlar dahi gelüp oturlar. Hoca aydur: "A karı! Ben şimdi neye benzerem?" Karu aydur: "Otuz yaşında bir yiğite benzersin." Karı dahi aydur: "A koca'. Ben şimdi neye benzerem?" Hoca aydur: "On beş yaşında geline benzersin." Hoca'nun oğlu dahi yidüğü kaygananın tavasın başına gecürüp aydur: "A baba! Ya ben şimdi neye benzerem?" Hoca eleminden: "Şu orosbı anan amına benzersin." der.

317.

Cambridge

Bir gün Hoca'yı bir 'acemî berber tıraş ederken her ustura çaldıkda Hoca'nın başın keser idi. Meğer her kesdiği yere penbe yapışdırur imiş. Hoca ayıtdı: "Yeter, hey adam! Başımın yarusına sen penbe ekdin; ben de yarusına ketan ekeyim." demiş.

318.

Oxford VII

Hoca'nun köyünde bir ağır taş var idi. Bin kantar gelürdi. Bir gün Hoca şehir halkını cem'e edüp aydur: "Ben şu taşı kaldurup götürürem." Bunlar aydur: "Hey Hoca! İşbu taşı âdem oğlanı hiç götürürebilür mi?" Hoca aydur: "Ben du'â edeyim, siz âmîn deyin, ben götürürem. Hemân söylen: Götürecek olursam bana ne verürsüz?" Bunlar aydur: "Her kişi hâllü hâlince akça versün." dediler. Hoca aydur: "Hemân devşürün." Bunlar dahı hâllü hâlince akça cem' edüp Hoca'ya verürler. Hoca akçayı alup saklar. Ba'dehu du'â edüp taşun yanına varup durup sükûta varur. Halk bakışup dururlar ki Hoca taşı kaldura. Görseler ki Hoca'da ol hareket yokdur, aydurlar: "Hoca'. Taşı kaldurup götürsen a'." Hoca aydur: "Siz taşı arkama kaldurunuz, ben götürüyim." der.

319.

Hoca eşeğin zâyî' edüp ararken ittifâk bir herifde bulur. Aydur: "Kişi! Bu eşek benümdür." Herif aydur: "Senün idüğü neden ma'lümdür? Vermezın." Muhassal-ı kelâm çekişerek kâdıya gelüp mü-râfa'a olurlar. Evvelâ Hoca eşeğin ister. Herif aydur: "Eşek benümdür. Vermezın." Kâdı aydur: "Eşek kimün elindedür?" Herif aydur: "Benim elümdedür." Kâdı, Hoca'ya aydur: "Eşeğün nişânı var mıdur? Ve senün idüğü neden ma'lümdür?" Hoca aydur: "Benüm eşeğüm okumak bilür. Önine kitâb konuz; okumazsa benüm değıldür." Kâdı ve cümle halk bunu ma'kûl görüp ve eşeğün önine bir kitâb koyup ırakdan durup temâşâ ederler. Andan eşek kitâbı diliyile açar ve maklabın kaldurup kâğıdların diliyile bir bir tamâmet dönderür. Andan sonra anırmağa başlar. Meğer Hoca'nun 'âdeti imiş ki kitâbının kâğıdları arasında arpa kor idi. Eşek de ol kitâbun kâğıdların diliyile açup arpaları yerdı. Yine eyle sandı. Bu kerre gördü ki arpa yokdur, anırmağa başladı. Hoca aydur: "Müslimânlar! Kitâbı tamâm okuyup şimdi du'â etmeğe başladı." Kâdı ve halk eşeğün bu işini görüp dahı eşeği Hoca'ya teslim edüp verdiler.

320.

İttifâk Hoca'yı Temürlenk'e elçiliğe gönderürler. Hoca gider... Temürlenk'e haber ederler: Elçi gelür. Hoca'ya karşı çıkup getürüp saraya kondururlar. Ziyâfet oldukdan sonra Temürlenk Şâha buluşur. Temürlenk aydur: "Pâdişahunuzun senden gayrı söz bilür âdemîsi yok mıydı ki seni elçiliğe gönderdi?" Hoca aydur: "Niçün olmaya? Ammâ herkese münâsibin gönderürler." dedi. – Temürlenk demeye bâ'is bu idi ki bir ayağı ağsak idi. Kaçan otursa bir ayağın uzadup otururdu. Yine eski 'âdeti üzre oturup ayağın uzadup 'ayb olmasun deyü ayağın minderün bir tarafıyla örter. Hoca dahı: "Bu yerde 'âdet böyledür" deyü sanup ol dahi ayağın uzadup minderün bir tarafıyla örter. Temürlenk buna gâyetle bî-huzûr olup kendü kendüye aydur: "Ben etdümse hem pâdişâhem, hem ma'zûrem. Ya bu etmek münâsib midür?" deyüp Hoca'ya aydur: "Senün ile eşek mâbeyninde ne fark vardır?" Hoca aydur: "Bir minderdür, Pâhidâhum."

321.

Berlin I

Bir gün Hoca tabîb iken bir hastayı görmeye Hoca'yı alup giderler. Hoca dahı varup hastayı görüp nabzın tutar. "Kaç gündür hasta ola?" deyü sorar. "On gündür." derler. Andan hastanun marazın sorarlar ve "Nesne olur mı?" derler. Hoca aydur: "Ölmezse hiç nesne olmaz." der.

322.

Berlin II

Bir gün bir âdem gelüp Hoca'dan eşeği ister. Hoca der ki: "Dur! Varup eşeğe danışayım." deyüp içeri girdi. Ve taşra çıkup dedi ki: "Karındaşım! Bizim eşek râzı olmadı. Ve bana söyledi ki: Beni verme. Eğer verir isen kulağıma ururlar ve hem senin 'avratına söğeller, dedi." demiş.

323.

Berlin IV

Bir gün bir kimse vâ'zden işitmiş kim: "Bir kimse ehli ile ahşamdan cimâ' eylese bir koyun kurbân etmiş kadar sevâb bulur, nısf ul leylde ederse bir deve kurbân etmişçe sevâb bulur; sabâha yakın ederse bir kul âzâd etmişçe sevâb bulur." deyüp gelüp bunı ehline söyler. Bu kerre ahşam olunca ilk ahşamdan döşeğe girüp ehliyle yaturlar. Ammâ 'avrata gâyet şehvet galebe edüp aydur: "Koca! İmdi ilk ahşamdan bir koyun kurbân etmişçe sevâb kazanalım." Kocası dahı: "Pek makbûl." deyüp kalkup mübâşeret edüp cem'e olur. Nısf ul-leyl olıcak 'avratın yine iştilhâsı galebe edüp aydur: "Kalk koca! Bir deve kurbân etmişçe sevâb bulalım." demiş. Herif kalkup yine cem' olmuş. Çün sabâh karîb olmuş. Yine karının şehveti galebe edüp: "Kalk koca! Bir kul âzâd etmişçe sevâb bulalım." demiş. Bu kerre kocası ayıtmış: "Karı! İşte ben senin kulunum. Lüft eyle beni âzâd et." demiş.

324.

Berlin III

(...) Temür'dür gelüp cevâb eder ki: "Ya sen kimsin? Sana kim derler?" Hoca cevâb eder ki: "Sultânum'. Ben Yer-Tanrısı'yım." Temür gazabından kendü kendüye aydur: "Ben bunı katl eylerim. Bir su'âl ve bir olmaz şey' teklif edeyim de sonra katl edeyim." deyüp... Ammâ bu Temürlenk aslı Tatar olmağıla öninde Tatar dilberleri ve tâzeleri çok, gözleri ufak... Hemân Temür cevâb eder ki: "Efendi! Sen çünkü Yer-Tanrısı'yım diyorsan, şu karşımda duran tâzeleri gördün mi?" Hoca der ki: "Gördüm. Lâkin gözleri ufak olmağıla lâtâfet yoktur. Lâkin kerem edüp şunların gözlerini büyük eyle." deyince hemân Nasreddin Hoca merhûm cevâb eder ki: "Pâdişâhım! Ben Yer-Tanrısı'yım. Belinden aşağıda büyüdecek delik varsa büyüdeyim. Ve ammâ belinden yukarudaki büyüdecek deliğe Gök-Tanrısı karışur, ben karışmam." deyince Temür bu cevâbdan gâyet haz

ve safâa edüp Hoca Nasraddîn ne kibâlde âdem olduğın bilüp ye-
mîn eder ki: “Ben seni koyuvermem; benimle bile git.” Pâdişâhdur,
ne desün? “Emir pâdişâhdur.” deyü cevâb eder.

325.

Berlin III

Bir gün Hoca merhûm eşeğini gâ’ib eder. Arar, bulamayup:
“Varayım, köyden taşra, kırdan arayım.” deyüp arar, arar... Bulama-
yup, gayrı –ihtiyâr adam– yorulup: “Bir büyük, yüksek çınar ağacına
çıkup yüksekte eşeğe bakarım, görünür mi? Ve hem gölgede bir
parça istirahat eylerim.” deyüp ağaca çıkar. Bakup otururken bakdı
gördü ki bir adam bir ‘avratı almış, ağacın altına getürdi. Bakdı, gör-
di hem tenhâ ve hem gölge, hemân ‘avratı alt edüp işe meşgûl oldu.
Hoca kendü kendüye dedi ki: “Mes’ele çatallandı; bakalım neye
müncer olur?” der iken hemân ‘avrat ol adama dedi ki: “Be-nim
vaslımdan hazz eyledin mi?” dedi. Hemân cevâb eylemi ki: “Ol ka-
dar hazz eyledim ki iğne delüğinden Hindistân’ı seyr edeyorum.”
deyince hemân Hoca bunu işidüp yukarudan cevâb edüp: “Cânım
adam! Bak, Hind taraflarında benim eşeğimi görbilür misin? Zirâ
gâ’ibdür.” deyince hemân herifdür bakdı, ağaçta adam var, hicâbın-
dan kaçdı.

326.

Temürlenk bir çirkin âdem idi. Bir gözi kör ve bir ayağı demür-
den idi. Bir gün Hoca ile oturup musâhabet ederken Temür başını
yokladı; tıraşı gelmiş. Berberi emr edüp çağırtdı ve tıraş oldu. Berber
Temür’ün eline ayna verdi. Temür aynaya bakdı, gördü ki sûreti gâ-
yet çirkindür, hemân başladı ağlamağa. Hemân Hoca dahı başladı
ağlamağa. Bunlar bir iki sâ’at kadar ağladılar. Ba’dehu Temür’ün
ba’zı nedimleri ve musâhibleri Temür’e tesellî edüp ve hikâyât-ı ga-
ribe ile eğlendürüp unutturdılar. Temür ağlamağı ferâgat eyledi.
Hoca dahı ferâgat etmeyüp dahı ziyâde ağlamağa başladı. Ba’dehu

Temür, Hoca'ya su'âl eyledi, dedi ki: "Hele ben aynaya baktım, gâyet çirkin gördüm kendimi, ana gam eyledim ki, hem pâdişâhım, ve hem malım, câriyelerim çok, kendim çirkin olduğuma ağladım. Ammâ sen neye ağladın? Ve hâlâ durmaz ağlarsın?" deyince hemân Hoca'dur, cevâb eyledi ki: "Sen bir kerre aynaya bakup çehreni görüp bir vech ile kendini görmeğe sabr edemeyüp ağladın. Ya bizler gece ve gündüz senin çehrene bakup duruyoruz. Bizler ağlamayup kimler ağlasın? Ben de ana ağlarım." deyince Temür gayrı güle güle bir oldu.

327.

Bir gün Hoca'ya bir âdem ikrâmen bir sahan içinde kapalı bir iri dolmuş ve kızarmış mumbar getirür. Hoca'dur, ta'âm geldi deyü hazzından kapağı açup görür ve su'âl eder ki: "Bu nedür?" deyü. Getüren âdem der ki: "Buna mumbar derler. Bunı ekâbir ve aġniyâ yapdururlar ve isti'mâl ederler." Ba'dehu Hoca der ki: "Bunun içinde ne vardır?" Ol âdem cevâb eder ki: "Bunun içinde pirinç ve lahm doldururlar." Ba'dehu Hoca der ki: "Pirinç ve lahm vardır ya, bunı etli bir pilav yapsalar olmaz mıydı?" Hele hâsıl-ı kelâm: "Yâ âdem! Al bunı, nereden getirirdin ise yine götür. Zîrâ ben böyle başı örtülü şey yemeden korkarım, ve yemem." deyü gerüye verdi.

328.

Bir gün Hoca evlenecek olur. Birine ısmarlar ki: "Tâze ve güzel olsun, birini bana bul." deyince ol âdem kasden doksan yaşında bir çirkin 'acüzeyi altmış para nikâh ile alıverir; ve Hoca'ya der ki: "Ulemâdandır deyü ucuz oldu." Hoca hazz edüp ol gece girdeğe girüp bakdı gördi; ahvâli anlayup: "Ucuz etin çorbası tatsız olur." deyüp ol gece: "Ne hâl ise; altmış para telef olmasun." deyü bir biniş eyledi. Sabâh erken kaçup taşra gidecek vakıt 'acuûze Hoca'yı tutup der ki: "Bana bildir ki senin yakınlarından kime görüneyim?" deyince Hoca gazaba gelüp der ki: "Bana görünme de kime görünürsen görünesin." deyüp talâk eyledi. (Rahmet üllah-ı 'aleyh!)

329.

Bir gün Hoca dama çıkup kiremit örtecek oldu. Bin belâ ile dama çıktı. Henüz örtmeğe başladı; kapısı çalındı. Hoca'nın ehli kapuya vardı; gördi ki bir âdem durur. "Nedür?" dedi. Ol âdem dedi ki: "Tez var, Hoca'yı çağır. Gelsün; lâzımdur." dedi. Karı dedi ki: "İşi var; damdadur." dedi. "Yok, olmaz. Var, söyle; 'acâleten gelsün.'" deyince, karıdur aşağıdan Hoca'yı çağırıp: "Seni kapuda bir âdem taleb eder. Pek 'acele edeyor.'" dedi. Hoca dedi ki: "Karı! Ben bu dama bin belâ ile, gücile çıkdım; ne şekil ineyim? Var söyle, her ne sözi var ise sana söylesün; gel bana söyle." dedi. Sonra karı kapuya varup ol âdeme dedi ki: "Ya adam! Hoca damdan inemez. Tehlike yerdir; belki inerken düşer. Bana murâdın ne ise söyle; ben varayım, sana haberini getüreyim." dedi. Hemân ol âdem cevâb eyledi ki: "Elbete kendüsine söylerim. Var söyle, kendüsi gelsün. Elbet lâzımdur; mühimli işdür." deyince tekrâr karı vardı; Hoca'ya söyledi. Hoca da: "Belki paralı işdür." deyince, bin belâ ile inerken merdübân, bir ayağı kırılıp, Hoca düşdi. Kolunu ağrıdup gâyet gazaba gelüp geldi, kapuyı açdı. Gördi ki bir dilenci: "Allah rızâsı için bir akça sadaka ver." dedi. Ol sâ'at: "Pek güzel." deyüp herifi içerüye alup ol kırk ayak merdübân ile herifi dama çıkarup ba'dehu herife dedi ki: "Var, yâ adam.' Allah vere'." deyince herif dedi ki: "Aşağıda söylesen olmaz mı idi?" deyince Hoca dedi ki: "A kodoş! Sen de bir akça istesen gerek, karıya söylesen olmaz mı? Beni damdan indirmeğe ne hâcet? Ve benim düşmeme sebep oldun." deyü herifi kovdu.

330.

Bir gün Hoca bazârdan lahm alup hânesine götürürken hemân lahmı elinden bir çaylak kapup uçdı. Ardından baka kaldı. Ve dedi ki: Hoş imdi! Ben seni nişânladım." dedi. Ba'dehu, beş on günden sonra bir gün pazarda Hoca gezerken bakdı gördi ki vilâyet müselliminin adamlarından biri müsellimin doğanlarından birini /eline/ alup başında üsküf ile ve ayağı çukalı gezdirirken hemân Hoca bu-

nu gördüğü gibi derûnından: “Benim etimi kapan çaylak budur; ta kendidir.” deyüp gezdiren adamın ardından usul ile varup hemân doğanı tutup başını koparup atdı. Hemân müsellimin adamları şaşdılar; bunu dövecek oldılar. Köylüler komadılar. Hemân Hoca’yı tutup müsellimin önine getürüp: “Ağaya gel, cevâbını ver.” deyince, aldılar getürürken, ağadır, pencereden görüp: “Bu gelen kalabalık nedir?” deyü su’âl edince ayağa Hoca’dan ötüri bir mıkdar anlatdılar: “Bu bir ‘acâyib zattır. Bakalım neye getürürler?” deyince bunlar içerü girüp ağaya dediler ki: “Sizin filân doğanı bu adam, ardımızdan geldi, birden kapup başını kopardı.” deyince, ağanın pek sevdiği doğanı imiş, pek gazaba geldi; ammâ: “Bakalım, su’âl edelim.” deyüp Hoca’ya su’âl eyledi. “Bu benim elimden iki okka etimi kapdı. Ben ardından nişanladım idi. Bakdım, bu pazar, başına kavuk ve ayağına çakşır giyüp gözlerini kapayup benim havfımdan tebdil olup bir adamın eline binmiş gördüm. Ammâ ben aslından nişanladım, gördüğüm hemân vardım, başını kopardım; halkı anın şerrinden kurtardım.” deyince ağa ne desün? Güldi. Yine Hoca’ya ikrâm eyleyüp lahm parası dahı verüp Hoca’nın du’âsını aldı.

331.

Berlin III

Bir gün Hoca ile ehl-i beyti yaturken ehlinin cânı cimâ’ isteyüp Hoca’ya cevâb eyledi ki: “Fercime bir pire kaçdı; gâyet bana zahmet veriyor.” dedi. Hemân Hoca kalkup bir cimâ’ edüp yatdı; uykuya vardı. Karının gine cânı isteyüp Hoca’yı uyarup: “Gine kaçdı; pek zahmet veriyor.” dedi. Hoca gine lâhevle okuyarak bir cimâ’ dahı edüp yatdı, yorgun uyudu. Karı gine durmayup gine uyardı: “Hoca! Bu pire bana pek şerke(?) oldı; gine kaçdı.” deyince Hoca derûnından gazaba gelüp gine lâhavla okuyarak: “Bu sefer gayrı...” deyerek hemân ma’hûdı isladup aşığı yola varur. Karıdur, çağırup: “Ne yaptın, ayâ adam?” dedi. Hoca’dur cevâb eyledi ki: “Bu pire pek velet-i zinâdur tutulmaz. Anın içün o bir yoldan önini alup ve tutdum, seni kurtardım.” deyüp karının elinden bu hîle ile kurtuldu.

332.

Berlin III

Bir gün Hoca hânesinde oturup züğürtlük her tarafını aldı. Düşünüp dururken ehli buna dedi ki: “A Hoca! Böyle evde boş oturmadan ne gelir? Bir kâre, kisbe bak, olmaz mı?” deyince: “A karı! Benim gibi âdem ne gûne kâr edeyim? Bakkal olamam, ‘ulemâ gürûhundan buldum.” Karısı dedi ki: “Ben sana bir kâr buldum, dedi. Hem sana münâsibdür.” dedi. Hoca dedi ki: “Bakayım, söyle.” dedi. Dedi ki: “Bir dükkân aç. Bir peş-tahta ve bir kalem ve bir hokka ve bir mıkhdâr kitâb ve bir mıkhdâr varak ko. Hem mektûb yaz ve hem hastalara nusha yaz ve hem mu’abbir ol, düş ta’bîr eyle.” dedi. Hoca dedi ki: “Mektûb, nusha güzel, lâkin mu’abbirlik bilmem, ne söyleyim.” dedi. Karı dedi ki: “Bir ayağ üzerinde bin kelâm bulursun. Mu’abbirlik bilmez misin? İşkenbeden ağzına ne gelürse söyle.” deyince Hoca: “Karı! Kem demedin. Bu kâr olur.” deyüp bir dükkân açdı. Seccâde, peş-tahta, kitâb, kâğıdlar koyup oturdu. İbtidâ gün veled-i zinâlar gelüp türlü türlü hîleler ile buna, min-cümle birisi dedi ki: “Evim yağmurdan akıyor. Bir nusha yaz, zîrâ evin damı hastadur.” deyü latîfe etdi. Ol gün bir yerden bir para gelmedi. İkinci gün bir veled-i zinâ dahı erken gelüp: “Yâ Hoca! Bu gece bir düş gördüm.” dedi. Hoca dedi ki: “Hayr ola!” Ol âdem dedi ki: “Düşümde boğazıma bir değirmen taşı takup bir derin kuyuya atdılar. İne ine ine ine ine öyle oldu; dahı ine ine ikindi oldu; dahı ine...” Hemân Hoca gazaba gelüp başladı dükkânı kapamağa. Düş sâhibi cevâb etdi ki: “Hoca! Nereye gideyorsın? Dahı tamâm olmadı.” “A veled-i zinâ! Koca değirmen taşı boğazında; sabâhdan berü dahı inmedin. Ahşama dek, meselâ, inme tamâm oldu. Ba’dehu yukara çıkacaksın o ağır taşla. Allâhu-a’lem, bir sene bu dükkâna gelüp çıka çıka dükenmez. Ben bu mu’abbirlikden ferâgat geldim; bana el vermez.” deyüp dükkânı sâhibine teslim eyledi.

333.

Berlin IV

Hoca’ya derler ki: “Hoca! Keçi kurbân olur mı?” Hoca aydur: “Ben etdim, oldı.” demiş.

334.

Berlin IV

Bir zamân bir kimse bir maraza mübtelâ olup gitdikçe marazı müştedd olup kendini bir hekîme gösterir. Ol hekîm bunun nabzına bakup ayıtdı: “Bu senin marazına yedi yıllık sirke lâzımdır.” dedi. Ol herif varup bir dostına su’âl eyledi. Ol kimse ayıtdı: “Bir yerde vardır.” dedikde herif ayıtdı: “Birâder! Kerem eyle azacık bana ver.” dedi. Ol herif ayıtdı: “Eğer ben anı her lâzım olana vermiş olayıdım yedi yıl kalmaz idi.” demiş.

335.

BN VIII

Bir gün Hoca bağçasına sarımsak diküp dibine tükürür. Ve dedi ki: “Görüp göreceğin su budur.” demiş.

336.

BN XI

Bir gün Hoca’ya bir müsâfir gelüp kapuyı çalup Hoca kapuyı açup herife demiş ki: “Sen kimsin?” Herif: “Tanrı müsâfiriyim.” dedi. Hoca herifi alup mescide götürüp: “Bu Tanrı’nın evidür. Tanrı müsâfiri bunda olur.” demiş.

337.

Hoca’nun bir mulahham karındaşı var idi ki aslâ evinden taşra çıkmaz idi. Hoca’nun dostları gelüp su’âl eylediler ki: “Efendi! Karındaşın niçün ezersin (? üzersin), taşra çıkup dostlar ile konuşmaz? dediler. Hoca ayıtdı: “Benüm bilâder eşek gibi mulahham olmuştur. Ko karışma. Korkarum, taşra çıktığı ziyânlık işler başına erişüp /.../ deyü.”

338.

Bir gün Hoca'ya namâz sorucu ayıtdı: “Sen namâz kılar mısın?” dedi. Hoca ayıtdı: “Ne heves etdüm, ve ne ol da bana nasîb oldu.” demiş.

339.

Bir gün: “Hoca! Ta'âmlardan kangıyı seversin?” dediler. Hoca: “Baklava ile börek.” demiş.

340.

Hoca gündüz gezer iken gözlük ile gezüp gece yatduğı zamân dahı gözlükle yaturmuş. Demişler ki: “Hoca Efendi! Niçün gözlükle yatarsın?” dediler. Hoca ayıtdı: “Oğullar! Rü'yâ görürsem eyüce göreyim.” demiş.

341.

BN IX

Hoca bir gün seyirderek eve gelmiş. “Karı, karı!” deye çağırmış. “Ne o, Hoca?” “Bugün kâdıya mürâfa'olmaya gıtdim. Kâdının çüki kalkmış, benim de götüm kalkdı. Kâdından bir çocuk, on iki günlük. Karı bana bir (?) iletin; doğuracağım. Bizim eçek. (?) Geçen gün komşunun kızı doğurdu idi. Beni de doğurdsun.” demiş. – Karagöz derler nâmına + Anasının amına.

342.

BN X

Bir gün Hoca yer altında bir ahur yapmak murâd eyledi. Kazarken komşularından birinün ahuruna geçer. Görür kim vâfir öküzler var, Hoca sevinerek evine gelüp ayıtdı: “Karı! Kâfir zamânından kalma bir ahur dolusu öküz buldum. Bana ne verürsin müjde?” demiş.

343.

Ms. Cambridge.

Bir gün Hoca birkaç karpuz getirüp dağa odun kırmağa gider. Susayup karpuzun birin keser. “Tatsızdur.” deyüp birin dahı keser. Hâsılı cümlesin birer birer keser. Bir azın yeyüp bâkîsinin üzerine işer. Ba’dehu odun kesmeğe meşgûl olup ba’dehu zamân Hoca susayup /su/ bulamayup gelüp karpuzun başına oturup: “Buna deĝmiş; buna deĝmemiş.” deyerek cümlesin yemiş.

344.

Bir gün ‘İmâd’a: “Sûreti hastalığa ur. Görelim Hoca ne söyler?” demişler. ‘İmâd dahı öyle etmiş. Hoca bunu görmeğe gelmiş. Ayıtdı: “Beni bilür misin?” ‘İmâd ayıtdı: “Eskici Kara-Koca deĝil misin?” Hoca: “Saĝlık yerine taşağım ele alasin meĝer.” deyüp çıkup gitdi. Ardınca adam gelmiş. “Öldi. Gelin, namâzın kıldırın.” demiş.

345.

Bir gün yine Hoca aşın yerdı. Ağzın yakdı. Feryâd edüp der ki: “Savulun! Karnımda yıldırım var.” demiş.

346.

Bir molla ‘Arab’ı ve ‘Acem’i ve Hindistân’ı, yedi iklimi gezer. Bir kimse bunun mes’elesine cevâb veremez. Bir âdem buna râst gelüp ayıtdı: “Rûm’da bir Nasraddîn Hoca derler bir Efendi vardır; cevâb verürse ol verür.” dedükde molla kalkup doğru Sivrihisâr’a gelüp bir akçalık nâr alup Hoca’nun evine gelüp sordukda karısı ayıtdı: “Efendi çifte gitdi.” dedi. Molla dahı: “Varayım, şunu bulayım.” deyüp vardı; Hoca’yı gördi ki ayağına bir çarık giymiş, arkasına bir kebe, çift sürer. Molla yanına varup selâm verdi. Hoca ‘aleyk alup ayıtdı: “Molla Efendi! Neye geldün?” Molla ayıtdı: “Bir mes’ele su’âl edeçeğüm, bilür misin?” Hoca aydur: “(…)” dedükde, “Felân nedür?” dedi. Hoca aydur: “Anan babana bile söylemez. Ne verürsin?” dedi. Molla elinde olan narı çıkarup verdi. Hoca dahı mes’elesine cevâb verdi; ve hem narları birer birer yedi; hiçbir dâne kalmadı. Molla ayıtdı: “Bir mes’ele dahı var.” dedi. Hoca ayıtdı: “Yöri! Halt etme. Nar dükendi.” dedi. Molla ayıtdı: “Rûm’un delisi böyledür; ya uslusı nice olur? dedi.

347.

Nasraddîn Efendi’nün iki kızı var idi. Bir gün ikisi de babalarına hâtır sormağa gelürler. Hoca bunlara ayıtdı: “Nicedür geçinmeniz, ey kızlar?” deyü su’âl etdi. Meğer birinün kocası ikinci imiş, birinün dahı çömlekçi imiş. Birisi ayıtdı: “Kocam vâfir ekin ekdi. Eğer yağmur olursa zahîremiz çok olur.” dedi. Biri de ayıtdı: “Benüm kocam çömlekçidür. Çok çölmek yapıdı. Eğer yağmur olmazsa çok akçamız olur.” dedi. Hoca: “İkinizden biriniz siküme sıçar, ammâ kangınız, bilmem.” demiş.

348.

Nasraddîn Efendi bir gün bir şehre varur. Görür ki halk-ı ‘âlem yiyüp içmekte. Hoca’yı görürler. İkrâm edüp ta’âm getirürler. Me-

ğer ol sene kıtlık imiş. Hoca yer, içer. Kendi kendine aydur: “Şol şehir ne pek ucuzluk şehirdür!” deyüp birinden su’âl eder. Ol âdem aydur: “Behey adam! Mecnûn mısın? Bugün bayramdur. Herkes ta’âm bişürür, kuvveti olduğına göre; herkes hâline göre evlerinde bişürürler, getirürler; anun için ta’âm ganîdür.” dedi. Hoca ayıtdı: “Ah! Keşki her gün bayram olaydı!” demiş.

349.

Bir gün Hoca’ya bir herif gelüp ayıtdı: “Müjde, Hoca Efendi! Bu gece bir oğlun oldu.” dedi. Hoca ayıtdı: “Oğlum oldu ise minnet Hudâya! Ya sana ne oldu?” demiş.

350.

Bir gün Nasraddîn Efendi yine eşeğine binüp yolda giderken su dökeceği gelür. Ferâcesin çıkarup eşeğin üstüne koydukda, bir herif bunu gözedür idi, fil-hâl ferâceyi alup yürüyiverdi. Eşek şimdi bağırmağa başladı. Hoca ayıtdı: “İster bağır, isterse çağır. Fâ’idesi yok.” Ammâ herif bunların bağırıp çağırduğunu işitdükde ferâceyi getirüp yerine kodı ve kaçdı, demiş.

351.

Bir gün Hoca bir uzak yoldan gelürken eşeği gâyet ile susamış idi. Nâgâh bir gölün kenârına geldi. Meğer bu gölün etrâfi gâyet yüce idi. Hoca’nun eşeği suyu görünce karârı kalmayup göle seğırtti. Hemân düşmek mahallinde gölden kurbağalar ötmeğe başladılar. Eşekdür ürküp gerüye kaçar. Hoca varup eşeği tutar. “Âferîn ey göl kuşları.” deyüp bir avuç akça göle atup: “Varın, helvâya verin de yeyin!” demiş.

352.

Cambridge

Bir gün Sivri-Hisâr'a bir araba gider imiş. Hoca dahı yalınca evden çıkup seyr ederken seğirdir, üzerine çıkar, bile gider. Arabacılar dahı Sivri-Hisâr'a yakın gelicek şehre haber gönderirler: "Hoca geliyor." deyü. Anlar dahı Hoca'ya karşı çıkarlar. Hoca 'uryân, görürler: "Hay Hoca'. Nedir bu hâl?" demişler. Hoca aydur: "Sizi pek sevdiğimden giyeceğim unutmuşum." demiş.

353.

BN X

Bir gün Hoca bir berber dükkânına girer. Tıraş olur. Çıkarur aynaya bir akça bırağur. Gelecek hafta yine dükkâna varur. Tıraş ederler, aynayı önine korlar. Hoca aydır: "Benüm başum yarumdur, yarusı keldür. İki tıraş bir akçaya." demiş.

354.

Bir gün Hoca evinden taşra çıkar. Yol azup evin arayup bulamaz. Yolda bir herife uğrar; aydur: "Be karındaş! Hiç evimi gördün mi?" dedi. Herif: "Evet, belî, gördüm. Yola düşüp gider.' Kanda gidersin?" dedim. 'Geyikli-Baba'ya şeyh oldum; anda giderim, dedi." Hoca, rahmet-ullâhu 'aleyh, gerçek sanup sürüp Baba-Sultân'a vardı. Baba da zarîflerden idi; bunu görüp, karşı gelüp tekkeye konurdılar. Hoca ayıtdı: "Evimi gördünüz mi?" edi. Bunlar: "Beli; geldi, gördük ve sana gönderdik." Hoca gitmek ister. Komayup: "Bu gece bunda yat; sabâh gidersin:" derler. Hele ol gece anda kalur. Hoca'nın, sabâh, sakalın tıraş ederler. Sabâh durur; yola girer. Bir pınarda elin, yüzün yurken sakalı yok, görür. Ayıtdı: "Eyvâh! Gördün mi? Beni değışmişler; yerime bir kalenderi vermişler." deyüp evine gelüp: "Karı! Haberin var mı? Beni değışmişler; yerime bir kalender vermişler." demiş.

355.

Bir gün Hoca sefere giderken bir kârbân-sarâya konup atını bağlayup oturlar. Ertesi biraz dahı atlular gelüp oturak ederler. Hoca sabâh atını bunların atlarının arasında bulamaz. Hemân eline ok, yay alup: “Adamlar! Atımı gayb eyledüm.” dedükde herkes gülüşüp atlarını ayırdılar. Hoca şimdi atını bulur. Hemân bilür ki kendinün atıdır. Tez yola revân oldu, demişler.

356.

Ms. Cambridge

Bir gün Hoca sağ ayağın özenğüye basup ata bindi. Yüzi atın sağrısına geldi. Ayıtdılar: “Ey Hoca! Niçün ters bindin?” Hoca aydur: “Ben ters binmedim; meğer at solakdur.” demiş.

357.

Bir gün Hoca minbere çıkup: “Müslimânlar! Size bir nasihatım vardır. Zinhâr olgunuz olursa doğunca adın Eyyûb koman.” Ayıtmışlar: “Niçün?” Ayıtmış: “Anın için ki halk istî'mâl ederek ip olur.” demiş.

358.

Bir gün Hoca âb-dest alurken sol ayağına /su/ yetişmeyüp namâza başladığı vakıt sol ayağın ardına sürer. “Hay Hoca! N'eylersin?” derler. “Âb-destde buna su yetişmedi. Namâzda bile olmasun.” demiş.

359.

Bir gece Hoca müsâfir olur. Korkar (?). Mum söyünür. “Hoca! Sağ yanında mum vardır, alıver.” derler. Hoca aydur: “Ben karanlıkda sağ yanım ne bileyim?” demiş.

360.

Bir gün Hoca’ya: “Senin tâli’in nedür?” dediler. Hoca ayıtdı: “Benim tâli’im tekedür.” Ayıtdılar: “Ey Hoca! Hiç tâli’lerde teke yokdur.” Hoca ayıtdı: “Ben oğlan iken atam remmâla tâli’im tutdurdı. Ol remmâl ayıtdı: “Bunun tâli’i cedidür’ dedi.” Ayıtdılar: “Ey Hoca! Güzel ammâ cedî oğlakdur, teke değıldür.” Hoca aydur: “Ey ahmaklar! Ol zamândan berü kırk, elli yıl oldu. Ol oğlak teke olmadı mı?” demiş.

361.

Bir gün Hoca Sivri-Hisâr’da hatîb iken subaşı ile çekişür. İtifâk ol mahalle su-başı ölmüş. Çün defn etdiler: “Hoca! Gel, buna telkîn eyle.” dediler. Hoca: “Yok! Bir gayrı kişi bulun. Zîrâ benim ile çekişmişdür. Benim sözimi garaz anlar.” demiş.

362.

Bir gün Hoca’nın karısı Hoca’ya cefâ kasd edüp çorbayı ziyâde kaynadup, şöyle ki yiyenin boğazı derisin soyar, ortaya getürmüş. İttifâk karı ıssılığın unutmış; evvel kaşık ile sömürmüş. Acısından gözlerinden yaş gelmiş. Hoca: N’oldun karı? Yohsa çorba ısıcak mı?” demiş. Karı: “Hayır, Anam merhûm çorbayı pek severdi. Ol hâtırırma geldi, ağlarım.” demiş. Hoca da gerçek sanup çorbadan içdikde boğazın yakup ağlayup oğunmuş. Bu kerre ‘avrat: “Efendi’. Ne oldun?” dedikde Hoca ayıtdı: “Ol anan orospu ölüp de sencileyin evlâdı kaldığına ağlayorum.” demiş.

363.

Bir gün Hoca'nın karısı va'z meclisine varır. Dinleyüp eve gelüp Hoca ayıtdı: "Karı! Vâ'iz ne söyledi?" dedikde karısı: "Efendi! Vâ'iz bugün buyurdu ki: Bir kimse helâliyle bir gece cimâ' eylese andan ötüri Hak-ta'âlâ Cennetde bir köşk yapar." dedi. Çün gece oldu, yatdılar. Karı ayıtdı: "Hay Hoca! Dur, eğer Cennetde ev yapmak safan varsa." dedi. Hoca bir kerre bindi. Karı yine ayıtdı: "Ey Hoca! Kendüne ev yapdın. Tez ol, bana da yap." dedi. Hoca: "Gayrı bakalım." demiş.

364.

Cambridge

Bir gün Hoca bir bölük suhtelere râst gelüp bunlara ayıtdı: "Buyurun! Baba çorbası hâzırdır evde; yiyelim." deyüp önlerine düşüp evin kapusına getürdi. Bunlara: "Siz bir az durun. Bunda ben göreyim bir yol." deyüp karısına gelüp ayıtdı: "Karı! Hiç çorba tedârük etmeğe kâdir misin?" dedi. Karı ayıtdı: "Be cânım! Sen evde yağ, pirinc aldığın var mı ebedâ, şimdi çorba istersin?" dedi. Hoca: "Ya nice edelim?" dedi. Karı ayıtdı: "N'eylesen gerek? Git, ayıt ki: Bugün çorba pişmemiş de; sav, gitsünler." dedi. Hoca ayıtdı: "Cânım karı! Sen çık söyle. Belki bana inanmayalar." dedi. Karı da taşra çıkayım derken sûhtalar dahı kapuyı kaktılar. Karı çıkup ayıtdı: "Hoca eve gelmedi." dedi. Bunlar ayıtdılar: "Bu nasıl sözdür: Hoca bizimle berâber geldi." dediler. Karı: "Gelmedi." Sûhtalar: "Geldi." deyüp vâfir münâkaşa etdiler; ve cebren içerü girmek istediler. Meğer Hoca kapu ardında dinler imiş. Başın kapudan taşra çıkarup aydur: "Behey adamlar! Ne mücâdele edersiniz? Belki kapusu ikidir; birinden girüp birinden çıkup gitdi ola." demiş.

365.

BN X

Bir gün Hoca'nun bir oğlu doğar. "Göbeğin sen kes. Elün mübârekdür." dediler. Hoca: "Hoş!" deyüp göbeğini eliyile çeküp koparır. Bir delik açıldukda: "Hay Hoca! N'eyledin?" dediler. Hoca aydur: "Eğer olmaz ise götünün delüğü bu olsun."

366.

Bir gün Hoca'nun oğlu ayıtdı: "Baba! Ben senün doğduğun bilürüm." Anası darılıp: "Ne yabana söyler şu veled-i zinâ?" dedükde Hoca aydur: "Karı! Sen halt etme. Ne var? Oğlan akıllucadur, bilse de olur." demiş.

367.

Bir gün, Sivri-Hisâr'un bir bekrî kâdısı var imiş. Bir gün bağda mest olup yatmış. Hoca dahı 'Îmâdı ile ol gün seyrâna çıkmışlar. Ol araya geldiler, gördiler ki kâdı mest ü medhûş yatur. Hemân Hoca ferâcesin alup arkasına giyüp... Ol taraftan kâdı kalkup bakar ki ferâcesi yok, gelüp muhziirlere ısrarlar ki: "Benüm ferâcemi kimde bulursanız alup bana getirün." dedükde anlar da Hoca'nun arkasında görüp alup kâdıya gelürler. Kâdı aydur: "Ey Hoca! Kanda buldun şol ferâceyi?" dedi. Hoca ayıtdı: " 'Îmad ile seyrâna çıkduk idi. Bir de anı gördük, bir sûhte mest olup yatur; dübüri açuk. 'Îmâd iki kerre yaptı. Ben de ferâceyi aldum, arkama giydüm. Eğer ferâce senün ise al." demiş. Kâdı ayıtdı: "Hay bok! Benüm değıldür." demiş.

368.

Bir gün Hoca'yı şâhid uğurından şâhidüğe götürürler. Bunlar kâdıya vardılar. Meğer Hoca'nun müdde'isi: "Buğday." dedi. Hoca: "Arpa." deyü şahâdet eyledi. "Hay! Buğdaydur." dedi. Hoca ayıtdı: "Bedey câhiller! Yalan olduktan sonra /gerek/ buğday olsun,' gerek arpa olsun." demiş.

369.

Bir gün Hoca bir kimsenin bağçasında bir zerdâli ağacına çıkar. Zerdâli yerken sâhibi çıka gelür. "N'eylersin bunda?" dedikde Hoca aydur: "Görmez misin? Bülbülüm. Zerdâli ağacında öterim." dedi. Bâğçevân "Öt bakayım." dedi. Hoca başladı terennüm etmeğe. Herif güldi. "Böyle terennüm mi olur?" dedi. Hoca: "Acemî bülbül bundan ziyâde öte mi bilür?" demiş.

370.

Cambridge

Bir gün Hoca çiftten gelür. Meğer karısının bir oynaşı var imiş. Hoca karısına ayıtdı: "Filân dağın ardında Hızır gelmiş. Cümle halk du'âsın alurlar. Ben de varup hayır-du'â aldım. Var, sen de al; murâdın iste." dedi. 'Avrat Hızıra gider. Hoca fil-hâl tebdîl-i câme edüp 'avratından evvel ol depenin ardına varup oturur. 'Avrat varur, bunu selâmlar, ve aydur: "Yâ Hızır! Senden ricâ ederim ki du'â edesin, Hoca'nın gözleri kör ola. Ben herifim ile Hoca'nın öküzün boğazlayup yeyelim." dedi. Hoca dahı başıyla işâret edüp: "N'ola." dedi. Ba'dehu 'avrat gitdikde Hoca yine ondan evvel evine gelüp oturur. Karı geldikde: "Hâcet istedin mi?" dedi. Karı: "Belî. Hoca mu'ammer olsun, dedim." dedi. Bir kaç günden sonra Hoca ayıtdı: "A karı! Benim gözlerim görmez oldı." dedi. Ve'l-hâsıl Hoca günden güne kendüye körlük izhâr edüp: "Kör oldum." deyüp oturdu. Başladı 'avratın herifi "Hoca a'mâdır" deyü âşikâre gelüp gitmeğe. Bir gün

'avrat herife ayıtdı: "Du'âmız kabûl olup Hoca kör oldu. Gel imdi öküzi boğazlayalım." deyüp boğazladılar. Herif geldi; Hoca'nın karşısında bî-pervâ oturup et doğrar idi. Hoca karısına ayıtdı: "Karı! Getür benim ok-yayım." dedi. Karı ayıtdı: "A koca! Gözlerin görmez; n'eylersin?" dedi. Hoca ayıtdı: "Yiğitliğim hâtırıma geldi." dedi. Herif işâret eder; karı da verir. Hoca dahı aşağı yukarı yay çekerken, herif meğer bir kile üzerine oturmuş idi, herifin husyesine bir ok urur, kileye mıhlar. Herifdür, kaçar; kile bile gider. Ardınca: "Unlu bir kiledür, bırak." deyü çağırır.

371.

Cambridge

Bir gün Hoca'nın buzağusın bügelek tutmuş. Hoca hemân bir değnek kapup öküze girişmiş. "Hey Hoca! N'eylersin? Bunu neye döğersin? Bunun suçu nedür?" Hoca aydur: "Hep suç bunundur. Yoksa dünki buzağı, bu öğretmese, ne bilür?" demiş.

372.

Bir gün Hoca bir halvet yerde taşığın kazırken karısı üstine çıka gelmiş. Görür ki Hoca ustura ile taşığın kazır, ayıtmış: "Hoca! Ver şu usturayı, deyüp; benim de hâcetim var." deyüp alup içerü girmiş kazımağa. Görse (?) tutmağa kâbil değil. Meğer Hoca badıncan getürmüş idi. Birin fercine sokup sapına yapışup gerü çeker, kazımağa başlar. Hoca: "Sol karı bir yerin kesmesün; varayım bakayım." deyüp içeri /.../. Karısı Hoca'nın geldiğın görünce eli şaşar, badıncanın sapın keser. Badıncan içerüde kalur. Hoca gelince işe mübâşeret eder. Bakar, içerü girmez, badıncan sokmuş. Hoca hemân götine yürür. Karı aydur: "N'eylersin?" Hoca aydur: "Sen birine badıncan ekmişsin; tarla iki; ben de birine hıyar ekeyorum." demiş.

373.

Hoca kaçan minbere va'z etmeğe çıksa ahşama dek minberden inmez imiş, kendüni unudur imiş. Bir gün bunu 'İmâd'a demişler. 'İmâd dahı Hoca'ya demiş. Hoca ayıtdı: "Ya nice edelim?" 'İmâd ayıtdı: "Va'z etmeğe çıkdüğün vakıt sikine (?) bir ip bağla; ipin ucın ben tutayım. Kaçan inecek vakıt oldu ipi ben çekiveririm. Siz dahı du'â edüp inersiniz." demiş. Hoca da bu kavle râzî olup bir gün va'za çıkarken ipin bir ucu 'İmâd'ın elinde. Hoca çıkarken ip boynına dolaşup çekildi. Hoca dahı 'İmâd çekiyor sanup du'â eyleyüp gerüye döndi. Halk cem' olup: "Hoca'. Niçün böyle eyledin?" dediler. Hoca: "Ya n'eyleyim? 'İmâd ipi çekdi." demiş.

374.

Bir gün Hoca bir meyyite varur. Meyyiti götürüp Hakkına korlar; evine gelürler. Dâne-pirinç getirürler, yerler. Artanın, Hoca'ya: "Sen götür." derler. Hoca destmâlin açup doldurur. Sürüp eve gelür; yerler. Yarındası evinde dâne bişürürler. Ortaya geldikde Hoca destmâlin açar, dâneyi akdarur. Karısı aydur: "Hay Hoca! N'eylersin?" Hoca aydur: "Hay! Hoca'nın 'avratı mısın? Evvelden söylesen e! Ben kendümi yabanda sandım. Hay! Meğer evde imişim." demiş.

375.

Hoca öldükde şöyle olmuş ki: 'Ulemâdan her kimse ki bir şey'in istihrâcına kâdir olmasa varup bir gece Hoca'nın makberesinde yatsa hâtırına gelüp âsân olurmuş. İtifâk bir suhtanın bir müşkili olup Hoca'nın makberesine gelmiş. O gece anda yatmış. " 'Aceb şol kazıyye vâki' mi, değil mi ola?" der, gönline dürlü dürlü hayâller ile... Anca kim gözine /uyku/ gâlib olur. Hemân vâk'asında Hoca'yı görür. Hoca buna aydur: "Bu i'tikâd ile sen de benim taşağım alasın." demiş.

376.

Bir gün Hoca'ya ayıtmışlar: “Ey Hoca! Kişinin sakalı uzun olmak olsa ahmak olur.” demişler. Meğer Hoca'nın sakalı uzun olmak ile sakalın tutamlayup muma tutar. Parradak bütün yanar; yüzi, gözi yülünmiş tavuğa döner. Pazara varup ol kişiye ayıtdı: “Gerçek imiş, sakalı uzun olan akli az olurmuş. Hele ben ahmaklıktan kurtuldum.” demiş.

377.

Nasraddîn Hoca bir gün bir dellâke uğrar. Buçuk verür; aydun kim: “Benüm maslahatum var. Sen benüm başumı, gelürsem de, gelmezsem /de/ tıraş eyle.” demiş.

378.

Bahâ'î, s. 81

Hoca'nın eşeği ölmüş. Karısı: “Bir eşeğe muhtâcız. Haydi! Pazardan bir eşek al.” diye eline altı guruş vermiş. Hoca, pazardan aldığı eşeğin yularını çeküp ardına bakmadan yoluna devâm ederken iki külhanbeyi sözleşüp yavaşça eşeğin yularını sıyıırırlar. Biri eşeği pazara götürür. Parasını paylaşmak üzere satar. Diğeri yuları başına geçirüp Hoca ile berâber hânenin kapısı önüne gelirler. Hoca ardına dönüp de eşek yerine bir adam görünce fevkal'âde şaşalar: “Baksan a, ayol! Sen necisin?” deyince, hinoğlu sümüğünü çekerek, gözlerini büzerek, sesine de hazin bir tavır verüp: “Ah, Efendim! Cahillik... Nasılsa anamın huzurunda bir eşeklik ettim; aşırı derecede canını yaktım. Vâlidem de: ‘Dilerim oğlan! Eşek olasın!’ diye inkisâr eylemekle derhâl eşek oldum. Beni pazara götürüp sattılar. Siz aldınız. Sizin yümn ü bereketinizle şimdi âdem oldum.” diye Hoca'ya birçok teşekkürler eylemiş. Hoca da: “Haydi! Bir daha öyle külhânîlik eyleme!” yolunda nasihat eyleyüp salıvermiş.

Ertesi günü, tekrar eşek almak için pazara varmış. Bakmış ki

dünki aldığı eşek yine canbaz elinde dolaşiyor. Hoca hemân merkebin kulağına eğilüp, gülerek: “Gide köftehor! Galibâ sözümü dinlemeyüp vâlideni yine darıltmışsın.” demiş.

379.

Bahâ’î, s. 83

Nasreddin Hoca memlekette kadı imiş. Birisi feryâd ederek: “Tanburumu çaldırdım idi. Çarşıda filân adamın elinde buldum. Bana aliveriniz.” dedi. Hoca dahi muhzir ile herifi getirdüp su’âl eyledikde: “Bu tanburu ben diyâr-ı âhirde satın aldım.” dedi. Hoca şâhid isteyüp herif getirdiği şahidleri huzûra çıkardı. Hoca: “Agalar! Siz neye şahidsiniz?” deyince: “Bu tanbur bu adamındır. Üst perdesi kırıktır. Burnaları gayet gevşektir ve altı tellidir.” Diye şahadet edüp; filvâki’ aynı zuhûr etmekle tanburu müdde’iye hükm edeceği vakıta; zilyed: “Bu şahidler tezkiye olunsun. Zira biri oğlan pezevengidir, biri ‘avrat pezevengidir.” diye cerh ve red etmek istemekle Hoca: “Behey adam! Tezkiyeye ne hâcet? Tanbur da’vâsında bu şahidlerden a’lâsı olmaz.” demiş.

380.

Bahâ’î, s. 83

Hoca’ya Temürlenk demiş ki: “Hoca! Bilirsin ki Hulefây-ı ‘Abasiyyeden her birinin unvânı: kimi Muvaffak-Billâh, kimi Mütevekkil-Alellâh, kimi Mu’tesim-Billâh, hep bu yolda idi. Ben de onların meyânında gelseydim, benim ‘unvânım ne olurdu?” Hoca derhâl demiş ki: “Ey sâhib-kırân! Hiç şüphe etmeyiniz ki sizinki muhakkak sûrette Ne’uzi-billâh olurdu.”

381.

Bahâ'î, s. 85

Hoca, karısını boşamak için mahkemeye varmış. Kadı: “Karısının, babasının isimleri zabt olunsun.” demekle, Hoca’ya sorduklarında: “Bilmem.” demiş. Kadı: “Kaç senelik zevcendir?” diye su’âl edüp Hoca’dan: “Bir kaç sene oldu.” cevâbını almağıla: “Be adam! Senelerden beri insan karısının adını öğrenmez mi?” deyince, Hoca da: “Murâdım geçinmek değil idi ki adını sorayım.” demiştir.

382.

Bahâ'î, s. 85

Hoca’ya zevcesi iplik pişirmek için külhan külü ısmarlamış. Eline de bir torba vermiş. Bir haftadır külhan yanmadığından kül bulamamış. Yolda gelirken yangın yerinde bir az enser bulup torbaya koymuş. Eve gelüp, kadın: “Hani? Getirdin mi?” deyince Hoca torbayı eline tutuşturmuş. Kadın alup demir şıkırtısını işiderek silkmış. Enserler dökülmüş. Kadın kemâl-i hayretle: “Bu ne, Efendi?” diyince Hoca demiş ki: “Be cahil karı! Senin ona aklın ermez. Okur yazarlar arasında ‘enser için hükmi kül vardır’ diye bir kaa’ide vardır. Demek ki enser de külün yerini tutar.”

383.

Bahâ'î, s. 86

Hoca, gece yarısı karısıyla konuşurken bir ayak patırtısı işitmiş. Susup dinlemeğe başlamış. O esnada Hoca’nın oğlağı melemiş. Hırsızlar demişler ki: “Bu gece elimize bir kelepirci geçmedi. Bâri şu Hoca’nın evine girelim. Uykuda iken bastırıp Hoca’yı öldürelim. Oğlağını da kesüp yiyelim. Karısını da kaçıralım. Malını uğrulayalım.” O esnâda Hoca hızlı hızlı öksürüp gürültü patırdı yapmış. Hırsızlar kaçmış. Karısı: “Galibâ korkundan öksürdün, patırdı yaptın.” deyince Hoca demiş ki: “Öyle ya! Sana göre ne var? Onun orasını oğlakla bana sor.”

384.

Bahâ'î, s. 86

Hoca, hâne yaptırmak için bir mi'mâr getirüp herif: “Şuraya bir oda, şuraya bir sofa, buraya bir kilar yapmalı.” diye aşağı yukarı gezirken nasılsa yellenmiş. Hoca: “Buracığa da bir abdesthâne yapmalı.” demiş.

385.

Bahâ'î, s. 87

Hoca'ya: “Yüz yaşındaki adamın çocuğu olur mu?” demişler. “Yirmi, otuz yaşında tâze komşuları olursa, olur.” demiş.

386.

Bahâ'î, s. 87

Hoca'nın komşusu bir kazan çaldırmış. Birinin elinde bulunup Hoca'yı şahâdete götürmüş. Kadı: “Bu kazan bu müslümânın olduğunu sen biliyor musun?” diye Hoca'ya sordukda: “Evet, kil kutuluğu zamanından beri bilirim. Bunun elinde büyümüştür.” demiştir.

387.

Bahâ'î, s. 87

Hoca'ya: “Cenâzeyi götürürken tabutun önünde mi bulunmalı, ardında mı?” diye sormuşlar. “İçinde bulunmayın da neresinde bulunursanız bulunun.” demiş.

388.

Bahâ'î, s. 88

Hoca merhûm bir iş için Bursa'ya gider. Hükûmet dâ'irelerinde o kadar uğraşır; işi olmaz. Birisi: "Eğer sabah namazını kırk gün Ulu-Câmi'de mihrâb yanında kılar da kırk birinci gün münâcât edersen işin olur." der. Hoca böyle yapar. Yine maksûduna muvaffak olamaz. Bir sabah, Ulu-Câmi' civârında Küçük-Mescid'e gider. 'Akîb-i salâtta sıdk ile münâcât eder. Bi-hikmet illâh-i te'âlâ işi olur. Hemân Ulu-Câmi'e gidüp büyük kapudan içeriye bağırarak: "Yazın sana! Oğlun kadar olamadın." demiş.

389.

Bahâ'î, s. 88

Hoca bir gün: "Kar ile ekmek yemesini ben icâd eyledim, ama ben de beğenmedim." demiş.

390.

Bahâ'î, s. 89

Hoca, ev yaptırırken dülgere: Döşeme tahtalarını tavana, tavan tahtalarını döşemeye mıhlamasını söylemiş. Dülger sebebini su'âl edince: "Yakında te'ehhül edeceğim. İnsan evlenince evin altı üstüne gelir, derler. İki masrafı bir edeyim." demiştir.

391.

Bahâ'î, s. 89

Hoca te'ehhül etmiş. Beşinci günü bir çocuğu olmuş. Ertesi günü hemân elif cüz'ü, cüz' kesesi, yazı takımı gibi şeyler getirüp kundağın başı ucuna koymuş. "Efendi! Şimdiden bu ne olacak?" diyenlere: "Dokuz aylık yolu beş günde kat' eden hande ise bir kaç

güne kadar mektebe başlar. Hazır param varken mekteb levâzımını düzdüm.” diye cevâb vermiş.

392.

Bahâ’î, s. 97/“Türkçe kaba-lisân” (=TKL)

Dostundan biri merhûmdan bir az müddet va’de ile bir kaç akça istemiş. “Vallahi, birâder! Vaktim yok, para veremem. Fakat, dostumsun. Va’de, ne kadar istersen vereyim.” demiş.

393.

Bahâ’î, s. 97-98/TKL

Hoca, gece yarısı sokağa çıkmış, geziniyormuş. Memleketin su-başısı kolda Hoca’ya rast gelüp: “Efendi! Gece yarısı sokakta ne arıyorsun?” demekle, Hoca merhûm: “Uykum kaçtı da onu arıyorum.” demiş.

394.

Bahâ’î, s. 98/TKL

Hoca bir köye müsâfir olup heğbesini gayb eder. Hoca: “Köylüler! Ya heğbemi bulursunuz, ya ben yapacağım bilirim.” diye i’lân eder. Hoca merhûm, ma’rûf zât ve hâtırı sayılır adam olmağıla köylüler telâş edüp heğbeyi arar, bulur, eline teslîm edüp ‘özür dilerler. Hoca köyden giderken teşyî edenlerden birisi merak edüp: “Kuzum Hoca Efendi! Heğbeyi bulmasaydık ne yapacaktın?” demekle Hoca gayet kayıdsızca der ki: “Ne yapayım, ay oğul? Evde bir eski kilim var, onu bozup heğbe yapacaktım.”

395.

Bahâ'î, s. 99/TKL

Hoca merkebinin pazara getirüp dellâla verir. Gelen müşteri, yaşını anlamak için dişine bakacak olur; eşek elini ısırır. Herif söğüp sayarak çekilüp gider. Diğer bir müşteri zuhûr ederek kuyruğunu kaldıracak olur; kaba yerine demirden bir tekme yer; topallayarak, la'net ederek gider. Dellâl gelir: "Efendi! Bu merkebi kimse almaz. Önüne geleni kapıyor, ardına geleni tepiyor." demesiyle Hoca: "Zâten ben de onu satmak için getirmedim. Müslümânlar görsünler de benim neler çektiğimi anlasınlar, diye getirdim." demiştir.

396.

Bahâ'î, s. 100 / Çaylak Tevfik, I. (ÇT, I)

Hoca'ya: "Kudret-i bâliga-i samadâniyye hakkında ne dersin?" demişler. "Ben kendimi bildim bileli hep Cenâb-ı Hak'ın dediği oluyor. Bütün mecûdât kudret-i Rabbânî'nin tasarrufunda olmasa idi, bir kerre de benim dediğim olurdu." cevâbını vermiştir.

397.

Bahâ'î, s. 100 / ÇT, I.

Hoca merkebinin gayb etmiş. Hem arar, hem şükr edermiş. Teşekkürünün sebebini sormuşlar. "Üstünde bulunmadığıma şükr ediyorum. Eğer bulunaydım ben de berâber gayb olacaktım." demiş.

398.

Bahâ'î, s. 101 / ÇT, I

Hoca bir gün ciğer almış. Giderken ahibbâsından biri tesâdüf edüp: "Bunu nasıl pişireceksin?" diye su'âl eder. Hoca: "Âdetâ." di-yince: "Hayır! Bunun güzel pişmesi var. Size ta'rîf edeyim de öyle

yapınız.” demiş. Hoca: “Bu ta’rîf ettiği, şeyler hâtırımında kalmaz. Bir kâğıda yaz da ona bakarak pişirdeyim.” demekle o adam da ta’rifeyi yazar, verir. Hoca, ballandıra ballandıra ta’rîf etmenin verdiği hülyâyı iştiâ ile dalgın dalgın eve giderken bir çaylak elinden ciğeri kapar, kaçar; yıldırım sür’atiyle havaya uçar. Hoca, hiç eser-i telâş göstermeyerek elindeki ta’rifeyi çaylağa gösterüp: “Nâfile! Ağz tadıyla yiyemezsin. Pusla bende.” demiştir.

399.

Bahâ’î, s. 103 / ÇT, I.

Merhûm merkebinî zâyî’ edüp hem arar hem türki çağırır imiş. “Merkebinî zâyî’ eden türki çağırmaz, feryâd eder.” demişler. “Bir şu dağın ardında ümidim kaldı, orada da bulamazsam seyr et bendeki feryâdı.” demiş.

400.

Bahâ’î, s. 103 / ÇT, I.

Merhûm, bir def’a daha merkebinî zâyî’ edüp çarşıda pazarda: “Kim bulursa yularıyla, semeriyle müjde olarak vereceğim.” diye ni-dâ edermiş. “Hoca Efendi! Takımıyla bağışladıktan sonra ha tekrar eline geçmiş, ha büs bütün gayb etmişin. Bundan sen ne kazanmış olacaksın?” demişler. “Afv edersiniz. Bulmak zevkını o kadar ehemmiyetsiz mi tutuyorsunuz?” demiş.

401.

Bahâ’î, s. 103 / ÇT, I.

Hoca, cer için bir memlekete gidüp bir kibâr hânesine müsâfir olmuş. Sabahleyin hâne sâhibi Hoca’yı yanına çağırıp bir şey okutmuş; kendisi de aynıyle okumuş. Bir yazı yazdırmış; kendisi de aynı-nı yazmış, ve demiş ki: “İşte, sen okudun; ben de tıpkısı gibi oku-

dum. Sen yazdın; ben de ‘aynını yazdım. Demek ki senden farkım kalmadı. Bu surette sana da ihtiyâc yoktur.” Hoca demiş ki: “Arada büyük bir fark var: Ben buraya üç günlük yolu yayan yürüyerek geldim; bunca meşakkata katlandım. Ne vakit ki sen de benim ihtiyâcıma düçâr olarak bizim memleketimize gelir de böyle bir cevâb-ı red ile nevmîd olarak hâ’ib ü hâsir dönersen o vakit müsâvî oluruz.”

402.

Bahâ’î, s. 104 / ÇT, I.

Bir zâlim, zevcesinin gayet şenî’ bir gadrine düçâr olup bütün kadınlara ‘adâvet ederek o zamandan beri ‘ulemâdan, ‘urefâdan her kimi işidirse çağırır, kulağına bir şey söyler, rab’ına muvâfık, derdine çâre olacak bir cevâb alamayınca boynunu urur imiş. Bu belânın bir çâresine bakar diye, bilmeyerek, biçâre Hoca’yı öne sürmüşler. Hoca’yı ta yanına oturtup kulağına: “Evlî misin, bekâr mısın?” diyüp, Hoca: “Bu yaşta adam bekâr olur mu?” diyince “Tamâm! Sen de onlardansın. Urun bunun da boynunu.” diyince Hoca mes’elenin dehşetini anlayup derhâl der ki: “Acele etme; bir kerre sor bakalım: Bıraktım da tekrâr mı aldım? Öldü de bir daha mı evlendim? Yoksa biri başımda iken birden ziyâde mi te’ehhül ettim? Her nasılsa bir hatâ ettim. Bu bir vartadır ki düşmeden bilinmez. Meşhûr meseldir ki: Bir sürçen atın başı kesilmez.” Hoca’nın bu hâzır cevâblığı o zâlimi haksız cellâdlıktan vaz geçirmiştir.

403.

Bahâ’î, s. 104 / ÇT, I.

Bir gün haremi Hoca’ya: “Efendi! Âbdest ıbrıkının dibi delindi; içinde su eğlenmiyor. Ne yapalım?” demiş. Hoca: “A karı! Ne var bunun çâresini bulamayacak? Eskiden âbdest bozar, sonra taharetlenirdik; bundan sonra, taharetleniriz.” demiş.

404.

Bahâ'î, s. 104 / ÇT, I.

Zevzeğin biri Hoca merhûma: “Hoca Efendi! Demin bir lengerde bir hindi dolması gidiyordu.” demiş. Hoca: “Bana ne?” demiş. “Gâlibâ size götürdüler.” demiş. “Sana ne?” demiş.

405.

Bahâ'î, s. 105 / ÇT, I.

Hoca bir gün hamama gider. Hamamcılar Hoca'ya bir eski peştemâl, bir de kirli havlu verüp o kadar ri'âyet etmezler. Hoca bir şey demeyüp çıkarken aynaya on akça bırakır. Hamamcılar hem sevinirler, hem de biraz sıkılırlar. Bir hafta sonra Hoca yine bu hamama gelir. Bu def'a hamamcılar fevkal'âde ri'âyet ederler: Sırmalı havlular, ipekli peştemâllar verirler. Hoca yine bir şey demeyüp çıkarken aynaya bir akça bırakır. Hamamcılar bu sefer ta'accüble berâber bahşışın azlığından nâşî hiddet edüp: “Efendi! Bu ne biçim mu'âmele?” dediklerinde Hoca: “Bunda fevkal'âde bir hâl yok. Bugün verdiğim bir akça geçenki hamam hakkıdır. Geçenki de bugünün ücretidir.” demiş.

406.

Bahâ'î, s. 105 / ÇT, I.

Ahibbâsından biri merhûma gelüp: “Bana bir mektûb yaz; Bağdâd'a bir dostuma göndereceğim.” dedikte Hoca: Bırak Allah 'aşkına! Benim şimdi Bağdâd'a gitmeğe vaktim yok.” diye almış yürüyüvermiş. Herif merak edüp koşmuş; Hoca'yı yakalamış ve: “Kuzum Hoca Efendi! Bir mektûb yazmakla neden Bağdâd'a gitmekliğin lâzım gelsin?” dedikte Hoca demiş ki: “Bunu bilemeyecek ne var? Benim yazım gayet fenâ; ancak ben okuyabilirim. Bu sûretde yazdığım mektûbu yine ben okumalıyım ki münderecâtı anlaşılsın.”

407.

Bahâ'î, s. 108 / ÇT, I.

Hoca merhûm, bağına muttasıl, yeniden yeniye ağaç tohumları eker, körpe fidanlar dikermiş. Ahıbbâsından biri görüp: “Efendi! Bunlar ne vakit büyüyecek, ne vakit yemiş verecek de siz de yiyeceksiniz?” demekle Hoca cevâbında: “Bizden evvel gelenlerin diktiklerinin meyvesini yiyoruz. Bunun meyvesini bizden sonra gelenler yesin.” demiştir.

408.

Bahâ'î, s. 109 / ÇT, I.

Hoca bir gün müsâfırlığe gitmiş. O gün gayet sıcak olmakla koca bir kâse buzlu hoşaf getirmişler. Hâne sâhibi, hoşaf taksim edilen büyük ma'den kaşığı alup Hoca'ya zergerdân, küçük, yayvan bir kaşık vermiş. Hâne sâhibi koca kepçe ile buzlu hoşafı atıştırır, bir de: “Oh! Öldüm!” dermiş. Hoca ise, kaşığı daldırır, fakat içi bir şey almadığından yalnız yalarmış. Hâne sâhibi yine: “Oh!.. Öldüm!” demesinde ber-devâm. Hoca bakmış ki olacak şey değil, hâne sâhibine demiş ki: “Efendim! Rica ederim. Şu elinizdeki kaşığı bana da veriniz de bir kerre de ben öleyim.”

409.

Bahâ'î, s. 110/ ÇT, I.

Hoca odun kesmeğe gittiği esnâda dağda bir tavşan yakalamış. O âna kadar tavşan görmediği cihetde: “Bu ‘acîb bir hayvandır. Bakalım memleketliye göstereyim; belki içlerinde bilen vardır.” diye torbasına koyup ağzını sımsıkı bağlamış; hânesine getirmiş. Haremine hikâye edüp: “Sakın ola ki torbanın ağzını açma. Gideyim, memleketiliyi çağırayım da göstereyim.” diye tenbîh eylemişse de, insân men' olunduğu şey'e harîs olmağıla kadın yalnız kalınca: “Yine bu herifin bir münâbetsizliği var. Bakayım şu nedir?” diyüp torbanın

ağzını açtığı gibi tavşan fırlamış; bacadan kaçmış, gitmiş. Kadın şaşalayup başka bir çâre de bilemeyüp eline geçen arpa kutusunu torbaya koyarak yine ağzını bağlamış; neticeye muntazır olmuş. Kadının fikrince Hoca ya iki herze-vekil getirecek, ya sözüne uymayup onlar da gelmeyecekler; mes'ele hafifçe kapanacak. Hâlbü ki, aksi bu ya, Hoca sokağa çıktığı vakit memleketin a'yânı, eşrâfı, me'mîrini bir da'vetten 'avdet ve Hoca'nın hânesi önünden 'azimet ediyorlar imiş. Hoca'ya tesâdüflerinde mes'eleyi kendileri hoş-beş esnâsında meydana çıkartmışlar. "Nasıl şeydir? Bakalım bir kerre." diye hepsi Hoca'nın hânesine dolmuşlar. Hoca, en büyük odasına bunları halka-vârî oturtup mahlûk-ı 'acîbi kaçırmamak üzere hepsi ellerini kaldırarak aleste bir hâlde durmalarını tenbîh eyledikten sonra hemân yüke mürâca'at ederek hezâr ihtimâmla torbayı ortaya getirir. Herkes mübhem bir merâkla gözlerini torbaya dikerler. Hoca hemân torbanın ağzını çevirüp boşalttığı gibi: "Pat!" demiş, arpa kutusu ortaya düşmüş. Hoca fevkal'âde şaşırup ne diyeceğini bilemeyüp ağzından şu sözler dökülmüştür: "Efendiler! İşte bu kutunun on kerre dolmuşu bir kile eder."

410.

Bahâ'î, s. 113/ ÇT, II.

Hoca merhûma: "Güneş mi daha fâ'idelidir, ay mı?" diye sormuşlar. "Ay..." demiş. "Niçün?" diye sebebini sorduklarında: "Çünkü, demiş, güneş zâten gündüzün aydınlığında doğar; onunçün ha olmuş, ha olmamış... Ammâ ay gecenin karanlığında doğar; ortalığı gündüze çevirir. Bakınız, gece yolcuları dört gözle mehtâbı beklerler."

411.

Bahâ'î, s. 113/ ÇT, II.

Nasreddin merhûm bir husûsun tesviyyesi için bir sabah erken civâr köylerden birine gitmek üzere hânesinden çıkar. Meğer o gece

mahallece bir eğlence ve ziyâfet tertîb edilmiş olmağıla meclisin tu-
zu büberi olan Hoca'yı 'azîmetten vaz geçirmek için gençler bir
oyun tertîb ederler. Şöyle ki, Hoca giyinüp kuşanup merkebe le-
vâzımı yükleterek yola revân olduğu esnâda bir kaç kişi Hoca'nın
yoluna çıkup nereye gideceğini sorarlar. Hoca: "Bir iş için bir kaç
günlüğüne filân köye gideceğim." cevâbını verir. Bunlar: "A zavallı!
Bundan sonra sen bir yere gidemezsin; çünkü vefât etmişin. Şimdi
seni güzelce techîz ve tekfin etmek biz mahallelinin borcudur; çün-
ki kimimizin bizzât hocası, kimimizin akrabâsı, kimimizin baba yâ-
digârı dostu, kimimizin ahbâbısın..." gibi gıra boğarak, zâten ölü la-
kırdısından ödü kopup sinirleri gevşeyen zavallı Hoca'yı çal-yaka
ederek mahalle mescidine sürüklerler. Her ne kadar Hoca merhû-
mun hafakanları kalkup: "Amanın çocuklar! Bırakın şu fenâ şakayı.
Bir az daha üzerime varırsanız latîfeniz hakîkat olacak. Benim ger-
çekten pek mühim işim var. Bırakın da vaktiyle yolculara yetişeyim;
sonra yalnız gidilmez, bilirsiniz..." gibi ricâlar eylemişse de dinle-
mezler; muttasıl gürültüye boğarlar. Zavallı Hoca artık lakırdı söy-
leyemez bir hâle gelir. Onlar da Hoca'yı yaka paça, tabutluğa tıkar-
lar. Tam bu esnâda ahbâblarından birinin daha bir tarafa gitmek
üzere olduğunu görüp: "Ayol! Baksan a! Hocamız vefât etti. Tabîî
techîz ve tekfininde bulunmalısın." diye ibrâm ederler. Herif, pek
acele işi olduğundan bahisle yakasını kurtarmak için her ne söyle-
mişse kabul ettiremez. Bunlar bu cenkte iken yarı baygın teneşir üs-
tüne kösülmüş olan Hoca başını kaldırıp herife der ki: "Nâfile ça-
balama. Teklife itâ'at et. Benim işim senden 'acele idi; ne çare ki ecel
gelmiş, cemâ'at toplanmış; gitmekten başka çâre yok."

412.

Bahâ'î, s. 115/ ÇT, II.

Bir köylünün keçisi uyuz olmuş. Katran sürmesini tavsiye et-
mişler. Köylü keçiyi alup Hoca'ya götürerek: "Efendi! Senin nefesin
uyuz illetine bire bir imiş. Şu keçiyeye bir nefes et." demekle, mer-
hûm: "Nefes ederim; lâkin illetin bir ân evvel hayvandan def' olma-
sını istersen benim nefese senin tarafından da bir mîkdâr katran
ilâve edilmelidir." demiş.

413.

Bahâ'î, s. 116/ ÇT, II.

Hoca merhûm vefâtına yakın, dostlarını da'vetle bir takım va-siyyeder ettiği sırada, yine tabî'atı muktezâsını bırakmayarak: "Ölür-sem, beni mezâra tepesi üzerime gömünüz." demiş. Sebebini sor-duklarında: "Yarın Kıyâmet kopup da dünya alt üst olunca dosdoğ-ru kalkayım." demiş.

414.

Bahâ'î, s. 116/ ÇT, II.

Hoca merhûmun haremi sancılanır: "Aman Efendi! Bana bir hekim getir." der. Merhûm hekimi getirmek üzere evi kapısından çıkarken haremi pencerede başını çıkarup: "Efendi! Çok şükür san-cı def oldu. Hekim istemez." der. Hoca merhûm hemân hekimin dükkânına koşarak, hekime: "Bizim karı sancılanmış idi; ben de seni getirecektim. Fakat evin kapısından çıkarken kadın pencereden başını çıkarup çok şükür hekime ihtiyâc kalmadığını söyledi. Onun için zahmet edüp de gelmeyesin diye koşa koşa haber vermeğe gel-dim. Nâfile zahmet çeküp de tâ bizim eve kadar gelmeğe kalkışma." demiş.

415.

Bahâ'î, s. 116/ ÇT, II.

Hoca Nasreddin Efendi bir gün eline bir kazma alup bahçesin-de bir çukur kazmakla uğraşmış. Komşularında biri gelüp Hoca'ya meşguliyetini sorunca: "Mahalleli söyleniyor: Sokak ortasında ta'mîrden yığılup kalan molozu gömeceğim." demiş. "Ya buradan çı-kan toprağı ne yapacaksın?" deyince Hoca hiddetlenüp: "Yooook!... Bak ben o kadar ince eleyüp sık dokumağa gelemem." demiş.

416.

Bahâ'î, s. 116/ ÇT, II.

Hoca'ya kaç yaşında olduğunu sormuşlar: “Kırk yaşındayım.” demiş. Aradan on sene geçtikten sonra bit-tesâdüf yine sormuşlar. Hoca yine: “Kırk...” deyince: “Efendi! Sen bundan on sene evvel kırk yaşındayım, demiştin; şimdi yine kırk diyorsun.” demelerine Hoca merhûm: “Er olan sözünden dönmez. Söz bir, Allah bir. Yirmi sene sonra sorsanız yine söyleyeceğim budur.” demiş.

417.

Bahâ'î, s. 117/ ÇT, II.

Hoca bir gün bedestanda gezerken dellâlin üç bin guruşa bir kılıç gezdirdiğini görüp şöyle bir, kılıcı gözden geçirir; üç bin guruş edecek bir şey göremez. Orada oturanlara sorar: “Düşmana havâle edildiği esnâda beş arşın uzar.” derler. Hoca merhûm, ertesi gün evden ocak maşasın kaptığı gibi doğru bedestana gelir: “Maşam üç bin guruşa...” diye gezdirmeğe başlar. Ba'zıları merak edüp ellerine alırlar, evirir çevirirler; bakarlar ki, ‘âdî bir iki guruşluk ocak maşası. “Hoca Efendi! Bunun ne gibi bir kıymeti ve meziyyeti var ki yekden üç bin guruşa diye feryâd ediyorsun?” dediklerinde çarşılılara der ki: “Siz daha dün bayağı bir kılıca: “Düşmana havâle edince beş arşın uzar diye üç bin guruş istiyordunuz. Halbuki karı bana kızup da maşayı fırlattığı gibi on arşın, belki daha ziyâde uzar.”

418.

Bahâ'î, s. 117/ ÇT, II.

Temürlenk bir gün Hoca'ya: “İnsanlar böyle ne vakta kadar doğar, ölür?” diye sormuş. Hoca: “Cennet ile Cehennem doluncaya kadar.” diye cevâb vermiş.

419.

Bahâ'î, s. 117/ ÇT, II.

Nasreddin Hoca merhûm haremîni alup dört günlük mahalde bulunan bir ahbâba gitmek üzere şehirden çıkarlar. Daha birkaç dakika ayrılıp da henüz şehir görünmekte iken Hoca haremîne ne kadar yol aldıklarını su'âl eder. Haremî: "Bugün, yarın gidersek iki günlük yol almış oluruz." deyince Hoca merhûm: "Desen'e, yolu yarladık." demiş.

420.

Bahâ'î, s. 117/ ÇT, II.

Hoca merhûm gençliğinde bir köye cerre gidüp hastalanır. Marazi şiddetlenüp köylü başına toplanarak: "Şâyed sana bir emr-i Hak vâkî' olursa memlekette vârisin var mı?" dediklerinde Hoca merhûm: "Vâkî'a bir vâlidem varsa da pederim hâl-i hayatta kendisini tatlik eylediği cihetle bu sûrette hiç vârisim yok demektir." demiş.

421.

Bahâ'î, s. 118/ ÇT, II.

Hoca Nasreddin merhûm bir hammala yük yükletüp yolda giderken hammalı gayb eder. Arar arar, bulamaz. Aradan on gün geçer. Birkaç ahbâbıyla giderken birisi: "İşte senin aradığın hammal." diyince Hoca sıvışır. Tekrar buluştuklarında: "Hammalı ele geçirdiğin hâlde neye herifi yakalamadın da kaçtın?" demeleriyle cevâben: "Nasıl kaçmayayım? Be hammalı gayb edeli tamâm on gün oldu. Hammal beni tutar da: On gündür yükünü taşıyorum; yevmiyerni isterim, diyerek on günlük ücret talep ederse ne yaparım?" demiştir.

422.

Bahâ'î, s. 118/ ÇT, II.

Merhûmdan kim ne isterse o gün vermeyüp ertesi günü vermek âdeti imiş. Sebebini su'âl etmişler: "Vereceğim şey'in kadri bilinsün için böyle yaparım." demiş.

423.

Bahâ'î, s. 119/ ÇT, II.

Hoca merhûm körük ile ateş yaktıktan sonra ağzını tıkar, öyle asar. Sebebini su'âl edenlere: "İçinde o kadar hava var; tıkamayım da zâyî' mi olsun? Ben isrâftan hoşlanmam." demiştir.

424.

Bahâ'î, s. 118/ ÇT, II.

Hoca merhûmun haremi vefât etmiş. Hoca'da hiç te'essüf 'alâ-meti görülmemiş. Aradan bir zaman geçüp merkebi ölmüş. Hoca pek ziyâde kederli görülünce ba'zı dostları: "Haremın vefât etti; böyle günlerce mahzûn gezmedin. Hâlbu ki eşek mürd olalı on gün oldu; hâlâ kaşının çatkınlığı, somurtkanlığın geçmedi" demeleriyle Hoca merhûm: "Haremim vefât ettiği zaman komşularım başıma toplanup: Hoca Efendi! Esef etme. Biz sana ondan a'lâsını buluruz, diye söz verdiler. Fakat merkeb öldüğünden beri hiç kimse gelüp de böyle tesellide bulunmadı. Te'essüf e'neğe hakkım yok mu?" demiştir.

425.

Bahâ'î, s. 119/ ÇT, II.

Herifin biri soğuktan şikâyet edermiş. Başka birisi de işidüp: "Canım! Bu insanlar da ne acâ'ibdir. Soğuk olsa, soğuktur diye şikâyet ederler; sıcak olsa sıcaktır diye söylenirler." yolunda herkesin söyleye geldiği lafı ortaya atar. Bu sözleri bir köşeden lâkaydâne dinleyen Hoca Efendi başını kaldırıp o adama der ki: "Efendi! Sen öyle söylüyorsun, ama, bahâr havâsına kimin ne dediği var?"

426.

Bahâ'î, s. 120/ ÇT, II.

Hoca merhûm bir gün mahalle mescidinde halka va'z u nasîhat etmek üzere kürsiye çıkar. Halk toplanup: "Hoca Efendi ne diyecek?" diye beklerler. Hoca merhûm kürside bir zamanlar oturur;

hâtırına söyleyecek bir şey gelmez. Cemâ'atın intizârını gördükçe de bütün sıkılmağa başlar. Sıkıldıkça nutku tutulur. Elhâsıl bir şey söylemeyeceğini aklı kesince cemâ'ata: “Ey ahâlî! Siz benim söz söylemekten ‘aciz olmadığımı bilirsiniz. Hâl böyle iken, bugün kürsiye çıktığım gibi hâtırına hiçbir şey gelmese beğenir misiniz?” dediği sırada, meğer merhûmun oğlu kürsi dibinde oturmuş. Pederinden bu sözü işittiği gibi başını kaldırıp: “Baba! Hiçbir şey hâtırına gelmiyorsa kürsiden inmek de mi gelmiyor?” diyerek bu kelâmıyla hem sahîhen babasının oğlu olduğunu isbât eylemiş, hem de Hoca’yı büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır.

427.

Bahâ’î, s. 121/ ÇT, II.

Hasîsin biri Hoca merhûma: “Parayı sen de mi seviyorsun?” diyince: “İnsanı birtakım vicdânsız, hasis adamlara muhtâc etmediği için sevsem de yeri var.” demiştir.

428.

Bahâ’î, s. 121/ ÇT, II.

Hoca merhûmun bulunduğu bir mecliste Arabistan’dan henüz gelmiş bir kaç seyyâh oraların ahvâlinden bahs edüp: “Arabistan’ın bazı mahalleri gayet sıcaktır. Ekser-i bilâdın ahâlisi çınlçıplak gezerler.” dediklerinde Hoca: “Acebâ orada kadın, erkek nasıl belli olur?” demiştir.

429.

Bahâ’î, s. 121/ ÇT, II.

Hoca merhûm bir şehre gider. Çarşuda gezerken herifin biri yanına sokulup: “Efendi! Bugün ne?” diye sormakla merhûm: “Ay oğul! Ben bu memlekete daha bugün geldim. Henüz buranın günlerini öğrenemedim. Sen onu bir yerliden sor.” demiş.

430.

Bahâ'î, s. 121/ ÇT, II.

Hoca merhûma: “Şehrimizde mahrem-i esrâr olabilecek kimi tanırırsın?” dediklerinde: “Halkın sînesi benim anbarım olmadığını bildiğim için şimdiye kadar kimseye sırrımı açmadım.” demiş.

431.

Bahâ'î, s. 182/ İzzet Paşa (= İz. P.)

Hoca, gem almaz bir katıra binmiş. Baş pek sert olduğundan mümkün değil gideceği cihete çevirememiş. Bu sırada abhâbından biri rast gelüp: “Hoca! Nereye gidiyorsun?” dedikte: “Katırın istediği yere.” demiş.

432.

Bahâ'î, s. 182 / İz. P.

Hoca değirmene buğday götürmüş. Orada bulunan diğer buğday çuvallarından avcunu doldurur kendi çuvalına koyarmış. Değirmenci: “Ne yapıyorsun?” diyince: “Ben budala bir adamım; aklıma geleni işlerim.” demiş. Değirmenci: “Budala isen neye kendi çuvalındaki buğdayları halkın çuvalına doldurmuyorsun?” diyince Hoca: “Şimdi alel'âde bir ahmak iken o surette katmerli ahmak olmam lâzım gelir.” demiş.

433.

Bahâ'î, s. 183 / İz. P.

Hoca'nın gençliğinde vâlidesi bir sabah: “Oğlum Nasreddin! Ben komşularla göl kenarına gezmeğe gideceğim. Göreyim seni! Sokak kapusına sâhib ol. Sakın ayrılma.” diye şiddetle tenbîh eylemiş. Molla Nasreddin kapu eşliğinde oturarak vâlidesinin verdiği

kaysı kurusunu yiyüp dururken eniştisi köyünden gelüp vâlidesini içeridedir zannıyla: “Oğlum molla! Akşam teyzen, ben size geleceğiz. Git, annene haber ver.” demiş; gitmiş. Molla Nasreddin kapuyı söküp sırtına alarak göl kenârına koşar. Vâlidesi görüp: “Bire oğlan! Nedir bu hâl?” diyince: “Sen bana: Kapudan ayrılma, dedin. Hâlbuki eniştem akşam bize gelecekmiş. Git annene haber ver, dedi. Ben, her ikinizin emrinizi icrâ etmek için başka ne yapabiliyordum?” demiş.

434.

Bahâ'î, s. 184 / İz. P.

Akşehir'in subaşı haremine gayet tutgun imiş. Kadın, umûr-ı hükûmete de karışarak 'azl u nasb işlerine başlamış. Ba'zı ekâbir Hoca'ya mürâca'atla: “Aman! Şuna bir çâre bul.” demeleriyle Hoca birkaç sohbet esnâsında birtakım deliller getirüp misâller göstererek subaşıyı kadına o kadar yüz vermekten vaz geçirmiş. Şımarık kadın kocasına karşı alıştığı tahakkümden mahrûm olunca tekmeyle nereden yediğini araştırıp Hoca tarafından olduğunu tahkik eylemekle yolunu bulup Hoca'nın haremini elde eder. Hoca her yaz, çıktığı köyden gelüp, mu'tâdı vechile subaşının hânesine müsâfir olmağıla subaşının haremi münâsebet hazırlayup Hoca'nın haremini de getirir. Hoca bir gün haremiyle kendi odasında şakalaşırken kadın nâz u işveye başlayup Hoca'yı sermest ederek: “Canım Efendi! Git, dışarıda, divar dibinde bir palan gördüm; getir. Bir oyun çıkaracağım.” der. Artık Hoca'da karşı durmak kertesini geçmiş olmağıla, hemân gider, getirir. Kadın boynunu büküp yalvarınca palanı sırtına urur. Bir de gem uydururlar. Kadın biner. Hoca kişneyerek sevgili râkibini koşturduğu esnâda subaşıya haremi bu manzarayı anahtar deliğinden seyr ettirir. Hoca na'ra atup iki tarafa çifteler savurarak koştukça subaşı gülmekten katılır. Nihâyet sabr edemeyüp kapuyı açar: “Hoca Efendi! Vah vah! Nedir bu hal?” diyince Hoca hiç bozmayup: “Hah! Tamâm! Şu benim hâlimi re'y el-'ayn gördün a. İşte ben seni bu dereceye düşmekten vikaaye için o nasihatı icrâ eyledim. Ammâ bize gelince: Biz âhâddan adamlarız. Nizâm-ı âlemin zemâ-

mı bizim elimizde değil; bizim hükmümüz ancak kendi harîmimiz dâhilindedir. Biz her boyaya boyanabiliriz; kimseye zararımız olmaz. Fakat siz, böyle benim gibi, yuları karının eline verirseniz bütün memleket herc ü herc olur.” demekle subaşı bu nasîhatten bir kat daha ‘ibret almış. Kadın ise bir kenârda hâ’ib ü hâsir baka kalmış.

435.

Bahâ’î, s. 185 / İz. P.

Hoca’nın hânesine obur bir adam müsâfir olmuş. Sofrayı döşeyüp, ekmekleri düzüp yemek getirmeğe gitmiş. Gelmiş bakmış ki sofrada bir dâne ekmek kalmamış. Hiç sesini çıkarmayup ekmek almağa gitmiş. Bu kerre de görmüş ki yemekler bitmiş. Boş sahanları alup yemek getirmeğe koşmuş. ‘Avdetinde ekmekten eser kalmamış. Velhâsil, tencerede yemek, çömlekte ekmek kalmayınca kadar gitmiş, gelmiş. İkisini bir araya getirmek müyesser olmamış. Müsâfire nereye gidiyor olduğunu ve sebab-i ‘azîmetini sormuş: “İştihâsızlık marazına mübtelâyım. Bursa’ya gidiyorum. Hekîme baktırıp ‘ilâc alup hemân ‘avdet edeceğim. İnşâ’llâh nihâyet bir ay sonra görüşürüz. Sizi pek sevdim. Niyyetim ‘avdette bir ay sizde mihmân olup memleketinizin âb u havâsından istifâde etmek isterim.” diyince Hoca merhûm: “Vah vah! Te’essûf ederim. Ben yarın, o bir gün köye ‘azîmet etmek niyyetindeyim. Zann ederim ki ‘avdette mülâkaat müyesser olmayacak. Hele peşîn Allah sana hayırlı selâmetler versin!” diyerek herifi aşırmıştır.

436.

Bahâ’î, s. 186 / İz. P.

Zevcesi her gece Hoca’yı hânede bekçi bırakup komşu komşu gezermiş. Birtakım münâsebetsiz kadınlarla düşüp kalktığını Hoca’ya ihtâra başlamışlar. Yine bir gece haremi bin türlü bahâne ile çıkup gitti. Geç vakıt gelüp kapuyı çalmışsa da Hoca kızarak açmamakta ısrâr etti. Kadın ne kadar yalvardıysa fâ’idesi olmadı. Kadın:

“Öyle ise ben de kendimi şu kuyuya atayım da elinden kurtulayım.” diyerek koşup o ânda gitti; kuyuya kocaman bir taş attı. Kendisi dıvar dibine gizlendi. Hoca pek nâdim olup: “Eyvâh! Gideyim, şu deliyi kurtarayım.” diye kapuyu açup dışarıya çıkınca kadın hemân içeri girüp kapuyu arkasından kapadı. Yukarı çıkup, Hoca’nın evvelce oturduğu pencereden bakmağa başladı. Şimdi de Hoca kapuyu açmasına ısrâr etmişse de fâ’ide vermemekle yalvarmağa mecbûr oldu. Kadın ise, avâzı çıktığı kadar bağırarak: “Bıktım artık, illâallah! Nedir bu ettiğin? Her gece komşuya diye gidersin... Kim bilir hangi orospu ile sohbet edersin? Bîçâre helâline gençliğini harâm ettin. Seni gidi ak sakalından utanmaz, rezâletten usanmaz herif! Ben de seni ‘âleme rüsvây edeyim de gör hâlini: bir daha her gece bırakup bırakup gitmeyi sana göstereyim!” demekle Hoca kadının kendi habâsetini başkasına yükletmek husûsundaki mahâretine hayrân kalup ve etrâfına toplanan konu komşudan sıkılıp nutku tutularak, ancak: “Bilenler Allah için söylesin!” diyebilmiştir.

437.

Bahâ’î, s. 187 / İz. P.

Hoca bir aralık zeytun satarmış. Bir kadın gelmiş. Zeytunu beğenüp fakat fi’âtını biraz ziyâdece bulduğundan i’tirâz etmekle Hoca: “Hanım! Bu öyle ham, çürük zeytunlardan değildir. Kemâlinde toplanup husûsî olarak i’tinâ ile yapılmıştır. İnanmazsan bir dâne ye de bak. Bundaki halâveti hiç ömründe başka zeytun dânelerinde gördün mü? Bunda öyle acılık, kekrelilik arama. Yağı da en birinci yağlardandır. İnsanın ağzında bir müddet en nefis bir lezzet hâsıl olur. Çeşnisi helâldir; çekinme; para vereceksin.” dedikte kadın: “Sen beni bilirsin. Arka sokakta, bağçesi size bitişik merhûm Bektemir oğlu Hacı Satı’nın haremiyim. Bizim Efendi ile çok iyi görüşürdünüz. Onun için, eğer i’timâd edersen, veresi almak isterim.” demekle Hoca: “Ay, a canım! Onun çâresine bakarız. Hele sen bir kerre maldan hoşnud ol.” diye elindeki zeytun dânesini kadına uzatmakla kadın: “Afv edersiniz! Üç sene evvel ramazanda hastalanup yedi gün orucu yediğim cihetle şimdi hazır kışın kısa günlerinde onu

kazâ ediyorum.” diyince Hoca der ki: “Yavrum! Sen veresi zey-tun almak istiyorsun. Halbuki bir kul böyle Hâlıkının farzını edâ etmeyüp de senelerce sallarsa halka olan karzına ne ehemmiyet verir?”

438.

Bahâ'î, s. 188 / İz. P.

Hoca, tavuk kızartması yerken birisi gelüp: “Efendi! İmrendim. Biraz da bana ver.” demekle: “Vallâhi, birâder! Benim değil, zevcemindir.” dedi. Herif: “Ay, işte sen yiyorsun ya!” diyince: “Ne yapayım, arkadaş! Bana zevcem ye diye verdi.” demiştir.

439.

Bahâ'î, s. 189 / İz. P.

Bir gün Hoca'yı hâkim Efendi da'vet edüp yanında aşçıya kaymaklı incir tatlısı emr etmiş. Yemek bitmiş. İncir tatlısı gelmemiş. Hoca mahzûn olmuş, fakat sesini çıkarmamış. Yatsı namâzından sonra hâkim Efendi: “Hoca'm! Teberrüken bir hizb okuyunuz da safâ-yı rûhânî hâsıl edelim.” demiş. Hoca, ba'del-besleme: “... Vezzeytûn-i...” diye başlamakla hâkim serîrden: “Efendi! ‘Vettîni’yi unuttun mu?” diyince Hoca: “Onu ben değil, siz unuttunuz.” demekle meclisin inbisâtını mûcib olmuş; Hoca bir da'vet daha kazanmıştır.

440.

Bahâ'î, s. 189 / İz. P.

“Öyle bir şehlâ gözlere mâlik ki insânı Cin çarpar gibi musahhar ediyor.” diye Hoca'yı kulaktan âşık edüp bir şaşı kadın almışlar. Hoca akşama bir tabak kaymak alup getirmiş; sofraya koymuş. Kadın: “Bizim kimimiz var? Bir tabak kaymak alsaydınız el verirdi. Bu iki tabak israftır.” diyince: “Bizim evde ta'âmın birini iki görmek fe-

nâ bir şey değil. Benim işime gelir.” diye lâtifeleşerek ta’âma başlayacakları sırada kadın: “Efendi! Afv edersiniz! Beni siz nâmussuz zannederseniz yanılırsınız. O yanınızdaki Hoca kimdir?” diye Hoca’yı da iki görünce, Hoca: “Yooo! Bak kadın! Bizim evde her şeyi iki veya daha ziyâde görebilirsin. Fakat kocanı bir.” demiştir.

441.

Bahâ’î, s. 189 / İz. P.

Hoca abhâbından birinin hânesine gitti. Bal ve kaymak ikrâm ettiler. Kaymağı, ekmeğı bitirdikten sonra bâkî kalan balı parmak parmak yemeğe başladı. Hâne sâhibi, bir tas balın göçürülmesinden müte’essir olarak, gûyâ kinâye ile vaz geçirmek ümidiyle: “Ekmeksiz bal içini yakar.” diyince Hoca, hem kâseyi sünnetlemeğe gayret edip, hem de “Kimin içi yandığını Allah bilir.” demiştir.

442.

Bahâ’î, s. 190 / İz. P.

Hoca, komşusunun düğün evinde yemek yenilmekte olduğunu tahmin ettiği bir zamanda bir kâğıdı dürüp büküp bir zarfa koyarak kapuyı çaldı. “Ne istersin?” dediklerinde: “Hâne sâhibine mektûb getirdim.” demekle uşak içeri bıraktı. Hoca hemân selâm verüp hâne sâhibine kâğıdı tutuşturmakla berâber sofraya da çöktü; yemeğı atıştırmağa başladı. Hâne sâhibi: “Bunun üzeri yazılı değildir.” diyince Hoca: “Efendim! Kusura bakmayınız. Aceleye geldiğinden onun içi de yazılı değildir.” demiştir.

443.

Bahâ’î, s. 190 / İz. P.

Hoca, merkeb ile giderken hayvanın eğilüp kokladığı merkeb tezeklerini yem torbasına doldurup akşam boynuna astı. Hayvan

huysuzluk edüp başını silkerek torbayı çıkarırmağa çalıştığını görünce: “Bana kahrın ne? Sen beğendin, ben doldurdum.” dedi.

444.

Bahâ’î, s. 191/ İz. P.

Hoca bir aralık turşuculuğa başladı. Bir turşucunun merkebinin ve eşyasını turşularıyla beraber astın almıştı. Hayvan, alışık olduğu vechile, turşu alan hânelerin önüne geldikçe ve galabalık sokak aralarına vâsil oldukça Hoca’ya: “Turşu!” diye haykırmaya meydan veremeyerek anırmağı başlarmış. Bîcârenin hevesi karnında kalmış... Yine bir gün, galabalık bir mahalde Hoca hazırlanup savt-ı bülend ile: “Turşu!” diye bağıracağı ânda eşek daha evvel zırlamağa başlayınca Hoca artık kızup: “Baksan a, arkadaş! Turşuyu sen mi satacaksın, yoksa ben mi?” demiştir.

445.

Bahâ’î, s. 192 / İz. P.

Eşeğine geven yükletüp kendi kendine: “Acebâ yaş geven, kurusu gibi, birden bire harlayup yanar mı ki?” diye bir taraftan ateşi gösteriverince gaayet sert etmekte olan rüzgâr i’ânesiyle birden bire her tarafını ateş sarıverdi. Dehşetli bir çatırdı kopup şu’lesi gök yüzüne direk gibi uzadı. Zavallı merkeb çıldırıp koşar, hem anırır hem de muttasıl zarta çeker, çifte atardı. Hoca merkebe yetişemeyeceğini, yetişse bile yaşanamayacağını anlayınca avazı çıktığı kadar haykırarak: “Aklın var ise doğru göle koş.” demiştir.

446.

Bahâ’î, s. 193/ İz. P.

Subaşının merkebi gaa’ib olmuş. Adamları Hoca’yı bağına giderken görüp: “Efendi! Biz hepimiz bir semte dağılıp arayacağız.

Hazır gidiyorsun, sen de bağlar arasına bakıver.” demişler. Hoca türki söyleyerek bağlar arasında gezermiş. Biri rast gelüp işi anladıktan sonra: “Bu ne biçim eşek arayış?” diyince Hoca: “İl ilin eşegini türki çağıra çağıra arar.” demiştir.

447.

Bahâ’î, s. 194 / İz. P.

Vâlidesi Hoca’yı bir kazzâz yanına çırak vermişti. İki sene ‘aled-devâm gidüp geldikten sonra bir gün vâlidesi: “Ey oğlum! Neler öğrendin bakalım?” demekle cevâben: “Vâlide! Du’ânız berekâtıyla san’atın yarısını öğrendim; ya’ni bükülmüş şey’leri çözebiliyorum. Şimdi öbür yarısı kaldı ki bükmekten ibâret. Himmetinizle birkaç senede çabucak onu da elde ederim; oldu bitti.” demiş.

448.

Bahâ’î, s. 194 / İz. P.

Kilimden kocaman bir minder yüzünü pazara satmağa götürüp mu’âyene eden müşteriler: “Bu delik deşik bir şeydir: nâfile, para etmez.” dediklerinde: “Sübhânallâh! Almağa merâmınız yok, bâri bir Müslümânın malını halka karşı lekelemeyin. Bunun içindeki pamuğu vâlidem daha şimdi boşalttı; bir dânesi bile dökülmemiştî.” dedi.

449.

Bahâ’î, s. 194 / İz. P.

Hoca’nın canı çorba istedi: “Şimdi üstü nâneli, nazlı bir çorba olsa da yesem!” diye tahayyül edüp dururken kapu çalınarak komşu çocuğu bir tas ile içeri girüp: “Anam hastadır. Bir parça çorba vereceksiniz.” diyince Hoca: “Bizim komşular da mâlîhulyâlardan koku alıyorlar.” demiştir.

450.

Bahâ'î, s. 194 / İz. P.

Hoca killarda bir şey ararken raftan soğan dolu kalbur başına düştü. Beyni sarsılıp gözü kararak hemân bir tekme urayım derken kazârâ kenârına rast gelmekle kasnağı diz kapağını fena halde acıttı. Hemân hiddedle kaldırıp yere çaldı. Kalbur sıçrayup alnını yaraladı. Hoca hemân içeri koşup kocaman yatağan bıçağını getirerek: “Şimdi ne kadar kalbur varsa çıksın karşıma!” demiştir.

451.

Bahâ'î, s. 195 / İz. P.

Hoca bir arkadaşıyla göl kenârından giderken arkadaşı suyun üzerine sıçrayan balıkları görüp: “Hoca! Bak şu balıkların keyfine!” demekle Hoca ilerideki sokağa doğru baktı. Arkadaşı: “Ben sana balıkları gösteriyorum. Sen göle bakmayup karaya bakıyorsun.” demekle Hoca: “Sen bana: ‘Bak şu gölün içindeki balıklara!’ dedin mi ki böyle serzeniş ediyorsun. Benim kerâmetim mi var?” demiştir.

452.

Bahâ'î, s. 196 / İz. P.

Babası ne söylerse Hoca, çocukluğunda, aksini yapardı. Babası artık maksûdu ne ise onun aksini söylemekle yolunu bulmuştu. Bir gün değirmenden avdetlerinde bir çaydan geçecek oldular. Köprü varsa da hayvan geçemez bir hâlde idi. Babası: “Oğlum molla! Ben köprüden dolaşacağım. Sen çayın geçit yerinden hayvanı geçirme.” dedi. Molla Nasreddîn hayvanı geçit yerine sürmüşse de un çuvalı bir taraftan meyl ettiğini babası görmekle haykırarak: “Molla! Çuval bana doğru eğilmemiş; çaya düşmeyecek. Sakın doğrultma; daha itiver!” diyince Hoca: “Vallahî baba! Şu yaşa geldim, ne dedinse aksini yaptım. Bu sefer de emrinizi ‘aynen icrâ edeceğim.’ diye bağırması akabinde çuvala dokunur dokunmaz hemân çaya yuvarlandı, gitti.

453.

Bahâ'î, s. 197 / İz. P.

Akşehir'e mâhir bir hattât geldi. Hoca mühür kazdırmak istedi ise de her harfini üç akçaya kazdığından Hoca düşündü: İsmi olan Hasan kelimesini, mahlası Nasreddîn'i ve memleketi ismini hesâb etti, hayli çoğa kaçacak. Yalnız nâmını hakkettirmeğe karar verdi. Hem ucuz kazdırmak için şöyle bir yol düşündü: Hakkâke gidüp "Bana bir mühür kaz." dedi. Hakkâk ismini su'âl eylemekle Hoca: "Has." dedi. Hakkâk: "Bu ne biçim isim?" demekle Hoca: "Nene lâzım? İşte öyle bir isim. Sen kaz." diyerek bir de mazmûn sarf eyledi. Hakkâk Has harflerini yazup da tam noktayı koyacağı sırada Hoca: "Ricâ ederim; noktayı başa koyma da sin'in kâsesine koy!" demekle hakkâk Hoca'nın zarâfetini takdir edüp mühürü hediye olarak takdîm eylemiştir.

454.

Bahâ'î, s. 197 / İz. P.

Hoca başkasıyla müşterek olduğu yarım hâne hissesini satılığa çıkardı. Dellâl: "Şimdi sırası değil. Neye böyle acele satmak istiyorsun?" dedikte Hoca: "Müşterek mâlî ömrümde sevmem. On sene den beri bu hânenin diğer nısf hissesine müşterek olan adamın gönlünü nasılsa şimdi yapabildim. Hâzır olmuşken onun hissesini satın alacağım. Aradan ağyârı kaldıracığım." demiş.

455.

Bahâ'î, s. 197 / İz. P.

Ahbâbı: "Efendi! Sen ara sıra şiir de söyledin. Şu günlerde yeni mahsûl yok mu?" dediklerinde şöyle cevâb verdi: "Gerçek... İyi ki sordunuz. Size dumanı üstünde bir beyt okuyayım. Bu sabah anam, yoğurt çalmak için süt kaynatıyordu. Meğerse bit-tesâdüf, dünki gibi, bugün de süt kesilmiş. Bu sırada nişanlım geldi. Ateş üstündeki

tencereye baktı. ‘Bu süt kesiktir’ dedi. O esnâda derhâl hâtırına şu beyt tulû’ etti. Ammâ yüzüne karşı okumağa sıkıldım. Okusam da mezâyâsına varamayacak, yazım olacaktı ya! Hele siz dikkatle dinleyiniz:

*“Dilber bana cevır eyleme lâne, elem verir
Yoğurdunâ hâzel-lezâ lâ-yekûn dünden beri.”*

456.

Bahâ’î, s. 198 / İz. P.

Hoca sohbet esnâsında evliyâlıktan dem urmağa başladı. “Senin evliyâlığını neden bilelim?” dediler. “Hangi taşı, hangi ağacı çağırırsam gelir.” dedi. “Öyle ise şu karşiki pelid ağacını çağır, bakalım.” dediler. Hoca, tavr-ı mahsûs ile üç kerre: “Gel, yâ mübârek!” demişse de ağaç yaprağını bile kıvıldatmayınca Hoca, kös kös ağacın yanına gitti. “Hani? Ayağına getirecektin.” dediler. “Bizim tâ’ife-mizde gönül, kibir olmaz. Dağ yürümezse abdal yürür.” dedi.

457.

Bahâ’î, s. 198 / İz. P.

Hoca arkadaşıyla kurd avına gitmişti. Gayet uzun tüylü, kocaman bir kurd görüp, kürküne tama’an, kovaladılar. Bir ine sokuldu. Arkadaşının gözü kararır o da hemân sokuldu. Hoca, bir sâ’at dışarıda beklediği hâlde herifin kıvıldamadığını görünce çeküp çıkardı. Hâlbuki bedeninde başını göremedi. Bir müddet tefekküre varup sonra koşarak şehre gitti. Arkadaşının hânesine giderek haremine şu yolda bur su’âlde bulundu: “Sizin ağa sabahleyin evden çıktığında bedeninde başı da berâber mi idi, değil miydi?”

458.

Bahâ'î, s. 199 / İz. P.

Üç arkadaşı süt yiyorlardı. Hoca ile birisi süte ekmek doğramakla meşgul iken diğeri, ihtârlarına rağmen, muttasıl bunların doğradığı ekmeği kaşık kaşık atıştırıyordu. Nihâyet Hoca kızıp süte etmek bastığı kepeyi: “Yâ Settâr!” diye herifin beynine indirdiği gibi herif derhâl mosmor olup oraya yığılıverdi. Hoca herifin böyle bir çehre-i ‘abûs ile hâmûş olduğunu görünce kemâl-i ta’accüle: “Ne doğrar, ne basar; ne elini çanaktan keser. Bir kepe urursan işte böyle küser.” demiştir.

459.

Bahâ'î, s. 200 / İz. P.

Bir kaadî ile tüccârdan bir kimse, ortalarında Hoca, yoldaş olmuşlar. Lakırdı olsun diye kaadî Hoca’ya: “Çok söyleyen çok yanılır, derler. Hiç va’z esnâsında yanıldığın vâkı’ midir?” dedi. Hoca: “Evet. Bir kerre: *Gaaşbânu fin-nâr*, diyecek yerde ağzımdan: *Kaadryânu fin-nâr* çıkıverdi. Bir kerre de daha ziyâde hatâ ettim: *innel-füccârî lefî cabîm* diyecek iken, *innet-tüccârî...* demişim.” diyerek ikisini de hacil eyledi. Kaadî: “Sana lakırdı yetişmez ki... İstersen öyle kurnaz kesilirsin ki en yaman müzevvirleri habt edesin. Dilersen yabanın öküzünden daha şaşkın görürsün.” diyince Hoca: “Yok a canım! Mübâlaga ediyorsun.” Eliyle kâadiya işâret edüp: “Ne o kadar müzevvir”, diye eliyle tâcire işâretle: “Ne de bu kadar öküzüm. İkisinin arasında sayılırım.” demiştir.

460.

Bahâ'î, s. 201 / İz. P.

Temürlenk Akşehir’de iken bir Dehrî gelüp tercümân vâsıtasıyla: “Bir kaç su’âlim var. Eğer hâzık ve mâhir ‘âlimleriniz var ise imtihan olalım.” dedi. Temür eşrâf-ı beldeyi toplayup: “Memleketi-

nize ecnebî bir ‘âlim geldi. ‘Ulûm-ı tabî’yyeden ve funûn-ı maddiyeden imtihan olmak istiyor. Bunlar seyyâh adamlardır. Eğer karşısına funûn-ı şitâyî ihâta eylemiş bir ‘âlim çıkarmazsanız Anadolu’da ‘ilmin inkırâza uğramış olduğunu gezdiği yerlerde işâ’a ederler. Bu da sizin, devletler, milletler arasında haysiyyetinizi izâle eder.” demekle eşrâf bir odada istişâre edüp evvelâ memleketlerinde ‘ulemânın gerçekten ma’dûmiyyetine bir müddet te’essüf ettikten sonra: “Böylelikle olmaz. Bir çâre düşünelim de şu âfeti başımızdan savalım.” diyüp bir çok müzâkere ve Konya’dan, Kayseri’den, ‘ulemâ celbi husûsunu müşâvere eylediler. Nihâyet içlerinden biri: “Hâricden ‘ulemâ celbi uzun vakte muhtaç olmağla berâber Emîr Temür’e karşı hakaaretimizi mûcib, ahâli-i belde yanında da küçük düşmekliğimizi dâ’îdir. Deliden uslu haber, derler; hele bu bâbda bizim Hâce-i dânnânın re’yini alalım. Belki onun bir tedbîr-i garîbiyle dil bilmez ecnebîyi atlatırız.” demekle pek musîb bulup Hoca’yı celb ederek mes’eleyi anlattılar. Hoca: “Siz onu bana bırakınız. Eğer muvâfık bir cevâb ile susturabilirsem ne a’lâl! Eğer muvaffak olmazsam: ‘O divâne meşreb bir adamdır. Kendi kendine dâhil-i meclis oldu; o sayılmaz’ dersiniz. Başka, okumuş bir adamı karşısına çıkarırsınız. Eğer muvaffak olursam hepinizden ayrı ayrı mükâfatımı isterim. Emîrin ihsânı da caba!” demekle: “Aman, Hoca! Sen bizim yüzümüzü ecnebîye karşı ağart da her ne dilersen Allah kerîm!” dediler.

Nihâyet bir yevm-i mahsûsta şehrin meydanlığında çadırlar kurulup Emîr Temür ve etbâ’ı sırmalara gark olmuş ve âlât-ı harb ve esbâb-ı cenk ile ortalığa heybet salmıştı. Ba’dehu, kıvırcık saçlarıyla ‘acîb üş-şekl olan Dehrî dahi gelüp kurb-ı sultânîde bir mevki’â kuruldu, oturdu. Herkes Hoca’nın vürûduna intizâr eylediler. En-nihâye Hoca da başına kocaman bir sarık, sırtına geniş kollu bir biniş giyüp arkasına şâkirdi Hammâd ile diğer bir iki talebe daha takup meclise dâhil oldu. Pâdişâhın sağ tarafında bir mevki’i ihrâz eyledi. Şerbetler içilüp istirâhat hâsıl olduktan sonra Dehrî ortaya gelüp kemâl-i i’tinâ ile bir dâ’ire çizdi. Cevâbını talep eylemek üzere Hoca’nın yüzüne baktı. Hemân Hoca kalkup ‘asâsı ile dâ’irenin tam ortasından bir çizgi çeküp ikiye taksîm eyledikten sonra Dehrî’nin yüzüne baktı. Ba’dehu mukaabilinde bir çizgi dahi çeküp dörde taksîm etti,

ve eliyle işâret ederek üç bölüğünü kendine doğru çeker gibi yapup bir bölüğünü Dehrî'ye doğru ve elinin arkasıyla iter gibi yaptı; ve tekrâr Dehrî'nin yüzüne baktı. Dehrî eliyle işâret edüp tahsîn ve aferîn eyledi; ke-enne bildiğini söyledi. Ba'dehu Dehrî, açılmış lâle gibi elinin üstünü yere doğru, parmaklarını açık ve toplu olarak havâyâ doğru bir vaz'iyette tutup birkaç kerre yukarıya doğru salladı. Hoca da onun aksi olarak, elinin üstü havâda, parmakları aşağıda olmak üzere bir işâret yaptı. Dehrî bunu kabûl etti. Ba'dehu Dehrî kendisini eliyle gösterüp parmaklarıyla bir de hayvan yürümesini taklid edüp sonra karnını işâret edüp bir şey' çıkar gibi işâret yaptı. Hoca da cebinden çıkardığı yumurtayı gösterdikten sonra iki kollarını sallayarak uçar gibi yaptı. Dehrî bunu tahsin eyledi. Kalktı; kemâl-i ta'zim ile Hoca'nın karşısında eğilüp ellerini öptü, ve böyle nâdire-i rûzigâra mâlik olduklarından dolayı Pâdişâh'ı ve eşrâf-ı beldeyi tebrîk eyledi. Huzzâr-ı meclis pek ziyâde mahzûz olup memleketin yüzünü ağarttığı için Hoca'yı ayrı ayrı tebrîk eylediler; ve herkes, ihtiyâten hâzırladığı hedâyâyı, nukuudu Hoca'nın başına serptiler. Kezâlik Emîr Temür dahi kıymetdâr hediyelerle Hoca'yı ser-vete müstağrak eyledi. Herkes dağıldıktan sonra Pâdişâh ve mu-karribleri ve ba'zı a'yân-ı belde Dehrî'yi bir tarafa çeküp tercümân vâsıtasıyla: "Biz sizin işâretlerinizden bir şey' anlayamadık. Siz ne dediniz? Hoca ne yolda cevâb verdi ki tab'ınıza muvâfık bulup teslim eylediniz?" dediklerinde Dehrî şu yolda bast-ı merâm eyledi: "Hilkat-ı âlem hakkında hükemây-ı Yunâniyye, 'ulemay-ı Benî İsrâ'îl muhtelifdir. Bu bâbda 'ulemây-ı İslâmiyyenin re'yi bence ma'lûm olmadığından bunu öğrenmekliği pek isterdim. Binâ'en-'aleyh arzın kürreyyetini ve müdevveriyyetini işâret ettim. Efendi hazretleri bunu teslim ettikten başka çektiği hutût ile evvelâ hatt-ı üstü-vâyı fasl edüp nısf-ı kürre-i şimâlî ve nısf-ı kürre-i cenûbiyi tefrîk eyledi. Ba'dehu mukaabilinden bir hat daha çekerek üçünü kendine ve birini bana doğru işâret eylemekle dünyânın üçü deniz, biri kara olduğunu, yedi iklim dört köşeyi beyân buyrudu. Sonra envâ'-ı mevâlidi ve esrâr-ı hilkati tahkîk eylemek üzere parmaklarımı havâyâ doğru sallayarak yerden nebâtât, eşcâr, menâbi', ma'âdin husûlunu söyledim. Buna mukaabil Hoca Efendi Hazretleri ellerini yukarıdan aşağıya doğru sallayarak bunların husûlü gökten yağmurun nüzûlü, envâr-ı

şemsin nüfûzu ve sâ'ir âsâr-ı 'ulviyye-i semâviyyenin te'sîrâtı yerdeki mevâlidi ve müvelledâtı perverde eylediğini hükemânın en son tahkîkına mutâbık surette îzâh eyledi. Ba'dehu kendimi gösterüp, ve elimle rûy-ı zemînde tekevvün eden mahlûkaatın yekdiğerinden tecezzî eylemekle tekessür eylediğini îşâret ettim. Hâl bu ki zîrûhlar-dan büyük bir kısmını mübhem bırakmışım. Cebinden yumurta çıkarup göstererek ve eliyle uçar gibi îşâret ederek esnâf-ı tuyûru îzâh eyledi. Bu sûrette hilkat-ı 'âlem ve tekessür-i esnâf-ı ümem hakkında mücmel ve ihâtalı bir cevâb verdi. Bundan anladım ki 'âliminiz hakîkaten 'ulûm-ı semâviye ve ardiyyeyi, ta'bîr-i diğêr bilcümle 'ulûm-ı mahsûsa ve ma'kuuleyi zâtında cem'ü ihâta eylemiş bir dâhî-i züfünûndur. Binâ'en-aleyh, hassaten hemşehrîleri, 'âmmeten vatandaşları böyle bir 'âlim-i hikmet-nihâd ile ne kadar iftihâr etseler lâyıktır."

Dehrî'ye 'izzet-i ikrâm ile teşyi' ettikten sonra Hoca'nın başına toplanup bir kerre de mes'eleyi ondan istîzâh eylediler. Hoca şöyle cevâb verdi: "A canım! Bu adam hapazan, aç gözlü, cû'ul-kelebe uğramış bir hastadır. Bana " 'âlimdir" diye söylediniz; beyhûde telâşa düşürdünüz. Vaktâ ki geldim, gördüğünüz vechile eliyle bir dâ'ire çizdi: "Ah! Bir tepsi börek olsa!" dedi. Evvelâ ikiye böldüm; kardeş payı yaptım. Baktım ki aldırdığı yok; dörde böldüm. Üçünü kendime aldım, birini ona verdim. Zavallı râzı oldu. Başını salladı, keenne: "Bana o kadarı da kâfidir" dedi. Meğêrse daha matlûbu varmış. Sonra îşâretle: "Bir tencere pilâv kaynatılsa, kotarılsa da yesek" dedi. Ben de îşâretle: 'Üstüne tuz, büber de ekilmek, fıstık, üzüm de konmak lâzımdır' dedim. O mesele de halloldu. Sonra eliyle kendisini ve karnını îşâret edüp ve eliyle yürümek îşâretini yapup uzak yoldan geldiğini, nice zamândır mükemmel ta'âm etmeğe hasret olduğunu söyledi. Ben de îşâretle bildirdim ki: 'Ben senden daha acım. Karnımın boşluğundan o kadar hafıfım ki kuş gibi uçacak ir hâldeyim. Sabahleyin kalktım. Kadın katık olmak üzere topu bir yumurta verdi. Siz haber gönderdiniz; onu da yemeğe vaktim olmadı. İhtiyâten cebime koydum, geldim' dedi. – Mes'ele bundan 'ibârettir." demekle huzzâr: "Ben ne sordum? Sen ne fehm ettim? 'Aceb efsânedir?" mantuukınca bu tefâvüt-i hissiyâtle berâber bu su'âl ve cevâbın her iki tarafı da hoşnud eylemesine hayrân olmuşlardır.

461.

Bahâ'î, s. 204 / İz. P.

/Hoca/ bir yıl Kürd 'aşîretine ramazan imâmliğına gitmişti. Bitabi' öne geçüp namaz kıldırmakta ise de Kürd Beyi'nin oğulları bir gün gelüp: "Hoca! Vâkı'â ağzının orucıyla gönlünü kırmak istemeyiz, ammâ sen de pek aşırıdın, taşırıdın. Bir değil, beş değil... Her vakıt selleme-hüsselâm namazda Bey babamızın önüne geçiyorsun. Bizi saymıyorsun, diyelim; fakat Bey bugün: "Haydi!" dediği gibi emrine hâzır, pürsilâh beş bin atlıya hükm ediyor. Böyle bir kahramânın paldır küldür önüne geçilir mi? Sen onun öyle seslenmediğine bakma. Aksi zamanda gazab ederse seni elinden kimse kurtaramaz." diye mükemmel paylarlar. Hoca, her ne kadar namâzın iktizâzı olduğun anlatmak istediye de mürekkeb yalamamış yâdigârlar gittikçe şiddeti artırdıklarından Hoca: "Hele îcâbına bakarız." diye başından güçle savup mes'eleyi Bey'e anlatmağa, bu sûretle beyzâdelerin ta'arruzundan kurtulmağa karâr verir.

Akşam iftâr edilüp keyfler çatıldıktan sonra Hoca zemîn, zamân hazırlayarak: "Efendim! Genç beyzâdeler, mahzâ sizin şânınızı gözetmek kasdıyla, 'ayıblanmaz, icâb-ı şer'îyi daha bilmediklerinden..." diye söze başlarken Bey'in kaşları çatılıp: "Nedir, Hoca? Şu cemâ'at mes'elesi mi?" diyüp zavallı Hoca sözü açtığına bin kat peşîmân olarak, ezilüp büzülerek: "Evet, Efendim! Hâşâ maksadım şikâyet değil, sohbet vesîle..." demekle Bey: "Hoca! Onlar halt etmişler, ammâ, senden cânım hoşlandığı için söylüyorum, sen de pek ileri gidiyorsun." diyince, olanca kuvvet-i kalbiyle Bey'e güvenen biçâre Hoca bu tarzda mu'âmeleye ma'rûz olmağıyla, her hâlde ramazanı bitirüp 'avâ'idi alarak gitmek için geçinmeğe karâr verdiğinden şu yolda cevâb verdi: "Efendim! Haklısınız. Ancak, her şey'in önüne değil, sonuna bakılır. En sonunda yüzümü sana doğru çevirmiyor muyum? O vakıt benim önümde ve karşımda siz bulunmuyor musunuz? En arkada tek ben kalmıyor muyum?" deyince Kürd Beyi bir hayli düşündü. Fakat kaşları da açıldı. Güler yüzle Hoca'ya dedi ki: "A Hocam! Görüyorsun memleketlerden uzakta yaşar adamlarız. Böyle ince'ilim mes'elelerine nasıl 'aklımız erer?"

462.

Bahâ'î, s. 205 / İz. P.

Hoca bir çok bildircin avlayup temizlemiş, kızartmış, tencere-
nin ağzını kapamış, ahhâblarına bir ziyâfet çekmek, avcılığına mu-
teriz olanları bir tatlı delil ile iskât etmek üzere onları da'vete git-
mişti. Bir diğeri gelüp kızarmış bildircinleri alarak yerine canlı bil-
dircin koymuş, gitmiş. Ahhâblar hâzır olup tencere ortaya gelüp
Hoca kemâl-i fahr ile kapağını açtığı gibi bildircinler çırpınarak uç-
tular, gittiler. Hoca kemâl-i hayretle baka kalup neden sonra ağzın-
dan şu sözler döküldü: "Yâ Rabbî! Turalım ki bildircinlerin yeniden
hayâtlarını i'âde eyledin; o sevimli mahlûkları sevindirdin. Ya benim
yağım, tuzum, büberim, otum, ocağım, paralarım, bunca emeklerim
ne olacak? Bunları nereden arayacağız?"

463.

Bahâ'î, s. 206 / İz. P.

Haşîş serhoş eder, diye işidüp merak ederek 'attârdan bir mık-
dâr aldı. İsti'mâl edüp 'akabında hamama girmişti. Yıkanırken 'aklı-
na geldi; kendi kendine: "Adam sen de! Ne sekr verdiği var, ne de
'akla dokunduğu var. Laf! Onu bahâne ederek masharalık ediyorlar.
Yahud 'attâr beni aldattı. Gideyim şunu 'attârdan tahkik edeyim."
diyerek çırıl çıplak sokağa uğradı. Râst gelenler: "Hoca nedir bu
hâl?" dedikçe mâcerâyı ber-tafsîl anlatırdı. İşidenler gülmekten katı-
lırlardı.

464.

Bahâ'î, s. 207 / İz. P.

Hoca sabahleyin üç okka et alup hânesine bıraktı. Tekrâr işine
gitti. Kadın dostlarını toplayup etle mükemmel bir ziyâfet çekti. Ho-
ca akşam gelince önüne sâde suya bulgur pilâvını sürdü. Hoca: "Et-
ten bir yemek yapmağa vaktin olmasa bile şu pilâva bir kaç yağlı

parçasını atup da biraz lezzetlendirmesini düşünemedin mi?” dedi kadın: “Bir parça mânî'im oldu. Ben onunla meşgul iken senin pek sevdiğin tekir kâmilen yemiş. Bir de geldim, ne bakayım? Yalanıyordu.” demekle hoca hemân koşup kantarı getirdi: mangalın altından kediyi çıkarup tarttı. Tam üç okka geldi. Karısına dedi ki: “Be imânı yok! Eğer bu tarttığım et ise, kedi nereye gitti? Eğer kedi ise, hani et?”

465.

Bahâ'î, s. 207 / İz. P.

Hoca hem ezân okur, hem alabildiğine koşardı. Sebebini sorduklarında “Bakalım sesim nerelere kadar erişebiliyor ve nerelerden işidilebiliyor? Anlamak istiyorum.” dedi.

466.

Bahâ'î, s. 207 / İz. P.

Hoca'yı aldatarak bir çirkin kadın almışlardı. Sabahleyin Hoca giyinüp sokağa fırlayacağı esnâda nâzenîn kırılarak: “Efendi! Akra-bânızın erkeklerinden hangilerine görünüp hangilerine görünmeyeceğim?” diyince Hoca: “Bana görünme de hangisine istersen görün.” demiştir.

467.

Bahâ'î, s. 207 / İz. P.

Hoca dağda odun keserken olduğu yere doğru kocaman bir ayı geldiğini görünce korkusundan hemân büyük bir ağaca çıkmış. Meğer o ağaç ahlât imiş. Ayı da gelmiş, altına yatmış. Hoca beklemiş, beklemiş; hayvan gitmemiş. Akşam olmuş. O gece mehrâba tesâdüf eylediğinden ayının her vaz'iyetini ağaçtan seyr edermiş. Nihâyet ayı ağaca çıkarak armut yemeğe başlamış. Olmuş armud aramak

içün hayvan tepeye doğru çıktıkça Hoca da yukarıya çıkarmış. Ni-hâyet en tepeye çıkmış. Ayı da altındaki dala çıkmış. Hoca'nın büs-bütün aklı başından gitmiş. Ölüm felâketini düşünerek hazân yap-rağı gibi titirmiş. Ayı kendi işiyle meşgul olarak armudu koparır, mehtâba doğru tutar, olmuş ise yermiş. Yine bir defasında üstünde kendinden geçmiş bir hâlde kalmış olan Hoca'nın ta ağzı hizâsına kadar kaldırınca Hoca kendisine armut ikrâm ediyor zannederek can korkusuyla: "Ben yemem!" diye dehşetli bir sayha urunca kendi işiyle meşgul olan ayı neye uğradığını bilmeyüp ödü koparak kendini ağaçtan aşağı bırakıvermekle o koca gövde dalları kırarak, sivri mahallerden parçalanarak "pafl.." diye yere düştü. Cansız olarak serildi. Hoca sabah-leyin, neden sonra ayının geberdiğine hükm edüp ağaçtan, dürtüştüre-rek yakîn hâsil eyledikten sonra, inmiş. Geçirdiği en müdhiş korkulu gecenin mükâfatı olmak üzere iri ve tüylü postunu yüzüp memleketi-nin en galabalıklı mahallelerinden kemâl-i gururla geçerek dostlarının bol bol aferînini kazandıkça içinden kis kis gülermiş.

468.

Bahâ'î, s. 210 / İz. P.

Gaayet hasîs olan subaşı bir aralık Hoca'ya: "Efendi! Senin ava merâkın var. Avcılarla görüşürsün. Bana, tavşan kulaklı, geyik bacaklı, karınca belli bir tazı ısmarla." demiş. Hoca bir müddet sonra merkeb gibi bir koyun köpeğinin boğazına bir kendir takup getir-miş. Subaşı: "Bu nedir?" diye sorunca Hoca: "Av köpeği ısmarla-madın mı idi?" diyüp, Subaşı: "Ben senden dağ keçisi gibi ince, ha-fif tazı istedimdi." demekle Hoca: "Merak etmeyin Efendim! Sizin dâ'irenzide az zamânda bu da dediğiniz hâle gelir." dedi.

469.

Bahâ'î, s. 211 / İz. P.

Hoca'nın kadılığı esnâsında birisi gelüp: "Efendi! Kırdı sığır yayılırken bir alaca inek, gaalibâ sizin olmalı, bizim ineği karnından

kakup öldürmüş. Buna ne lâzım gelir?” diyince Hoca: “Bunda sâhibinin ne kabâhatı var? Hayvandan kan da’vâsı edilmez a!..” demiş. Bu sefer herif: “Ben yanlış söyledim. Bizim inek sizinkini öldürmüş.” diyince Hoca: “Ha!.. O vakıt mes’ele çatallaştı. Bana, şu raf-taki kara kaplı kitâbı indiriverin, bakayım!” demiştir.

470.

Bahâ’î, s. 211 / İz. P.

Hoca bir akşam yorgun, zihni durgun bir hâlde hânesine gelüp neş’elenmeğe muhtâc olduğu bir sırada zevcesini ber-mu’tâd kaşı çatık görünce: “Gülmezsen sen... Yine ne var bakalım? Mahzâ sizin ma’îşetiniz için akşama kadar çalıştığımızın mükâfâtı olmak üzere bakınız ne biçim bir vaz’iyyetle karşılıyorsunuz.” dedi. Kadın: “Allah, Allah!.. Elbette bir sebebi var. Ahbâbımdan birinin tâzesi çocuk üzerine gidivermiş. Ona, başın sağ olsuna gittim. Daha yeni geldim. Anladın mı şimdi sebebinizi?” diyince Hoca: “Ben senin düğün evinden geldiğini de bilirim a!..” demiş.

471.

Bahâ’î, s. 211 / İz. P.

Hoca’ya ahbâbından biri müsâfir gelmiş. Yedirmiş, içirmiş; sâ’at dörde kadar sohbet etmişler. Tam yatılacağı esnâda müsâfir:

*“Bizim iller, bizim iller
Yatar iken üzüm yerler.”*

diye bir de kahvaltı çıkarılmasını anlatmak isteyince Hoca bil-bedâhe:

*“Bizde öyle ‘âdet yoktur
Saklarlar da güzün yerler.”*

diye latife ile herifi yatacığına yatırmış. “Allah rahatlık versin”i çeküp savuşmuştur.

472.

Bahâ'î, s. 211 / İz. P.

Esnây-ı seyyâhatta bir köyün imâmına müsâfir olup hâne sâhibi: “Efendi! Uykusuz musun, susuz musun?” diye yemekten hiç bahs etmeyince Hoca: “Buraya gelmezden evvel pınar başında uyumuştum.” demiştir.

473.

Bahâ'î, s. 212 / İz. P.

Birisi Hoca’yı kemâl-i iştihâ ile yemek yerken görüp: “Niçün beş parmağınla yiyorsun?” diye sormağıla: “Altı parmağım olmadığı için.” demiş.

474.

Bahâ'î, s. 212 / İz. P.

Hoca bir hâne yaptıracak olmuş. Komşuları, ahabbı gelüp her biri bir şekil ta’rîf etmiş. Hem hepsi de ta’rifinin icrâsında, ber-mu’tâd, ısrâr eylemiş. “Sen yaptırmazsan ben yine zorla yaptıracam.” diye Hoca’yı mecbûr eylemişler. Artık Hoca bıkup kim ne dediye öyle yapmış. Hâneden başka her şeye benzeyen tuhaf bir binâ vücûda gelmiş. İnşâ’ât bittikten sonra resm-i küşâda dostlarını çağır-mış: “Nasıl? Beğendiniz mi?” demiş. Hiç beğenmediklerini söylemişler. Hoca demiş ki: “Hah!.. İşte bu sizin ta’rîf ettiğiniz vech ile yapıldı. Şimdi beni kendi hâlime bırakın; bu sefer de kendi bildiğim gibi yaptırayım.”

475.

Bahâ'î, s. 213 / İz. P.

Su testisini doldurmak üzere çaya daldırıp dolduğu esnâda elinden kurtulunca dibine inmiş. Hoca beklemiş. Birisi: “A Hoca! Suya ne bakıyorsun?” dedikte: “Desti suya girdi çıkınca boğazından yakalayacağım.” demiş.

476.

Bahâ'î, s. 213 / İz. P.

Yolda arkadaşıyla müşterek yoğurt almışlar. Yiyecekleri esnâda arkadaşı ortadan çizüp: “Ben hisseme şeker tozu dökceğim.” demekle Hoca der ki: “Canım! Bu mâyi’ bir şey’dir. Elbette benim tarafıma da tadı bir parça gelir; acâ’ib bir şey olur. Dökeceksen bâri her tarafına dök de ağız tadiyla yiyelim.” Herif: “Şekerim azdır. Sana vermeğe mecbûr değilim.” demekle Hoca kızıp elini dağarcığına uzadarak zeytün yağı şişesini çıkarup hemân dökmeğe şurû’ etti. Herif: “Bire aman! Hiç yoğurda zeytün yağı konur mu?” dedikte Hoca: “Sen ne karışırsın? Ben kendi hisseme dökceğim. Keyfimin kâhyası değilsen ya! Sen kendi bölüğüne karış.” dedi. Herif: “A canım! Hiçbir mayi’in bir tarafına bir şey dökülür de öbür tarafına bulmaz olur mu?” diyince Hoca: “Halt etme öyleyse! Dök şekeri ortaya.” demiştir.

477.

Bahâ'î, s. 213 / İz. P.

Hoca’ya, çocuk iken: “Sen mi büyüksün, kardeşin mi?” demişler. “Vâlidem geçen sene: ‘Birâderin senden bir yaş büyük’ demişti. Bu hesapça bu sene ikimiz bir yaş olmamız lâzım gelir.” demiştir.

478.

Bahâ'î, s. 214 / İz. P.

Hoca bir memlekete gidüp oranın ahâlisinden bir kimse: “Efendi hazretleri! Sizi pek sevdim. Buyurun bizde tuz, ekmeğe yiyelim; hem de sohbet edelim.” demekle Hoca ma’al-memnû niyye kabûl eyledi. Bir müddet sonra hakîkaten ortaya tuz ile ekmeğe koymakla Hoca ac olduğundan nâcâr yemeğe başladı. O esnâda kapuya bir dilenci gelüp birçok du’âlarla yiyecek istedi. Dehşetli hâsis olduğu nümâyân olan hâne sâhibi pencereden başını uzatup: “Haydi! Def’ol oradan! Şimdi gelirim belini kırarım.” dediği hâlde dilenci yine tazaru’âtında devâm eylediğini Hoca görünce, o da başını uzatup dilenciye: “Baksan a, ayol! Sen Efendi’yi başkalarına kıyâs etme. Öyle yalanı, şakası yok. Sözünün eridir; yapar.” demiştir.

479.

Bahâ'î, s. 214 / İz. P.

Ahbâbından biri yeni bir hâne yaptırmıştı. Hoca’yı da’vet etti. Sabahtan akşama kadar uzun uzadıya gezdirüp hâneye muta’allık dedikodularını dinlettiği hâlde yemek husûsuna aslâ yanaşmadı. Hoca’nın aklıktan safrası kabarup gözleri kararmağa başladı. O esnâda hâne sâhibi be-tekrâr söze başlayup: “Yemek odasını tez geçtiniz. Nazâretine, köşesine, bucağına dikkat etmediniz. Bunu pek i’tinâlı yaptırdım.” diye be-tekrâr gezdirmeğe götürdü. Hoca her tarafına kemâl-i i’tinâ ile baktıktan sonra enini, boyunu ölçmeğe, cebindeki deftere ba’zı çizgiler çizmeğe başladı. Hâne sâhibi ne yaptığını sormakla odanın resmini aldığı söyledi. Hâne sâhibi: “Gördünüz mü Efendim? Nasıl hoşunuza gitti! Umarım ki kendi yemek odanızı da bu yolda ta’dil ettireceksiniz.” demekle Hoca: “Ne şübhe! Pek hoşuma gitti. Gaayet idâreli... İnsânın yıkımı boğaz mes’elesidir. Hâl-buki sizin yemek odasının sûret-i teşkilinden olmalıdır ki yemeğe muta’allık hiçbir şey’in vücudu burada icâb etmiyor.” demiştir.

480.

Bahâ'î, s. 215 / İz. P.

Bir mes'eleden dolayı köylüsü Hoca'yı kadıya şikâyet eylemeleriyle kadı Hoca'yı celb edüp: "Köylü seni istemiyor. Başının çâresine bak!" diyince Hoca: "Asıl ben köylüyü istemem. Varsın onlar, hangi Cehenneme isterlerse gitsinler. O kadar halk nereye gitse bir köy teşkil edebilirler. Fakat ben, bir başıma şu yaşımdan sonra çiftimi, çubuğumu dağıtayım da kendime hangi dağ başında mesken tedârük edeyim?" demiştir.

481.

Bahâ'î, s. 215 / İz. P.

Hoca merhûm uzun bir yoldan gelirken pek ziyâde yorulur. Kendi kendine: "Yâ Rabbî! Ne olurdu? Za'îf bir merkebim olaydı da hiç olmazsa ayağımı yerden kaldıraydı!" derken öteden bir sipâhî atını koşturarak gelüp arkasından altı aylık kulonu göstererek Hoca'ya hitâben: "Ey dayı! Böyle tenbel tenbel ağacın gölgesine çekilmekle olmaz. Çalışmalı! Haydi bakalım! Şu tay yoruldu; bir az sırtına al da şu karşiki köye kadar götürüver." diyüp Hoca: "Aman Efendim! Ben kımlıdayamadığımdan dolayı..." derken, lakırdısını bitirmek bile müyesser olmayup şimşek gibi bir kamçı sırtına inmekle berâber: "Kalk, kerata! Öyle, şu çam altı senin, bu pınar başı benim diye ağır ezgi, fıstıkî makaam konarak, göçerek, sümüklüböcek gibi bir konaklık mesâfeyi bir haftada kat' ederek dağlarda, kırlarda sefâ etmeğe insânı her vakit bırakmazlar." diye bağırınca bîçâre, çâresiz tayı salla-sırt edüp ağanın önünde koşmağa başladı. Ara sıra inciklerini kamçı okşadıkça hop hop hoplardı. Zavallı, köy karşıdan görününceye kadar on dakikalık mesâfeyi kat' edüp nihâyet tayla berâber yüzü koyun kapandı. Mermer yürekli herif artık ziyâde ısrâr etmeyüp: "Ayrancı herif, sen de!" diyüp geçti, gitti. Zavallı Hoca, kan ter içinde yarım sa'at kadar kımlıdanamayacak hâlde bî-hûş yattıktan sonra 'aklı başına gelüp sürünerek bir ağaç dibine geldi. Başını gök yüzüne kaldırarak dedi ki: "Yâ Rabbî! Besbelli

dişlerim döküldüğü cihetle ben lakırdı anlatamaz oldum: Ben istedim bir eşek, sen gönderdin binecek!”

482.

Bahâ'î, s. 216 / İz. P.

Hoca kızını bir köye gelin etmiş. Köylüler hayli uzaklaştıktan sonra Hoca koşarak bir buçuk saatlik yoldan kan ter içinde bunlara yetişti. Hemân kadınları ber-teraf ederek kızının yanına sokuldu: Herkes kemâl-i hâyretle bakıyordu. Hoca kızına dedi ki: “Kızım! Dikiş dikerken iğneye sapladığın ipliğin ucunu düğümlemesini unutma. Çünkü eğer düğümü olmazsa ‘acele ile iplik çıkarıverir; iğne elinde dikile kalır.

483.

Bahâ'î, s. 90 / Adsız sözlü kaynak (=ASK)

Nasreddîn Hoca Temür huzûrunda iken bir sipâhiyi serhoştur diye getirmişler. “Üç yüz değnek urun!” demiş. Hoca tebessüm etmiş. Temür gazab edüp: “Beş yüz değnek urun!” demiş. Hoca kaha-kaha ile gülmeğe başlamış. Temür, henüz ocaktan çıkmış gibi yek-pâre ateş kesilüp: “Şimdi sekiz yüz urulsun!” diyince Hoca, sinirleri gevşeyüp kasıklarını tutarak sallana sallana makaraları koyuvermiştir. Temür ise öfkesinden zıp zıp sıçrayarak: “Bire şeri’at hâ’ini! Değirmen kadar sarıgınla hem benim icrâ eylediğim hadd-i şer’îyi istihfâf eylesin, hem de benim gibi cihânı zangır zangır titretmiş bir cihângîr-i cebbârın huzûrunda bulunuyorsun; sonra da ne dehşetli fütûrsuz bir yüreğe mâliksin ki hâlâ gülüyorsun!” diyince Hoca der ki: “Doğrusun; işin ehemmiyetini bilirim. Senin de ne yaman bir hûn-hâr olduğunu tamâmiyle tasdik ederim. Fakat, ne fâ’ide! Şuna şaşıyorum ki, ya sen rakam bilmiyorsun, ya bizim gibi, etten kemikten mahlûk olmayup adın gibi cismin de demir oğlu demirdir. Hele himâyet etmek istediğin şeri’at-ı garrâdan hiç haberin yok. Seksen değnek nerede? Sekiz yüz değnek nerede? Emr etmek pek kolay...

Fakat bu yenir mi? Ne olur, zahmet alsan da vereceğin emir kaabil-icrâ mıdır, değil midir? Bir parçacık düşünsen!”

484.

Bahâ'î, s. 93 / ASK.

Mervîdir ki: Bir sabâh, Hoca kapısından çıkarken bitişik komşusu tesâdüf ederek: “Âman Hoca Efendi! Meraak ettim. Bu sabâh sizde telâşlı telâşlı, hızlı hızlı lakırdılar iştitim. Sonra da bir gürültü oldu; o ne idi?” demekle Hoca merhûm, ekşi bir suratla: “Bizimki ile biraz atıştık. Sonra da, kadın hiddetlenüp cübbeme bir tekme atınca cübbem nerdübândan aşağı paldır-kültür düştü de gürültü o idi.” diyüp komşusu: “Canım Hoca Efendi! Hiç cübbe gürültü yapar mı?” diye ısrâr edince Hoca: “Sus, a canım! Ne zorlarsın? İşte içinde ben de var idim.”

485.

Bahâ'î, s. 125 / ASK.

Bir kış Hoca gaayet zügürt kalmış. Kendi kendine: “Acebâ eşeğin arpa tayınıni biraz indirsem olur mu?” diyüp her zamanki kutudan biraz eksik vermiş. Bakmış, eşek yine eski neş'esinde. Biraz zaman sonra bir avuç daha eksiltmiş. Eşek yine aldırmamış. Böyle böyle yarıya indirmiş. Eşeğe bir sükûnet gelmişse de yine zararsız görmüş. Bir iki ay sonra kutu yarından aşağıya inince eşeğin sükûnetine bir de mahzunluk ilâve olmuş. Ve en-nihâye çok yatar ve samanı dahi az yer olmuş; çünkü arpa da topu bir avuca inmiş. Bir sabâh Hoca ahıra girmiş, bakmış ki eşek mürd olmuş. Demiş ki: “Eşeği tam rıyâzete alıştıırıyorduk, ammâ ecel müsa'ade etmedi.”

486.

Bahâ'î, s. 126 / ASK.

Hoca merhûm ikinci âbdesti almak için hânesi gelir. Hoca hemân cemâ'ata yetişmeğe çalışmışsa da haremi çok meşgul ettikten

sonra üstü başı pek kirlendiğinden bahisle hamama yollar. “Efendi! Sakın geç kalma. Bilirsin ya, hemşiremin ‘akdı var. Sen orada balık vazîfesini göreceksin. Bulunmazsan geri kalır. Da’vetlilere karşı ‘ayb olur.” diyerek sıkı sıkı tenbîh eyler. Hoca, bu vakıtsız istihâmâmı ‘âcilen icrâ eyleyüp hemân hânesine koşmak istemişse de dışarıda pek sıkı yağmur yağmakta olduğunu söylerler. Pencereden bakar ki bütün etrâfı kapalı; yağmurun durmak ihtimâli yok. Elbisesini giyse yegâne kaftanı, binişi sucuk kesilecek. Hemân elbisesini derleyüp toplayup çırıl çıplak yola düzülür. Yağmurdan mükemmel ıslanır. Meğer kapusu önünde dahi da’vetliler toplanup Hoca’yı bekliyorlarmış. Hoca’yı bu hâlde görünce: “Efendi! Nedir bu hâl!” demeleriyle Hoca merhûm: “Şeytâna uyup da vakıtsız hamama giden böyle hem sıcak banyo, hem soğuk banyo, ikisini birden eder.” demiştir.

487.

Bahâ’î, s. 127 / ASK.

Hoca merhûm bağından eşeğine iki küfe üzüm yükletüp gelirken şehir içinde mahalle gençleri: “Hoca Efendi! Bize üzüm ver!” diye takılırlar. Hoca merhûm cemâ’atı bir kerre gözden geçirir. Hepsine hürmetlice verse çoğa kaçacak. İsteyene birer çentik verir. Çocuklar: “Efendi! Bu ne kadarcık şey?” diye azınsamaları üzerine: “Evlâdlarım! Hepsinin tadı bir. Şu küfelerdeki üzümün lezzeti bir dânenin lezzetinin aynıdır. Binâ’en-aleyh az yemekle çok yemek beyninde hiçbir fark yok.” demiştir.

488.

Bahâ’î, s. 128 / ASK.

Hoca merhûm bir rüzgârlı havâda deve üstünde kavut yemiş. Fakat ağzına attıkça yel alır götürür, hiç boğazına gitmek kısmet olmazmış. Arkadaşlarından biri: “Hoca Efendi! Nedir o yediğin?” dediğinde Hoca merhûm: “Böyle giderse hiç.” demiştir.

Hoca merhûmun: “Deve üstünde kavut yemeyi ben îcâd ettim, ammâ ben de beğenmedim.” dediği vardır.

489.

Bahâ’î, s. 216 / ASK.

Hoca merhûmun cümle-i kerâmâtından biri de köylülere poyraz satmasıdır. Şöyle ki: Bir sene bir köye imâm olur. Ramazan ayı hitâm bulunca köylüler mahsûlun kıtlığını bahâne ederek Hoca için her sene mukannen olan buğdayı vermemeğe kalkışır. Hoca da bunlara kızıp tam harman zamanı olmağıla: “Öyle ise ben de size rüzgâr vermem. Bulun rüzgârınızı, savurun harmanınızı.” diyerek harman yerine nâzır bir tepeye kocaman bir hasır gerer. Hâkîkaten günlerce poyraz harman yerine uğramaz. Bir taraftan da kalın kalın bulutlar havâda görünmeğe başlayınca köylüleri telâş alır. Bir mu’tekid köylü: “Efendi! Ben geçen seneki Hoca hakkını iki mislini vereceğim.” demekle Hoca, gözünün önünde, onun harmanına doğru hasıra parmağını sokup bir delik açar. Bir de herif harman yerine gidince mükemmel rüzgâr bulur. Başlar savurmağa. Az zamanda, muntazam rüzgârla hep çeçlerini, yığınlarını bitirir. Sevine sevine buğdayı, samanı çuvallara doldurur; kağnyaya yükletir; hânesine deranbar eder. Bunu gören komşuları da ‘acele harman yerine gelirler. Yanı başında oldukları hâlde rüzgârdan eser bulamazlar. Diğer harmancı der ki: “Nâfile yorulma. Git, Hoca’ya hakkını va’d et, rüzgâr satın al.” Çâresiz o da gider. Hoca onun harmanı tarafına da bir delik açar. O köylü de derhâl işini görür. Bunu gören köylüler tepeye hücum edüp hepsi Hoca’dan rüzgâr satın alarak hakkını bol bol vereceklerini va’d ederler. Hoca: “Köylüler! Sakın, Hoca’yı kandırırız da işimiz bittiği vakit sözümüzden döneriz, gibi hâtırınıza fenâ i’tikaad gelmesin! Sonra Cenâb-ı Hak harmanınızı savurur; avucunuzda bir havâ kalır.” demekle köylü korkup hulûs-ı vicdânla ‘ahdlerinde dururlar. Güzel güzel Hoca’nın hakkını va’d eyerler. Hoca da herkesin harmanına birer delik açar. Hep savururlar. Bereketli mahsûl alırlar. Hoca’nın hakkını iki misli olarak öderler. Köylü dahi malının bereketini bulur. Hoca da bir sene ferîh fahûr geçi-

necek zahîresini der-anbar eder. Hoca zahîresini kağnılara yükletüp köy hâricinde, Ayrılık-Çeşmesi'nde vedâ' ta'âmını ederek du'â eyledikten sonra ayrılacağı sırada köylüye müteveccihen: "Tanrı ta'âlâ hak sâhibinin hakkını el ile alamazsa işte böyle yel ile alır." demiştir.

Mervîdir ki o köyde hâlâ rüzgâr mukaata'ası cârî imiş.

*Rahmet etsün rûh-ı Nasreddîn'e Hak
Oldu bizden bu du'âya müstabak
Her sözü şâyeste-i takdîrdir
Her rüümüzu kaabil-i tefsîrdir
Sanma kim ebleh idi ol hurde-dân
Her sözü bir nükte eylerdi beyân
Hem gülüp hem yazma düştü İzzet'e
Erdi 318'de gaayete.*

490.

Bahâ'î, s. 128 / ASK.

Hoca –rahmet-ullahu ‘aleyh– yağmurlu bir havâda hânesinde oturup sokağı seyr ederken yağmurdan ıslanmamak için sür’atle giden bir komşusuna neden koştüğünü sorar. O adam da rahmetten ıslanmamak için kaçtığını söyler. Hoca: “Vah vah! Te’essüf ederim! Âhir zamân zâhir, bak, ne günlere kaldık! Ayol! Hiç Tanrı ta’âlânın rahmetinden kaçılır mı?” demekle biçâre adamcağız utanup ağır ağır yoluna devâm eder. Hoca da yaptığı mu’zibliğin eserini kayıdsızca seyr edermiş. Adamcağız sırsıklam kesilerek hânesine can atar.

Tesâdüf bu ya... Bir yağmurlu gün de ma’hûd adam penceresinden bakarken görür ki daha henüz yağmur birer dâne dökülmeğe başladığı hâlde Hoca merhûm ileriden sökmüş; mu’tâdı vechile cübbesinin eteğini arkaya çemremiş, yıldırım gibi hânesine doğru koşmuş. Komşu haykırıp: “Efendi! Bana ihtârını unuttun mu? Allah’ın rahmetinden kaçılır mı?” dedikte Hoca bir dakika bile durmayarak: “Oğlum! Ben Allâh ta’âlânın yere dökülen rahmetini ayağımla çiğnemeyim diye koşuyorum.” der ve hânesine kapağı atar.

491.

Bahâ'î, s. 129 / Sözlü kaynak, Necîb 'Âsım

Hoca merhûm ocak yakacak olmuş. Üfler üfler, yanmazmış. Hemân yukarı çıkup karısının hotozunu almış, başına giymiş; o hâl ile ocağa “püf!” deyince harlamış. Hoca: “Meğer ocak da benim gibi karıdan yılmış.” demiş.

492.

Bahâ'î, s. 130 / ASK.

İdgâha varalım, dolaba dilber seyrine; görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir” mantûkınca bir bayram günü şehir hâricindeki mey-dânlığa gidüp çocukların oyununu dalgın dalgın seyr ederken bir genç Hoca'nın kavuğunu başından kaptığı gibi halkaya atar. Kavuk elden ele atlayup koşmağa başlar. Hoca her ne kadar kavuğunu ellerinden kapmak isterse de muvaffak olamaz. Gençler hayli hırpar-larlar. Çocuklara: “Etmeyin evlâdlar! Şu kavuğumu verin de gide-yim.” diye her ne kadar niyâz etmişse de alaydan, kakhahadan, şevk u şatâretten, gulguleden kimsenin kulağına girmez. Bakar ki sâ'at-larca beklese boş, Hoca: “Lâhavle!..” diyerek eşğine binüp hâne-sine giderken çeşm-âşinâlarından biri: “Efendi! Hani kavuğ-ı şerîf? Böyle başı açık nereden teşrîf?” demekle Hoca cevâben: “Küçük-lüğü hâtırına gelmiş de seyrângâhta çocukların içine karıştı; oyun oynuyor.” demiş.

493.

Bahâ'î, s. 131 / ASK.

Bir gün Hoca'ya: “Yâhû! Sen oldukça 'âlimsin. Şu bizim müş-kilimizi hall ediver: 'Acebâ dünyâ kaç arşındır?’” derler. O esnâda bir cenâze götürüyorlarmış. Hoca merhûm tabutu göstererek demiş ki: “Bu su'âlin erbâbı şu gidendir. Ona sorunuz. Bakınız, daha o şimdi ölçmüş, gidiyor.”

494.

Bahâ'î, s. 131 / ASK.

Hoca merhûm bir gün pazarda göğercin kadar bir kuşun on iki altuna satıldığını görüp kendi kendine: “Demek ki piyasada tuyûr envâ'ının revâcı var. Tam sırası... Ben de şu bizim baba-hindiyi yarın satılığa çıkarayım.” diye tasavvur eyledi. Ertesi gün kocaman baba-hindiyi koltuğuna aldı. Hayvan, gerdanındaki kallâde-i mercân ile bil-iftihâr burnunu şişirüp kendisinin koltuğa gelir takımından olduğunu pek izhâr ediyordu. Hoca merhûm bu vaz' ile pazar yerine geldi. Haylice bir para elde etmek sevdasıyla netîceye muntazır iken bir de, harâc-mezâd baba-hindi, o da Hoca'nın husûsî beslemesi i'tibâriyle, gaayet-ül gaaye on iki akçada dayandı, kaldı. Fazla bir para daha diyen olmadı. Hoca merhûm hiddetlenüp dellâllara, çarşıdakilerine hitâben: “Bu nasıl iş, Allah'ı severseniz? Daha dün, gözümün önünde, göğercin kadar boyalı bir kuşu tam on iki altuna sattınız. Hem hepiniz de yüksek yüksek peyler sürdünüz. O boyanmışsa, bakınız, bunun da boyunda la'l ü mercân renginde kudretten ziynetler var; sırtının tüyü bukalamûn, yanar döner renginde olup güneşe karşı durduğu vakit parıl parıl yanar. ‘Alel husûs ıslık çalınup da kabardığı zaman hortumunu şişirir; kanadını, kuyruğunu çadır gibi açar; bir kuzu kadar cüsse peydâ eder. O hâlde havlıda nâzân nâzân, tavûs-ı Hindistân gibi hırâmân olunca temâşâsına doyulmaz. İhtiyâc sevkıyla satmağa mecbûr oluyorum. Yoksa, evden ayrılırken karı, ben, hindi öyle bir ye's etmemiz vardı ki o hâl-i hazînimize dağlar taşlar dayanmaz. Biz ‘öhü, öhö!...” diye giryân oldukça o da bizi: ‘kul kul, kull!’ diye teşvik ederdi. Ah!.. İhtiyâcın gözü kör olsun!...” diye Hoca'nın kemâl-i harâretle çıkışması çarşılıları bir müddet eğlendirdikten sonra içlerinden biri: “Hoca Efendi! Biraz müs-terih ol! Sen hakîkattan gaafilisin. Bir kerre o kuş ‘âdî boyalı bir mahlûk değil; nakkaaş-ı kudretin rengârenk donattığı meşhûr tûtî kuşudur.” demişse de para cihetinden ümîdi münkesir olmaktan neş'et eden bir hiddetle göklere uçurulsa da o ânda Hoca'nın gözüne görünmediğinden: “Ey, a canım! Anladık. Tûtî kuşu... Ne olacak? Gaayesi yine kuş değil mi? Bunun hüneri ne?” demekle, muhâtabı hasmini ilzâm etmek hissini verdiği bir şatâretle: “Hah! İşte

bunun hüneri var da ondan: Çünkü bu gaayet iyi lakırdı söyler.” di-yince Hoca da, koltuğu altında bir hamûşi-i feylesofâne ile nazar-ı teveccühünü kapamış olan baba-yı Hindistân’ı işâret eyleyerek: “O iyi lakırdı söylerse bu da gaayet iyi düşünür.” demiş.

495.

Bahâ’î, s. 133 / ASK.

Hoca, mehtâblı gecede dada yatarken aşağıya doğru âbdest boz-mağa başlamış. Sokaktan, hâlimden şübhelendiği biri geçiyormuş. Hoca kesmiş. “Neye kestini?” demiş. “Kesmeyeydim de ip gibi tu-tup çıkamıydın?” demiş.

496.

Bahâ’î, s. 133 / ASK.

Bir vakit Anadolu’yu şiddet-i siyâsetiyle dehşete ilkaa eden Te-mürlenk Anadolu’da her uğradığı şehrin ‘ulemâ ve ‘urefâsını çağır-rup “Ben ‘âdil miyim, zâlim miyim?” diye sorarmış. “ ‘Âdilsin.” di-yeni de kesermiş, “Zâlimsin.” diyeni de kesermiş. ‘Âciz kalmışlar. Hoca merhûmun sıyıtı o taraflara şâyi’ olmağıla halk mürâca’at edüp: “Aman, Hoca Efendi! Bu işe senden başka kimse bir çâre bulamaz. Her ne yaparsan yap; şu zâlimin kılıcını bî-günâh ‘ibâdul-lahın üze-rinden kaldır.” diye yalvarırlar. Hoca merhûm: “Çocuklar! Bu iş be-nim için dahi zannettiğiniz kadar kolay bir şey değilse de mazlû-mînin Hak yardımcıısı olduğundan du’ânız berekâtıyla belki muvaffak olurum.” diyerek hezâr-ı ihtiyâtla Temür’ün ikaametgâhına gelir. “Su’âlinize cevâb verecek Hoca geldi.” diye haber verirler. Temür hu-zûruna celb edüp Hoca’ya dahi mezkûr su’âli îrâd edince Hoca der ki: “Siz mücerred bir melik-i ‘âdil de değilsiniz, bir bâğî-i zâlim de değil-siniz. Zâlim biziz. Siz seyf-i ‘adaletsiniz. Cenâb-ı Kahrâr-ı zül-celâl müstehak-ı cezâ olan biz zâlimlere seni havâle eylemiştir:

*Lutf-ı Hak bâ tu müdârâbâ küned
Çünkü ez had bi güzered rüsvâ küned.*

(Mesnevî'den alınmış olan bu beytin ma'nâsı: "Hakkın lutfu sana karşı idâreli bir sûrette mu'âmele eyler. Fakat kabâhatın haddini geçerse seni rezîl ve rüsvây eder.)

Mervîdir ki Temür'ün beklediği cevâb-ı savâb da bu imiş. Binâen'aleyh bundan dolayı Hoca'dan gaayetle hoşlanmış; nedîm-i hâsı kılmış. O diyârda buldukça yanından ayırmamış. Hoca merhûmun hürmetine Akşehir ve havâlîsi ve belki bilâd-ı Karaman Temür'ün tîğ-i kahrından ve 'asker-i cerrârının yağmasından masûn kalmıştır.

*Cümle dânâyân hemîn güfte hemîn
Hest dânâ rabeten lil-'âlemin*

(Mesnevî'den: Hep 'âlimler hemân ancak şunu söylemişlerdir ki: 'Âlimin vücûdu 'âleme rahmettir.)

497.

Bahâ'î, s. 134 / ASK.

Hoca'nın iki haremi varmış. Bir gün ikisi birden yanına gelüp: "Beni mi çok seversin?" "Beni mi çok seversin?" diye Hoca'ya taklaşmışlar. Bîçâre Hoca muztar kalup her ne kadar: "İkinizi de..." gibi sözlerle bahsi geçiştirmek isterse de kaani' olmayarak Hoca'yı hayli sıkırlar. Hattâ küçük haremi o esnâda der ki: "Efendi! Meselâ ikimiz de Akşehir gölünde kayıkta gelirken kayık devrilse, ikimiz de düşsek, sen karada olsan, hangimizi evvel kurtarırdın?" Hoca merhûm bî-ihtiyâr eski haremine dönmüş de demiş ki: "Yahû! Sen azıcık yüzme bilirsin, değil mi?"

498.

Bahâ'î, s. 135 / ASK.

Hoca merhûm oğlu ile bir köye gidiyormuş. Oğlunu eşeğe bindirmiş. Ba'zı kimseler görüp: "Hey gidi zamâne gençleri! Ağzının 'il-

miyle şu ihtiyâr babasını yayan yürütüyor da kendisi râhat râhat eşeğe binüp gidiyor.” demişler. Çocuk: “Bak, baba! Ben sana ısrâr etmedim mi? Haydi! Artık daha ziyâde ‘inâd etme; şu eşeğe bin!” demiş. Hoca eşeğe binmiş... Biraz gitmişler. Birkaç kişi tesâdüf edüp: “Ayol! Senin kemiğin kartlaşmış. Hem işte, geldin gidiyorsun. Bu tâze fidanı bu kadar zahmete koşup da kavurmak lâyük mı?” derler. Hoca tutar, çocuğu da arkasına bindirir. Birkaç adım gider gitmez bir bölük herze-vekîle daha tesâdüf ederler. Bunlar da bakup: “Am-mâ insâfsızlık hâ!.. Bir eşekciğe iki kişi birden biner de uzun yola gider mi? Bakın şu herife! Hoca da olacak...” derler. Hoca artık kızup eşekten kendi de, oğlu da inerler. Önlerine katarlar. Çok geçmez, bittesâdüf birkaç adam daha rast gelirler: “Allah, Allah! Bu ne budalalık? Eşek önlerinde bomboş, hopluya sıçraya koşsun da kendileri bu sıcakta toza toprağa bulanarak, kan ter içinde yayan yürüsünler. Dünyâda ne şaşkın adamlar var?” dediklerini işidince Hoca demiş ki: “Lâkin, yâhû. Bu halkın dilinden kurtulabilen varsa ona ‘aşk olsun.”

499.

Bahâ’î, s. 135 / ASK.

Bir mecliste herkes kendi biniciliğine dâ’ir hikâyeler söylüyor-muş. Hoca’ya da heves gelmiş; demiş ki: “Filân çiftlikte idim. Kâh-yâ bir at getirdi; kış başına kadar harınlaşmış; ele avuca sığmıyordu. Köyün babayiğitlerinden biri binmek istedi; yanına yanaştırmadı. Birisi üzerine atladı; onu da kaldırdı yere vurdu. Bir diğeri daha geldi; o da binemedi. Baktım ki hepsi nâfile; bana bir gayret geldi... Daha o vakıt gencim... Hemân eteklerimi belime çemredim; kollarımı sıvadım; el çabukluğu ile hayvanın yelesinden tutup bir pertâv ettim...” derken çiftlikte hâzır bulunanlardan biri o esnâda içeri giriverince Hoca merhûm: “Ben de binemedim.” demiştir.

500.

Bahâ'î, s. 136 / ASK.

Hoca'nın iki zevcesi varmış. Her ikisine de diğerinden gizli birer mavi boncuk verüp: "Sakın bunu ortağına gösterme! Bu benim nişâne-i muhabbetimdir." demiş. Bir gün ikisi birden Hoca'ya hü-cûm edüp: "Hangimizi daha çok seversin? Gönlün asıl kimdedir?" diye sorduklarında: "Mavi boncuk kimde ise benim gönlüm ondadır." dermiş. Kadınlar, her ikisi de kalben: "Beni çok seviyor." diye müteselli olurlarmış.

501.

Bahâ'î, s. 136 / ASK.

Komşularından biri, pür-telâş: "Aman Hoca Efendi! Bizim evde karımla baldızım fenâ hâlde gavga ediyorlar. Birbirini boğuyorlar. Ricâ ederim; gel, şunlara nasîhat mı edeceksin, ne yapacaksın? Çârelerine bak. Ben 'âciz kaldım." der. Hoca sorar: "Gavganın esâsı yaş üzerine mi?" O adam: "Hayır Efendi! Yaştan bahs ettikleri yok." diyince Hoca: "Haydi oğlum, haydi! Telâşa ma'nâ yok. Git evine; şimdiye kadar onlar barışmışlardır bile!" demiş.

502.

Bahâ'î, s. 136 / ASK.

Hoca Sivrihisâr kadısı iken iki âşüfte hanım Hoca'nın huzûruna çıkup biri: "Efendim! Ben bu hanıma bayağı ip ismarladım. O şu saçım gibi ince ince şeyler bükmeğe başlamış. Nümûnesini gösterdi. Böyle yapacaksa ben sözümünden döndüm. Versin paralarımı..." diye nice işve-i nâz ile yüzünü nîm açup sırma saçlarını Hoca'ya 'arz eyledi. Hoca: Subhânellah!..." diyüp diğer hanıma teveccühle: "Sen ne duyurursun?" demekle diğer sesine bir ihtizâz, bir harâret vererek, sanki pek hiddetlenmiş gibi: "Efendim! Bizim mukaavelemiz şu parmağım kalınlığında bayağı çamaşır ipi idi. Yoksa -kolunu sıva-yup- bileğim kalınlığında kendir bükmek değildi." diyince mütebes-

simâne her ikisini de baştan ayağa kadar süzüp: “Haydin kızlarım! Uzlaşın!” dedikten sonra müdde’â-aleyhâya hitâben: “Sen de bir az kalınca tut. O kadar inceltme ki Hoca’nızın gönlü gibi çabucak üzülmesin.” demekle fettâneler gülüşerek çekilip gitmişlerdir.

503.

Bahâ’î, s. 137 / ASK.

Hoca’nın mu’tâdı, iftârdan sonra muhtasaran akşam namâzını kılıp ta’âm edermiş. Bir akşam iftâra çağırmışlar. Müretteb olarak imâma tenbihât-ı lâzımayı vermişler. İmâm tecvîde son derece ri’â-yetle kelimeleri uzatarak sûre-i fâtihayı okumuş. Hoca iyice öfkelenmiş. Tam fâtiha bitüp de imâm “Yâsîn” diyince Hoca: “Âlim Allah tahammül edemem; her şey’in bir sırası var.” diye cemâ’attan ferâgat ederek münferiden kılmak üzere saftan geri çekilmiş. İmâm: “Vel-Kur’ân il hakîm... Allâhu Ekber!” diye rükû’a eğilince: “Bak! Buna diyecek yok.” diyerek çabucak tekrâr iktidâ etmiştir.

504.

Bahâ’î, s. 137 / ASK.

Hoca merhûm bir iş için Akşehir’den memleketi olan Sivrihisâr’a gitmiş. Fenâ hâlde acıkmış. Parası da yokmuş. Çarşıdan geçerken bakmış ki bir furundan tâze tâze ekmek çıkıyor; mis gibi kokusu etrâfa yayılıyor. Köşede oturan ekmekçiye: “Ekmekçi baba! Bu ekmekler senin mi?” demiş. Ekmekçinin gaayet tabî’î sûrette: “Evet, benimdir.” demesine Hoca heyecânla, tekrâr be-tekrâr: “Kuzum ekmekçi baba! Gerçek bunların hepsi senin mi? Ayağını öpeyim! Şurada ne kadar sıcak, pamuk gibi somunlar varsa hepsi senin mi? Hepsi?..” diye zorlayınca ekmekçi: “Ne kadar zorlasan hepsi de benimdir.” demekle Hoca kemâl-i ihtimâmla: “Ne bakup duruyorsun öyleyse? Yesen e...” demiştir.

505.

Bahâ'î, s. 138 / ASK.

Veli Efendizâde gibi o zamânın kibârlarından biri Hoca'yı iftâra çağırmış. Gündüzden celb edüp câmi' câmi' dolaştırarak haddinden ziyâde acıktırmış. İftâr zamânı yemek odasına girilüp de mevzi'-i mahsûsunda indi dolması, baklava, börek gibi şeyleri Hoca göz ucuyla temâşâ edince sabr u karân elden gitmiş. Ağzının suyu akmağa başlamış. Sofraya oturmuşlar. A'lâ bir işkenbe çorbası gelmiş. Hâne sâhibi hezârân vakaarla bir kaşık alup: "A!.. Hay Allah müstahakını versin, Kâhyâ Efendi! Sana kaç kerre tenbîh ettim ki şu aşçıya söyle, çorbaya sarımsak koymasın, diye. Kaldırın, kaldırın!" der. Çorbayı kâsedden, bir karış köpüğü taşmış olduğu hâlde kırıtta kırıtta kaldırırlar. Hoca göz ucuyla teşyî' edüp hafifçe içini çeker. Hâne sâhibini "Efendim!..." diye tasdik ederler. Derken hindi dolması gelir, nar gibi kızarmış; etrâfa mis gibi râyihalar salmış; haşviyyatı olan koyu renk, piriç, fıstık gibi şey'ler hârice taşmış... Efendi, kemâl-i nezâketle bir lokma alır. Pür-âteş kesilerek: "Be, Ağal Geçen gün sana söylemedim mi, bu herif bahârat kullanmasın, diye. Bana kaskiniz mi var? Sen olsun dokunduğunu bilmez misin? Otuz senedir kapumdasın. Allah hepinizin lâyığınızı versin! Kaldırın, kaldırın!" der. Kemâl-i 'azametle hindi dolması lengeri de gider. Biçâre Hoca gerçekten hazîn bir sûrette derûnî bir ah çeküp arkasından baka kalır. Bir harem ağası sıraya ri'âyeten baklavayı getirir. Efendi hışımla bir kerre yüzüne bakup: "Be sersem 'Arab! Aç karnına tatlıdan başlanır mı? Yıkıl oradan!.." diyince biçâre 'Arab yediği kamçıkların vâhimesiyle daha elini çekmediği baklava tabağını kaptığı gibi bir nefeste kapuyı bulur. Kendini dışarıya dar atar. Hoca bakar ki en nefis yemekler hep birer bahâne ile geri gidiyor. Hemân kaşığı yakaladığı gibi mevzi'-i mahsûsunda duran tablanın başına çöker. Dumaniyla misler, anberler nisâr etmekte olan molozlu pilâva kaşık atmağa başlar. Hâne sâhibi sofradan: "Efendi! Gel! Neye savuştun?" diye haykırınca: "Aman Beyim! Ba-na biraz mühlet verin! Öbür yemeklerin birer birer cürm ü günâhı ta'dâd edilüp cezâsı ta'yîn edilinceye kadar bendeniz şu bizim eski dost ile bir mıkdar görüşeyim; hâl ü hâtır sorayım; derûnunu yoklayayım. Siz işinize devâm edin."

demekle huzzârdan kahkahalar başlayup gülüşe oynasa kemâl-i inbisâtla ta'âma ibtidâr eylemişlerdir.

506.

Bahâ'î, s. 140 / ASK.

Hoca merhûm bir yere müsâfirliğe gitmiş... Biraz geç kalmış. Hâne sâhibleri yemeklerini yemiş olmakla berâber Hoca'yı da ta'âm etmiş zann eylemişler. Hoca'ya şerbet ikrâm eyleyüp tatlı tatlı bir müddet konuştuktan sonra: "Allah rahatlık versin!" diyerek çekilüp gitmişler. Hizmetçi gaayet mükellef bir yatak yapup o da bırakmış gitmiş. Hoca tenhâ kalınca açlığın te'sirini daha ziyâde hissedüp uyku ile geçirmek istemiş ise de kaabil değil, muvaffak olamamış. Artık büsbütün sinirine dokunarak oda ortasında dönmeğe başlamış. Bakmış ki olacak şey değil, çıldırarak; hemân gitmiş mâbeyn kapusunu vurmuş. İçeriden telâşla koşuşup: "Nedir o?" dediklerinde Hoca, bir tavr-ı istihâmkârâne ile: "Efendim! Benim için tekellüf etmişsiniz; gaayet mükemmel bir yatak yapmışsınız. Hâl bu ki biz fukarâlıktan yetişme bir adamız. Bu gibi mükellef yataklar bizim uykumuzu kaçırır. Siz bana, lutf etseniz de bir kül pidesi ihsân buyurursanız daha memnûn kalırım. Bir mîkdârını başımın altına yadık, bâkîsini de üstüme yorgan yapar, altında mışıl mışıl uyurum." demiştir.

507.

Bahâ'î, s. 140 / ASK.

Hoca'nın kadılığı hengâmında bir herif hasmını yakasından tutarak huzûruna getirüp: "Efendi! Bu adam benden rü'yâda şıkır şıkır yirmi akça aldı. Şimdi istiyorum; paralarımı vermiyor." der. Hoca merhûm ibrâm edüp müdde'-i 'layhden yiğirmi akçayı tahsîl eder. Önündeki çekmeceye şıkır şıkır paraları saydıktan sonra müdde'îye: "Al şu şıkırtıları!"; müdde'î-i 'layhe: "Al sen de paralarını! Haydi! Birbirinizin hakkına tecâvuz etmeyin." diyüp herifleri savmış ve bu hükmiyle huzzârı hayrân eylemiştir.

508.

Bahâ'î, s. 140 / ASK.

Temürlenk, rü'yâsında kendisini bî-huzûr edeni öldürürmüş. Hoca bunu işittiği gibi pılıyı pırtıyı toplayınca doğru köyüne firâr etmiş. Öteki beriki: “Canım Hoca Efendi! Bu herifin yıldızı yalnız seninle barışabildi. Ne yapsan, ne desen sana kızmıyor. Memlekete de fâ'iden dokunuyor. Neye bıraktın, geldin?” dediklerinde Hoca merhûm demiş ki: “Allahın 'inâyetiyle uyanık iken her nevi' mu'âmelesine icâbına göre mukaabele ederek idâre edebilirim. Hiç olmazsa mümkün mertebe ictinâb ve ihtirâz ve ihtiyât ederim. Fakat rü'yâsına girmemek, rü'yâsında arzûsu vechile hareket etmek elimde değil ki...”

509.

Bahâ'î, s. 141 / ASK.

Bir müsâfirlikte yatağı üzerine kocaman bir pamuklu gecelik kavuğu koymuşlar. Hoca şöyle bir başına geçirecek olmuş; tâ gırtlacağına kadar inmiş. Geceliksiz yatmağa da alışkın olmadığından çevresini çıkarup ortasından bağlayarak kendi kendine: “Yarın çözüp yine hâliyle bırakırım.” demiş, yatmış. Hâne sâhibi Hoca kalkmadan odaya dalup: “Ammâ uyku hal.. Hoca Efendi! Gündüzü geceye mi ulaştırdın? Eshâb-ı Kehfe mi karıştın?” diyerek lâübâliyâne içeri girmiş. Hoca'nın başında 'acîb üş şekil nesneyi görüp biraz dikkat ile anlayabildikten sonra: “A Hoca Efendi! Kavuğu boğmuşsun!” diyince Hoca: “Ne yapayım evlâd! Ben onu boğmasaydım o beni boğacaktı.” demiş.

510.

Bahâ'î, s. 142 / ASK.

Birisi Hoca'nın yanında otururken kazârâ seslice yellenmiş. Sonra belli etmemek için ayağıyla tahtayı gıcırdatırmış. Hoca mer-

hûm demiş ki: “Haydi, sesini sesine benzettin diyelim; ya kokusunu ne yapacaksın?”

511.

Bahâ’î, s. 142 / ASK.

Hoca merhûmun bakkala elli üç akça borcu birikmiş. Uzun zaman verememiş. Bir gün Hoca ahhâbiyle berâber çarşıda bir mahalde otururken bakkal karşısına geçmiş; iki eliyle işâret yaparak: “Paraları vermezsen seni ahhâbın yanında rezîl ederim.” ma’nâsını anlatmak istemiş. Hoca başını öbür tarafa çevirince karşısına geçerek yine işâret yapıp hâliyle, tavıyla Hoca’yı tehdîd eylesmiş. Hoca merhûm, bir iki def’a başını sallayup derûnundan lahavle çekmişse de karşısındaki lâhavle ile def olur şeytanlardan olmadığından bir türlü def olup gitmez. Hoca artık seslice: “Ya Rabbî! Sen sabır ver. Beni şu çirkefe musallat etme.” gibi söylenmeğe başlayınca ahhâbi mes’leyi hiss ederler. Bakkal yine asılır. Artık Hoca’nın sabrı tükenir; pür-hiddet bakkalı çağırır: “Bakkal! Benim sana kaç akça borcum var?” “Elli üç.” “Pek a’lâ! Yarın gel; yigirmi sekiz akçasını al. Öbürüsü gün gel; yigirmisini daha al. Etti mi kırk sekiz? Geriye ne kalır? Topu beş akçacağız... Be terbiyesiz, hayâsız herif! Beş akçacağız çün utanmaz mısın çarşıda, pazarda yâr u ağıyâra karşı beni rüs-vây etmeğe? Yazık sana!..” diye üst perdeden çıkışınca bakkal anlayamadığı bu girift hesâbın, cehâletinden neş’et ettiğine zâhib olarak mahcûbâne çekilmiş gitmiştir.

512.

Bahâ’î, s. 143 / ASK.

Meşhûr Temürlenk’in ordusunda filler olduğu ve hattâ Engüri muhârebesinde bir çok filler kullandığı ma’lûmdur. Bu fillerden birisi de Hoca’nın köyüne beslemek için gönderilmiş. Fil, köyde ne kadar ekilmiş şey varsa silmiş süpürmüş; bir şey bırakmamış. Bütün köylü ayaklanup Hoca’yı önlerine katarak huzûr-ı Temür’e şikâyete

gitmişler. Zâlimin korkusundan yolda birer ikişer sivişüp Hoca huzûra dâhil olurken bir de bakmış ki kimse kalmamış. Hoca kendi kendine: “Sizi tabansızlar, sizi! Beni künden den atmaklığı size göstereyim.” diyüp hemân sele serpe huzûra dâhil olur. Temür, sebebi teşrîfini sorunca: “Efendim! Köylü kullarınız köyümüze kendi hâs fillerinizden birini mihmân buyurduğunuzdan dolayı bendenizi gönderdiler. Bu vesîle ile mazhar-ı iltifât olduklarına ‘arz-ı şükrân eyliyorlar. Ancak, bîçâre, diyâr-ı gurbette eşi, kendine enîs olacak bir dişi bulunmadığı cihetle âh u enîni bizi dilhûn ediyor. Köylü kullarınız bendenizle berâber gelmişlerse de huzûra dâhil olmağa cesaret edemiyorlar; tebşîr-i da’iyâneme intizâr etmektedirler. Bu vesîle ile bizi hemân husûsî ve teklîfsiz teb’anızdan’ad buyurursanız Haşre kadar minnetdârlığımız devâm eder.” demekle Pâdişâh pek ziyâde mahzûz olup Hoca’yı hil’at ve hedâyâ ve ihsânla taltîfâta müstağrak eylemiş. Köylüye de bol bol kuru selâmlar göndermiş. İrâde etmiş: derhâl Hoca’nın köyüne bir dişi fil gönderilmesi takarrür eylemiş.

Hoca bu haberi alup ustalıkla tehlikeyi atlattığından ve ihsâna konduğundan dolayı kemâl-i neş’e ve nişâtla köye varınca köylüler başına biriküp: “Aman, Hoca Efendi! Ne yaptın? Bize bir hayırlı haber ver.” demeleriyle Hoca mühim bir vartayı kemâl-i muvaffakiyetle atlatanlara mahsûs bir gurûrla: “Müjde! Dişisi de geliyor.” demiştir.

513.

Bahâ’î, s. 147 / Sözlü kaynak (=SK), Felek ‘Alî.

Bayram gecesi zevcesi Hoca’nın sevdiği bir tatlıyı pişirmiş. Karı, koca gülüşe, oynaşa tatlı tatlı yemişler. Bir mîkdârı artmış; sabaha saklamışlar. Biraz konuşup keyif çattıktan sonra, sabahleyin erkence uyanmak üzere, tatlı uykuya dalmışlar. O esnâda hemân Hoca telâşla zevcesini dürtüp: “Aman karı! Kalk! Hâtırıma gaayet mühim bir şey geldi. Unutmağa, geciktirmeğe gelmez. Zahmet olacak ammâ artık mes’elenin ehemmiyyetine bağışla. Ayağını öpeyim, şu tatlı bakiyyesini çabuk getiriver.” demekle kadın: “Nedir telâşın? Böyle sıkı sıkı ne oluyoruz? demeğe bile meydân bulamayup hemân koşarak

tatlı tabağını getirir. Hoca tatlının başına çöküp kadının da eteğinden çeküp yanına çökerterek iki tarafına bakmadan atıştırmağa başlar. Tatlıyı bitirüp: “Oh!..” diye geniş bir nefes alır. Haremi: “Efendi! Nedir bu, gece yarısı al-el-’acele tatlı yemekliğin?” diye sormuş. Hoca demiş ki: “Akşamdan tatlı bakaayâsı kaldı. Hayâli dâ’imâ zih-nimi tırmaladığı cihetle râhat ve huzurla uyku tutmadı. Düşündüm, taşındım: “Ta’âmın hayırlısı boğazdan aşağı gidenidir. Yemeyenin malını yerler, kararını verdim; derhâl mevkî’-i icrâya koydum. Haydi! Şimdi âfiyetle uyuyalım.” demiştir.

514.

Bahâ’î, s. 149 / SK, Muhlis.

Ahbâbından biri bir da’vâsının ‘âkıbetini anlamak için Hoca Efendi’ye gelir. Mes’ele-yi uzun uzadı anlatır. Nihâyetinde: “Nasıl, Efendi? Hakkım yok mu?” der. Hoca da: “Haklısın, birâder! Haklısın.” der. Hasmı da, haberi olmayarak, ertesi günü Hoca’nın hânesine gelir. O da işin neticesini anlamak üzere, mes’ele-yi bit-tabi’, kendinden tarafa çeke çeke anlattıktan sonra: “Hoca Efendi! Ne dersin? Ben haklı değil miyim?” der. Hoca ona da: “Hay hay! Elbette haklısın.” der. Tesâdüfen karısı her iki hasmın lakırdısını da işidüp Hoca’nın her ikisini de haklı çıkardığını duymağıla: “Efendi! Dün komşu Kurdoğlu geldi; işini anlattı. “Haklısın” dedin. Hasmı olan Sencer Beşe geldi; o da merâmını anlattı. Ona da: “Haklısın.” dedin. Bu nasıl iş? Sen kadı isen ben de bunca senelik kadı karısıyım. ‘Aynı mes’elede hem da’vâcı, hem hasım ikisi birden haklı olur mu?” diyince Hoca merhûm, gaayet fütûrsuzca: “Sahîh karıcığım! Sen de haklısın.” demiş.

515.

Bahâ’î, s. 150 / SK, Muhlis.

Birisi Akşehir gölünde gusl edecek olur. Orada bulunan Hoca Efendi’ye: “Gusül esnâsında ne tarafa döneyim?” dedikte Hoca merhûm: “Elbisen ne tarafta ise o tarafa dön.” demiştir.

516.

Bahâ'î, s. 151 / ASK.

Hoca merhûmun yemek dolabına karıncalar üşmüş. Karı, koca ayıklamaktan 'âciz kalmışlar. O esnâda Hoca âbdest alup öğle namâzını kılmış. Aradan bir sâ'at geçüp ikindiye kılmak üzere tekrâr âbdeste kıyâm etmiş. Haremi: "Efendi! Beş vakit için beş âbdest mi alınır?" diyince Hoca merhûm: "Sen o dolabın bir çâresine bakmazsan bir vakit için beş âbdest de aldığımız olacak." demiş.

/Sonra bu muhâvere şu yolda ta'kîb edilmiştir/: Haremi: "İyi ammâ on kulaç kuyudan su çıkarıncaya kadar ben ne çekiyorum? Senin ondan haberin var mı?" demesine dahi Hoca merhûm: "Evet Efendim! Derûnumdaki şey'i indirmek üzere tenhâ yerler aramak husûsunda ben de neler çekiyorum." demiş.

517.

Bahâ'î, s. 151 / ASK.

Bir akşam haremi: "Efendi! Oğlana ne oldu bilmem. Durmaz ağlar. Ne yapsam susmuyor. Ben 'âciz kaldım. Bak! Sen bir uyku nushası mı vereceksin? Yoksa Eshâb-ı Kehf du'âsını mı okuyacaksın? Ne yapacaksan yap. Hoplatup sıçratmadan kollarım koptu. Hande ise, şark! düşüp bayılacağım." diye heyecânla hüçûm eder. Hoca: "Dur bakalım, ayol! O kadar telâş etme. Bir çâresine bakarız. Haydi! Sen şu kitâbı al da önüne açiver. Ara sıra yapraklarını çevir." diye eline bir kitâb tutuşturur. Kadın, 'ifrit kesilüp: "Efendi! Ben ölsem gaalibâ sana alay gelecek. Öyle ya! Sizin için daha a'lâl! Yeni bir hanım alır, bir müddet de onun zevkını çıkarırsın. Üstte, başta yok. Otuz senedir saçımı süpürge ettim; bu eve hayâtımı sarf eyledim. Benim evlâdım ise senin de yabancı değil a! Her vakit alay sökmez." diye ateşler saçınca Hoca: "Karı! Eğer benim de bir bildiğim varsa dediğimi yap. Yoksa, neye üstüme gelerek nâfile gönlümü kırıp huzûrumu bozuyorsun?" diyince kadın: "Peki, bu kitâb nedir? Ne olacak? demekle Hoca: "Hah, şöyle! Peşin sebebini anla, sonra fikrini söyle. Bu Kudûrî kitâbıdır. Her ne zamân câmi'de

derse başlarsam bizim mollalar başlarlar uyuklamağa; hattâ ba'zıları da horlayup sayıklamağa. Bit-tabî', akli başında, hayrını, menfa'atını bilir, saçlı sakallı, kocaman kocaman adamlara sihir gibi te'sîr eden bir kitâb mini mini çocuğu afyon gibi sızdıracak." der. Kadın nâcâr kalmakla dediği gibi yapar. Hakikaten Hoca'nın berekât-ı enfâsiyle çocuk da derhâl uyur.

518.

Bahâ'î, s. 152 / SK, Nâzım.

Hoca pencereden sokağı seyr ederken uzun müddettir borcunu ödeyemediği alacaklısının karşından söktüğünü görüp haremine: "Kuzum Hanım! Haydi, şu herife, sana söylediğim vechile kapı arkasından cevâb ver de belki bir uzun müddet ta'cizinden kurtuluruz." demişse de yine duramayup ne konuştuklarını dinlemek üzere arkasından kendisi de gider. Alacaklı kapıyı çalar. Kadın kapıyı aralık edüp arkasından ne istediğini sorar. Alacaklı: "Hanım! Zann ederim ki artık şimdiye kadar sesimden benim kim olduğum anlaşılmıştır. Bu yüzüncü gelişime sebep de yine şu alacak mes'alesidir. Artık iş 'aybı da geçti. Sen onu bana çağır; bir iki çift sözüm var." diye katı katı söylemesine mukaabil kadın, kemâl-i rıfkla: "Efendim! Efendi burada değil. Ma'mâfih ne söyleyecekseniz bana söyleyebilirsiniz. Şikâyetinizde de tamâmiyle haklısınız. Hattâ bugüne söz veren de bendenizim. Fakat ma'atte'essüf hazırlayamadık, ammâ yavaş yavaş tedârük etmeğe çalışacağız. Efendi, kapunun önüne bir sıra çalı dikecek. Köyün sürüleri dâ'imâ kapumuzun önünden geçer. Onlar süründükçe bir hayli yün hâsıl olur. Onları alup eğireceğiz, bukeceğiz, iplik yapup satacağız. Parasıyla da borcumuzu ödeyeceğiz. Biz kimseciklerin hakkını yemeyiz." diyince herif, parasının tahsîli kaabil olamayacağını anlamakla berâber şu sûret-i tesviyye hoşuna gitmiş olmalı ki ihtiyâsız gülmeğe başlamış. Hoca, suratsız alacaklısının güler yüzünü görünce dayanamayup kadının arkasından başını uzatarak alacaklıya hitâben: "Gidi köftehor! İşini sağlam kazığa bağladın da şimdi keyfinden kis kis gülersin ha!.." demiştir.

519.

Bahâ'î, s. 157 / SK, 'Azîz.

Kazârâ Hoca merhûmun hânesinde ateş zuhûr etmiş. Komşularından biri koşup Hoca'yı bulmuş: "Aman Efendi! Koş! Evin yanıyor. Kapuyu çaldım, çaldım; hiç ses, sadâ yok. Yetiş!" dedikte Hoca hiç telâş eseri göstermeyerek: "Vallahî birâder! Bizim hanımla ümûr-ı beytiyyeyi taksîm eyledik. Şimdi pek râhatım. Ben hâricden kazanup getirmeyi der-uhde eyledim; umûr-ı dâhiliyyeye o bakar. Ne kadar zahmet ise, git, haremime haber ver. Ben o husûsa karışmam." demiştir.

520.

Bahâ'î, s. 157 / SK, 'Azîz.

Mutasallıflardan biri bir mecliste bilâ fâsıla dır dır söylenirmiş; ve huzzâr-ı meclisin mechûlü olmayan birçok dedi-koduyu birbiri ardına dizermiş. Biçâre Hoca da bir köşeye çekilüp muttasıl esnermiş. Hitâm-ı meclise karîb o herif, alay eder gibi: "Efendi hazretleri! Siz hiç ağzınızı açmıyorsunuz." diyince Hoca: "Amân birâder! Ne söylüyorsun? Muttasıl ağzımı açıyordum; görmedin mi?" demiştir.

521.

Bahâ'î, s. 157 / SK, 'Azîz.

Bir gün bir kadın yanına gelinini alup Hoca'nın ziyâretine gelecek yana yakıla çocukları olmadığından bahs edermiş. Gelin de hazîn bir tavırla önüne bakarmış. Kayın-ana: "Ah, Efendi hazretleri! Sabâh oldu mu kocası bir tarafa, karısı bir tarafa çekilerek öyle mahzûn mahzûn oturuları var ki, yürekler parça parça olur. Ortada, cıvıl cıvıl, muttasıl söylenir, koşar, tepinir bir eğlence, bir canlı bebek olmayınca evin neş'esi gelmiyor; evin içi suyu çekilmiş değirmen gibidir. Siz çok şey bilirsiniz. Allah 'aşkına olsun! Bir 'azîmet mi okuyacaksınız? Bir tütsü mü vereceksiniz? Bir 'ilâc mı ta'rîf ede-

ceksiniz? Hâsılı bizim bir çâremizi gör.” tarzında sözlerle Hoca’yı hakîkaten müte’essir etmişler. Hoca merhûm aşağı yukarı beyân-ı mülâhazadan sonra yüzünü gelin hanıma dönerek: “Kızım! ‘Acebâ bu hâl size mûris midir? Validenizin de hiç çocuğu olmadı mıydı ‘acebâ?’” demiştir.

522.

Bahâ’î, s. 158 / SK, Mehmet Ziyâ.

Hoca merhûm memleketi olan Sivrihisâr’dan Akşehir’e ilk geldiğinde o kocaman gölü görünce: “Bakınız! Şurası köyün davarlarını otlatmak için ne a’lâ mer’â imiş. Ne fâ’ide ki bütün su basmış.” demiş.

523.

Bahâ’î, s. 158 / SK, Mehmet Ziyâ.

Hoca bir yelken sefinesiyle seyyâhat ediyormuş. Yolda şiddetli bir fırtına çıkmış. Yelkenler paralanmış. Ta’ifeler direğe tırmanıp yelkenleri bağlamağa uğraştıklarını Hoca görünce: “Ayol! Bu gemi dibinden zıplıyor; siz tepesiyle uğraşıyorsunuz. Geminin sallanmamasını istiyorsanız dibinden bağlayınız.” demiştir.

524.

Bahâ’î, s. 159 / SK, Mehmet Ziyâ.

Hoca merhûmun birisinde alacağı varmış. Bir sabâh, hayli uzak olan hânesine gidüp matlûbunu isterse de herif, on parası dahi olmadığını beyân eder. Hoca hâ’ib ü hâsir döner. Yolda fenâ hâlde acıdır. Bir ekmekçi dükkânına tesâdüf eder ki nar gibi kızarmış sıcak sıcak ekmekler yayılmış. Açlıktan gözü dönmüş olmağıla kenârda bulunan bir ekmeği alıp ileride bir söğüd ağacının gölgesine oturarak, gözünü sûy-ı semâyâ diküp: “İlâhi! Bilirsin ki acım ve bir para-

ya muhtâcım. Yine bilirsin ki filân şahısta şu kadar gurus alacağım var. Sen ‘âlim ül-gaybsın ve her şey’e kaadirsin. Artık o herifteki alacağıma mahsûben iki para al da şu ekmekçiye ver.” diye niyâz eyledikten sonra kemâl-i tehâlûkle koca koca lokmaları mi’deye indir-meğe başlamıştır.

Ekmekçi mes’eleği öğrenince Hoca’ya bir mıkdar yardım ederek memnûn eylemiştir.

525.

Bahâ’î, s. 160 / SK, Mehmet Ziyâ.

Hoca’nın softalığı zamânında bir aralık silâh taşıması şediden men’edilmiş imiş. Nasılsa o aralık Hoca medreseye giderken cüb-besinin altında kocaman kulaklı bir yatağan bıçağı zuhûr eder. Hoca’yı çal-yaka subaşının huzûruna götürürler. Subaşı gazûbâne: “Efendi! Sen hükûmetin yasağını iştmedin mi de böyle güpe gündüz bu koca ‘alâmeti taşıyorsun?” demekle Hoca merhûm: “Efendim! Ben bununla ders bakarken kitâbın yanlışlarını düzeltiyorum.” demiş. Subaşı daha ziyâde gazaba gelerek: “Benimle eğleniyor musun? Hiç bu kadar ‘alâmetle yanlış düzeltilir mi?” diyince Hoca demiş ki: “Ah, Ağa hazretleri! Ba’zen öyle yanlışlar oluyor ki bu bile az geliyor.”

526.

Bahâ’î, s. 160 / SK, Mehmet Ziyâ.

Birkaç papas gelüp bir müşkilleri olduğundan bahs eylediklerinde Hoca merhûm: “Söyleyiniz. Allah kerîmdir.” demekle papaslar: “Sizin Peygamberiniz mi’râc için gök yüzüne nasıl çıktı?” demeleriyle merhûm hiç tereddüd etmeksizin: “Sizin Peygamberiniz dördüncü kat göğe çıkarken kurulan nerdübândan.” diyerek hasmı il-zâm eylemiştir.

527.

Bahâ'î, s. 161 / SK, Hüseyin Hâmid.

Hoca merhûm bir mecliste konuşurken söz helvâ sohbetine müncer olmuş. Hoca: “Birkaç seneden beri canım bir lûzîne helvâsi iser. Bir türlü pişirüp de yiyemedim.” demiş. “Bu o kadar müşkil bir şey değildi. Neye pişirmedin?” dediklerinde zavallı Hoca: “Un bulduysa yağ bulunmadı; yağ bulduysa un bulunmadı.” demiş. “Ey canım! Bunca zamandır bunları bir araya getirmedin mi?” diye sormalarına cevâben dahi: “Vâkı’â hepsi bir araya geldiği de oldu ammâ, kader bu ya, o vakıt da ben bulunmadım.” demiş.

528.

Bahâ'î, s. 169 / SK, Ahmet Niyâzî.

Tüccârlardan biri diğerk bir memlekete giderken yol uğrağı olan bir kârvânsarâya iner. O akşam hancı buna bir tavuk, iki yumurta, yarım ekmek verir. Atına da bir tutam ot döker. Sabahleyin erkenden yola gideceğinden hancıya: “Hesâbımızı ‘avdette görürüz.” der; kalkar, gider. Üç sene sonra ‘avdette hana uğrayup yine tâcire tavuk, yumurta, atına ot verdikten sonra, ertesi gün, giderken: “Ey, gel bakalım, hancı baba! Borcumuz kaç para?” diyince hancı: “Vallah! Hesâbımız biraz uzunca olacak, ammâ siz bire, beşe bakmazsanız kolayca uyuşuruz. Haydı, helâlinden iki yüz akça ver de yüzünün akılığıyla çık, git. Şu şartla ki her gidiş gelişte bize uğramalı ha!” diyince paranın ne demek olduğunu ve para nasıl kazanıldığını pek iyi bilen tâcir hayrette kalarak: “Aman, hancı baba! ‘Aklını mı bozdun? Yoksa bir sû-i niyyetin mi var? İki tavukla dört yumurta iki yüz akça... Bu ne demek?” demesine cevâben hancı da: “Hesâbın biraz uzunca olacağını söylemişim a, şimdi ‘arz edeyim; mes’ele âyîne gibi meydana çıksın da o vakıt bana darılmağa hakkınız olmadığı anlaşılır. Sizin bundan üç ay evvel yediğiniz tavuk her gün bir yumurta yumurtlasa ayda şu kadar yumurta eder. Onlar kuluçka yatırılmakla bu kadar piliç olur ki bittabi’ onlar da tavuk olarak yine yumurta yumurtlardı. ‘Avdette yedikleriniz de bunlara ‘ilâve edilip aradan

üç sene geçmesi farz edilince ‘azîm bir tavuk mandırası olur ki bundan yüzlerce akça kazanılacağını da siz pek a’lâ hesâb edebilirsiniz. Ben işi kısa kesüp iki yüz akçaya râzî oldum ki bu hesâbca sermâyesi bile değıldir. Siz tavukları, yumurtaları yiyüp telef eylemekle bu tenâsülü katl eylemiş oldunuz. İşte onun en azdan ücreti bittabi’ bu kadar olsun tutacağı derkârdır.” diyince bahs uzayup mahkemeye dayandı. Hancı, şehre yabancı, fakat gaayet semiz, şaşkın bir kaz geldiği cihetle müşterek istifâde eylemelerini hâkime lisân-ı münâsible anlatmış olmakla esnâ-yı mürâfa’ada hâkim tâcire: “Sen yediğin tavukları, yumurtaları hancı ile pazarlık ettin mi?” dedi. Tâcir: “Pek değersiz bir şey olduğundan, ‘avdette yine oraya uğrayacağımdan pazarlığa lüzûm görmedim.” dedi. Hâkim: “ ‘Avdette yediğin vakıt pazarlık ettin mi?” demekle tâcir yine “Hayır” cevâbını verdi. Hâkim: “Avdet için müddet ta’yîn eyledin mi?” diyüp: “Hayır” cevâbını aldı. Hâkim: “Mu’ayyen olmayan bir müddette iki tavuk altı yumurtadan binlerce tavuk, binlerce yumurta almak kaabil mi, değıl mi?” dedi. Tâcir: “Şübhesiz.” dedi. Ma’zâlik tâcir ba’zı i’tirâzlar serd eylemişse de sağlam olmadığından hâkim tarafından çürütüldü. Bîçâre iki yüz akçaya mahkûm olunca etekleri tutuştu. Hâline merhamet edenlerden biri tâcire Hoca Nasreddîn Efendi’yi sağılık verdi. Hemân koşarak Hoca Efendi’ye mes’eleyi ber-tafsîl anlattı. Hoca merhûm usûlü vechile da’vâyı i’âdeye mu-vaffak olup üç gün sonraya ta’lik ettirdi. O gün, vakt-ı mu’ayyende Hoca isbât-ı vücûd eylemedi. Bir sa’at geçti; yine görünmedi. Nihâyet muhzir gidüp hânesinden celb eyledi. Hoca’ya bittabi’ kızmış olan hâkim hiddet ve şiddetle: “Niçün vaktiyle gelmedin de meclisi intizârda bıraktın? Bu kadar zevât-ı kirâmı mu’attal bir halde beklettin?” dedi. Hoca bir fütûr etmeden: “Telâş etme, Efendi hazretleri! Tâim geleceğim esnâda ortak geldi. Tarlaya ‘âdî buğday ekeceğini işittiğim cihetle çağirtmiş-tim. Kalktım, anbardan bulgur yaptırmak için kaydattığım deve dişi gibi buğdaydan mıkdar-ı kâfi çuvallara doldurdum. Ne yapayım? Ehemmiyyet vermesem herif en ‘âdî, deliceli, ot tohumlu, katkısı buğdayından çok nesneyi sepiverecek; bittabi’ iyi mahsûl vermeyecek. Onun da yarısını ortaklığına, bir haylisini de güyâ en a’lâ tohum ücretine mukaabil alacak. Bâkî kalanı da öşüre gidecek. Ümîdimiz ber-havâ olacak. İyisi mi, kışın bulgur pilâvını az yerim de gelecek

sene de adam akıllı mahsûl alırım. Onun için elceğizimle kaynattığım, her biri nohut gibi bulgurluğumdan tahmînen iki çuval kadar tohumluk verdim. İşte, geç kaldığıma sebep bulur.” demekle hasmının za’îf taraflarını bulanlara mahsûs bir çehre ile hâkim meclise müteveccih olup: “Efendiler! Duydunuz ya! Bu adam kaynamış buğdayı tarlaya ektiriyor. Hiç kaynamış buğday çıkar mı? Bu ‘akılda adamların sözü böyle bir makaamda mesmû’ olur mu?” diyince Hoca der ki: “Yâ kızartılmış tavuktan, pişmiş yumurtadan kocaman bir tavuk mandırası husûle gelir mi ki? İki tavuk, dört yumurtadan dolayı bir müslimânı iki yüz akçaya mahkûm ettiniz.” diyerek hâkimi habt etmiş; da’âyı da çürütmüştür. Bütün mahkemeyi dolduran halk Hoca’nın bu ‘irfân ve kemâlini alkışlamışlardır.

529.

Bahâ’î, s. 172 / ASK.

Kışın, erba’ının en şedîd ayazına tesâdüf eden bir gecede komşular kavlı ü karâr ederek: “Bir bahâne ile Hoca’ya bir ziyâfet yaptıralım.” diyüp esnâ-yı sohbette: “Hoca Efendi! Komşucak seninle bir bahse girişeceğiz. Eğer kazanırsan biz mükkemel bir ziyâfet çekeceğiz. Gayb edersen sen bize a’lâ bir softa pilâvı ile gaaziler helvası pişirirsin. Alt tarafı mürüvvetine havale.” derler. Hoca: “Nedir o, bakalım? Benim elimden gelir bir şey mi?” diyüp birisi: “Elbette elinden gelmez. Gelecek olsa bahse ne hâcet?” diyüp sıkıntılı Hoca: “Ay a canım! Söyle de görelim. Elimizden gelemeyecek ne biçim ma’rifet imiş?” demekle muhâtabı: “Bu gece tâ be-sabâh şehir meydanında duracaksın. Sabahleyin Büyük Câmi’de birleşeceğiz. Bunu yapabilirsen ziyâfeti haklısın. Fakat düşün ki mermeri çatlattan bu ayazda, açıklık bir mahalde, bir noktada ateşe delâlet eder hiçbir şey olmaksızın dim dik durmak her yiğidin kârı değildir. Bir tarafa büzülüp sonra meydâna çıkmak imkânı da yoktur. Çünkü filân filân efendilerin hâneleri meydâna nâzırdır. Tâ be-sabâh â’ilecek seni bekleyeceğiz.” diye uzattıkça Hoca kızıyordu: “A canım! Anladık. İsterse bir tabur ‘asker beklesin; ben yaparım. Dediğimi yaparım, vesselâm!” demekle içlerinden birisi müstehziyâne bir tebes-

sümle: “Ey! Nasıl, kahraman? Bu işe girişebilecek misin? Olduğun noktanın bir tarafı da ‘ummân mezarlık. Onu da düşün; sonra, şöyle böyle deme. Çoluk çocuğunla helâllaş. Birisinde alacağın, bir tarafa gömülmüş paran varsa bana söyle. Borcunu, derdini de şu efendiye havâle et. Onun sırtı kalındır, o kaldırır.” dedikte Hoca: “Böyle budalaca işe girişmem ammâ sana ‘inâd olarak çoktan kabul ettim, gitti. Bak, sana Hoca’nın ne çelikten bir vücûda mâlik, ne mermerden yüreğe sâhib olduğunu göstereyim. Ben zarûretten yetişmiş bir kimse olduğumdan kerrâtla böyle çatı ayazlarda yollarda, bellerde yattığım oldu. Memleketimizde ne var? Çok şükür kurt yok, haydud yok. O Söylemezler mahallesi ahâlisine gelince onlarla herkesten ziyâde bağdaşırım. Belki bin kerre mezarlıkta yattım. Vedâ’, vasiyetle de alış verişim yok. Ne arkamda firâkına katlanamayacağım kimsem var, ne de yarına bırakılmış bir işim var. Hele para mes’elesine gelince hepiniz bilirsiniz ki ben onun bayatını sevmem; tâzeden tâze gelmeli, gitmeli.” diyüp Hoca’nın o geceyi bir noktada ayakta geçirmesine karâr verdiler. Sabahleyin Hoca dipdiri, kemâl-i nişâtla gülerek bunların yanına geldi. Ne yolda vakit geçirdiğini sordular. Beyânât esnâsında: “Her yer beyâz. Boranın, fırtınanın müdhîş, mehîb sadâsından başka ses sadâ yok. Ağaçların kırılırcasına yaputup kalkasından, yekdiğere çarpışmasından mâ’dâ bir hareket müşâhede edilmez. Hele ışık nâmına bir mil uzaktan hiç tahmîn edemediğim bir yerde bir kandil ziyâsı görülüyordu.” diyince içlerinden biri: “Ooo!... Olmadı, olmadı. Bizim mukaavelemiz, ateşe mütâ’alılık bir şey olmayacaktı. Hâl bu ki sen o ışıktan mükemmel ısınmışsın. Mukaavele bozuldu.” dediler. Öbürleri hep birden tasdik ve te’yîd edüp mukaaveleye ri’âyet eylemediğinden dolayı Hoca’yı ziyâfete mahkûm eylediler. Hoca, her ne kadar bu saçma iddi’âyı cerh eylemek istemişse de mügaalataya boğup söz söyletmediler. Çâresiz: “Peki” dedi. O gece da’vetliler hep geldiler. Namâzlar kılındı; sohbetler edildi. Sâ’at ikiyi geçti. Hâlâ ta’âmdan eser yok. Ziyâde sabr edemeyüp “Aman, Efendi hazretleri! Biz pişecekten vaz geçtik; pişeni getir.” dedilerse de Hoca: “Canım! Olur mu öyle şey? Hele biraz daha sabr edin.” diyerek bir iki def’a da bu sûretle eğlemişse de sâ’at üçü geçmeğe başladığı cihetle müsâfirler artık dürüş bir lîsân ile şedîd isrâra başladıklarından: “Dur, öyleyse...” diyüp, gûyâ

getirmek üzere Hoca gider. Bir mıkdar daha beklerler. Hoca da gelmeyince: “Bu zevzek herif bize de bir oyun oynadı. Dur, şuna bakalım!” diyerek Hoca’yı mutbakda ararlar. Ne yemekten, ne Hoca-dan nişâne bulamazlar. Bir de avluya çıkar bakarlar ki Hoca bir ağaca kocaman bir kazan asmış; altına bir kör kandil koymuş; kendisi yine o tavr-ı mudhikiyle öyle hayrân hayrân bakıyor. “Hoca Efendi! Bu kadar adamı açlıktan kırdın, geçirdin. Şakanın bu nev’ine kaka derler. Nedir bu hâl? Ne yapıyorsun?” demelerine cevâben: “Ne yapacağım? Size bizzât yemek pişiriyorum. Yine mi yaranamadık?” dedi. “Ayol! Gök yüzüne bir kazan asmışsın; altına bir kör kandil yakmışsın. Hiçbir kandilden, hattâ meş’aleden bu mesâfedeki kazan kaynar mı?” diyince Hoca demiş ki: “Efendiler! Ne çabuk unuttunuz? Hani siz üç gün evvel gecenin ayazında benim bir fersah mesâfedeki görünen kandilden ısındığıma hükmediyordunuz. O nisbetle bu hamam külhanından daha sıcak sayılabilir. Bir fersah mahaldeki kandilden ısınmak mümkün olur da üç arşın mesâfedeki kazanı kandil kaynatamaz mı?”

/Bir rivâyete göre: Hoca mahallelilere böyle bir oyun oynayup onları tâm ilzâm ettikten sonra mükemmel bir ziyâfet keşîde ederek gaayet neş’eli bir ‘âlem geçirmişlerdi./

530.

Bahâ’î, s. 175 / SK, Alâ’eddîn.

Bir gün Hoca merhûmun haremi önde koşarak kaçmağa savaşıyor. Hoca merhûm: “Yetişir artık ettiğin! Sana mükemmel bir dayak atayım da otuz yıllık öfkemi alayım. Sonra sen beni var, beğendiğin kimseye şikâyet et.” gibi üst perdeden son derece çıkışıyor, elinde kocaman bir sopa olduğu hâlde koğalıyordu. Haremi ise: “Amanın, ümmet-i Muhammed! Bu herif yine çıldırdı. Canımı kurtarın!” diye feryâd ederdi. Civârda düğün evinden bu feryâd ve gulguleyi işidenerler sokağa fırlayup evvelce kadını hareme aşırıdktan sonra: “Hoca Efendi! Etme, gitme! Kadılar, saç uzun aklı kısa olurlar. Hepimizin başımızdadır. Husûsâ sen okumuş adamsın. Bu câhilliği biz yapup da sen nasihat verecek iken sana yakışır mı?” yolunda hiddetini ya-

tıstırmağa çalıştılar. Diğer taraftan ise hâne sâhibi öne geçüp: “Aman, Hoca Efendi! Bu, kahır yüzünden lûtf oldu. Zâten, da’vette kusûr etmiştim. Biraz da meclisimiz gençlere mahsûs gibi olduğundan belki sıkılırsınız diye mülâhaza etmiştim. İsbet oldu. Hele azıcık teşrif edin; bakalım, zât-ı mes’eleiyi anlayalım da icâbına bakmak kolay.” tazında Hoca’yı bir az daha yumuşattı. Hoca, ateşler püskürerek, bağırarak içeri dâhil oldu. Yemek zamânı olmakla sofraya indiler. Hoca kadınla gavgasını tafsilatıyla anlatarak meclisi gülmekten kırdı, geçirdi. O esnâda baklava geldi. Hoca merhûm kemâl-i ‘aşk u şevk ile kendi önünde olan fâsılaları hora geçirdikten sonra bir taraftan hikâyesine devâm eylemekte olduğu gavganın tetümmâtından olmak üzere: “Ah gidi külhânî! Kadının tâlî’i varmış. Buraya can attı da kurtuldu. Eğer yakası bir kerre gelime geçe idi, şöyle kulağından tuttuğum gibi topaç misillü çevirecektim.” diyerek baklava tabağının karşı cihetini kendi önüne çevirerek yine atıştırmağa başladı. Bu münâsebetle huzzârı güldürdü. “Hiddet zamânında bile alaydan vaz geçmiyorsun.” dediler. Nefis ta’âmlar hitâma erüp kahveler içildikten sonra Hoca, kemâl-i inbisât ve i’tidalle huzzâra müteveccihen: “Efendiler! Şu komşu efendi düğün yaptı. Bizi da’vet etmedi. En nefis yemekler yapılacağını, baklavalar, börekler pişeceğini bildiğim cihetle karı ile berâber düşündük, taşındık; ziyâfete iştirâk etmek için bu gavga oyunun uydurduk. Yoksa ben karıcığımdan hoşnûdum. Allah da hoşnûd olsun! Haydi! Hareme haber verin biz gidelim de siz artık safânıza bakın.” diyince Hoca’nın alaya bu derece ciddiyyet şekli vermesine hayretler içinde kalmışlardı.

531.

Bahâ’î, s. 177 / SK, Alâ’eddîn.

Mütegalibeden biri Akşehir’de iken, ‘askerlerinin müsâfir olduğu köyü devre çıkmış. Bir hafta kadar gezmiş. ‘Avdette, Hoca merhûm, kudûmunu tebrike gidüp: “Nasıl, bârî eğlenebildiniz mi?” dediği o zât: “Pek eğlenceli vakit geçirdim. Bit-tesâdüf pazar ertesi günü köyde bir yangın zuhûr etti; onu seyr ettim. İnsânından da telefât var; hattâ birisinin kayın vâlidesi gaa’ib olmuş; pek telâş eseri

gösteriyordu. Salı günü, bir kuduz köpek iki adam ısırıldı. Herifler kudurmasın diye kızgın şişle dağladılar; manda gibi bağıryorlardı. Çarşamba günü sel geldi; bir hayli evleri yıktı. Su üzeri eşyâ ve enkaaz ile dolu idi; hattâ, içinde çocuğu ile bir de beşik su üstünde sandal gibi yüzüyordu. İnek, dana, bir de deveyi sel aldı, götürdü. Akşama kadar onunla meşguul olduk. Pençşenbe günü bir boğa boşanup beş altı kişiyi yaraladı; birisinin gözü patladı; birinin karnını deşti; hayâtı tehlikede diyorlardı. Cum'a günü, bir köylü kara-sevdâ getirmiş; çoluğunu, çocuğunu kıtır kıtır kesmiş. Ben de kızdım; keratayı en fecî ölümle öldürttüm. Geç vaktâ kadar işim o oldu. Cum'a ertesi günü bir büyük, eski hâne bağteten yıkılıp kadın, erkek, çoluk çocuk birkaç kişi enkaaz altında kaldı; bağırup çağırmaları köyü doldurdu. Enkaazı çar çabuk kaldırttım ise de hâne topraktan ve enkaazı gaayet battal şeyler olmağıla mecrûhların manzarası hakîkaten dehşetli idi. Kurtarmasak daha iyi olacaktı; parça parça olmuşlar. Ekserisi çağrışa çağrışa helâk oldular. Pazar günü bir kadın kendini erik ağacına asmış; onun seyrine gittik. Beşikte bir kızı kalmış... Hâsılı bütün hafta her gün bir eğlence ile vakit geçirdim." diyince her vak'anın istimâ'ında siniri boşanup bayılmak derecesine gelmiş olan bîçâre Hoca helecanlı, titrek bir sesle: "Lâkin, yâhû! Bereket versün ki çabucak 'avdet ettin. Eğer bir hafta daha kalsaydın kudûmun berekâtıyla az daha köyde taş taş üstünde kalmayacaktı." demiş.

532.

Bahâ'î, s. 179 / SK, Dûlbendci Muhiddîn oğlu Kâzım.

Hoca merhûm hurma yerken haremi dikkat etmiş ki efendi çekirdeğini çıkarmıyor: "A Efendi! Sen çekirdeğini çıkarmıyorsun gaalibâ." diyince Hoca demiş ki: "Elbet çıkarmam, ya! Ben onu satın aldığımda yemişçi çekirdeğini taraya çıkarmadı ki. Eğer çekirdeği atılverecek olsaydı para ile satılmazdı. Ben ona buz gibi beyaz paralar saydıktan sonra sokağa atıverir miyim? Beni sana sefihtir diye kim haber verdi. Para verdim aldım; âfiyyetle yedim; vesselâm!"

533.

Bahâ'î, s. 180 / SK, 'Azîz.

Hoca te'ehhül etmiş. Haremi üç ayda doğurmak emmâreleri gösterüp çabuk bir ebe istemiş. Hoca şaşalayup: "Bizim bildiğimiz insanların dişisi dokuz ayda doğurur. Topu üç ay zarfında bu nasıl şey?" demekle kadın hiddetlenüp: "Ne demek? Dokuz ay olmadı mı? Vallâhi tuhaf! A herif! Ben sana varalı ne kadar oldu? Üç ay değil mi? Ey?.. Sen beni alalı?.. O da üç ay; etti mi altı ay? Zâten üç ay da sen kendin i'tirâf ediyorsun. İşte sana, kabak gibi tam dokuz ay." diyince Hoca merhûm birçok düşündükten sonra: "Hakkın var, karı! Benim bu ince hesâb aklıma gelmedi. Afv edersiniz, yanılmışım." demiş.

534.

Bahâ'î, s. 180 / ASK.

Hoca merhûm, zevcesinin vefâtı üzerine bir dul kadın alır. Hoca, ara sıra merhûm hareminin muhassenâtından uzun uzadıya bahs edermiş. Bundan muğber olan karısı da eski kocasının fazâ'ilinden bahs etmeğe başlar. Nihâyet bir gece, Hoca'nın, hasb el-îcâb merhûmesinden bahs etmesi üzerine kadın yine eski efendisinin faziletlerinden uzun uzadıya bahse kalkışmağıla Hoca'nın canı sıkılarak se-dir üzerine serilmiş olan yatakta kadına bir tekme urup yere düşürür. Kadının kolu incinir; fenâ hâlde canı yanar. Ertesi günü ziyârete gelen babasına şikâyet eyler. Herif, pişkin adam olduğundan kızının sızlanmasına ehemmiyyet vermeyerek Hoca'dan mes'eleyi sorar. Hoca der ki: "Şimdi ben 'arz edeyim de siz insâfla hüküm veriniz. Bendeniz bir, bizim merhûme iki, şimdiki hanım üç, onun rahmetli ilk efendisi, etti mi dört? Merhamet edin. Benim gibi bir kalender Hoca'nın yatağına dört kişi sığar mı? Bittabi' sığışamadık. Bu, uçta bulunmuş; paldır küldür düştü. Benim bunda ne kabâhatım var?"

535.

Bahâ'î, s. 181 / SK, 'Âsım Bey.

Hoca merhûm talebeliğinde bir kasabaya cerre gidüp câmi'-i şerifte va'z eylediği esnâda bil-münâsebe Hazret-i 'İsa aleyh isselâmın dördüncü kat gökte bulunduğunu söylemiş. Câmi'den çıktığı esnâda ihtiyar bir kadın yanına yaklaşup: "Cânım Efendi hazretleri! Derste bir nokta pek ziyâde merâkımı mûcib oldu. Hazret-i 'İsâ 'aleyhis-selâmın dördüncü kat gökte olduğunu söylediniz. 'Acebâ iki gözüm orada ne yer, ne içer idi?" diyince Hoca'nın tepesi atup demiş ki: "Be haddini, vazîfesini bilmez kadın! Ben şuraya, memleketinize geleli bir ay oluyor. Bir gün olsun şu zavallı hoca 'acebâ ne yer, ne içer? diye sormadınız. Şimdi benden tâ dördüncü kat gökte Tanrı ziyâfetinde bulunan, her gün türlü türlü Cennet ta'amlarıyla beslenen kocaman bir zât-ı şerîfi mi soruyorsun?"

536.

Bahâ'î, s. 182 / İzzet Paşa.

Hoca cebine şeftali doldurup râst geldiği arkadaşlarına cebini göstererek: "Şunun içindekini kim bilirse en büyük şeftaliyi ona vereceğim." demekle: "Şeftali!" demişler. Hoca kemâl-i istigrâbla: "Bunu size hangi kahbe dölü haber verdi." demiş.

537.

Bahâ'î, s. 212 / İzzet Paşa.

Bir vakit Akşehir'e hapazan bir subaşı gelmiş: "Herkes bildiği yemeğin ne yolda pişirildiğini yazsun da bir kitâb vücuda getirelim." diye memleketin vücûhuna söylemekle bu söz Hoca'ya aks etmiş. Hoca ertesi gün o zâtı görüp: "Bu gece tâ be-sabâh düşündüm. Hiç işitilmedik bir yemek keşf ettim. Gaayet basit, gaayet latîf." diyüp: "Nedir?" dedikte: "Bala sarımsağı batırup batırup yemek." dedi. Herif, zihni boş bir adam olmağıla ve derhâl subaşı tesâdüf eyleme-

siyle: “Efendim! Bizim beldemizin çok görmüş, çok bilmiş, tuhaf-meşreb bir hocası var. Şöyle garîb bir ta’âm ta’rîf etti.” diye anlatır. Subaşı da ondan yüksek seviyede bir adam olmadığından: “Acâyib!” diyüp hemân hânesine gidince akşam ta’âmında tecrübesini yapar. Bittabi’ iğrenç bir şey olur. Herif buna hiddetlenüp sabahleyin bu ta’âmı rivâyet eden ma’rifetiyle dîvân odasına Hoca’yı celb eder. “Bal ile sarımsak yemeyi icâd eden sen misin?” demekle Hoca mahviyyetle: “Evet Efendim! Min gayr-ı had dâ’iniz.” der. Emr eder. Sabahleyin, aç karnına Hoca’nın önüne koyarlar. Hoca sarımsağı bala batırıp çiğneyince ta’mının fenâlığından nâşî gaayet ‘acib bir suratla iki tarafına bakınır. Subaşı: “Ne bakıyorsun? İcâd ettiğin ta’âmı doya doya, ‘âfiyyetle ye.” demekle Hoca: Êfendim! Sâdık-sınız. Ancak dâ’iniz, bu icâdım bir nazariyyeden ‘ibâret olup henüz tecrübesini yapmamıştım. Şimdi yaptım ammâ nazarîsi ‘amelisine uymadı.” demekle bu nükteli i’tirâfından dolayı yakayı kurtarmıştır.

538.

Bahâ’î, s. 219 / SK, Hâfız ‘Alî Hulkî.

Bir gün Akşehir’e mubâheseyi sever bir sûhte gelüp: “Şehrini-
zin en ‘âlimi kimdir?” diye sormakla Hoca merhûmu ta’rif ederler. Arar, bulur: “Hoca Efendi! Sana kırk su’âlim var. Kırk sualime senden bir cevâb isterim.” der. Hoca kayıtsızca: “Söyle bakalım su’âllerini.” diyüp kırkını da can kulağıyla dinledikten sonra: “Lâ edrî küllihâ.” ya’nî hepsine birden: “Bilmem!” kelimesiyle bir cevâb verüp mu’ârizını susturmuştur.

539.

Bahâ’î, s. 219 / SK, Hâfız ‘Alî Hulkî.

Bir gün Hoca merhûma: “Burnun hangi tarafta?” demişler. Ensesindeki ‘ukde-i hayâtiyye mevzi’ini göstermiş. “Hoca Efendi! Tamâmıyle zıddını ve mukaabilini ta’rîf ettiniz.” diyince Hoca: “Hah! Gördün mü? Aksi ta’ayyün etmedikçe aslı takarrur etmez.” demiş.

540.

Bahâ'î, s. 219 / SK, Gıyâseddîn.

Hoca merhûm kızının eline destiyi verüp suratına iki tokat 'aşk ederek: "Sakın destiyi kırma ha!" der. Yavrucağızın ma'sûm yanağından ince dâneleri döküldüğünü görenler: "Efendi! Bu bî-günâh ma'sûma bi-gayr-ı hak işkence revâ mıdır?" dediklerinde: "Asıl, destiyi kırmadan 'âkıbetin vehâmetini göstermelidir ki dikkat etsin. Yoksa desti, kırıldıktan sonra cezâ vermekle yerine gelmez." der.

541.

Bahâ'î, s. 220 / ASK.

Hoca merhûm zevcesinin eğirdiği ipliği pazara götürüp gaddâr esnaflar birçok hîle ve bahâne ile Hoca'nın elinden yok bahâsına almak isterler. Hoca kendi kendine: "Size, irtikâb ettiğiniz oyuna göre mu'âmele etmek yarar." diyerek küllükte bulduğu kocaman bir deve başını hânesine getirip ipliği üzerine sarar. Gaayet iri bir yumak husûle gelir. Yine çarşıya gidüp diğer tüccârlara gösterir. Birisi, yumağa nisbetle aşağı bir fi'ât verirse de Hoca düşünür. Darası çıkınca tam ipliğin bahâsıdır. Hemân: "Say parasını." der. Herif bu kadar iri yumağın bu fi'âta verilmesine şübhelenüp: "Efendi! Bu yumak sizin hâne mahsûlu mudur? Yoksa başkasının mı? Sakın içinde bir şey olmasun." diyince Hoca kemâl-i ciddiyetle: "Devenin başı!" der. Müşterî emniyyet edüp parasını sayar. Hoca da para ile sıkıntısını def eder. Müşterî, dükkânında yumağı çözüp de içinde kocaman bir kafa görünce hemân Hoca'yı bulup: "Efendi! Bu size yakışır mı? Bana yumağın içinde bir şey yok, dedin; beni aldattın." diyince gülererek der ki: "Eğer sen kıymetini bilsen benim sana verdiğim ders senin hîle ile kazanacağın birkaç paradan bin kat fâ'idedir. Bir kerre şu bîçâre zevcemın göz nûru dökerek vücûda getirdiği iplik sana helâlından rınkdar-ı kâfi kâr getirir. Piyasayı biliyorum. İkincisi ben sana yalan söylemedim. 'Yok! Devenin başı' diye hileyi 'aynen i'tirâf eyledim. Sen de o hâliyle satın aldın. Eğer böyle yapmasaydım da değer fi'âtını bulmağa 'inâd edeydim, ya elimde malım olduğu hâlde

nâçâr kaldığım bir zarûret def' olmayacaktı. Yâhûd, ölü bahâsına malımı sizin kucağınıza atup mağbûn olduğum hâlde hâ'ib ü hâsir çekilüp gidecektim. Benim malım, verdiğin parayı çıkarup, hattâ sana da bir kaç para kazandırmazsa dünyâ gaa'ib olur; Hoca Nasreddin gaa'ib olmaz. Ben her vakit borcumu ödemeğe hâzırım."

542.

Bahâ'î, s. 221 / ASK.

Hoca merhûm, birkaç kişi ile bir mahalde oturup muhabbet ederken Hoca ile şöyle bir mu'ârefeti olan bir kimse gelüp: "Kuzum Efendim! Şu altunu bozuver." dedi. Hoca, resmî görüştüğü adamlar içinde, nasılsa: "Param yok." demeğe sıklup: "Şimdi sırası mı ya?" diye başından savmak istediye de herif, şiddet-i lüzûmundan nâşî ibrâm eyledi. Nâçâr Hoca bir bahâne yapmağa mecbûr olup: "Ver bakayım altunu." dedi. Eline alup evirdi, çevirdi. Avucunda veznini tahmîn eyledi. Nihâyet: "Oğlum! Ben bu altunu bozamam. Eksiktir." dedi. "Canım Hoca Efendi! Sen boz; kaç para eksik alırsan ben râzıyım." dedi. Hoca kendi kendine mırıldanup: "Ayol! Çok eksik, çok. Nâfile; ben bozamam." demişse de herif, ellerine sarılıp: "Kaç akça verirsen ver. Sonra altunu aldığım yere i'âde ederim. Senin paranı da geri veririm. Bana büyük bir dostluk etmiş olacaksın." diye yalvarmakla Hoca bir taraftan terlemeğe, diğer taraftan da fenâ hâlde kızmağa başlayup, nihâyet yakayı kurtarmak için elinde biraz daha döndürüp aktardıktan ve avucunda bir müddet sıçratup hoppattıktan sonra: "Hesâb ettim. Bu altunu verdikten başka sizin daha üste altı buçuk akça vermeniz lâzım geliyor. Böyle bir madrabazlık da benim elimden gelmez." demiştir.

543.

Bahâ'î, s. 221 / SK, Marangoz Ahmed.

Rü'yâsında komşu kadınlar Hoca'nın etrâfını alup: "Efendi! Sana pek münâsibdir." diye bir kadınla izdivâc ettirmeğe uğraşıyor-

larmış. Hoca helecânla uyanup hemân haremîni dürtüp uyandırarak: “Kalk, be gayretsiz kadın! Ammâ fütürsuzsun ha! Yanı başımda olduğun hâlde hiç aldırımıyorsun. Komşu kadınlar beni zorla evlendiriyorlar; üstüne ortak geliyor. Haydi! Şu kadınları def’ et; yoksa sen bilirsin. Beni söylemedi deme. Eskiye i’tibâr yok ha!..” demiştir.

544.

Bahâ’î, s. 222 / SK, Marangoz Ahmed.

Komşularından, hayâsızlıkta meşhûr bir kadın bir gün Hoca’nın yanına gelüp: “Cânım Efendi! Şu benim deli kıza bir nefes mi edeceksin; muska mı vereceksin? Bir şey yap da biraz akıllansın. Her gün benimle pençe pençe; yapmadığı delilik yok. Handa ise ba-na dayak da atacak.” diyince Hoca: “Hanım! Ona benim gibi ihti-yârın nefesi te’sîr etmez. Benim nasihatımı dinlersen sen ona yiğir-mi beş, otuz yaşında genççe, dinççe, nefsi, nefesi sağlam bir adam bul da ona hem hocalık eder, hem kocalık eder; ve ile gâ’ilesi, çoluk çocuk telâşesi onu muma döndürür; melek gibi olur.” demiştir.

545.

Bahâ’î, s. 222 / SK, Marangoz Ahmed.

Zavallı Hoca’nın bir yorganı olup kış günü binişini, filânı, hâsılı ellerine ne geçerse örtünür, yatarlarmış. Yine ziyâdece kar yağdığı bir zamanda gece karısı: “Efendi! Hiç kazanmazsın. Olur ile kanâ’at edeceğiz diye fazla bir yorgana bile mâlik olamadık. Şimdi iki yorganımız olsaydı da râhat, râhat örtünseydik, ne olurdu? Benim de üstüme şunu bunu örtmek zıddım. Biri uzun gelir, öbürü kısa gelir; derken biri bir tarafa kayar, öbürü başka bir cihete toplanır. Ah! Yoksulluğun gözü kör olsun! Ey! Ne yapalım?.. Bir vakit benim babam..” diyerek Hoca’nın senelerden beri dinlediği ve karıdan daha iyi ezberlediği masallara başlayınca: “Yook!.. Ben hem uykusuzum, dır dır istemem. Güzel güzel uykunu uyu bakayım!” dediyse de kadının bir kerre makaraları açılmış olmakla susması kaabil olama-

yınca Hoca: “Dur, karıcığım! Sana kıyâmet kadar pamuk getireyim. İstedğin kadar yatak yap, yorgan yap.” diye kalkup hararı omuzladığı gibi doğru havliya inerek karları doldurmağa başladı. Kadın pencereden seyr ederek: “Be adam! Bu ayazda kar ile oynayarak kendini hasta edüp de başıma bir derd daha mı çıkaracaksın? Ne yapacaksın onları?” demekle Hoca: “İşte sana Hudây-ı nâbit bir çok pamuk.” demiş. Kadın: “Ayol! Hiç kar adamı ısıtır mı? diyince Hoca: “Isıtmayacak olsa babalarımız, dedelerimiz altında yumuşacık, sıcacık yatup mışıl mışıl uyurlar mı?” demiş.

546.

Bahâ’î, s. 223 / SK, Marangoz Ahmed.

Hoca bir köyün ara-odasına müsâfir olmuş. Kâhya her evden muttasıl kabak haşlaması taşırmiş. Kabak yemekten Hoca’nın canı çıkmış. Bir gün köyün câmi’inde kürsiye çıkup: “Ey cemâ’at! Ebced’in mâ’nâsını bilir misiniz? Bakın size söyleyeyim: Ebced, “gaafil köylünün kulağını pek çek”; hüvvez, unlar müsâfir ağırlamasını bilmez”; huttî “bîçâre Hoca her gün kabak yuttî”; kelemen, “ben bu işe gelemem”; “za’fes, “bu mu’âmele kitâbın bir yerine sığmaz”; karâşet; “Hoca’nıza yok mu lengerde bir karış et”; dazığlan; “Bunda yedir, âhirete git azığlan”, diyince köylü müte’essir olup: “Afv edersin Hoca Efendi! Biz yedirüp içirmenin bu derece fazîletini bilmiyorduk.” diye itizâr edüp gidinceye kadar Hoca’yı koyun etiyle, tavuk kızartmasıyla beslemişler, diye menkuuldur.

547.

Bahâ’î, s. 224 / SK, Marangoz Ahmed.

Hoca merhûmun haremî hastalanır. Her gün, işinden ‘avdette baş ucuna geçer, ağlarmış. Hâtır sormağa gelen komşulardan bir kadın: “Efendi! O kadar üzülme; korkulacak bir şey yok. İnşâ’ Allah bir müddet sonra savuşturur.” dediğinde Hoca: “Hânım! Ben meşgul bir adamım: yarın kalkar; köylere giderim; yâhûd başka bir işim

olur. Belki ben köyde iken vefât eder. Şimdilik elim boş iken ağlayayım. Ne yapayım? Belki sonra elim değmez. Zavallının benden başka da ağlayacak kimsesi yoktur.” demiş.

548.

Bahâ’î, s. 224 / SK, Hasan Mahmûd.

Hoca’nın bir oğlu olmuş. Kadınlar: “Efendi! Gel, adını koy.” demişler. Kulağına ezân okuduktan sonra: “Yâ ‘Âtke ibn Nasreddîn!” diye çağırmış. Bir koca-karı ileriden atılıp: “Aman, Efendi! Hiç tuhafılığı bırakmazsın. Doğru doğru şu çocuğun adını koy!” der. Hoca: “Koydum işte ya!” diyüp, kadın: “Ayol! Çocuk erkek, erkek! Sana söyleyen olmadı mı?” demekle Hoca: “Bilirim, erkeğe kadın ismi komakla erkeklığı gaa’ib olmaz a! Doğrusu karımı severim. Şâyed ölecek olursa yâdigâr kalsın. Oğlumu çağırıldıkça karımı hâtırlayayım diye ehlimin adını koydum.” demiştir.

549.

Bahâ’î, s. 225 / ASK.

Azerbaycân ‘avâmından bir İrânlıya Fârisî olarak bir mektûb gelmiş. Hoca’ya tesâdüf edüp: “Şu mektûbu bana oku, hem anlat.” demiş. Hoca eline alup da şikest ta’lik ile fârisî-i ‘ibâre olduğunu görünce: “Sen bunu başkasına okut!” diyüp i’âde etmek istemiş. Fakat İrânlı ısrâr edince Hoca bil-mecbûriyye: “Benim, Fârisî ile o kadar başım hoş değil. Husûsen onların bu yazılılarıyla Türkçe bile yazılsa ben çıkaramam.” diyince İranlı hiddet edüp: “Be adam! Fârisî bilmezsin; okuma bilmezsin; o sûrette hocayım diye bulgur dibegi kadar kavuğunla, değirmen taşı gibi sarıgınla kendini niye meydâna atıyorsun?” demekle Hoca kızarup hemân kavuğu başından, binişini sırtından çıkararak önüne koyup: “Eğer kavukla, binişle okunursa, haydi! Sen giy de mektûbun iki satırını oku, bakalım!” demiştir.

550.

Bahâ'î, s. 225 / ASK.

Temürlenk Akşehir'e gelince derhâl eşrâf-ı belde ve 'ulemâyı meclisine da'vet eylemiş. Herkes, fart-ı zulmandan titreyerek put gibi mebhût duruyorlarmış. İçlerinde, bittabi' Hoca da bulunuyormuş. Temürlenk, def-i vahşet için eşrâfla mükâlemeye başlar. Bunlara ikrâmen şerbet ısmarlar. Evvelâ Temür'e getirirler; içer. Memleketin subaşıtı olan câhil bir herif Temür'e: “ ‘Afıyyet olsun!’” demekliğı kurar. Havf u telâşla ağızından bir “Merhabâ!” fırlar. Temür, meclise ilk duhûlünde söylenmesi lâzım gelen bir sözün böyle bîvakt îrâdına metühayyir olarak nazar-ı istifhâmla herifin yüzüne bakınca ‘acz ü cehline merhamet ederek Hoca imdâda yetişüp: “Efendim! Bizim şehrin merhabâsı ağız tadıyladır.” demiştir.

551.

Bahâ'î, s. 226 / ASK.

Akşehir'de birtakım ehıbbâ teferrüce gitmişlerdi. Ta'âm edilüp orada bulunan büyük havuzdan herkes ellerini yıkıyorlardı. Mahalle imâmı dahi elini yıkarken kazârâ ayağı kaydığı gibi baş aşağı yuvarlanmış. Etrâftan yetişerek herkes kenârda yarı beline kadar sarkup o kadar: “Ver elini!...” diye haykırmışlarsa da kendi kendine çıkmağa çalışıp bir türlü imdâdcılara elini vermezmiş. Hoca bu hâli görmekle: “Çekilin oradan! Siz onun yolunu bilmezsiniz. Herif boğulur, yine sizin emrinize ittibâ' etmez. Çünkü onlar asla vermeğe alışmamışlar. Bakınız, ben nasıl kurtarıyorum.” diyüp cân hevliyle kendini kenâra atmağa çalışan imâmın olduğı hizâdan elini sarkıtarak: “Bekir Efendi! Al elimi!” diyince imâm hemân: “Aman, birâder! Hay Allah râzı olsun!” diyüp şarparak Hoca'nın bileğinden yakalamış. Hoca da /onu/ sâhil-i selâmete çekmiş, çıkarmıştır.

552

Bahâ'î, s. 226 / ASK.

Hoca bir gece mollası 'Îmâd ile hânesine 'avdet ederken birkaç hırsızın bir hâne kilidini törpülediklerini görürler. 'Îmâd karanlıkta heriflerin kapu önünde toplanmalarından, içlerinden birinin eli vurup gelerek "hış, hış!" yapmasından bir şey anlamayup: "Efendi! Bunlar ne yapıyorlar?" dedi. Hoca: "İslik çalıyorlar." dedi. 'Îmâd: "Ya sesi çıkmıyor?" diyince Hoca: "Onun sesi yarın çıkar." demiştir.

553.

Bahâ'î, s. 227 / ASK.

Hoca Nasreddin Efendi, rahmet-ullahu 'aleyh, bir gün Temürlenk'in huzûruna dâhil olup kemâl-i cesâretle Akşehir beldesi nâmına ba'zı mutâlebâtta bulunur; hayli ağır ağır mutâlebât ve teklîfâtan çekinmez. Temür yekpâre ateş kesilerek: "Sen benim gibi büyük, mu'azzam, sâhibkırân bir sultân-ı cihân-ı mutâ'a karşı ne cesâretle böyle 'âzim mutâlebâtta bulunabiliyorsun?" demekle Hoca: "Sen büyüksen biz de küçüğüz." demiştir.

554.

Bahâ'î, s. 228 / ASK.

Temürlenk, Akşehir subaşısının zenginliğini işidüp, vergüden bir hayli para ihtilâs eylediğini bahâne ederek emvâlini musâdere için huzûruna celb eder. Herifin ibrâz eylediği ali korna kâğıdı üzerine yazılmış olan hesâbât defterini yırtup yırtup zor ile herife yutturur. Ve nihâyet bütün malını musâdere ederek cas-cavlak soyar; fûls-i ahmere muhtâc bir hâle koyar. Hoca merhûmu çağırıp istikametinden nâşi vergü tahsîline nezâretini emr eyler. Hoca'nın i'tizârını dinlemez. Ay başında hisse defterini isteyüp Hoca'nın kül

pidesine yazdığını görünce Temür zehir gibi güler bir çehre ile: “Hoca! Bu ne?” demekle Hoca: “Efendim! Nihâyet ül-emr ben yutacak değil miyim? Bendeniz selefim gibi dev iştihâlî adam değilim; ihtiyârım. Bunu ancak hazm edebilirim.” demiştir.

555.

Bahâ’î, s. 229 / ASK.

Temürlenk Akşehir’de iken ba’zı ümerâ-yı ‘askeriyyesi ile eşrâf-ı belde bir mecliste oturup konuşurlarmış. Mücâhidîn-i kadîmeden biri: “Kosova muhârebesinde şöyle toplar atıldı, böyle muhârebe edildi; şu yolda ta’kîb olundu; Bulgaristân böyle feth edildi; Niğ-bolu’da Ehl-i salîb şöyle tepelendi...” Diye me’âsir ve mefâhir-i mâziyyeyi hikâye eylermiş. Temür ümerâsından biri şu celâdetlere imrenüp: “Bizim de Ankara muhârebesinde şu kadar fillerimiz vardı.” Temür ordusunda top yokken: “Şöyle cesîm toplarımız da vardı; Gumbur gumbur ortalığı velveleye verdi. Osmanlıları tir tir titretti.” derken hâzır-ı bil-meclis olan bir çocuk kazârâ seslice yellendi. Hikâyeye devâm eden zât birden bire şaşalayıp: “O ne?” diyince yalan dinlemekten boğulma derecesine gelen Hoca bundan bilistifâde: “Kusura bakmayın, Efendim! Ankara sahrâsında attığınız topların aksi dağlarda hâlâ devam ediyor. Bu da hâlâ o aks-i sadâlardandır. Merâak etmeyiniz.” dedi.

556.

Bahâ’î, s. 229 / ASK.

İlkbaharda asker ok ta’lîmine çıkacakları cihetle Temür, Hoca’yı da ma’iyyetine alıp götürür. Sohbet esnâsında Hoca merhûm bir aralık kendisinin ok meşk ettiğini söyler. Temür, öyle ise, kendisi de bir ok atmasını irâde eder. Hoca i’tizâr eylesse de cebr eylemekle nâçâr yaya bir ok gezleyüp hedefe atar. Ok isâbet etmeyince Hoca hemân: “İşte, Sekbânbaşı böyle atar.” der. Bir ok daha verirler; o da başka bir tarafa gider: “Bizim subaşı da böyle atar.” der. Bit-tesâdüf

üçüncü tâm hedefe isâbet edince Hoca gurûrla: “İşte Hoca Hasan Nasreddîn de bunu böyle atar.” diye mazhar-ı aferîn olmuştur.

557.

Bahâ’î, s. 230 / ASK.

Temürlenk, yüksek bir me’mûriyetle ma’iyyetinde istihdâm eylemek üzere Osmanlı Türklerinden cesûr bir adam ister. Cesûr adam bulunsa bile Temür ma’iyyetinde bulunmak dahi ayrıca bir cesâret, ta’bîr-i âhîrle görünür kazâ olmağıla kimse yanaşmaz. “Kimse yoktur.” demek de hiç bir vechile ‘kaabil olamaz. Her vakit can-kurtaran vazîfesini gören zavallı Hoca’ya mürâca’at ederler: “Aman, Efendi! Temür şu memlekette hakîkî olarak yalnız seni sever. Sen de onun pundunu öğrenmişsin. Her vechile idâre edebilirsin. Ricâ ederiz; zâten muvakkat bir müddet için şu vezîfeyi sen der-uhde et. Bakalım; ileride çâresini düşünürüz.” gibi bin dere-den su getirerek Efendi merhûmu kandırırlar. Söz verir. Temür’e ‘arz ederler. Temür, pek münâsib görür. Ancak, sûretâ bir tecrübe yapılmasını da emr eyley. Şu sûretle bir tecrübe yaparlar: Hoca’yı bir meydanlıkta, huzûr-ı Temür’de dimdik dururlar. Emr eder: Nişancılarından biri bacakları arasından geçmek üzere bir ok atar. Hoca korkarsa da biz-zarûre sesini çıkarmaz. Zavallı, bildiği i’tisâm du’âlarını okumağa başlar. Bu sırada bir başkasına emr edüp Hoca, geniş kollu binişi olduğu hâlde kollarını dümdüz gerer. Sol kolunun altından binişini delmek suretiyle bir ok daha atarlar. Zavallı Hoca ‘acaîb hâller geçirir. Sonra bir de kavuğunun düğmesini delüp geçmek üzere bir ok daha atılmasını emr edince Hoca’ya artık bir fenâlık gelüp kendini bilmeden kazık gibi katılır kalır. Hele, nişancının fart-ı mahâretiyle bu ‘amelîyye de kazâsız geçer. Hitâm-ı tecrübe tebşîr edilince Hoca da kendine gelir. Yorgunluğunu bildirmeyerek gülümsemeye başlar. Pâdişâh, Hoca’nın bu sebât ve cesâretine hezârân tahsîn ve âferîn okuyup münâsib ‘atiyye ile taltîf eyledikten başka, binişinin, kavuğunun delindiği ‘arz olunmakla yenisi verilmesini emr eder. Hoca bu ‘inâyete de ayrıca teşekkürden sonra: “Aman Efendim! Fermân buyurunuz da bir de çakşır verilsün. Ta-

kım tekâmîl olsun.” der. Temür: “Hoca Efendi! Çakşırınıza bizim tarafımızdan bir ziyân edilmediğini söylediler. Mu’âyene etmişler; bir şey görmemişler.” demekle Hoca demiş ki: “Efendim! Haklısınız. Sizin tarafınızdan bir ziyân olmadı; fakat benim tarafımdan hayli ziyân ve ziyâ’a uğradı. Ele alacak yeri kalmadı. Onlar zâhirine bakup bir şey görmemişlerse de bendeniz derûnuna bakmadan bilüp duyuyorum ki her hâlde berbâd ve mülevves bir hâle geldi.”

558.

Bahâ’î, s. 232 / ASK.

Akşehir’de Hoca’nın sipâhilerden, mesleğine ‘âşık, yiğit bir komşusu var imiş. Akşamları hâneye gelince ‘alel-ekser alt katta bir na’ra atar, üst katta, dâ’imâ oturduğu odada üçüncü na’rayı atarmış. Bu hâlin muttarıdan tekerrürü Hoca’nın nazar-ı dikkatını celb edüp sipâhî Ağasından istizâh-ı keyfiyyet eylemiş: “O kadar merak ettinse düş arkama.” diyüp evvel Hoca’yı doğru ahıra götürür. Orada güneş yüzlü, tüvânâ bir küheylân gösterir. O kadar güzel, o kadar latîf ki ta’rîf olunamaz: “İşte Niğbolu melhame-i kübrâsında ben bu atla Akşehir sipâhîlerinin önüne düşüp çevirme hareketi yaparak Ehl-i salîbin inhizâmına sebep oldum.” der; na’rayı fırlatır. Hoca hak verir. Sonra birinci kata çıkarlar. Sofada bir esliha arması gösterir, hârikul’âde kıymetdâr eslihadan müteşekkil: “İşte bu silâhlardan birtakımı ecdâdımın Türkistân’dan getirerek Rumeli fütûhâtında, Edirne civârında Sırb-Sındığı’nda, Bulgaristân fethinde, Kosova melhame-i kübrâsında kullandığı silâhlar olduğu gibi birtakımları da Kosova’da Sırb’ların ta’kibinde Niğbolu’da bizzât kullandığım silâhlar ile Ehl-i salîb cengâverlerinden iğtinâm eylediğim silâhlardan müteşekkilidir. İlel-ebed ahfâdıma yâdigârdır. Benim için dünyânın en kıymetdâr emvâlinden değerlidir.” der; sürûrundan bir na’ra da orada atar. Hoca kemâl-i takdîr ile dinler. Sonra üst kata çıkarlar. Familyasına seslenüp başını örterek gelir. Hoca’nın elini öpmesini emreder. Hoca bakar ki ay çehrelî, nûr parçası gibi bir âfet-i devrân. “Bu kadın Yıldırım Bâyezîd’in hatunlarından Mariça nâmında Sırb prensesinin akrabâsındandır. Ben ‘askerimle Mariça Hâtunu Pâdişâhımız Yıldırım

rım'a getirirken onun refâkatında idi. Beni görmüş, beğenmiş. Meydân-ı celâdetteki kahramanlığımı iştmiş; bana şiddetle meyl etmiş. Aylarca ağlayup kimseye derdini açamamış. Nihâyet Mariça Hâtun duymuş. İrâde oldu; nikâh ettim. 'İlmi, fazîleri, dirâyeti, terbiyyesi hüsnünden kat kat efzûndur." diyüp orada 'aşk ile derûn-ı dilden bir na'ra atınca Hoca merhûm kendini tutamayup: "Her üçüncü de yerden göğe kadar hakkın var imiş, evlâd! Ricâ ederim ba'd-ez'în bir na'da da benim için at." demiştir.

559.

Bahâ'î, s. 233 / ASK.

Temürlenk'in diyâr-ı Rûm'u istilâsı sırasında Akşehir'e de Moğollar dolmuştu, ve bunların canavarca mezâliminden şehirler boşalup köyler, sahrâlar birçok âilelerle dolmuş idi. Hoca da, merkebe karısını bindirüp oğlunu yanına alup hücrâ ve sarp bir köye gitmiş idi. Bir gün şehirden dağılan ahâlî ile o köyün yerlilerinden beş on kişi bir çeşme başına toplanup Moğolların mezâlim-i vahşiyânesine muta'allık şiddetli bahisler olunurken Hoca da bahse karışup zâlimler hakkındaki gazabullahın korkunçluğundan, âhirette görecekları en müdhiş 'azâb ve 'ukuubâtтан sayup dökmeğe başladı. Orada kayıdsızca dinlemekte olan uzun boylu, esmer çehreli, köprülü burunlu, uzun yüzlü, hafif sakallı, kara gözlü, keskin bakışlı, başına zülfeli siyâh bir tâc giymiş, zülfeler kaşlarını setr eylemiş, arkasında bir 'abâ, elinde bir keşkül bulunan mehîb üş-şekl bir derviş birden bire olduğu yerden top gibi patlayup: "Hayır, Hoca! Okuduğun âyet ve hadîs doğru. Fakat seyf-i intikaam-ı ilâhî ve timsâl-i 'adâlet-i rab-bânî olan ashâb-ı hurûc hakkında değil; sizin gibi hamiyet ve necâbet kanı bozulmuş, 'ırkına 'âdi damar karışmış, himmetsiz, gayretsiz, ittifaak ve ittihâdsız, kadın meşreblı miskînler "aleyhindedir." diye en üst perdeden korkunç bir sesle i'tirâz eyleyince herkes fenâ hâlde şaşalayup birçokları oldukları yerde yığılıvermişler; ba'zıları da şaşkın şaşkın, heykel gibi dim dik duran dervişin yüzüne baka kalmışlardı. Hoca merhûm, dervîşi baştan ayağa kadar bir nazarla süzünce 'aklı başından gidüp kendi kendine: "Acebâ?" dedikten sonra

şaşkınlığın kendisine verdiği ânî bir cür'etle: "Baba Erenler! Siz hangi diyârın gülüsünüz? Mübârek isminizi bağışlar mısınız?" demekle derviş, evvelki mehîb sesle: "Mâverâ ün-Nehir dâhiyyesiyim. İsmim Temür'dür." diyince, Hoca artık büsbütün müvâzeneyi şaşırarak: "Aman, evlad! Hanlığı, manlığı var mı?" demesine o heykel-ı gazûb: "Belî!" diye gürleyince Hoca huzzâra başını çevirüp: "Ümmet-i Muhammed! Er kişi niyetine buyurun cenâze namâzına!" demiştir.

560.

Bahâ'î, s. 235 / ASK.

Akşehir'e bir İrânî gelmiş. İsfahân'da Şâhın yüz, yüz elli odalı şu kadar bin arşun murabba'ında müteaddid sarayları olduğunu kemâl-i mübalağa ile tavsîf edermiş. Hoca da buna karşı: "Bizim pây-ı tah-tımız olan Bursa'da böyle nice saraylar var. Hattâ yeni yapılan kaplıcanın boyu beş bin arşun..." derken başka bir İrânî meclise dâhil olup henüz Bursa'dan gelmekte olduğunu söylemesiyle Hoca eski hızında devâm edemeyüp: "... Eni de elli arşındır." der. İrânî: "Pes, bu nice oluptur ki eni hergiz boyuna uygun düşmedi?" deyince Hoca: "Ben onun enini boyuna uyduracaktım ammâ pek aksi bir zamânda şu Acem baba meclisimize kadem bastı." demiştir.

561.

Bahâ'î, s. 235 / ASK.

Hoca'ya: "Adam olmanın yolu nedir?" demişler. "Bilenler söylerken cân kulağıyla dinlemeli. Söylediği sözü yine kendi kulağı işitmeli." demiş.

562.

Bahâ'î, s. 236 / ASK.

Nasreddin Hoca li-maslahatin Bursa'ya gelir. Çarşıda bir çuha şalvarı on beş akçaya pazarlık eder; sardırır. Parasını verüp alup gi-deceği sırada kendi şalvarının pek eski olmadığını, onun yerine hafif bir cübbe alması daha münâsib olacağını düşünür. Dükkâncıya: “Şal-var alacak idim ammâ vaz geçtim. Onun yerine bana on beş akçalık bir cübbe ver.” der. Dükkâncı: “Pek a'la!” diyüp Hoca'ya göre bir cübbe çıkarır, verir. Hoca alup giderken dükkâncı: “Hoca Efendi! Para vermedin.” der. Hoca: “ ‘Acâyib! Onun yerine şalvarı bıraktım a!” diyüp dükkâncı: “Cânım Efendim! Şalvara para vermedin idi ki!” diyince Hoca daha ziyâde bir eser-i hayret gösterüp: “Fesübhânel-lah! Bu Bursalılar ne tuhaf adamlardır!.. Şalvarı almadım ki para ve-reyim!” demiştir.

563.

Bahâ'î, s. 236 / ASK.

Hoca Nasreddin Efendi Akşehir gölünde yıkanmak için so-yunduğu sırada cebinden küçük bir dil-mecmû'a –cönk– düşmüş. Yanındakiler meraak edüp içini karıştırmışlar: Gusl-i emvât, telkîn, ıskaat gibi ba'zı mu'âmelâtın sûret-i icrâsı mestûr imiş. Hoca giyin-dikten sonra bu mecmû'ayı ne yapacağını sormalarıyla: “Ha şunu bilmeye idiniz! Bittabi' bunlar gönül eğlendirmek için okunmaz a!..” demiştir.

564.

Bahâ'î, s. 236 / ASK.

Nasreddin Hoca'nın müsâfir olduğu köyün ağası: “Hoca! Pa-dişâh mı büyük, yoksa çiftçi mi?” demekle Hoca demiş ki: “Elbette çiftçi büyük. Çiftçi buğday vermese pâdişâh acından ölür.”

565.

Bahâ'î, s. 236 / ASK.

Hoca'ya: "Hak nerededir?" demişler. "Hakkın mevcûd olmadığı bir yer var mı ki ayrıca bir yer ta'yînine lüzûm görelim?" demiş.

566.

Bahâ'î, s. 236 / ASK.

Hoca bir gün demiş ki: "İlmi-i tıbbın hulâsat ul-hulâsası şudur: "Ayağını sıcak tut, başını serin. Yemeğine dikkat et, düşünme derin."

567.

Bahâ'î, s. 238 / ASK.

Hoca merhûm talebe iken şühûr-ı selâse münasebetiyle civâr köylere cerre çıkar. Herhangi köye vardıysa i'tizâr edüp: "Safâ geldin, Hoca Efendi! Ammâ bizim ramazân imâmımız var." diyüp kabûl etmezler. Böyle beş, altı köy dolaşır. Nihâyet köyün birine gelir. Meğer o köye bir tilki 'ârız olmuş; köyde tavuk, hindi bırakmamış. Heriflerin çarıklarını, papuçlarını aşırmış. Hâsılı, 'akla gelmez hasârât yapmış. En nihâyet tuzak kurup bin müşkilâtla yakalamışlar. O gün köylü toplanup ne biçim bir 'azâbla telef eylemek için müşâvere ederlermiş. Hoca yanlarına gelüp mes'eleyi su'âl ederek köylüler: "Amân Hoca Efendi! Bu mel'un bir köy halkına yapmadık ziyân bırakmadı. Çok şükür ele geçirdik. Şimdi nasıl bir dehşetli 'azâb ederek intikaam alalım diye müşâvere ediyoruz." demeleriyle Hoca: "Hemân siz çekilin hele bakayım. Onu bana bırakınız." demekle köylü: "Bu adam görgülü bir kimsedir. Elbette bizden çok ziyâde ma'lûmatı vardır." diyerek karşıdan temâşâyâ başlarlar. Hoca hemân sırtından cübbeyi, belinden kuşağını çıkarup tilkiye giydirir; belinden sım sıkı bağlar. Kavuğunu başına giydirüp üzerine muhkemce sarığı sarar; kapar, koyuverir. Köylüler: "Bire aman Hoca! Ne yaptın?"

diye hiddetle Hoca'ya haykırıp tilkiyi tekrâr ele geçirmeğe koşmak isteyince Hoca önlerine geçüp men' ederek demiş ki: "Beni dinle-
yin, köylü dayılar! Ben ona şimdi öyle bir iş yaptım ki kırk köse bir
araya gelse bu kadar korkunç bir işkenceyi hayâllerine bile getire-
mezlerdi. Şimdi o, bu kisve ile hangi köye gitse nefretli bir çehre ile
def edilir. Hiçbir taraftan ni'met-i kabule mazhar olamaz."

568.

Bahâ'î, s. 240 / SK, M. Nihâd.

Hoca merhûm çocukluğunda memleketi olan Sivrihisâr'dan
Akşehir'e geldiğinde minârede mü'ezzinin ezân okuduğunu gör-
mekle aşağıdan bağırarak demiş ki: "Ne yapayım, a babam? Pek dal-
sız budaksız bir ağaca çıkmışsın. Ben sana nasıl imdâd edebilirim?"

569.

Bahâ'î, s. 240 / SK, M. Nihâd.

Yine Hoca'nın gençliğinde iddi'âcı bir çocuk: "Kimse beni inan-
dıramaz." diye söylenir dururmuş. Bir kaç kerre bu da'vâsını işiden
Molla Nasreddin bir gün kızup: "Sen şurada dur. Ben şimdi gelirim.
Seni inandırmanın bak nasıl yolunu bulurum." demiş; bırakmış,
gitmiş. Çocuk sa'atlarca beklediği hâlde Molla Nasreddin'den eser
görünmemiş. Canı sıkılmış; kendi kendine muttasıl söylenirmiş. O
esnâda akrânından biri gelüp: "Geç vakit burada ne duruyorsun?
Kendi kendine ne söyleniyorsun?" demekle mes'eleyi anlatmış. O
Efendi, arkadaşının bu derece ahmaklığına gülererek demiş ki: "A
budala! İşte seni aldatmış a! Daha ne biçim aldanmak istersin?"

570.

Bahâ'î, s. 240 / SK, M. Nihâd.

Yine çocukluğu esnâsında memleketin harâbe bir mahallinde
çocuklarla oynarken arkadaşları bir tek çizme bulmuşlar; evirüp

çevirmişler, bir şey'e benzetememişler. Getirüp Molla Nasreddin'e göstermişler. Derhâl: "Ayol! Ne var bunu bilemeyecek? Kazma kılıfı." demiş.

571.

Bahâ'î, s. 241 / SK, Kemâleddîn.

Birisi, hânesinin hiç güneş görmediğini Hoca'ya şikâyet etmiş. Hoca: "Tarlan güneş görüyor mu?" diye sorup: "Evet." diyince: "O sûrette hâneni tarlaya nakl et." demiştir.

/Hoca'nın şu cevab-ı sâfiyânesi sıhhî bir tavsiyeyi şâmildir ki sık ve gün görmez mahallelerin sıhhate mazaratını beyân ve şehir hâricindeki geniş bağçeli mesken edinmesini tavsiyeden 'ibârettir./

572.

Bahâ'î, s. 241/ SK, Kemâleddîn.

Hoca'yı bir düğüne da'vet ederler. Hâneye girdiğinde bakar ki müsâfirleri karşılayacak, pabucları muhâfaza edecek kimse yok; kimse kimseyi tanımıyor; bu gargaşalıkta pabucları çaldırmamak için hemân koynundan mendilini çıkarup pabucları sarar, sarmalar, koynuna koyar. Odaya girüp gösterilen mahalde oturur. Yanındaki zât koynunun kabarıklığını ve mendilin ucunu görmeye: "Efendim! Gaalibâ koynunuzda nevâdirde bir kitâb var." demiş. Hoca: "Evet Efendim!" demiş. Yine o zât: "Efendim! Neye müte'allık?" demekle: "İlm-i iktisâda müte'allık." der. O adam, mükâlemeye medâr olmak üzere be-tekrâr: "Sahhâflardan mı aldınız?" demekle Hoca dahi: "Hayır Efendim! Kavvâflardan aldım." cevabını vermiştir.

573.

Bahâ'î, s. 242/ SK, Kemâleddîn.

Birkaç çocuk bir ırmak kenârında bacaklarını suya sokup: “Benim ayağım nerede?” – Hayır! O Hüseyin’in ayağıdır.– İşte ayaklarımız karma karışık oldu. – Ben size, bir yere toplanup da suya ayağımızı sokmayalım demiştim. Şimdi herkes kendi ayağını nasıl bulacak?” diye gavgava ederlermiş. Hoca da oradan geçiyormuş. Bunların gavgalarını işidince: “Durun çocuklar! Ben şimdi herkesin ayağını sâhibine i’âde ederim. Karışıklığa meydân verenin cezâsını veririm.” diye elindeki ‘asâyı su içine sokup bunların ayaklarına hızlıca yapıştırdınca hepsi birden can acısıyla: “Amân!..” diye sudan sür’atle ayaklarını çıkarup derhâl herkes kendi ayağına sâhib olmuş.

574.

Bahâ'î, s. 243/ SK, Es’ad Nâcî.

Akşehir’de bir bağ gayet ucuz fi’âtle satılığa çıkarılıp derhâl dört beş zât tâlib olur. Bunlardan biri Hoca merhûma gelüp bâğı kendisine almaklığa ve fi’âtta biraz daha ikrâm edilmesine delâletini ricâ eder. Hoca bu haberi alınca derhâl bâğ sâhibine koşup ne yapar yapar, icâbına bakar. Müşterî haber almağa gelince Hoca: “İşî becerdim; lâkin son derece zahmet çektim. Herifin sakalına güldüm; bin dereden su getirdim; elhâsıl me’mûlünün fevkında ucuz olması husûsunda emrin vechile seninçün çalıştım. Tenzilâta ‘âid sarf eylediğim mesâ’îyi sırf senin muhterem hâtırın için yaptım. Nasıl, memnûn oldun mu?” demekle herif büyük büyük teşekkürler eyledi. Sevincinden hop hop hopladı. Bu esnâda Hoca: “Ey, şimdi bu arada kendim için muhtasar bir teşebbüste bulunmaklığa bir şey demezsin a?” diyince herif: “Ne demek, Efendim! Elbette sen de ondan ayrıca bir şey isteyebilirsin. Buna kim ne der?” demekle Hoca: “İşte ben de bütün talâkatımı arzûnuz vechile fi’âtın ehveniyyeti husûsuna sarf eyledikten sonra bu hakkımdan istifâde ederek hâtime-i kelâmda kendim için iki çift söz sarf ederek bâğı kendim aldım.” demiştir. Herifteki hayret!..

575.

*Bahâ'î, s. 244/ SK, İsmâ'îl Hakkı/Hacı Hâfiz Şükrî
(=H.H.Ş.).*

Hoca merhûm bir gün Temürlenk'in ma'iyyetlerinden birine: "İ'tikaadda mezhebin kimdir?" demiş. Herif cevâben, elini göğsü üzerine koyarak mütevâzî'âne: "Emîr Temür Gürkân!" demiş. Huz-zârdan biri: "Kuzum Hoca Efendi Peygamberi kimdir? Sor bakalım." demiş. Hoca: "Ne sorayım? İ'tikaadda imâmı Topal Temür olursa Peygamberi mutlaka Cengîz-i hûnrîz olacaktır." demiştir.

576.

Bahâ'î, s. 244/ SK, İsmâ'îl Hakkı/ H.H.Ş.

Akşehir'in a'yân ve eşrâfı Hoca merhûmun fazl u kemâlini bildiklerinden çocuklarının bu zât-ı 'âlî-kadrden istifâza eylemesini ârzû eyleyüp Hoca'yı mekteb mu'allimi yaparlar. Memleketin a'yan ve eşrâfı bütün çocuklarını oraya gönderirler. Bir akşam eşrâftan biri mektebe devâm etmekte olan çocuğu okuduğu derslerden imtihân edüp muvâfık cevâblar vermesinden fevk al-'âde mahzûz olarak Hoca'ya uşakla bir tepki baklava göndermiş. Tâam ders esnâsında baklava mektebe gelir. Kendisi 'acele bir cenâzeye gitmek mecbûriyetinde olduğundan 'avdetle îcâbına bakmak üzere mektebde ileri gelen çocuklara hitâben: "Ben tepsiyi rafa koyuyorum. Sakın olmaya ki içindekini yemek tama'ına düşmeyesiniz. Çünkü bunun gönderilişinden, gönderen adamın bana olan 'adâvetinden emin değilim. Belki içine zehirli bir şey katılmıştır. Karışmam; sonra hepimiz zehirlenüp ölürsünüz. Beni de zindânlarda çürütürsünüz." der, gider. Hoca'nın birâder-zâdesi olup mektebde baş kalfa bulunan çocuk bunun desise olduğunu anlayarak gider gitmez kendi yardağı olan çocukları başına toplar ve yemek için teşvîk ederse de çocuklar: "Zehirlidir; Hoca öyle söyledi. Biz yemeyiz; ölmeğe vaktımız yok." derler. Çocuk: "Canım! O laftır. İşte ben yiyorum. Artık bir diyeceğiniz kalmaz a!" der. Çocuklar: "Pek iyi! Ammâ Hoca'ya ne cevâb veririz?" demeleriyle: "Siz beni bilirsiniz a! Ben onu susturacak ce-

vâbı hazırladım. Hele biz şunu kemâl-i ‘âfiyyetle hora geçirelim.” demekle arkadaşları emniyet edüp hepsi birden baklavayı derhâl silüp süpürürler. Güle oynaşa cünbüşlenirler. Mu’zib çocuk kurnazlığı tâ baklavanın geldiği zamânda kurmuş olmalı ki hemân koşup ders kürsisi üzerinde duran Hoca’nın divitinin içindeki kalemtıraşı alup kırar. Hoca da kapudan içeri girer; önünde kalemtıraşı kırılmış görünce hiddetli bir tavr ile: “Bunu kim kırdı?” diye haykırır. Çocuklar hepsi birden birâder-zâdesi olan çocuğu gösterirler. Hoca çocuğa: “Kalemtıraşı niçün kırdın? Ben de senin kemiklerini kırayım mı?” diye bağırınca kurnaz çocuk yalandan ağlayarak: “Hoca Efendi! Kalemim kırıldı. Kalemtıraşla yontmak istedim. Yontarken kalemtıraşı kırdım. Ben de: Şimdi ‘amcamın yüzüne nasıl bakayım? Ona nasıl cevâb vereyim? Şimdi Hoca gelirse benim kemiklerimi kırıncaya kadar döğer. Bu ‘azâbları çekmeden ise ölmek daha ehvendir, dedim. Kendimi öldürmek için çâre düşündüm. Mektebin kuyusunu mülevves etmesini lâyük görmedim. Düşündüm, taşındım; raftaki, sizin söylediğiniz zehirli baklava ‘aklıma geldi. Hemân tepsiyi indirüp evvelâ kelime-i şahâdet çektim. Arkadaşlarımla helâllaştım. Babama, hemşîreme, ah!..., illâ o bîçâre, bana düşkün olan zavallı anama haber gönderüp helâlık diledim. Bismillâh! diyüp gözümü yumdum. Baklavayı pîr-i pâk göçürdüm. Hattâ tepsiyi sıyırmayı da unutmadım. Al!.. Fakat, fakat, fakat... Ma’attessüf tâli’sizliğimden ölmedim.” demiş. Bir taraftan canından tatlı bildiği baklavanın elden gitmesi, diğer taraftan, baba yâdigârı kalemtıraşın kırılması sebebiyle yüreği yanan zavallı Hoca: “Ulan! Bu yaşta bu kadar üstâdâne bir tedbîr düşünüşün beni hayrette bıraktı. Ben de her su’âlin cevabını, her lafın karşılığını bulurum ammâ sen benden mâhir çıkacaksın. Zâhir bizim sülâleye bu kurnazlık dâd-ı Hak’tır.” demekten başka bir şey yapamamıştır. –Rahmetullâhı ‘aleyh.

577.

Bahâ’î, s. 246/ İsmâ’îl Hakkı/H.Ş.Ş.

Densiz, patavatsız ta’bîr eylediğimiz ‘avâm gürûhundan bir Hoca merhûma musallat olup türlü türlü zarara sokar, yapmadığı eziy-

yet kalmaz. Yine bir gün, gûyâ Hoca'yı kızdırup eğlenmek budalalığıyla Hoca'nın yiğirmi yedi senedir taşıdığı, taş bâdemden ma'mûl bir 'asâsını kırar. Hoca, bu nâ be-mahal, bârid mu'âmeleden münkesir olup: "Uzun müddet bana yoldaşlık eden o 'asâ benim elim menzilesinde olmuştı. Sen benim elimi kırdın. İlâhî! Senin de ayağın kırılsın! Benim bu inkisârım elbette bir gün olur, eserini gösterir. Ammâ kırk gün, kırk hafta, kırk yıl... Orasını Cenâb-ı müntakım-u zül-celâl bilir." der. Herif ne söyleyeceğini bilemez. Kaba, saba biraz homurdandıktan sonra def' olup giderken daha oracıkta ayağı sendeleyüp yüzü koyun kapanır. Sol bacağı kırılır. Fevk al-'âde korkup peşimân olup canı yandığından nâşî yağmur gibi göz yaşı dökerek, sürüne sürüne Hoca'nın huzûruna gelir. Kusûrunun afvını istihâm eyledikten sonra: "Efendi! Hani sen inkisârın te'siri, gayesi kırk yıl, akalli kırk gün olacağını söylemiştin..." deyince Hoca: "Yine öyledir. Senin gördüğün bu cezâ bundan kırk gün evvel başka bir biçârenin daha canını yaktığından dolaydır. Bizimki daha kırk gün sonra çıkacak. Sağ bacağın da bize ettiğinden dolayı hord olup sürüneceksin." demiştir.

578.

Bahâ'î, s. 247/ İsmâ'il Hakkı/H.Ş.Ş.

Hoca'nın eşeği çalınmış. Ertesi gün, ahabb arasında yana yakıla anlatup onlardan bir çâre istemiş. Cümlesi mes'eleyi tafisilâtıyla dinledikten sonra her birisi: "İyi ammâ, a Hoca Efendi! Ahırın kapusına bir kilid asmalı değil miydin?" "Çingâne tahtasından yapılan kapuya kilid urmak ne para eder? El ile dokunsan parça parça olur." "Ya divarlara ne dersin? İnsân hânesinin divarını biraz yüksekçe yapmaz mı?" "A Hoca'm! Ölü mü idin? Herif, bittabi', bu kocaman hayvanı koynuna koyup çıkup gitmemiştir a!" "Eşek ahırdan çıkarılıp da sokak kapusundan taşraya aşırılıncaya kadar siz nerede idiniz?" "Bak! Doğrusu ben sokak kapumu gece arkasından kilidler, anahtarı baş yasdığımin altına koyarım. O vakıt, bittabi', hırsız kilidi kırıp da sığırımı, sıpamı sele serpe götürmeğe cesâret edemez." gibi o ânda hiç işe yaramayacak dedikodularla boyuna Hoca'yı hırpala-

mışlar. Artık Hoca'nın sabrı tükenüp demiş ki: "Efendiler, ağalar! Pek doğru söylüyorsunuz. Bugüne bir paralık fâ'idesi olmamak şartıyla sözlerinizin hepsi doğrudur. Ancak, siz de insâf ediniz. Hep kabâhat bende mi? Hırsızın hiç suçu, günâhı yok mu?"

/Mervîdir ki: Bir vakit yine eczâ-yı vatanımızdan bir kısmı kesb-i istiklâl eyleyüp de onun için Avrupa beldelerinin birinde mu'âhede yapıldığı esnâda Avrupa devletleri murahhasları, kendi hareketlerini haklı göstermek üzere Devlet-i 'aliyyenin gûnâ-gûn kusûr ve müsâmahasını sayup dökmeğe başlamalarıyla bizim murahhasımız da cümlesine mukabele ve müdâfa'a olmak üzere gayet tatlı bir ifâde ile bu fıkrayı nakl eylemesiyle menfa'atımız hilâfına hareket eylemeğe 'azım etmiş olan murahhaslara fevk al-'âde hüsn-i te'sîr edüp yumuşamışlar, 'ibret almışlar; bizim hukukumuzu ve me'mûlun kat kat fevkında muhâfaza eylemişler. Muhterem Hoca'mızın bu fıkrası bir kerâmet te'sîrini gösterdiğini söylemişler./

579.

*Bahâ'î, s. 248/SK, 'Abbâs Hâverî. –
Yazma 'Latâ'if mecmû'ası.*

Birkaç a'mâ bir kahvenin peykesinde otururlarmış. Hoca yanlarından geçerken para kesesini şangır-şungur şakırdatarak: "Alın şu paraları da bol bol paylaşın!" der. Ve fakat hiçbir şey vermeyüp uzaktan seyirci olur. A'mâlar ise, derhâl: "Sana verdi!.." "Yok! Bana vermedi!" "Hakkımı isterim!" "Hissemini verin!" diyerek alt alta, üst üste peykeden aşağı düşerler; ve sopa sopaya gelüp mücâdele ederlerken Hoca da gülmekten bayılır.

580.

Bahâ'î, s. 249/SK, Hüseyin Hâmid.

Herze-vekillerden biri gûyâ Hoca merhûmla eğlenmek kasdıyla, bir yaz ramazânının sâ'at on birinde sâ'ata bakmasını teklif eylemiş. Hoca'nın o ânda bin türlü endîşesi olmağıla kızup, herifin su'âl-

rine aykırı cevâblar vererek her tuhaf meşrebli yaratılan adamlar her vakıta herkesin dalkavuğu olamayacağını anlatmak istemiş. Şu yolda konuşmuşlar: “Hoca Efendi! Sâ’at kaç?” “Topu bir dâne sâ’atım var.” “Hayır Efendim! Onu demek istemem. Kaça geldi?” “Vallâhi! Kösteğiyle, dellâliyyesiyle yüz seksen iki akça ve iki paraya doğru geldi idi. Allâhu a’lem.” “Fe-sübân Allâh!.. Efendim! Ben anlatamadım galibâ. Akşama ne var, akşama?” “Bize iftâra mı geleceksin? Tâm sırası! İşte benim zihnim de ona müta’allık şeylerle meşgul. Sana sayayım: A’lâ arpa ekmeği, tâze soğan, kavun, hıyar, belki bir de bulgur pilâvı olabilir.” “Değil, a Hocam! Gaalibâ benimle alay ediyorsun? Şimdi ne zamândayız?” “Tâm orta yaz; sıcakların yiğincik devri.” “Allah Allah! Nasreddin Hoca’ya eğlence olacağını hiç de tahmîn etmiyordum. Şimdi çıldıracağım. Be adam! Zamân ne zamân? diyordum.” “A evlâd! Bunu bilmeyecek ne var? Âhir zamân!..”

581.

Bahâ’î, s. 250/SK, ‘Alî Rızâ.

Hoca merhûm gençliğinde mu’ziblik etmeksizin bir ân durmazmış. Bir gün yolda giderken mahallede en hasîs, en bed-ahlâk, titiz olan komşusunun kazları dıvar gölgesine çekilüp uyumakta olduklarını görünce herifin biraz kudurup tepinmesini, mahalleyi başına giymesini seyr etmek üzere bir erkek kazı usulca yakalayıp cübbesi altına alarak yürümeğe başlamış. Epiyce gittiği hâlde kazın ses çıkarmadığını, bağırıp çırpınmadığına merak ederek yavaşça cübbesini açıp kazın yüzüne bakınca kaz başını kaldırıp, mu’tâdı vechile: “Sussss!” diyince Hoca: “Aferin kaz! Halt etmiş sana kaz diyen; sen efendinden çok ‘ârif imişsin. Ben de sana bunu tenbîh edecektim.” demiş.

582.

Bahâ’î, s. 251/SK, Hasan Hayreddin; ASK.

Anadolu’da ‘alel-ekser işlerini imece ile görürler. Meselâ, değirmende un öğütmek için herkes hayvanına buğdayını yükleterek,

beş on kişi günlerce değirmende nöbet beklemeğe bedel, bir seferde içlerinden biri gider. Dostları, komşuları buğday yüklü hayvanlarını ona tevdi' ederler. Birkaç günde o adam öğütür, gelir. Ertesi sefer başka birisi gider. Bu sâyede de birkaç adam, 'alel-ekser şehre birkaç sâ'at uzakta olan değirmende açıkta, sefil ve ser-gerdân kalmamış olur. Bu kabîlden olmak üzere Hoca, önüne sekiz dâne buğday yüklü eşeği katup, bir dânesine de binüp yolda giderken hâsil olan şübhe üzerine eşekleri saymak ister. Sayar: Sekiz gelir. Gayet telâş eder. Çünkü sekiz dâne adam kendisine hayvânlarını tevdi' eylemişti. Hâlbuki bir de kendinin olacaktı. Eşeklerin dokuz olması lâzım gelirdi. Hemân hayvanları durdurup kendi yüklü hayvanından inüp yolun büklümlü yerini geçerek ileriye bakmak, yâhûd meselâ orada bulunan ağaçların arkasında aramak üzere bir müddet geriye dönüp bulamayarak kemâl-i ye'sle 'avdet eylediği bir sırada hayvanları be-tekrâr sayar: dokuz... "Fe-subhân Allâh!" diyüp yine merkebin birine binerek giderken, artık şübhe 'ârız olacağı der-kâr olmağıla, yine ir daha saymağa başlar: Yine merkebler sekiz gelmez mi? Hoca hayretlere düşâr olup kendince bir şeyler hâtırlar gibi olarak yine merkebden iner. Gerisin geri bir hayli gidüp kemâl-i ye'sle merkebleri ümîdsiz bir sûrette sayar: dokuz. Zavallı Hoca çıldırarak gibi olur. Demir gibi kavî bir i'tikadla mu'tekîd olduğu birtakım Cinler, Periler hikâyelerini düşünmeğe başlar... Issız çöllerde Perilerin adam oğlanlarına ne gibi oyunlar oynadığına dâ'ir bir çok kimseden işittiği menkıbeler hep dimâğında kaynaşırlar. Hoca'nın zihni perîşân, 'aklı târumâr olur. Birçok du'âlar okuyarak yine merkebin birine biner. Yoluna nâçâr devâm eder. Fakat, Şeytân durur mu? Merkebleri bir daha saymak üzere Hoca'yı sürtüstürür. Hoca 'âdetâ istemeye istemeye, gûyâ itâ'ata mecbûr olduğu bir kuvvetin sevkıyla merkebleri bir daha sayar: sekiz... Artık olanca çılgınlıkları var kuvvetiyle tepreşerek merkebden atlayup bir müddet kendi kendine bağırır, tepinir. Bağıra bağıra Ecinnilere, Gulyabânîlere karşı okunan ta'vizleri, 'azîmetleri sesli sesli okur. Vâhimesi de son derece fa'âliyyete başlayup 'acîb 'acîb sesler duymakla korkudan tir tir titrer. Sonra bakar ki hayvânlar çimenzâra yayılmaya dalmışlar, yükleri indirmeğe bile kendinde tâkat bulamayup kendisini de bir ağacın sâyesine atıverir. O esnâda ileriden bir yolcu belir-

mekle Ervâh-ı habîsenin o tazyîkından çıldırmağa ramak kalmış olan Hoca, Hızır'a kavuşmuşçasına adama seslenüp yanına celb eder. Herifle âşinâ çıkarlar. Zâten Hoca'yı kim bilmez? Hoca'yı bitâb ve harâb bir hâlde görünce mes'eleyle su'âl eder. Zavallı yana yakıla mâcerâyı anlatır. Şehirde ebnâ-yı zamânın ta'cîzâtı yetişmiyormuş gibi ıssız çölde Gulyabânilerin kendisiyle bil-ittifaak ettikleri alayı anlatır. Herif: "Cânım Hoca! Merak etme. O senin kendi kuruntundur." diye te'minât verdikçe, vâkı'â kendilerini bittabi' görmemişse de seslerini işittiğini yeminlerle te'mîne kalkışır. Herife bile tereddüd gelirse de yine Hoca'yı boyuna tesellîde sebât eder. En-nihâye Hoca: "Ayağını öpeyim! Bir mîkdâr meks et. Beni hayvanıma bindirüp yoluma düzelt; sonra selâmetle işine git." demekle herif acıyup orada biraz da kahve-altı ederler; buz gibi kaynak suyunu içerler. Hoca'ya da mükemmel bir i'tidâl gelüp neş'elenir: şaklabanlığına başlar. Hayvanları toplarlar. Birine biner: "Hele şu Ecinni dostu olan eşekleri bir daha sayalım." der. Yine sayar. Yine bir eksik, ya'nî sekiz gelince ağlamsık bir sesle yolcuya müteveccih olup: "Gördün mü, birâder! İşte yine sekiz oldu. Nedir bu benim çektiğim şu eşeklerin elinden?" diye gerçek gerçek tazalluma başlayınca herif gülererek: "A Hocam! Şu kendi bindiğin eşeğini, öz nefsinin râkib olduğu merkebi de saysan a! Zâten bütün yanlışlıklar kendi eşeğini öz kardaşlarınınkileriyle birlikte saymamaktan çıkar." diyince Hoca bir müddet düşünüp elin alını üzerine "şap!.." diye indirerek şakaklarını oğuşturduktan sonra hemân merkebden inmiş; herifin ellerine sarılmış. Herif, bu bedîhî mes'eledede bir mübhemiyyet, bir güçlük görmediği cihetle, hayrân hayrân: "Aman, Efendi! Etme... Estağ-furullah!" dedikçe Hoca yeminlerle, yalvarmaklarla iki ellerini öpüp: "Hay Allah râzı olsun! Beni irşâd ettin. 'Aklımı, hayâtımı bana i'âde ettin. Zîrâ ramak kaldı ki sence pey açık olan mu'ammânın halli uğrunda ya az daha çıldıracak, yâhûd yüreğime inüp helâk olacaktım. Düşünülürse dolambaçlı, en halli müşkil işler, pek bedîhî, pek Rûşen olan mes'elhelerin birden bire gözleri nûr-ı bedâhatiyle kamaştırıp insânı saygı eylemesinden neş'et eder. Yoksa hakkın bu rütbe bedâhatına karşı dünyâda insanları birbirine kırdırıp geçiren şey nedir? Felâket-i beşeriye hep bu noktada birleşir. Bu, anahtarı ebediyen gaa'ib olan kilit bir kere açılrsa Sultân-ı hakikat herkese tecellî-sâz olarak bütün kanlı

bıçaklı düşmanlar yekdiğeriyle sarmaş dolaş olurlar, dünyâda Cennet hayâtı yaşarlardı.” demiştir.

583.

Bahâ’î, s. 254/SK, İbrâhîm Halîl.

Üstâdı, softalık esnâsında Hoca’ya: “Nasara ne kelime?” demiş. Hoca derhâl: “Masdar” demekle hocası: “Ne için doğru cevâb vermiyorsun?” demesi üzerine Hoca: “Fîl-i mâzî desem iş uzayacak. Çünkü ma’lûmu var, mechûlu var, müsbeti var, menfisi var, müzekkeri var, müennesi var, müfredi var, cem’i var. Masdar ise böyle şeylerden âzâdedir; öyle dalı, budağı yok. Masdar dersin, bir sözle kurtulursun.” demiş.

584.

Bahâ’î, s. 255/SK, Ra’ûf.

Bir bâhar zamânı akranyla berâber Hoca merhûm civâr köylelerinden suyu, sulağı çok, bütün bağçelerle, envâ’-ı eşcâr ve sebzezâr ile mâlî, Cennet misâli bir köye giderler. Çemenzârda envâ-ı nebâtâtın çiçekleri açılmış, ağaçlar rengâ-renk çiçekler ile donanmış olmakla pek ziyâde mahzûz olmuşlar; içleri açılmış. Fevkal-âde neş’e ile, şatâretle vakit geçirüp getirdikleri sahrâ ta’âmlarını tıka basa, kemâl-i istihâ ile yemişler. ‘Azîmet zamânı gelmiş; fakat, bir türlü bu güzel gülzârdan ayrılmak istemediklerinden birkaç gün orada kalmağa karâr verirler. İçlerinden her biri’, bir arfâne ile esbâb-ı safâdan birini der’uhde eder. Kimi: “Baklavası, böreği benim üzerime”; kimi: “Kuzu dolması benim üzerime”; kimi: “Zeytûn yağlı yaprak dolması benim üzerime”; kimi: “Salatası, peyniri, portakal, elma, armud gibi envâ’-ı yemişler benim üzerime” dedikleri sırada Hoca’nın yüzüne bakmışlar. Hoca da, derhâl: “Bu ziyâfet böyle üç ay devâm eylese bile eğer ben de buradan ayrılırsam Allah’ın, Peygamberin ve bütün Meleklerin la’neti de benim üzerime!” demiştir.

585.

Bahâ'î, s. 256/ASK.

Hoca merhûm bir memlekete gidüp bir handa mihmân olmuş. Bir gün odabaşını çağırarak: “Hemşehrî! Ben bu odanın tavanında, kirişlerinde ara sıra korkunç korkunç, çatır çutur bir şeyler işidiyorum. Bir usta getir de şunu bir iyice mu’âyene ettir.” derse de odabaşı gülerek: “Telâş etmeyiniz Efendim! Bu binâ çıkılmamak üzere yapılmıştır. Öyle çatırdılardan haylamaz. O çatırtı, patırtı, ‘asırlardan kalma köhne bir binâ olduğundan dolayı değil. Siz ho-casınız; elbette bilirsiniz ki dünyâda bütün eşyâ Cenâb-ı Rabbil-‘alemîni tesbîh ederler.” diye mugalata ile /.../ Hoca demiştir ki: “İşte ben de ondan korkuyorum ya. Böyle tesbîhi, tehlili artıra artıra yâ, nihâyet, vecde gelüp bir gece ansızın secde-i istiğrâka kapanırsa?...”

586.

Bahâ'î, s. 249/SK, M. Nûreddîn.

Hoca merhûm, talebelik esnâsında bir memlekete cerre gitmiş. Vâkı'a her beldede: “Hoş geldin!.. Beş gittin!..” gibi hâl, hâtır sormak misilli şeyler eksik değilse de bura halkı bir az daha ileri gidecek soyunu, sopunu, akrabâsını, eşini, dostunu, işini gücünü de uzun uzadıya sorar dururlarmış. Bir, beş... Hoca bıkmış, âciz kalmış. Böyle bir su'âle ma'rûz kalacağını bittabi' aslâ hâtırlamayan Hoca Efendi kendi adını bile yekden söylemeyecek bir dalgınlıkta iken böyle etrâfıyla istintâka çekilince dürüst cevâb vermekte gerçekten müşkilât çekmiş; ciddî sûrette sıkılmış. Hâlbuki, ma'îşet muktezâsı onlara güzel mu'âmele etmek dahi kendisi için zarûrî olmakla bir gün odasına çekilüp o âna kadar kendisine su'âl edile gelmekte olan ve su'âl edilmesi muhtemel bulunan mesâ'ili etraflıca, münâsib bir üslûbla bir kâğıda sülûs kalemle yazmış. Akşam, köylü toplanup da henüz Hoca'yı yeni görenler hâl hâtıra başladıklarında, ve yâhûd, Hoca başka bir semte gidüp ora halkı, su'alleri îrâd edince Hoca mezkûr sahîfeleri uydurduğu gayet mudhik bir makam ile, münâsib mevzi'lerde envâ-i tuhafıklar icâd ederek, bütün köylüye karşı oku-

yup hem mecliste hâzır olanları neş'elendirir, hem de bu su'âllerin tekerrüründen yakayı kurtarırmış.

587.

Bahâ'î, s. 258/SK, Edhem Mazlûm.

Hoca bir gün yalın ayak çift sürerken ayağına kocaman bir diken batmış; ayağını parça parça etmiş. Bîçâre Hoca ayağını soğuk su ile yıkayup temizledikten ve sarup sarmaladıktan sonra: "Bereket versin ki geçen günki aldığım pabuçları giymemiştim." demiştir.

/Bizim gibi köyleri gezenlerin pek a'lâ ma'lûmu olduğu vechile taşradaki fukarânın hâl-i hazînine bu küçük bir misâldir./

588.

Bahâ'î, s. 258/SK, Mahmûd.

Hoca merhûm merkebe süvâr olduğu hâlde bağçesinden hânesine 'azîmet eylediği sırada şiddetli bir hareket-i arz olmuş. Hemân hayvândan inüp secdeye kapanmış. Arkadaşları hikmetini su'âl eylediklerinde buyurmuş ki: "Bizim eski hâne bu şedîd hareketten şübhesiz yıkılmış ve oturulamaz bir hâle gelmiştir. Ya, ma'âzallah, bu esnâda ben evde bulunsaydım? Hâne yıkılıp beni pestil etmese bile benim çokta... an yüreğim iner, öte dünyâya giderdim, ve yâ-hûd büsbütün çıldırırdım."

589.

Bahâ'î, s. 259/SK, 'Alî.

Zenginlerden biri Hoca merhûma talebeliğinde beş yüz guruş verüp: "Hoca Efendi! Beş vakıt namâz âkîbinde bize du'â et." demekle Hoca merhûm içinden elli guruş ayırıp i'âde ederek: "Efendim! Geceler kısa; boş-boğazlıkların okkası o nisbette uzun olmakla, Allah afv etsin! Dâ'îiniz ekseriyâ sabâh namazına kalkamıyorum.

Kuşluk zamânı kazâ ediyorum. Binâ'en-aleyh sabâh vaktının ücretini tâm almağa Cenâb-ı Hak'tan hayâ ederim.” demiştir.

/Talebelik zamânında hocamdan iştmiş idim: Konya'da tahsilde bulunan molla babasına yazdığı mektûbda: “Dört vakit nâmâz 'akîbinde du'ânızla meşguulüm.” diye yazdığından babası: Hay kül-hânî! Hâlâ sabâh namâzına tenbellik ediyor.” demiş./

590.

Bahâ'î, s. 259/SK, Mehmet Şevket.

Suret-i zâhirede Hoca merhûma fevkal-'âde hürmet göstermekte olan eşraftan bir kimsenin mükerreren vâkı olan ısrarlarına karşı mecbûr kalup bir gün, Hoca Efendi ziyâretine gider. Hâne sâhibinin pencereden başka bir cihete bakup geri çekildiğini de görür. Kapuyu çalarak: “Rahatsız etmezsem, Efendi hasretlerinin ziyâreti-ne geldim.” diye kemâl-i ümîd ve cesâretle söylemesine mukabil içeriden: “Vah vah! Efendi şimdi çıktı. Duyarsa pek müte'essif olacaktır.” yolunda bir cevâba ma'rûz olunca Hoca'nın canı sıkılıp yüksek sesle: “Pek güzel! Ancak, efendinize söyleyin de bir daha hâneden çıkup gittiği vakit unutup da başını pencerede bırakmasun. Bir şey değil, halk bilmez; kendisini de içeride zan eder. Kendisinden gördüğü ca'li iltifâtlara aldanarak işini bırakup da ziyârete gelenler böyle umulmayan mu'âmele-i nâmerdâneye ma'rûz olunca hem söğür sayarlar, hem de ebediyen merhâbayı keserler.” demiştir.

591.

Bahâ'î, s. 260/SK, Mehmet Şevket.

Bir meclis-i sohbette Âhiretten, Kıyametten bahs olunup halka mahzûnluk çöktüğü, gönülle yumuşadığı bir zamânda Hoca'yı tâ yanına oturtmuş olan Temürlenk, içinden bir âh çeküp: “Hoca Efendi! Kıyâmet gününde bizim hâlimiz ne olacak? 'Acebâ bizim makamımız sadr-i Cennet mi olacak yoksa Cehennem dibi mi?” diye su'âl edince Hoca demiş ki: “Aman Pâdişâhım! Gerçek siz de bura-

larını düşünüyor musunuz? Kalb-i hümayûnunuzu bu gibi şeylerle müte'ezzî eylediğinize gerçekten müte'essif oldum. Bana kalırsa hiç tereddüd buyurmamalısınız. Çünkü güneş gibi 'ayân ve beyândır ki dünyâya gözünüzü kapar kapamaz hemân doğru soluğu mu'azzam ecdâdınız Cengiz ile Hülâgû gibi muhteşem padişâhların yanında alacağınız derkârdır. Nemrûd ve Fir'avn'ın ve İskender ve Neron gibi emsâl-i şehinşâhileri ve berâber şadr-ı mu'allâ-yı 'ukbâda mutabba-nişin-i ihtişâm olacakları muhakkaktır."

592.

Bahâ'î, s. 260/SK, 'Abdülmuttalib.

Hoca merhûm maraz-ı mevtinde haremine: "Haydi, karıcığım! En müzeyyen elbiseni giyin. Saçını, başını düzelt; çehreni son derece nûrlandır; ne kadar süslenmek lâzımsa gayret et. Öylece karşıma gel." der. Kadın: "Ah, efendiciğim! Sizin böyle ıztırâblı bir zamânınızda hizmetinizi bırakayım da elim süslenmeğe nasıl varsın? Ben onu dünyâda yapamam. Hem şimdi bu neden iktizâ etti? Beni o kadar vicdânsız, ni'met kadri bilmez mi sandın?" demekle Hoca: "Hayır, a karıcığım! Senin aklına gelen şeyler değil; maksadım bambaşkadır. Görüyorum ki ecelim yaklaştı. Azrâ'il dâ'imâ etrafımda kıvranup duruyor. Seni öyle, elbise-i fâhire ile, melek-sîmâli, tâvûs gibi salınır bir hâlde görürse belki seni alır da beni bırakır diye ârzû ediyorum. Anladın mı şimdi sırr u hikmetini?" demiştir.

593.

Bahâ'î, s. 261/SK, 'Abdülmuttalib.

Merhûmun en ziyâde korktuğu ölüm imiş. Hattâ tasavurıyla bile sinirleri gevşer, kendinden geçermiş. Bu sebebden dolayı ekseriyâ ihvân ve yârânı ölümlerle sarakaya alırlarmış... Nitekim bu külli-yâtta ba'zı fıkralar da buna delâlet eder. Hâl böyle iken maraz-ı mevtinde kat'iyyen telâş etmemiş. Lâzım gelen vasiyetlerini ve dînen icrâsı lâzım gelen ahkâmı edâ ettikten sonra bâkî hayâtını son

nefesine kadar ehl-i beytiyle; komşusuyla, yârânıyla gülüşüp latifeleşerek geçirmiş. Ba'zıları bu hâle ta'accüb ederek: "Hoca Efendi! Sen eskiden ölüm korkusundan, lakırdısıyla, bile ölüm hâline gelirdin. Şimdi, görüyoruz hiç fütûr getirmiyorsun. Bunun sebep ve hikmeti nedir?" demişler. Hoca buyurmuş ki: "Evlâdlarım! O zamânlar bizim bunca telâşımız bu kerteye gelmekten, bu yatağa serilmekten kaçınmak idi. Şimdi olan oldu; Azrâ'il kapuya dikildi. Bundan böyle âhîret hazırlığını görelim. Son nefesimizde îmânımızın selâmeti çâresine bakalım."

594.

Bahâ'î, s. 261/SK, Sırrı.

Hoca Nasreddîn rahmetullâhu aleyh'in vefâtından iki asır sonra bir cum'a günü binlerce ahâlî memleketin kadîm Ulu-Câmi'inde namaz kılmak üzere toplandığı bir sırada nâgihân Hoca Nasreddîn merhûmun tıbkı hilyesine mutâbık ve sâflığına, şaklabanlılığına tamâmıyla vâris olan türbedârı kisve-i acîbi ve sîmâ-yı mudhiki ile câmi'in orta, büyük kapusunda görünüp bülend âvâz ile: "Ey ahâlî! Size gaayet acîb bir şey söyleyeceğim. Âbdest aldım; câmi'e gelmek üzere türbe kapusunu kilidleyeceğim esnâda Hoca Nasreddîn merhûmu aynı sîmâsı, aynı çehre-i handâni, aynı tavr-ı acîbi, aynı kisve-i mahsûsası ile gördüm. Sandukasına at gibi binmiş, etrâfı seyr ediyor. Bana: Şimdi Ulu-Câmi cemâ'atını çağır. Gelmeyen olursa kendi cânına kıymış olur" dedi." diyince Hoca merhûma i'tikaad-ı tâmı olan ve zühd ü salâhından nâşî türbedâra da ayrıca hüsn-i zannı bulunan bütün ahâlî türbeye koşar. Bittabi Hoca'yı göremezler. Zâten böyle kerâmâtını görüp âbâ ve ecdâdlarından 'an'ana ile işide işide hakkında sağlam bir i'tikaad hâsıl eyleyen ahâlî hep gülüşerek "Hay koca mu'zib! Ara sıra bizimle alay etmekten de vaz geçmezsin." diyüp hep birden fâtiha okurlar. Gülüşerek câmi'e 'avdet ederler. Bir de bakarlar ki câmi'in kubbesi takımıyla göçmüş. Merhûmun bu kerâmet-i celîlesine, bu imdâd-ı kudsîsine hayrân kalırlar. İ'tikaadları katmerleşir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

- AaTh; Aarne, Anti ve Thompson, Smith, (1964); *The Types of the Folk-Tale*. (FFC No. 184), Helsinki.
- AND, Metin; *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, s. 331.
- ASLANGÜL, Halil (1993); Nasreddin Hoca, *İlgaz*, No. 112 (142), Ağustos, *Türk Folklor Araştırmaları*, XVIII, Kasım 1978, No. 352).
- BAHÂ'Î (Veled Çelebi İzbudak) (1926); *Latâ'if-i Hâce Nasreddin* (bir giriş ile yayına hazırlanmış), 4. baskı, İktbal Yayınevi, İstanbul.
- Önsöz: Bahâ'î, 273 s.-Ek: 10 Şubat 1925. Önsözden başka, sonda ek: 10 Şubat 1926 tarihli. No. 1-381 (s. 23-251): Fıkra Metinleri, *Fıkra Metinlerinin Kaynakları*: No. 1-101 (s. 23-79), 189-196 (s. 122-124): Taşbasmasından alınmış metinler. No. 102-131: Bu metinleri, Bahâ'î XVIII. yy.'dan bir elyazmasından almış. Yazmadaki metinlerin toplamı 35 olacak. *Sözlü kaynaklardan alınmış olanlar ve kaynak kişiler*: No. 205 (s. 129): Necip Asım, No. 228, 229 (s. 146, 147): Leblebici Han'ında odabaşı Felek Ali'. No. 230 (s. 148): Ali Rıza. No. 231-233 (s. 149-150); Muhlis. No. 234 (s. 150): Çalışma Bakanlığı'nda memur Fikri. No. 237 (s. 152): Yüzbaşı Nâzım Bey. No. 238, 238 bis (s. 154-156): Hilal Basımevi sahibi Asım Bey. No. 239, 240, 241 (s. 157, 158): (?). No. 242-248 (s. 158-160): Fındıklılı Mehmed Ziyâ. No. 249 (s. 160-161): Öğrenci M. Nihâd. No. 250, 251 (s. 161-163): İsmail Hakkı'nın oğlu, Uşak'ta Düyûn-ı Umûmiyye memuru Hüseyin Hâmid. No. 252-254 (s. 164-171): Selânikli Ahmed Niyâzi'den. No. 255 (s. 172-175): Bahriyeli, Osman veya Ömer adlı bir okuyucu. No. 256, 257 (s. 175-179): Alâ'eddin. No. 258 (s. 179): Dülbendci Muhiddin'in oğlu Kâzım. No. 259, 260 (s. 179, 180): (?). No. 262 (s. 181): Hilal Basımevi sahibi Asım Bey. No. 263-294: (?). No. 295 (s. 201): Üsküdarlı Mehmed Basım. No. 295 (s. 201): İsmail Hakkı'nın oğlu, Uşak'ta Düyûn-ı 'Umûmiyye memuru Hüseyin Hâmid. No. 295 (s. 201), 321, 322 (s. 219): Bursa'da öğrenci Hâfiz Ali Hulki. No. 296-322: (?). No. 323 (s. 219): Kızıltopraklı Tevfik oğlu Giyâseddin. No. 324 (s. 220). Hikmet. No. 326-330 (s. 221-224): Marangoz (Konya'da, Akşehirli) Ahmed. No. 331 (s. 224): Mürettip, makinist Hasan Mahmûd. No. 354-356 (s. 240): Öğrenci M. Nihâd. No. 357-359 (s. 241-242): Kemâleddin. No. 360 (s. 243): Es'ad Nâci. No. 361: (?). No. 362-364 (s. 244-248): İsmail Hakkı'dan Hacı Hâfiz Şükrî anlatması. No. 365 (s. 248): Edirneli Hasan Hayreddin. No. 366 (s. 249): İsmail Hakkı'nın oğlu, Uşak'ta Düyûn-ı 'Umûmiyye memuru İbrahim Halil. No. 370 (s. 255): Güzel Sanatlar Okulu'nda öğrenci Raûf. No. 372 (s. 256): Beşiktaş'ta öğretmen Nüreddin. No. 373, 374 (s. 257-258): Hilâl Basımevi'nde mürettip, Vanlı Edhem Mazlûm. No. 376 (s. 259): Ali. No. 377, 378 (s. 259-260): Selânik Öğretmen Okulu'nda öğretmen Mehmed Şevket. No. 381 (s. 261): Sırrî (bir okuyucu). *Kaynakları Babâ'î tarafından belirtilmemiş metinler*: No. 132 (s. 90), 136-139 (s. 92-94), 198-204 (s. 125-128), 206-227 (s. 130-144), 234-236 (s. 150-151), 261 (s. 180-181), 324, 325 (s. 220, 221), 332-353 (s. 225-238), 371 (s. 256).

- BAKLACI, Salih (1966); *Yanılmayan Var mı? Fıkralar*, Sofya, 1966 (30 Nasreddin Hoca fıkrası ve varyantları).
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet (1978); *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, İnkılap ve Aka Yayınevi.
- BAŞESKİ, Mustafa Şevkî, *Mecmû'a*, 119 no.lu yazma (XVIII. yy.'ın ikinci yarısında düzenlenmiş), Sarayev Gazi Husrev Bey Kitaplığı.
- BAZIN, Louis (1974); *Les calondiers tures ancicus et mediecax*, Paris.
- BB: CK; K. 247 No.lu yazma, M. Cevdet Kitapları, İstanbul Belediye Kitaplığı.
- Berlin III; A. 8.121 No.lu yazma (tarihsiz), Diez Kitapları, Berlin Devlet Kitaplığı.
- BIRGE, John Klinglake: "Nasreddin Hoca" maddesi, *Encyclopedia of Literature*, c. 2, s. 949.
- Bibliothèque Nationale (BN), Supplement Turc (ST), Paris, El yazmaları: BN 1; AFT. 236 (XVI. yy.) BN III; ST. 423 (XVII. yy.), BN IV; ST. 422 (XVII. yy.), BN V; ST 424 (/), BN VIII; ST. 1395 (XVIII. yy.), BN IX; ST. 1396 (XVIII. yy.), BN X; ST. 1397 (XIX. yy.), BN XI; ST. 1398 (Tarihsiz).
- BORATAV, Hayrunnisa (Derleyen), HB 64, No. 80 (Krş. Nasreddin Hoca, Bâhâ'i yayını, s. 106-108).
- BORATAV, Pertev Naili (1943/1983); "Halk Dilinde Hiciv ve Mizah", *Yurt ve Dünya*, No. 25. (*Folklor ve Edebiyat*, sayı 2, s. 292-295)
- (1951); Notes sur Azrâ'il dans le folklore turc. *Oriens*, IV. s. 58-79. – İncelemede Nasreddin Hoca ile Azrâ'il'i karşılaştıran bir fıkradan da söz ediliyor.
- (1853); EBERIHARD, Wolfram, *Typen Türkischer Volkemärchen* (= TTV), Wiesbaden.
- (1961); "A propos de quelques tentatives d'identification de Nasreddin Hoca", *Internationaler Kongress der Volkerzählungsforscher Kiel and Kopenhagen, 19.9.29.8.1959, Vorträge und Referate*, Berlin, Walter de Gruyter Verlag, s. 21-25.
- (1963a); "Autour de Nasreddin Hoca" (Textes et commentaires), *Oriens*, c. 16, s. 194-223.
- (1963b); "Le "Tekerleme", Contribution a l'étude typologique stylistique du conte populaire turc". *Cahiers de la Société Asiatique*, No. XVIII, Paris.
- (1964/1965); "Le conte et la légende", *Phillogias Turciae Fundamenta*, Mains, s. 50-51.
- (1969a/1983a), "Nasreddin Hoca ve Memleketi Sivrihisar Üzerine" (Berlin Altayistler Kongresi'nde [1969] okunan bildirinin çevirisi. *Folklor ve Edebiyat*, sayı 2, Adam Yayınları, İstanbul, s. 305-310.
- (1969b); *Az Gittik Uz Gittik* (Masallar) Ankara, Bilgi Yayınevi.
- (1969c/1988); *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınları, 5. Baskı, -1. baskı, s. 88-92.
- (1975/1983b); "Nasreddin Hoca Fıkraları İçin Bir Kaynak-Kitap Tasarısı", *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yılığ*, s. 39-45. –*Folklor ve Edebiyat*, s. 311-317.
- (1982a); TRYJARSKI Edward, "Textes du folklore des Turcs de la Dobroudja roumaine", "Mélanges Alessio Bombaci", Napoli, s. 67-69, 73-76.
- (1982b); TRYJARSKI Edward, "Textes de la tradition orale des Turcs de la Dobroudja roumaine (I)", *Studia Turrologica Memorine Alexii Bombaci dicata*, Napoli, s. 68-69.
- (1983c); TRYJARSKI Edward, *Textes du folklore des Turcs de la de la Dobroudja roumaine*, Mélanges Alessio Bombaci. Publications de l'Institut d'études orientales de l'Université de Naples, Naples.
- (1984); *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, (2. baskı)
- (1987); "Nasreddin Hoca'nın Kişiliğini ve Fıkralarını Yorumlama Denemeleri Üzerine", "Türkische Miszellen-Mélanges Robert Anhegger", Divit Pres yayını, İstanbul, s. 69-84.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1987); Nasreddin Hoca Bibliyografyası, Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırmaları Dairesi (1218 madde; 33'ü Nasreddin Hoca fıkraları derlemesi).

- BRIT MUSE; add. 7885 No.lu yazma (XVIII. yy.), *Rieu Kataloğu*, British Museum Kitaplığı, Londra.
- British Museum'daki el-yazması. XVIII. yüzyıldan yazma. Fıkralar: No. 1-134. Şükrü Elçin yayını: Hacettepe Üniversitesi *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, IV, No. 1, Mart 1972, s. 2-19.
- BURRH, K.R.F. (1970); "The Nasreddin Hoca Stories, An Early Otoman Manuscript at the University of Groningen", *Archivum Ottomanicum*, II, s. 7(8)-114.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1948); *Orta Anadolu Ağızları*. İstanbul.
- CAMBRIDGE; Add. 3483 No.lu yazma, *Browne Kataloğu*, Cambridge Kitaplığı.
- CONSTANTIN, Gh. I. (1973); "18 Kirghisische Anekdoten über Nasreddin Khodja", *Fabula*, XIV, No. 1/2, 1973, s. 44-70.
- CONSTANTIN, Gh. I. (1976); "Demetre Cantemir et Nasreddin Khodja", *Türk Kültürü* içinde.
- ÇAYLAK, Tefik (tarihsiz); *Latâ'if-i Nasreddin*, 2. cüz, 32 sayfa (bkz. Bahâ'i 1926, s. 96) No. 136, s. 93, No. 137, s. 93 – Bahâ'i 1926, No. 140-144 (s. 96-99), No. 145-166 (s. 100-172).
- ÇAYLAK, Tefik (tarihsiz); *II. Hazîne-i Latâ'if*. – Bahâ'i 1926, No. 167-188 (s. 113-121). – Bahâ'i 1926, s. 133'teki not: *Gencâne-i Latâ'if* yazarı, Çaylak Tefik'i, kendi derlemesinden birçok metin almış olmakla eleştiriyor.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi (tarihsiz); *Nasreddin Hoca Fıkraları*, İstanbul, Tasvir Yayınları.
- DANGUITSIS, Constantin (1943); "Etude descriptive du dialecte de Demirdesi" (Brousse, Asie Mineure), Paris, ed. G.P. Maisonnucve, Nasreddin Hoca, s. 232-235, No. 1-10.
- DECOURDEMANCHE, J.A. (1878); *Sottisier de Nasreddin Hodja bouffon de Tamerlan, suivi d'austres faceties turques traduites sur des manuscrits inedits*. Bruxelles, chez Gay Doueece.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (1875); *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, VIII, Ankara.
- DOR, Remy (1983); *Contes kirghiz de la stepe et de la montagne*, Paris. POF (= Publications orientalistes de France) yayını. 166 sayfa. – No. 38-43: Apandi fıkraları: 44/1-10: Apandi fıkraları: 16 fıkra, Kirgiz el jor-noktoru, Frunze 1957, s. 171-175 (No. 44/8-10); Frunze 1975, s. 236-238 (No. 38-43); Frunze 1975, s. 240-243 (No. 44/1-7).
- DTCF; 1/4838 No.lu yazma (XVIII. yy.), İsmail Sâib Kitapları, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı.
- DUMAN, Mustafa (1987); "Nasreddin Hoca Doğu Karadeniz'de", *Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı 18, Trabzon, s. 3.
- (1988a); Nasreddin Hoca Almanya'da, *Tarih ve Toplum*, sayı 49, İstanbul, s. 60-61.
- (1988b); "Nasreddin Hoca Konusunda Bir Kaynak Kitap 'Der Hodscha Nasreddin'", *Tarih ve Toplum*, s. 58, İstanbul, s. 62-63.
- (1988c); "Almanca'da Nasreddin Hoca", *Türk Folkloru-Belleten 1987*, Türk Folkloru Yayınları, İstanbul, s. 157-168.
- (1989); "Till Eulenspiegel'den Nasreddin Hoca'ya", *Tarih ve Toplum*, c. 12, sayı 70, İstanbul, s. 63-64.
- (1990); "Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları", *Tarih ve Toplum*, sayı 73, İstanbul, s. 53-54.
- (1991); "Nasreddin Hoca İsviçre'de", *Cumhuriyet'in Kitap Eki*, sayı 59, s. 17.
- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları. Staatliche Bibliothek Berlin, Ms. Orient 4° 189, 22 metin (22 no.lu metin yanm kalmış), tarihsiz.
- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları. Berlin, Staatsbibliothek. Ms. Diez A. 4° 16. No. 1-36. 1197 tarihli yazma.
- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları, Berlin, Staatsbibliothek. Ms. Diez A. 8o 121. Metinler 1-23, tarihsiz.

- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları. Berlin, Staatsbibliothek. Ms. Diez A. 4o 139. Tarihi 1197, No. 1-183.
- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları. İstanbul, Beyazit. Belediye Kütüphanesi, M. Cevdet yazmaları. No. K. 247, 2 metin.
- El-yazması Nasreddin Hoca fıkraları. Paris. Bibliothèque Nationale, AFT. Ms. No. 236 ve 395. XVI. yüzyıl. Metinler: No. 1-111 (= BN 1).
- ELÇİN, Şükrü (1972); "Bir Nasreddin Hoca Mecmuası", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, IV. Hacettepe Üniversitesi, 1972, sayı 1, s. 1-19.
- ERGİN, Muharrem (1958); *Dede Korkut Kitabı* I., Ankara.
- ERGİNER, Kaya (1969); *Nasreddin Hoca. Tarihi Kişiliği ve Hikayelerinin Anlamı*, İstanbul.
- FELEK, (?) (1982); Nasreddin Hoca, Milliyet Yayınları, İstanbul 156 sayfa. No. 1-175.
- Folk-tales from China, (First Serie) Foreign Languages Pres, Pekin, 1957. Nasreddin Hoca: No. 9-37 (s. 117-147)
- GALLEY, M. (1971); "A Mediterranean Hero, *Journal of Maltese Studies*, No. 7, s. 64-70.
- GALLAND, Antoine (1694); *Les paroles remarquables, les bons mots et les maximes des Orientaux*. La Haye, (Paris baskısı. Simon Benar Yayınevi, 1694).
- GÖKALP, Ziya (1972); Halk Klasikleri I: *Nasreddin Hoca'nın Latifeleri*, Diyarbakır.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1961); *Nasreddin Hoca*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- GRONINGEN, 488 No.lu yazma, *Brugmans Katalogu*, Groningen Üniversitesi Kitaplığı.
- GÜNEY, Eflâton Cem (1957); *Nasreddin Hoca Fıkraları*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.
- Hâce Nasreddin Latâ'if-i*, İstanbul, 1329 (H.), (Taşbasma).
- HWDM; *Handwörterbuch des Deutschen Märchens*, II, s. 597.
- ISAKOVIC, Alija (1984); *Nasrudin Hodža-Anegdota*, Sarejevo. Giriş, s. 5-21; 384 fıkra ve bibliyografya.
- İRAN AZAERBA YCANI; *Külliyât-i Molla Nasreddin*, Türki, Tebriz, tarihsiz.
- İZ, Fahir (1964); *Türk Edebiyatında Nesir*, I, İstanbul, s. 316-317.
- İZZET Paşa, Ateşzâde Mehmed; *Cubâ el-Rûmî* adlı Arapça fıkra kitabından Türkçeye çevrilmiş metinler, No. 263-320 (s. 182-218). – Bkz. Bahâ'î 1926, s. 182 ve 218.
- JARRING, (?); Özbek Textes (Nasreddin Hoca: s. 140-141).
- KARADJITCH, Vouk (1987); *Contes populaires serbes*. Nasreddin Hoca fıkraları: No. 144, 152, 155, 157, 159, 188, 189.
- KARAMETE, Kemalettin (1944); *Okumam Yazmam Yok; Ama Kayseriliyim* (fıkra metinleri), Kayseri.
- KIRGIZ, 1957: Kırgız el jomoktoru, Frunze, 1957.
- KIRGIZ, 1975: Kırgız el jomoktoru, Frunze, 1975.
- KOCAGÖZ, Samim (1972); *Nasreddin Hoca Fıkraları*, Yeditepe yayını, İstanbul, tarihsiz (1969'dan sonra), 40 fıkra.
- KONYALI, İbrahim Hakki (1945); Akşehir, Nasreddin Hoca'nın Şehri, İstanbul (Nasreddin Hoca, s. 721-785).
- KOPCAN, Vojtek (1968); Pribehy Hodzu Nasreddina. Bratislava, 143 sayfa, 224 fıkra metni.
- LÂMÎ'İ: *Latâ'if*. Elyazmaları: 1) Paris, Bibliothèque Nationale, Supplément turc, No. 418 (22 Zi'l ka'de 988 [3 Ocak 1581] tarihli, 2) Supplément turc, No. 419 (XVII. yüzyıl başı (Krş. Bahâ'î 1926, s. 91-92, no. 134, 135).
- LENINGRAD Yazması I: K. Kalem ve V. Rosen Katalogu, No. 464: Hikâyât-i Hâce Nasreddin.
- LENINGRAD Yazması II: "Bulletin de l'Academie imperiale des Sincences de St. Petersburg – Nouvelle série, c. III (XXXV) 1894, s. 167, Beilage II., - Coll, Radloff, No. 20 (321 id. 'Latâ'if-i Hâce Nasreddin. – Başka metinlerle bir arada.

- LENINGRAD; C. 174 No.lu yazmadaki varyant 7a-13bc *Latâ'if-i Hâce Nasreddin*.
- LEVEND, Ağâh Sirri (1954); Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha, *Türk Dili Araştırmaları*, II, . 265 vd.
- LEYDEN I (1970); Groningen Kütüphanesi yazması. Cod. Gron. AG 8. Kütüphaneye giriş tarihi 1625; istinsahı, herhalde 1534 ile 1625 arası. Fıkralar: No. 1-76, Burill Yayını: Archivum Ottomanicum, II, s. 7-114.
- LEYDEN II (tarihsiz): Leyden Kütüphanesi, Ms. Or. No. 1132. Fıkralar: No: 1-58.
- LEYDEN III (tarihsiz): Leyden Kütüphanesi, Or. 2067. Fıkralar: 1-113.
- Leyden I: Gron. A.G. 8. XIV No.lu yazma (XVI. yy.) Groningen Üniversitesi Kitaplığı.
- Leyden II: Or. 1132 No.lu yazma, Leyden Kitaplığı.
- Leyden III: Or. 2067 No.lu yazma, Leyden Kitaplığı.
- LITHO I (1329); taşbasma, Latâ'if-i Hâce Nasreddin (Aynı kitap içinde, Râz-nihân ile Mâh-Ferûze).
- LITHO II, LITHO III.
- MADEN-İŞ (1979); (İki ayda bir yayınlanan bir dergi), No. 120, Sofya.
- MANCHESTER Kütüphanesi. John Ryland Library. – Michael Kerney, Bib-liotheca Lindesia Hand List of Oriental Manuscripts, 268 sayfa, Aberdeen University Press, 1898. – No. 5: Nasr eddin Xa jah Manâki. No. 6: id., Hikayet (1780-90). No. 7: id., Başka yazmalar (1802). No. 82: Hikayet, Tales Partly Turkish Original. No. 12: Tales (1771), No. 13: Tales (1770-1780).
- MANÂKİB-İ ŞEYH GÜLŞENİ: (Bahâ'i 1926, No. 133).
Ms. (= manuscrit/el-yazması) Bibliothèque Nationale (= BN), No. 229.-XVII.
- MOTIND, Thomson, Stith, (1934), *Motif-Index of Folk-Literature*, IV Helsinki.
- MÖRER, Alfred (tarihsiz); 200 contes chosis de Nasreddin Hodja, Minyatür yayını, 6. baskı, İstanbul.
- NEVADİR-İ ZÜRAFA (tarihsiz); cüz II, III. Cüz II'de s. 167, 169, 174.
- NOPSCA, F. Baron (1910); Aus Sala und Klementi, Sarajevo, s. 55.
- OXFORD I: Or. 185 No.lu yazma (XVI. yy.), Oxford Bodleien Kitaplığı.
- OXFORD IV: Oxford Kütüphanesi yazması. Seld superius, 8.
- ÖZTELLİ, Cahit (1970): *Karacaoğlan, Bütün Şiirleri*, İstanbul.
- PB 76; PB 79; Boratav, P.N., Paris Bilimsel Araştırmalar Merkezi (Centre national de la recherche scientifique) adına 27.09.–18.10.1976'da Yugoslavya'da ve 22.08.–10.09.1979'da Bulgaristan'da giriştiği araştırmalarda derlediği yayınlanmamış metinler.
- PLANA, Şevket (1977); Arnavutlar Arasında Nasreddin Hoca, *Çevren*, V, 1977, No. I.
- POLO, Marco (1955); La description du monde, Klincksiek yayını, Paris, s. 325 (Krş. Sivrihisarlı ile Yengeç).
- RAYKOVIC, Lyubinka (1965); Ohri Gölü (Makedonya) Çevresinde Derlenmiş Nasreddin Hoca Fıkraları, *Ilgaz*, IV, No. 47.
- RÛMÎ, Ebu'l-Hayr-i (1974); *Saltuknâme* (Tıpkıbasım), Yayına hazırlayan: Şinasi Tekin, Harvard Üniversitesi Yayınları.
(1480); *Saltuknâme*, Topkapı Kütüphanesi yazması (istinsah tarihi 1480), Türkçe yazmalar, No. 1612.
- "Saltuknâme", Manuscrit de la Bibliothèque du Musée du Topkapı, Fonds du Trésor, No. 1612.
- SAKAOĞLU, Saim (1977); Nasreddin Hoca fıkralarının motif yapısı, *Türk Folklor Araştırmaları*, No. 336, Temmuz 1997.
- SAREJEVO yazması, Kronika Başeskiya, Var. 101r-115v, Gazi Husrev Bey Kütüphanesi, Sarajevo.
- SAUSSEY, Edmond (1938/1983); "Nasreddin Hoca", Boratav çevirisi, *İnsan*, No. 1, Ni-

- san 1938 (P.N. Boratav, *Folklor ve Edebiyat*, II, s. 296-304, 1938). – İlhan Başgöz, *Türk Halk Edebiyatı*, Emek Yayını, Ankara, s. 63-76.
- SAUSSEY, Edmond (1936); *Litterature populaire turque*. Paris (Türkçe çevirisi: Boratav, P.N., (1983) *Folklor ve Edebiyat* (1982) II., İstanbul, s. 296-304).
- SELMAN, Selçuk (1944); *Kayseri Fıkraları*, İstanbul.
- Süleymaniye, HM.H; 6272 No.lu yazma, Hacı Mahmüd Kitapları, İstanbul Süleymaniye Kitaplığı.
- SÜLEYMANİYE I (tarihsiz); Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi yazmaları, No. 6272. Metinler: No. 1-136.
- TÄHMASIB, M. H. (1965); *Molla Nasreddin Lâtîfâlâri.*, Bakü.
- TAŞBASMA (1911); *Meşhur ve Müte'ârif Hâce Nasreddin Latâ'îfi*, (1329 H.), İstanbul.
- THOMSON, Stith, Motiv-Index of Folk-Literatur, 6. cilt, Helsinki, 1932-1938, 1. baskı, FF Communations No. 106-109, 116, 177.
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan (1971/1981): Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, Sinan Yayını, İstanbul, 1971. Aynı yazarın aynı eseri: Kültür Bakanlığı yayını, 350 fıkra, Ankara, 1981.
- TTV: Eberhard, Wolfram ve Boratav P.N. (1953) Typen Türksicher Volksmärchen, Wiesbaden.
- Türkçe Kaba Lisan; Atalarsözü, bilmece, mani, şarkı, destan, fıkra, masal, Bahâ'i 1926, s. 96-99, No. 140-144. – No. 137, s. 93 – Bahâ'i'nin notu, s. 96: ona göre bu eser Çaylak Tevfik'indir, ya da Çaylak Tevfik'in Latâ'if-i Nasreddin'inden kaynaklanmıştır.
- UYGUR (1957); (Çağdaş Uygur), Folk-tales from China.
- VERSAILLES yazması (1888); Catalogue général. No. 891 (35): Nasreddin Hodja en ecriture europenne, 13 yaprak.
- VİYANA yazması I: Catalogue Flügel, No. 794. Wien. Nazionale Bibliothek, A.F. 407: Teşet al-mecâlis, 32 varak. Nasreddin fıkraları, varak 1-13, 63 metin, no. 1-63.
- VİYANA yazması III: "Nasreddin Hoca". Cataloge Flügel, 792. A.F. 450, Nazionale Bibliothek.
- VULCEV, Vileçko (1975); Chitür Petür i Nastradin Chodza. Sofya. Nasreddin Hoca Fıkraları: No. 1-130 (s. 209-276), Nasreddin ve Chitür Petür: No. 131-180 (s. 277-310). Bulgaristan Bilimler Akademisi yayını.
- WANNING, Klaus-Detlev (1980); *Der Dichter Karacaoğlan*, Studien zur türkischen Liebeslyrik, Freiburg.
- WESSELSKI, Albert (1911); *Der Hodscha Nasreddin. Türkische, berberische, maltesische, kalabrische, kroatische, serbische and griechische Märlein und Schränke*, 2. cilt, Weimar, Alexander Dunker Yaynevi.
- YUSUF, Süreyya (1977); Stefan Seramaç'ın Nasreddin hoca fıkraları derlemeleri üstüne, *Çevren* dergisi, c. V., No. 15, Eylül 1977, s. 43-59.
- YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (1957), Hakiki Bektaşî fıkraları, İstanbul, 1957.
- YUNANISTAN: Dingimata Nastradin Hontza, 1884, taşbasma.

... "Nasreddin Hoca'yı böyle bilmezdik". Bu cümle, ufkumuzda, "biz Hoca'yı böyle istemiyoruz"un bir çevirisi olarak belirdi aslında. Karagöz metinlerinde olduğu gibi ayıklanmış, aklanıp paklanmış, bu yoldan yükü atılmış bir "corpus"te uzlaşılmasıydı amaç; aşırılık fazlalıktı, halk kaynaklı bir bilgeliğin halkı korumak, ola ki kendinden korumak için törpülenmesiydi hedeflenen. Boratav'ın ulaştığı elyazmalarına şüpheyle bakanlar gördüm, duydum.

Tersine, kök kültürün açığa çıkarılmış bu boyutundan gönenç duymak gerekmez miydi? Yakası açılmadık Carmina Burana şarkılarının, Villon'un ağzıbozuk şiirlerinin, Gargantua'da patlayan şen bilim dilinin bir karşılığının bu topraklarda da duyulmuş, yayılmış olduğunu öğrenmekten bir gurur payı çıkaramaz mıydık? Olduysa bile, akıl erdirilmesi güç bir suskunluk eşliğinde olmuş olmalı: Boratav'ın *Nasreddin Hoca'sı*yla ilgili, on yıl içinde dişe dokunur bir yorum, bir çözümleme-değerlendirme girişimine rastlamadım.

... Nasreddin Hoca: Zaman zaman ne kadar çağdışı kaldığımızı gösteren çağdaşımız değil midir?

... Boratav'ın *Nasreddin Hoca'sı*, kültür birikimimizin bir avuç temel, kaynak metni içindeki yerinden *bakıyor*: Biz onu görebilecek miyiz, gözgöze duracak yürekliliği gösterebilecek miyiz - bu karşılaşmadan kazanımlı çıkıp çıkmamak hala elimizde.